

REGULATORNE AGENCIJE ZA MEDIJE I ZAŠTITA MALOLJETNIH OSOBA

www.coe.int/en/web/freedom-expression

Reinforcing Judicial Expertise on Freedom of Expression and the Media in South-East Europe (JUFREX)

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

**Regionalna publikacija
REGULATORNE AGENCIJE ZA
MEDIJE I ZAŠTITA MALOLJETNIH
OSOBA**

Juli 2019. godine

"Djeca su sjajni imitatori.

Zato im dajmo nešto sjajno da imitiraju."

SADRŽAJ

Zahvalnost	4
1. Uvod	5
2. Zaštita maloljetnika – zadatak za sve	6
3. Zaštita maloljetnika i uloga regulatornih agencija.....	14
4. Izvan regulacije – širi pristup zaštiti maloljetnih osoba	35
5. Preporuke i zaključci.....	37
ANEKSI.....	44
Aneks 1: Pregled nacionalnih pravnih okvira.....	44
Aneks 2: Predmeti iz zemalja učesnica vezani za zaštitu maloljetnih osoba ..	142
1. Slučajevi vezani za emitovanje sadržaja koji bi mogao ozbiljno da naškodi ili koji će vjerovatno da naškodi fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloljetnika; slučajevi vezani za raspoređivanje i označavanje sadržaja	142
2. Slučajevi vezani za zaštitu dostojanstva, privatnosti i identiteta maloljetnika	172
3. Slučajevi vezani za izvještavanje o krivičnim djelima koja uključuju maloljetnike.....	184
4. Slučajevi vezani za učešće maloljetnika u programima	186
5. Slučajevi vezani za komercijalne komunikacije i maloljetnike	189
6. Slučajevi vezani za izbore i maloljetne osobe	192
Aneks 3: Aktivnosti regulatornih agencija koji učestvuju u oblasti informacione i medijske pismenosti	193

Zahvalnost

Vijeće Evrope izražava svoju zahvalnost regulatornim agencijama u oblasti elektronskih medija iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Kosova*¹, Sjeverne Makedonije i Srbije za njihovo učešće u izradi ove publikacije. Posebno priznanje i zahvalnost dugujemo Asji Rokša-Zubčević, Stanislavu Benderu i Jadranki Vojvodić za lični angažman u izradi velikog dijela ove publikacije i koordinaciji cjelokupnog procesa njene izrade. Posebno zahvaljujemo Maida Ćulahović i Robertu Tomljenoviću na njihovom dragocjenom doprinosu i dodatnim informacijama. Također, izražavamo zahvalnost za učešće i drugim učesnicima iz regulatornih agencija: Emiliji Janevskoj, Milanu Todoroviću, Jeleni Kolo, Sunčici Bakić, Erioni Rusmali i Mirandu Tafarshikuu. Kao i kod prethodnih aktivnosti, ponovo je demonstrirana saradnja regulatornih agencija iz ovog regiona, koju karakteriše posvećenost, inicijativa, odgovornost i timski rad, zajedno sa bliskim i prijateljskim odnosom među kolegama, što je rezultiralo izradom ove vrijedne publikacije.

Pored toga, Vijeće Evrope želi da izrazi svoju zahvalnost gđinu Jean-Françoisu Furnémontu, međunarodnom stručnjaku za medije, za njegov doprinos i neprocjenjivo stručno znanje i iskustvo, koje je dalo dodatnu vrijednost predviđenom kontekstu ove publikacije.

¹ Kosovo* – Ovaj naziv ne dovodi u pitanje stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1244 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

1. Uvod

U okviru projekta Vijeća Europe i Europske unije “Jačanje pravosudne ekspertize u oblasti slobode izražavanja i medija u Jugoistočnoj Europi” (JUFREX), organizovano je nekoliko regionalnih konferencija za regulatorne organe za elektronske medije o temama od zajedničkog interesa i njihovom zajedničkom rješavanju. Ovi događaji, između ostalog, promovisali su regionalnu saradnju u oblastima govora mržnje i zaštite maloljetnika od potencijalno neprimjerenog i štetnog medijskog sadržaja.

Nakon veoma uspješne pripreme publikacije o govoru mržnje “Medijske regulatorne agencije i govor mržnje” (2017. godine), regulatorne agencije iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije, Sjeverne Makedonije i Kosova*, koji su u tome učestvovali, uz goste iz Hrvatske, predložile su drugu publikaciju koja se fokusira na jednako važnu temu vezanu za zaštitu maloljetnika od štetnog sadržaja. Dogovoreno je da ova publikacija uključi informacije o značajnim slučajevima na kojima su radili regulatori u regionu u vezi sa zaštitom maloljetnika. Također je dogovoreno da jedan dio publikacije bude posvećen ulozi regulatornih agencija u ovom pogledu, uključujući njihove zakonske i regulatorne nadležnosti.

S obzirom na to da je tim JUFREX-a prihvatio taj predlog, ova publikacija je pripremljena kao zajednički napor predstavnika gore navedenih regulatornih agencija, uključujući i regulatornu agenciju iz Hrvatske, koji nije direktni učesnik u ovom projektu, ali čiji su doprinosi također vrlo korisni iz perspektive blizine unutar cijelog regiona i zajedničkog jezičkog i kulturnog konteksta. Iskustva različitih regulatornih agencija olakšavaju konstruktivnu i pažljivu interakciju među njima, kroz razmatranje pitanja koje zahtijeva saradnju i razmjenu najboljih praksi.

Ova publikacija je dostupna u elektronskom i štampanom formatu, na jezicima svih zemalja JUFREX-a. U okviru projekta JUFREX, ona će biti distribuirana predstavnicima pravosudnih organa. Štaviše, bit će sveobuhvatno distribuirana različitim zainteresovanim stranama, uključujući parlamente, akademske institucije, samoregulatorna tijela, novinare itd.

Cilj ove publikacije je, između ostalog, da doprinese širem razumijevanju koncepta zaštite maloljetnika od štetnog sadržaja u audiovizuelnim medijskim uslugama, ulozi regulatornih agencija u ovoj oblasti, potrebi da se uključe različite zainteresovane strane kako bi se obezbijedilo sigurno okruženje, i u online i offline svijetu, za razvoj djece i maloljetnika, da se ponudi polazna tačka u smislu davanja preporuka i mehanizama za zaštitu maloljetnika, kao i da bi se olakšali daljnji naponi i inicijative. Publikacija bi trebala predstavljati korisno i važno sredstvo u daljnjim aktivnostima, ne samo regulatornih organa, već i u sklopu šire diskusije među društvenim akterima.

2. Zaštita maloljetnika – zadatak za sve

U današnjem svijetu, trenutno povezanom na način bez presedana do sada, većina informacija nam je dostupna putem medija, u raznim oblicima. Mediji nam pomažu da učimo, razumijemo, ostanemo povezani sa drugim ljudima i svijetom uopće, kao i da iskusimo različite zabavne sadržaje. Sviđalo nam se to ili ne, mediji imaju veoma važnu ulogu u životima djece. Od rođenja, djeca su okružena medijima – medijske i komunikacijske platforme dio su njihove okoline, porodičnog života, njihovog vremena za igru i zabavu, mediji utuču na navike učenja i razvoja socijalnih vještina.

Opsežna istraživanja o medijima i djeci pokazuju da mediji mogu imati i pozitivni i negativni uticaj na njihov razvoj. Zaštita maloljetnika u kontekstu medija tiče se upravo osiguravanja okruženja u kom štetni sadržaj u medijima ne štete fizičkom i psihološkom razvoju djece i maloljetnika.

Budući da su djeca izložena medijima od najranije dobi – počevši od medijskih navika njihovih roditelja, medijskog ponašanja prijatelja i vršnjaka, kao i škole – pitanje zaštite maloljetnika od štetnih medijskih sadržaja treba rješavati u svim tim različitim okruženjima i stoga ono zahtijeva široki, multidisciplinarni pristup i posvećenost. Iako je zadatak vlada da kreiraju i osiguraju efikasno usvajanje i primjenu odgovarajućih zakona i politika, zadatak zaštite najboljih interesa djeteta treba uključivati sve članove društva – porodicu, škole i druge institucije koje pružaju brigu, obrazovanje i druge usluge za djecu, različite zajednice i sve državne nivoe.

Ovo poglavlje opisuje neke od najvažnijih međunarodnih pravnih instrumenata koji daju kontekst i obrazloženje za potrebu provođenja mjera čiji je cilj zaštita maloljetnika, dok u isto vrijeme štiti jedno od temeljnih ljudskih prava, pravo na slobodu izražavanja – kako djece tako i šire javnosti.

UJEDINJENE NACIJE

Referentni dokument u međunarodnom pravnom sistemu za zaštitu prava djeteta je **Konvencija UN-a o pravima djeteta**.² Kao prvi pravno obavezujući međunarodni instrument, on sadrži sveobuhvatne standarde za zaštitu prava djece i primjenjuje se na svu djecu, bez diskriminacije. Konvencija naglašava činjenicu da su djeca (definisana Konvencijom kao svi mlađi od 18 godina) ranjiva grupa u društvu, kojoj je potrebna posebna briga i zaštita i stoga obavezuje sve strane da osiguraju zaštitu i

² <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>, pristupljeno 6. decembra 2018. godine.

brigu o djeci koja je neophodna za njihovu dobrobit, kroz odgovarajuće zakonodavne i administrativne mjere.

Između ostalog, Konvencija prepoznaje važnu ulogu masovnih medija, kako za slobodu izražavanja djece tako i za njihovu sposobnost da se čuje njihov glas, za pravo djece na informisanje i, prije svega, za kvalitet sadržaja koji će promovisati njihov razvoj i dobrobit. Također naglašava potrebu da djeca budu zaštićena od materijala koji može da naškodi njihovoj dobrobiti. Značajno je da se Konvencija bavi građanskim pravima i slobodama djeteta, uključujući i one koje se odnose na medije. Član 12 Konvencije garantuje djetetu pravo da izrazi svoje mišljenje o pitanjima koja se tiču djeteta, dok član 13 određuje pravo djeteta na slobodu izražavanja. Član 16 navodi da nijedno dijete ne smije biti izloženo proizvoljnom i nezakonitom miješanju u privatnost, porodicu, dom ili prepisku, niti nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled, kao i da dijete ima pravo na pravnu zaštitu od takvog miješanja, što je također izuzetno važno u medijskom izvještavanju. Član 17 prepoznaje važnu funkciju medija u širenju informacija koje pozitivno utiču na djecu i garantuje im pristup informacijama i materijalima od različitih nacionalnih i međunarodnih izvora, posebno onih usmjerenih na promociju njihove društvene, duhovne i moralne dobrobiti i fizičkog i mentalnog zdravlja.³

Potencijalno štetni efekti medija, a posebno uticaji izlaganja djece nasilju na ekranu, detaljno su istraživani i o njima se dosta pisalo. Posljednjih godina, zbog činjenice da je potencijalno štetan sadržaj stavljen na raspolaganje maloljetnicima prvenstveno putem elektronskih medija, usvojene su posebne pravne mjere za zaštitu maloljetnika. Kao i mnogi drugi aspekti regulacije audiovizuelnih medijskih usluga, propisi u pogledu zaštite maloljetnika također moraju biti uravnoteženi sa drugim važnim vrijednostima demokratskog društva, kao što je pravo na slobodu izražavanja. Stoga, napori da se reguliše sadržaj koji se smatra štetnim za maloljetnike potencijalno mogu rezultirati neželjenim sporednim efektima na slobodu izražavanja odraslih, pa stoga zainteresovane strane i vlade moraju postupati oprezno. Ovo postaje sve važnije u oblasti kategorizacije sadržaja audiovizuelnih medijskih usluga, o čemu će biti riječi u sljedećim poglavljima.

³ Pored Konvencije, postoji i veliki broj međunarodnih ugovora o različitim aspektima zaštite djece kao najugroženije kategorije društva (npr. u vezi sa dječijim radom, trgovinom djecom, seksualnim zlostavljanjem, eksploatacijom itd.), ali budući da nisu u direktnoj korelaciji s temom ove publikacije, neće se posebno spominjati.

VIJEĆE EVROPE

Pravni osnov za regulisanje pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga zasnovan je prije svega na formulaciji člana 10 **Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP)**⁴. Pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno pravo. Budući da podrazumijeva dužnosti i odgovornosti, član 10 EKLJP-a – pored garantovanja prava na slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja bez miješanja javnih vlasti – propisuje da se ostvarivanje prava na slobodu izražavanja može podvrgnuti takvim formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama koje su propisane zakonom i neophodne u demokratskom društvu, u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, za sprečavanje objelodanjivanja informacija dobijenih u povjerenju ili za održavanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva⁵.

Još jedna značajna odredba za zaštitu prava djece je član 8 EKLJP-a, koji garantuje pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i često se primjenjuje u slučajevima koji se tiču djece. Ovo pravo također podrazumijeva zaštitne mjere – miješanje javnih vlasti u ostvarivanje ovog prava je dozvoljeno u slučajevima propisanim zakonom, kada je to neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti ili ekonomskog blagostanja države, za sprečavanje nereda ili kriminala, za zaštitu zdravlja ili morala ili za zaštitu prava i sloboda drugih.

Zaštita djece i maloljetnika u digitalnom okruženju predstavlja posebno važan dio rada Vijeća Europe u ovoj oblasti. U ovom pogledu, treba spomenuti **Konvenciju o kompjuterskom kriminalu**, koja uspostavlja zajednički pristup inkriminisanju krivičnih djela povezanih sa računarskim sistemima i ima za cilj da krivične istrage u vezi s takvim krivičnim djelima budu efikasnije. Prema ovoj konvenciji, svako ponašanje koje se odnosi na dječiju pornografiju mora da se utvrdi za krivično djelo.

Strategija Vijeća Evrope za prava djeteta (2016–2021)⁶ fokusira se na prava djece na internetu. Nedavno je ojačana usvojenim **Preporukama CM/Rec (2018) 7 Komiteta ministara državama članicama o smjernicama za poštovanje, zaštitu i**

⁴ <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c>, pristupljeno 6. decembra 2018. godine.

⁵ Za više pojedinosti o tome, molimo vas da pogledate publikaciju Vijeća Evrope **“Regulatorni organi za medije i govor mržnje” (2017)**, dostupno na: <https://edoc.coe.int/en/media/7431-media-regulatory-authorities-and-hate-speech.html>.

⁶ <https://www.coe.int/en/web/children/children-s-strategy>, pristupljeno 6. decembra 2018. godine.

ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju⁷. Sa jedne strane, Preporuka promoviše prava djeteta u digitalnom okruženju, kao što je pravo na obrazovanje, pravo da se sasluša njihovo mišljenje i pravo na izražavanje stavova, dok, sa druge strane, naglašava njihovo pravo na zaštitu od nasilja, eksploatacije i zlostavljanja.

Još jedna oblast koja izaziva zabrinutost već duži niz godina i koja postaje sve relevantnija za regulatorne organe je zaštita maloljetnika u odnosu na društvene mreže. **Preporuka CM/Rec(2012)4 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti ljudskih prava u vezi sa servisima za društveno umrežavanje**⁸ sadrži poglavlje o zaštiti djece i mladih od štetnog sadržaja i ponašanja, pri čemu je prepoznato da servisi za društveno umrežavanje igraju sve važniju ulogu u životu djece i mladih, kao dio razvoja vlastite ličnosti i identiteta i kao dio njihovog učešća u diskusijama i društvenim aktivnostima. Internet izlaže djecu raznovrsnim mogućnostima, ali i rizicima, uključujući *online* zlostavljanje, pitanja zaštite podataka, vrbovanje djece u seksualne svrhe, kompjuterski kriminal i seksualno zlostavljanje djece. U ovom neobavezujućem dokumentu, države članice se pozivaju da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile sigurnost djece i mladih i zaštitile njihovo dostojanstvo, posebno radom sa provajderima društvenih mreža za preduzimanje mjera kao što su pružanje jasnih informacija o sadržaju ili dijeljenju sadržaja, formulisanje uređivačkih politika tako da relevantni sadržaj ili ponašanje mogu biti definisani kao "neprimjereni" u uslovima korištenja servisa za društveno umrežavanje, kao i postavljanje lako dostupnih mehanizama za prijavljivanje neprimjerenog ili naizgled nezakonitog sadržaja ili ponašanja postavljenog na društvenoj mreži. Međutim, također je prepoznato da svaka intervencija treba da sadrži procesne garancije i pravo na slobodu izražavanja i pristup informacijama, kao i da roditelji, staratelji i odgajatelji treba da igraju primarnu ulogu u radu sa djecom i mladima kako bi osigurali da oni koriste ove usluge na odgovarajući način – što još jednom dokazuje da je zaštita maloljetnika zaista zadatak za sve i da značajni napor treba da budu usmjereni ka obrazovanju i podizanju nivoa svijesti.

EVROPSKA UNIJA

Na nivou Evropske unije, regulisanje audiovizuelnih medijskih usluga je predviđeno **Direktivom o audiovizuelnim medijskim uslugama (AVMSD)**. Treba naglasiti da je, u vrijeme pripreme ove publikacije (decembar 2018. godine), revidirana Direktiva o audiovizuelnim medijskim uslugama tek nedavno stupila na snagu, sa rokom od 21 mjesec za njeno prenošenje u nacionalne pravne okvire. Stoga svako spominjanje Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama iz ove publikacije, osim ako nije drugačije navedeno, upućuje na Direktivu 2010/13/EU Evropskog parlamenta i Vijeća

⁷ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808b79f7, pristupljeno 6. decembra 2018. godine.

⁸ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805caa9b, pristupljeno 6. decembra 2018. godine.

od 10. marta 2010. godine o usklađivanju određenih odredbi utvrđenih zakonima, propisima ili upravnim radnjama u državama članicama o pružanju audiovizuelnih medijskih usluga, jer je to direktiva koja je trenutno na snazi dok države članice ne prenesu revidiranu Direktivu.

Osnovni razlog za regulaciju audiovizuelnih medijskih usluga je obaveza da se zaštite određeni javni interesi, uključujući i one koji se odnose na zaštitu maloljetnika. Stoga su neki od najvažnijih aspekata Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama povezani sa zaštitom maloljetnika od neodgovarajućeg sadržaja. Kako je navedeno u uvodnoj izjavi (60): "Mjere koje se preduzimaju za zaštitu fizičkog, mentalnog i moralnog razvoja maloljetnika i ljudskog dostojanstva treba pažljivo balansirati s temeljnim pravom na slobodu izražavanja iz Povelje o temeljnim pravima Evropske unije. Cilj tih mjera, kao što je upotreba PIN kodova, sistema za filtriranje ili označavanje, treba, dakle, da bude da se osigura odgovarajući nivo zaštite fizičkog, mentalnog i moralnog razvoja maloljetnika i ljudskog dostojanstva u vezi s audiovizuelnim medijskim uslugama na zahtjev. Preporuka o zaštiti maloljetnika i ljudskog dostojanstva i o pravu na odgovor već je prepoznala važnost sistema za filtriranje i označavanje i uključila je veliki broj mogućih mjera za dobrobit maloljetnika, kao što je sistematsko pružanje korisnicima efikasnog sistema za filtriranje, koji se može ažurirati i jednostavan je za korištenje, kada se korisnici pretplate na pružaoca pristupa ili opremanje pristupa uslugama koje su posebno namijenjene djeci sa automatskim sistemima za filtriranje."

Opći pristup Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama, dvoslojni regulatorni sistem u kojem linearne audiovizuelne medijske usluge podliježu strožijim odredbama od usluga "video na zahtjev", primjenjuje se i na zaštitu maloljetnika: odredbe za zaštitu maloljetnika od tradicionalnih TV-usluga do audio-vizuelnih medijskih usluga na zahtjev, kroz sistem postepenog regulisanja. Direktiva razlikuje dvije osnovne kategorije potencijalno štetnog sadržaja za maloljetnike: sadržaj koji može ozbiljno da naškodi i sadržaj koji će vjerovatno da naškodi njihovom fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju – ali ne definiše ključne pojmove kao što su 'maloljetnici', 'može ozbiljno da naškodi', 'vjerovatno će da naškodi' ili 'pornografija', koji su prepušteni državama članicama.⁹ Postoje samo neke nejasne smjernice s tim u vezi, uključujući i one koje je dao Evropsko vijeće: "...sadržaj koji je zakonit, ali može da

⁹ Međutim, moguće usklađivanje pristupa bilo je predmet razmatranja na nivou EU u više navrata. Saopćenje Komisije Vijeću, Evropskom parlamentu i Ekonomsko-socijalnom komitetu od 19. jula 1999. godine o istraživanju roditeljske kontrole nad televizijskim emitovanjem naglašava sljedeće: "Usaglašeni pristup kategorizaciji audiovizuelnih sadržaja isključen je velikom kulturnom raznolikošću koja karakteriše evropsko audiovizuelno tržište. Međutim, izrada zajedničkih deskriptivnih kriterija omogućila bi da se audiovizuelni sadržaj opisuje na sličan način, dok se ocjenjivanje takvog sadržaja prepušta nadležnim nacionalnim i regionalnim organima. To bi olakšalo uporedivost između sistema kategorizacije koji su u upotrebi u državama članicama..."

nanese štetu maloljetnicima tako što škodi njihovom fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju..." i Evropska komisija: "...sadržaj koji odrasli odgovorni za djecu (roditelji ili nastavnici) smatraju štetnim za tu djecu"¹⁰. Budući da je zaštita maloljetnika standardno osjetljiva oblast, koju karakteriše raznolikost kulturnih percepcija, državama članicama je dozvoljeno da provode strožije odredbe za audiovizuelne medijske usluge pod njihovom jurisdikcijom. Ova pitanja se detaljnije razmatraju kasnije u publikaciji.

Postoje i druge, ne manje važne odredbe Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama, koje se bave zaštitom maloljetnika kao potrošača, imajući u vidu njihovu posebnu ranjivost u tom pogledu. Direktiva stoga prepoznaje potrebu da se zaštite djeca, koja zbog svog uzrasta možda neće biti u stanju da razumiju komercijalni kontekst oglašavanja, od izloženosti neprimjerenim komercijalnim komunikacijama, posebno onima koje se odnose na nezdravu hranu i alkoholna pića.

Direktivu o audiovizuelnim medijskim uslugama dopunjavaju dvije preporuke o zaštiti maloljetnika, koje se odnose na sadržaj audiovizuelnih i informacionih usluga dostupnih javnosti preko svih oblika isporuke, od emitovanja do interneta: **Preporuka Evropskog vijeća o razvoju konkurentnosti evropske djelatnosti audiovizuelnih i informacionih usluga putem promovisanja nacionalnih okvira koji imaju za cilj postizanje uporedivog i efikasnog nivoa zaštite maloljetnika i ljudskog dostojanstva iz 1998. godine**¹¹ i **Preporuka iz 2006. godine o zaštiti maloljetnika i ljudskog dostojanstva u audiovizuelnim i informacionim uslugama**,¹² koje pokušavaju da odgovore na nove izazove koje predstavljaju mobilne i fiksne internetske tehnologije i nove podatkovne usluge. Komisija je 2011. godine objavila izvještaj o primjeni ove dvije preporuke pod nazivom **Izvještaj o zaštiti djece u digitalnom svijetu**.¹³ Izvještaj je pokazao da se "kombinacija politika, sa značajnom komponentom samoregulatornih mjera, čini najpogodnijom za što fleksibilniji i najreaktivniji način konvergencije između platformi (TV, računari, pametni telefoni, konzole itd.) i audiovizuelnog sadržaja".

Osim toga, **Digitalna agenda** Evropske komisije za 2010. godinu sadrži aktivnosti za daljnje poboljšanje sigurnosti maloljetnika na internetu, pozivajući se na izvještajne tačke za uvredljivi ili štetni sadržaj, razmjenu najboljih praksi između država članica i podsticanje daljnje samoregulacije.

U 2016. godini, Evropska komisija je pokrenula proces revizije Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama kako bi je bolje prilagodila promjenama na

¹⁰ Za više pojedinosti, molimo pogledati <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/protection-minors-avmsd>.

¹¹ <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/54fec083-08ad-461b-8c59-6fad109f5e16/language-en>, pristupljeno 7. decembra 2018. godine.

¹² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A124030a>, pristupljeno 7. decembra 2018. godine.

¹³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011DC0556>, pristupljeno 7. decembra 2018. godine.

audiovizuelnom tržištu, medijskoj potrošnji i tehnologiji, posebno neprekidnoj, rastućoj konvergenciji između televizije i usluga distribuiranih putem interneta i pojave novih aktera (pored pružalaca usluge video na zahtjev, tu su i platforme za dijeljenje videosnimaka, na kojima se nalazi sadržaj koji generišu korisnici), koji nude audiovizuelni sadržaj putem interneta i bore se za iste publike kao i tradicionalni emiteri. To je materijalizovano u Prijedlogu o izmjenama i dopunama Direktive 2010/13/EU o usklađivanju određenih odredbi utvrđenih zakonima, propisima ili upravnim radnjama u državama članicama o pružanju audiovizuelnih medijskih usluga u pogledu promjenjivog stanja na tržištu, koji je nakon dvije godine zakonodavnog procesa postao revidirana Direktiva o audiovizuelnim medijskim uslugama (Direktiva (EU) 2018/1808 Evropskog parlamenta i Vijeća od 14. novembra 2018. godine o izmjenama i dopunama Direktive 2010/13/EU o usklađivanju određenih odredbi utvrđenih zakonima, propisima ili upravnim radnjama u državama članicama o pružanju audiovizuelnih medijskih usluga),¹⁴ a stupila je na snagu 19. decembra 2018. godine, sa rokom od 20. septembra 2020. godine za države članice da prenesu tekst u svoje nacionalno zakonodavstvo.

Revidirani AVMSD ima za cilj "bolju zaštitu maloljetnika od štetnog sadržaja u *online* svijetu: nova pravila jačaju zaštitu usluge videa na zahtjev i proširuju obavezu zaštite maloljetnika i na platforme za dijeljenje videosnimaka, koje sada treba da uspostave odgovarajuće mjere".¹⁵ Umjesto dvostrukog pristupa zaštiti maloljetnika, uvodi se novi pristup, primjenjiv na sve audiovizuelne medijske usluge i povezan sa nivoom štetnosti, tj. propisivanjem da mjere zaštite maloljetnika od audiovizuelnih medijskih usluga koje mogu da naškode fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloljetnika moraju da budu srazmjerne u odnosu na potencijalnu štetnost programa. Opet, na državama članicama je da procijene nivo štetnosti i odgovarajuće mjere (osim bezrazložnog nasilja i pornografije, koji "podliježu najstrožijim mjerama"), ali naglasak je stavljen na pružanje dovoljno informacija gledaocima putem sistema koji opisuje potencijalno štetnu prirodu sadržaja. Kao što je spomenuto, revidirani tekst proširuje opseg regulacije na platforme za dijeljenje videosnimaka, koje će – u smislu zaštite maloljetnika – također morati da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi zaštitile maloljetnike od programa, videosnimaka koje generišu korisnici i komercijalnih komunikacija koje mogu da naškode njihovom fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju. Ove mjere moraju da budu srazmjerne nivou štetnosti (opet, najštetniji sadržaj podliježe najstrožijim mjerama kontrole pristupa) i mogu da uključe niz alata kao što su alati za prijavljivanje, označavanje ili kategorizaciju, sistemi za provjeru uzrasta, sistemi za roditeljsku kontrolu, procedure za postupanje i rješavanje pritužbi korisnika, kao i mjere i alati za medijsku pismenost. Čini se da novi tekst naročito naglašava osnaživanje korisnika – posebno roditelja i staratelja – da se aktivno uključe u proces i donose informisane odluke o izloženosti svoje djece medijskim sadržajima, zajedno sa upotrebom samoregulacije i koregulacije, što je sve u skladu s promjenom

¹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj>, pristupljeno 7. decembra 2018. godine.

¹⁵ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/revision-audiovisual-media-services-directive-avmsd>, pristupljeno 10. decembra 2018. godine.

u regulaciji koja neizbježno mora da prati promjenu u medijskom okruženju i konzumaciji medija.

Osim toga, važan dodatak za audiovizuelne medijske usluge i platforme za dijeljenje videosnimaka je posebno pozivanje na zaštitu podataka o djeci: u članu 6a, revidirana Direktiva o audiovizuelnim medijskim uslugama propisuje da se lični podaci maloljetnika, prikupljeni ili na drugi način generisani od pružalaca medijskih usluga "neće obrađivati u komercijalne svrhe, kao što je direktni marketing, profilisanje i bihevioralno ciljano oglašavanje"¹⁶. Sveprisutno korištenje medija putem mobilnih uređaja, platformi za društveno umrežavanje, kao što su Facebook, platformi za dijeljenje videosnimaka, kao što je YouTube, itd., i sve veća proizvodnja "velikih podataka" smatraju se velikim prijetnjama za sigurnost djece na internetu (krađa identiteta, zloupotreba ličnih podataka, diskriminacija među vršnjacima, *online* zlostavljanje itd.).

Usvajanjem Opće regulative o zaštiti podataka (GDPR), Evropska unija je trasirala put za aktivnu zaštitu ličnih podataka maloljetnika na internetu. U dijelu "Uslovi koji se primjenjuju na saglasnost djeteta u vezi sa uslugama informacionog društva" GDPR zahtijeva pristanak roditelja prije nego što pružaoci internetskih usluga mogu da obrade lične podatke djece mlađe od 16 godina: "Ako je dijete mlađe od 16 godina, takva obrada će biti zakonita samo ako i u mjeri u kojoj je saglasnost dao nosilac roditeljske odgovornosti nad djetetom".¹⁷ I Opća regulativa o zaštiti podataka i nova Direktiva o audiovizuelnim medijskim uslugama pokušavaju da osiguraju da se te prijetnje izbjegnu tako što zahtijevaju da *online* medijske platforme imaju efikasnu zaštitu ličnih podataka korisnika i da objavljuju uslove za korištenje alata i usluga na takav način da svi, uključujući djecu, mogu da ih razumiju.

Još jednom, treba naglasiti da je zaštita maloljetnika interdisciplinarni koncept, koji zahtijeva uključivanje različitih zainteresovanih strana i aktera, a evropski regulatorni okvir također prepoznaje da zaštita maloljetnika ne može da bude efikasna ili sveobuhvatna bez roditeljske odgovornosti, samoregulacije i koregulacije i usklađenih napora u oblasti medijske pismenosti. Ovo obrazloženje uključuje paradigmu evropske i međunarodne saradnje kako bi se maloljetnicima omogućilo odgovorno korištenje *online* audiovizuelnih i informacionih servisa i podstakla sistematičnija koordinacija između vlada, djelatnosti i zainteresovanih strana radi poboljšanja svijesti među roditeljima, odgajateljima i nastavnicima o potencijalu novih usluga.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Regulativa (EU) 2016/679 od 27. aprila 2016. godine o zaštiti fizičkih lica u vezi sa obradom ličnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka i o prestanku važenja Direktive 95/46/EZ (Opća regulativa o zaštiti podataka), dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN>, pristupljeno 18. decembra 2018. Godine.

3. Zaštita maloljetnika i uloga regulatornih agencija

Mandat i uloga regulatornih agencija u pogledu zaštite maloljetnika u velikoj mjeri se oslanjaju na međunarodne pravne instrumente, manje ili više direktno prenesene u njihove zakonske obaveze, ali i na njihov opći zadatak zaštite javnog interesa i ugroženih članova društva, uz zaštitu prava na slobodu izražavanja.

Naravno, nadležnosti regulatornih agencija danas su uglavnom ograničene na regulisanje "tradicionalne" televizije i radija. Međutim, djeca, maloljetnici i milenijska generacija uglavnom dobijaju svoj audiovizuelni sadržaj na internetu. Koriste različite mobilne uređaje i njihova inherentna potreba je nesmetan pristup internetu. Pitanja vezana za potrebu regulisanja tradicionalnih audiovizuelnih usluga, u smislu zaštite maloljetnika, javljaju se kada se uzmu u obzir statistički podaci koji dokazuju da je mnogo vjerovatnije da su maloljetnici i djeca *online* nego ispred TV-ekrana ili kako slušaju FM-radio. Statistika dokazuje da je to slučaj širom Evrope; prema izvještaju Evropske audiovizuelne opservatorije "Zaštita maloljetnika u konvergentnom medijskom okruženju", IRIS Plus 2015-1 (The Protection of minors in a converged media environment), IRIS Plus 2015-1:

"Donedavno je glavna kapija za audiovizuelne sadržaje kod kuće bio televizor i to je i dalje preferirani uređaj za gledanje audiovizuelnih sadržaja: na primjer, u Francuskoj, tokom prve polovine 2014. godine, djeca uzrasta od 2 do 14 godina imala su mjesečnu potrošnju internetskih videosnimaka u prosjeku 4 sata i 2 minuta u odnosu na dnevni prosjek od 2 sata gledanja televizije za djecu od 4 do 14 godina. Međutim, korištenje interneta od strane djece ne podrazumijeva samo gledanje videosnimaka, već i čitanje web-stranica, interakciju na društvenim mrežama, ćaskanje itd. Prema anketi EU Kids Online: korisnici interneta uzrasta od 9 do 16 godina provode u prosjeku 88 minuta dnevno *online*; 93% korisnika od 9 do 16 godina odlazi na internet najmanje jednom sedmično (60% svakog dana ili skoro svakog dana); najčešća lokacija za korištenje interneta je dom (87%), zatim škola (63%); 49% odlazi na internet u svojoj spavaćoj sobi, a 33% putem mobilnog telefona ili ručnog uređaja; 59% djece uzrasta 9–16 godina ima profil za društveno umrežavanje – uključujući 26% djece uzrasta od 9 do 10 godina, 49% djece uzrasta od 11 do 12 godina, 73% djece od 13 do 14 godina i 82% djece od 15 do 16 godina. Među korisnicima društvenih mreža, 26% ima javne profile."¹⁸

¹⁸ Izvještaj dostupan na:

Dokazi potvrđuju da djeca manje gledaju tradicionalnu linearnu televiziju, a sve više televizijske i *online* sadržaje na zahtjev. Međutim, prethodna Direktiva o audiovizuelnim medijskim uslugama je pružala više zaštite na televiziji, a manje u *online* svijetu – što je pitanje koje je adresirano revidiranom Direktivom, čije rezultate tek treba razmotriti i izmjeriti. Zajedno sa promjenama u tehnologiji, tržištu, upotrebi medija od strane djece, ali i očekivanjima publike u pogledu regulatorne zaštite, uloga regulatornih agencija neizbježno mora da se prilagodi ovim trendovima i evoluirati, što će sigurno biti zadatak RA-a u predstojećem periodu prenošenja revidirane Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama. U tom smislu, od vitalnog je značaja za regulatorne agencije da preispitavaju svoje načine djelovanja i ozbiljno i posvećeno prilagode svoje odgovore potrebama savremenog društva. Izazovi koji stoje pred regulatornim agencijama su zapravo dugo očekivane prilike i trebalo bi da budu prihvaćene energično, prilagodljivo, uz saradnju, inovacije i otvorenost.

Uprkos činjenici da su maloljetnici tehnološki vještiji i posjeduju, u mnogim slučajevima, mnogo više tehnoloških vještina od svojih roditelja, uključujući druge starije generacije koje su uključene u njihovu zaštitu i odgovorne za njih, djeca su još uvijek djeca, ranjiva su i potrebno im je usmjeravanje i pomoć. Njihova zaštita je sve značajnija imajući u vidu povećano online prikazivanje nasilja, uključujući i vršnjačko nasilje, pornografije, seksualnog zlostavljanja djece, govora mržnje, širenje stereotipa, prekomjernog oglašavanja, itd. u današnjem svijetu.

Vrativši se na pitanja regulatornih zahtjeva zaštite maloljetnika, što je bio jedan od kamena temeljaca Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama – raniji tekst je propisivao regulatorna pitanja koja treba uzeti u obzir i urediti, a koja se, generalno govoreći, mogu ukratko prikazati u sljedećoj tabeli i detaljnije razraditi u paragrafima niže u tekstu:

Tabela 1: Opći zahtjevi iz Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama

	Linearne usluge	Nelinearne usluge
Sadržaj koji “može ozbiljno da naškodi” maloljetnicima	Zabranjeno	Dozvoljeno uz zaštitu
Sadržaj za koji je “vjerovatno da naškodi” maloljetnicima	Dozvoljeno uz zaštitu	Dozvoljeno bez zaštite

<file:///U:/CoE/protection%20of%20minors/IRIS%20The%20protection%20of%20minor%20in%20a%20converged%20media%20environment.pdf>, pristupljeno 14. augusta 2018. godine.

1. Sadržaj koji “može ozbiljno da naškodi” maloljetnicima

Prvi nivo zaštite je bila zabrana sadržaja koji može ozbiljno da naškodi fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloljetnika, uz dopuštanje ovih sadržaja u uslugama na zahtjev (ali samo na takav način da ga maloljetnici obično neće čuti ili vidjeti – kao, npr., upotrebom PIN-kodova ili drugih sistema za provjeru godina starosti).

Međutim, ne postoji jasna definicija o tome koji segmenti programa mogu da predstavljaju sadržaj koji može ozbiljno da naškodi maloljetnicima. U tom smislu, važno je razmotriti kulturološke tradicije, kao i moralna uvjerenja. Zabrana predviđena Direktivom o audiovizuelnim medijskim uslugama odnosila se, na primjer, na bezrazložno nasilje, prikazivanje ekstremnih oblika devijantnog seksualnog ponašanja i slično, koji su svakako neiscrpn primjeri neprihvatljivog sadržaja. Kao i kod svake druge direktive, svaka država članica ima slobodu da nametne strožija pravila u odnosu na osnovne zahtjeve, posebno uzimajući u obzir suštinska pitanja kao što su kulturni elementi svakog društva, moralna uvjerenja i osjetljivosti, itd.

Sljedeća tabela ukratko prikazuje glavne elemente koji se primjenjuju u regulatornim zahtjevima za sadržaje koji mogu ozbiljno naškoditi fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloljetnika.

Tabela 2: Elementi sadržaja koji “mogu ozbiljno naškoditi”

	“Može ozbiljno da naškodi”
ALB	Naročito koji sadrže pornografiju ili prikazivanje scena ekstremnog i bezrazložnog nasilja
BiH	Uključuju, ali se ne ograničavaju na prikazivanje brutalnog i ekstremnog nasilja koje nije opravdano kontekstom, pornografske sadržaje sa elementima nasilja ili ekstremne seksualne fetiša i sl.
CG	Programi koji sadrže pornografiju ili čiji sadržaji ističu i podržavaju nasilje, narkomaniju ili druge vidove kriminalnog ponašanja, kao i programe koji zloupotrebljavaju lakovjernost gledalaca ili slušalaca.
HRV	Naročito programi koji sadrže pornografiju ili bezrazložno nasilje.

KXK ¹⁹	Programi sa pornografskim sadržajem ili ekstremnim nasiljem.
MKD	Naročito programi koji sadrže pornografiju ili bezrazložno nasilje.
SRB	Pornografija, scene brutalnog nasilja, bez posebnog programskog ili umjetničkog obrazloženja; i drugi programski materijal koji bi mogao ozbiljno da ugrozi fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika

Većina država članica, zemalja kandidatkinja i onih koji su obavezni da transponuju propise EU po osnovu sporazuma o pridruživanju i stabilizaciji, transponovali su formulaciju iz prošle Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama u tom pogledu, čime su osigurali zabranu takvog sadržaja.

Međutim, praktično provođenje ovih odredbi u većini slučajeva je zasnovano na zasebnom razmatranju svakog pojedinačnog slučaja, budući da većina zemalja nema jasnu definiciju takvog sadržaja, već se uglavnom poziva na gore navedene ekstremne sadržaje.

Neke zemlje učesnice su definisale elemente kao što su bezrazložno nasilje i pornografija, kao što je navedeno u naredne dvije tabele.

Tabela 3: Definicija “pornografije”

	“Pornografija”
ALB	Ne
BiH	Sadržaj sa detaljnim prikazima seksualnih aktivnosti čija je primarna svrha podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacije publike prikazivanjem eksplicitnih seksualnih scena, uključujući penetraciju, kao i scena spolnih organa tokom seksualnog odnosa
CG	Eksplicitno prikazivanje polnog organa ili polnog čina bez naročitog programskog i umjetničkog opravdanja.
HRV	Ne.

¹⁹ Skraćeni kod za Kosovo*. Kod KX (KXK) se koristi iz praktičnih razloga i ne predstavlja zvaničan kod. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Country_codes/fr

KXK	Programski sadržaj koji na jasan i otvoren način prikazuje polne organe osoba ili polni odnos.
MKD	Ne.
SRB	Eksplicitno prikazivanje polnog organa ili polnog čina bez naročitog programskog i umjetničkog opravdanja.

Tabela 4: Značenje izraza “bezrazložno nasilje”

	“Bezrazložno nasilje”
ALB	Ne
BiH	Ne
CG	Ne. Seksualno nasilje: ponašanje kojim se uz primjenu sile ili prijetnji drugo lice, protivno njegovoj volji, prinuđava na polni odnos ili mu se dodiruju intimni djelovi tijela.
HRV	Ne.
KXK	Namjerna upotreba fizičke, mehaničke ili bilo koje druge sile za nanošenje štete, povreda ili zlostavljanje.
MKD	Širenje tekstualnih, verbalnih i vizuelnih poruka kojima se, ... veličaju fizičke, verbalne ili psihološke forme sadizma ili sličnih vrsta nasilja koje je cilj samo po sebi i koje se ni na koji način ne može opravdati ni kroz kontekst žanra, ni motivima dramatičnosti prikazanog programa.
SRB	Teško nasilje – ponašanje kod koga se primjenom sile žrtva lišava života ili joj se nanose teške povrede ili se kod nje izaziva ozbiljna patnja (npr., surovo, nečovječno postupanje, sakaćenje žive osobe ili leša, sadistički postupci) i koje za posljedicu ima veliki broj žrtava ili velika materijalna razaranja. Seksualno nasilje – ponašanje kojim se, uz primjenu sile ili prijetnje, drugo lice, protivno njegovoj volji, prinuđava na seksualni odnos ili mu se dodiruju intimni djelovi tijela.

2. Sadržaj za koji je vjerovatno da naškodi maloljetnicima

Još jedan veoma važan aspekt zaštite je zabrana takvog sadržaja, uz obavezu da se osigura da se takav sadržaj, uključujući i *trailere*, emituje u određenom vremenskom terminu sa odgovarajućim oznakama starosne kategorizacije ili da je zaštićen bilo kojom tehničkom mjerom (npr., kodiranje). To se može postići upotrebom PIN-kodova ili drugih, sofisticiranijih sistema za provjeru uzrasta. Time se osigurava prvi nivo zaštite maloljetnika: da ih maloljetnici obično neće čuti ili vidjeti. Ukoliko se to dogodi, odgovornost za to je na nekom drugom, pitanje je roditeljske kontrole i slično.

Ovo predstavlja jedan oblik regulatorne kontrole, što dokazuje potrebu za usklađenim i organizovanim naporima kako bi se djelotvorno radilo na zaštiti maloljetnika. To znači da građani treba da budu osnaženi i osposobljeni da sami donose odluke o tome kakvom će sadržaju njihova djeca biti izložena ili ne sve dok se njima, građanima, pruže razumne informacije i upozorenja o određenim programima.

Odličan primjer za to je sistem klasifikacije sadržaja za audiovizuelne medijske usluge. U mnogim evropskim zemljama, prenošenje ovih odredbi sadržalo je upućivanje na ranije uspostavljene nacionalne sisteme kategorizacija koji su već na snazi – na primjer, Britanski odbor za kategorizaciju filmova (BBFC), nevladina organizacija koju je osnovala filmska industrija i koja je odgovorna za nacionalnu kategorizaciju filmova i videoradova. Međutim, ovoga puta je postojala potreba da se uspostavi ravnoteža između slobode izražavanja i informacija za usluge videa na zahtjev (VoD), a da se istovremeno ne smanji pretjerano nivo zaštite maloljetnika na ovim uslugama u odnosu na strožiji pristup usvojen za usluge emitovanja. U najvećem broju slučajeva, rezultat je da je takav sadržaj dozvoljen na uslugama videa na zahtjev, sa nekim oblikom zaštite pristupa.

Tabela u tekstu ispod pokazuje glavne elemente koji se koriste u regulatornim zahtjevima za sadržaje za koje je vjerovatno da mogu ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika.

Tabela 5: Elementi sadržaja za koje je “vjerovatno da naškode”

	“Vjerovatno da naškodi”
ALB	Scene značajnog psihološkog i fizičkog nasilja, seksa i upotrebe neadekvatnih izraza, termina i komunikacione etike
BiH	Uključuju, ali ne ograničavajući se na scene grubog nasilja, seksa, vulgarne izraze i prizore ili scene zloupotrebe alkohola i opojnih droga.

HRV	Uključuju sve vrste programa sa scenama koje prikazuju eksplicitno fizičko i/ili verbalno nasilje, scenama koje se mogu smatrati zastrašujućim jer prikazuju smrt ili ranjavanje, seks i seksualnu eksploataciju, vulgarni jezik i scene, zloropotrebu duhana, alkohola, narkotika, kockanje, klađenje i druge scene.
KXK	Sadržaj sa fizičkim, verbalnim, gestikulacionim, emocionalnim, seksualnim nasiljem ili prikazan putem specijalnih efekata. Sadržaj sa seksualnim scenama može se prikazati u kontekstu naučnog, obrazovnog, dokumentarnog ili informativnog programa. Sadržaj i programi koji sadrže kockanje, proricanje, otvaranje karata, psihičke usluge i slično koje nisu naučno dokazane.
MKD	Opisi, prizori ili prikazi nasilja, erotike, seksualnog ponašanja zabranjenog zakonom, nepristojnog (vulgarnog) jezika, sugestivni oblici ponašanja koji se lako oponašaju i koji su opasni po zdravlje i sigurnost, ponašanje koje je uvredljivo za ljudsko dostojanstvo itd.
CG	Nasilje i njegove posljedice; seksualno nasilje; nago ljudsko tijelo; seksualnost; zastrašujuće scene; pušenje i zloropotreba opojnih droga, alkohola i drugih štetnih supstanci; opasno ponašanje; diskriminatorско postupanje ili nepristojno ponašanje
SRB	Nasilje i njegove posljedice; seksualno nasilje; nago ljudsko tijelo; seksualnost; zastrašujuće scene; pušenje i/ili zloropotreba opojnih droga, alkohola i drugih štetnih supstanci; opasno ponašanje; diskriminatorско postupanje ili nepristojno ponašanje

U nekim zemljama regiona jugoistočne Evrope, sistem kategorizacije su uveli regulatorni organi, uglavnom jer sama industrija nije prethodno uspostavila sistem kategorizacije. Ove odredbe se odnose na isključivu odgovornost pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga za sistem kategorizacije, dok su predviđene kategorije u smislu starosnih granica zajedno s terminima u graničnom periodu. Ovo uključuje i nabavljene programe koji možda već imaju kategorizaciju koja potiče iz zemlje proizvodnje. U takvim slučajevima, audiovizuelne medijske usluge moraju da preispitaju i prilagode kategorizaciju u skladu s predviđenim odredbama.

Sljedeća tabela pruža informacije o sistemima graničnog perioda i kategorizacije koji se primjenjuju u zemljama učesnicama.

Tabela 6: Granični period u državama učesnicama

	7:00	08:00	09:00	10:00	11:00	12:00	13:00	14:00	15:00	16:00	17:00	18:00	19:00	20:00	21:00	22:00	23:00	00:00	01:00	02:00	03:00	04:00	05:00	06:00	
ALB													svi uzrasi / roditeljska kontrola			scene nasilja, seksa ili neprimjerenog jezika									
BIH														12+		16+									
HRV															12+		15+								
MKD																									
CG																									
KSV																									
SRB																									
<p>* mogu da se emituju samo u periodima kada se objektivno može očekivati da djeca prate program u prisustvu njihovih roditelja, s obzirom na njihove uobičajene rasporede aktivnosti (npr, vrijeme kada idu u školu, radni dani/neradni dani, školski odmori, uobičajeno radno vrijeme, i slično).</p>																									

Stvarnu odluku o vremenu emitovanja sadržaja za koji je vjerovatno da ugrozi maloljetnike treba da donese pružalac audiovizuelnih medijskih usluga, na osnovu sljedećih elemenata:

a) Scene nasilja i posljedice nasilja i opasnog i štetnog ponašanja

Pitanja koja u ovom pogledu treba razmotriti uključuju da li nasilje, posljedice nasilja ili nasilnog ponašanja, uključujući i ekstremne oblike kao što su samoubistvo i upotreba raznog oružja, mogu lako da se kopiraju i budu usvojeni od maloljetnika u njihovom ponašanju, što bi moglo da bude štetno po zdravlje i sigurnost. U takvim je slučajevima važno razmotriti da li se takva ponašanja prikazuju s pozitivnim konotacijama i/ili se prikazuju kao društveno prihvatljiva ponašanja ili se čak predlažu kao sredstva i načini za rješavanje problema i sukoba.

Jednako je važno da se razmotre likovi koji su prikazani kao nasilni u programima, jer se ponašanje nasilnih likova koji se publici dopadaju može doživjeti kao legitimno. Simpatični likovi mogu, u velikoj mjeri, širiti različite ideje o nasilju koje se mogu kopirati i opravdati kao uspješno ili neposljedično ponašanje, ili percipirati kao ispravno, uzorno i kopiranja vrijedno ponašanje. U slučajevima inherentnog ličnog rizika, kao kod nekih članova publike, posebno maloljetnika, percepcija nasilnog ponašanja može da se prihvati kao model za takvo ponašanje. Pozitivni filmski lik se nikada ne kažnjava zbog nasilnog ponašanja, već se nagrađuje, a to maloljetnicima nudi odličan model za kopiranje, posebno određenim starosnim grupama

maloljetnika, koji nisu u stanju da shvate pojmove uzroka i posljedica ponašanja. Do određenog uzrasta, djeca nisu u stanju da kontekstualizuju fikciju; kontekst u kojem žive i u kojem nisu filmski likovi. Slično tome, pozitivni likovi koji su žrtve nasilja dobijaju saosjećanje publike, dok nesimpatični likovi dobijaju disocijativne reakcije – opravdavanje nasilja nad njima. U toj sferi, djeca ne dovode u pitanje moralnost “dobrog” lika.

Jednako treba voditi računa o tome da li se maloljetnici prikazuju kao žrtve nasilja. Ove situacije se smatraju posebno teškim, sa jednako važnim razmatranjem mjesta na kojem se dešava nasilje. Posebno je problematično kada se nasilje dešava u domovima, školama i sličnom okruženju, koja djeca obično smatraju sigurnim.

Konačno, također je važno razmotriti upotrebu specijalnih efekata, specijalnih tehnika zumiranja, muzike, šminke itd. kako bi se izazvao strah kod publike, jer oni mogu povećati negativne posljedice po maloljetnike i djecu.

b) Zloupotreba alkohola i opojnih droga

Konsumiranje alkohola i droga je posebno problematično za adolescente, koji prolaze kroz potencijalno turbulentan psihološki, biološki i razvojni period. Adolescenti se često osjećaju neshvaćenim ili marginalizovanim i, zajedno s potencijalno neadekvatnim obrascima ponašanja i/ili mehanizmima odbrane, podstaknuti i ohrabreni audiovizuelnim medijskim uslugama koje uključuju alkohol i droge, mogu početi konzumirati ove supstance.

Konsumiranje alkohola i droga nije rijetkost ovih dana, uz postepeno pomjeranje starosnih granica. U tom pogledu treba uzeti u obzir maloljetnike, posebno one koji su stidljivi, nesigurni i nemaju mehanizme odbrane. Prikazivanje upotrebe droga u pozitivnom kontekstu, kao što su lijekovi za sve probleme ili teže droge, jedan je od načina da se prikaže zloupotreba tih supstanci.

c) Neprimjeren i vulgarn jezik

Kao i kod drugih elemenata, važno je uzeti u obzir upotrebu jezika, posebno neprimjerenog i vulgarnog, jer je to maloljetnicima model za kopiranje. Često se dešava da audiovizuelne medijske usluge, posebno filmovi, serije, *reality* programi itd., zapravo služe kao osnova za plasiranje i usvajanje popularnih jezičkih fraza, koje postaju novi i “cool” načini jezičkog izražavanja maloljetnika. Mnoštvo vulgarnosti i neprimjerenog jezika mogu da učine da takva komunikacija postane uobičajen, pa čak i poželjan i popularan način izražavanja.

d) Nago ljudsko tijelo i seksualnost

Takvi programi mogu da budu štetni za djecu i maloljetnike, jer mogu da izazivaju seksualne fantazije koje možda nisu primjenjive u ralnom svijetu. Mogu biti stimulativni za adolescente koji traže seksualna iskustva, koja, ako se praktikuju prerano i bez odgovarajućeg savjetovanja, mogu dovesti do neželjenih tinejdžerskih trudnoća, problema u reproduktivnom zdravlju i slično, sa dalekosežnim posljedicama.

Ove elemente treba uzeti u obzir iz perspektive konteksta u kojem se prikazuju u audiovizuelnim medijskim uslugama, zajedno sa razmatranjem programskog žanra i ciljne publike, razlikujući na primjer, obrazovni, historijski ili komični kontekst, kritički prikaz štetnih ponašanja ili indikacije vezane za opasnost i štetno ponašanje.

Od presudnog je značaja da, uzimajući u obzir gore navedeno, pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga donesu odluku o odgovarajućem terminu emitovanja/prenošenja takvog sadržaja, pojedinačno za svaki sadržaj. Odgovarajuća kategorizacija sadržaja funkcioniše samo ako je stavljena u određeni termin, kako je predviđeno relevantnim pravilima. Također je podjednako važno da se ne kategorizuje (kao i da se ne kategorizuje previše strogo) sadržaj koji nema elemente koji bi mogli da budu štetni po maloljetnike. Ovo je važno sa stanovišta činjenice da kategorizacija sadržaja služi onima koji su u krajnjoj liniji odgovorni za maloljetnike: roditelji i staratelji. Također, obilježavanje sadržaja starosnim oznakama kada oni ne sadrži prikaze i scene koje bi mogle da ugroze fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika dovodi u zabludu i treba ga izbjegavati. Upravo zbog činjenice da je zaštita maloljetnika od štetnog sadržaja interdisciplinarna i zahtijeva uključivanje brojnih zainteresovanih strana (prije svega, roditelja i staratelja maloljetnika), informacije o sadržaju treba da budu tačne.

Kada je riječ o uslugama videa na zahtjev, kao što je gore opisano, obaveza kategorizovanja se odnosi na kataloge usluga, dok se većina takvog sadržaja može emitovati, uz obavezu da se pruži neka vrsta mehanizama tehničke zaštite, kao što su PIN-brojevi ili slično.

Pružaoци audiovizuelnih medijskih usluga ponekad navode određene teškoće u implementaciji sistema kategorizacije, što može da rezultira različitim primjenama pravila i na kraju stvori konfuziju kod publike. To su razumne tvrdnje. Ponekad postoji očigledan nedostatak razumijevanja unutar industrije o tome kako kategorizaciju potencijalno štetnog sadržaja treba prikladno provoditi. Ovo se odnosi i na razumijevanje zašto određeni sadržaji mogu da budu štetni za maloljetnike (uključujući važnost konteksta, kulturne aspekte itd.), kao i razumijevanje procesa kategorizacije (preuzimanje uredničke odgovornosti, planiranje itd.).

Mnogi regulatorni organi širom Evrope, uključujući i zemlje učesnice JUFREX-a, izradili su preporuke ili smjernice o različitim aspektima zaštite maloljetnika, kao što su starosne oznake, raspoređivanje, označavanje ili potencijalno štetni elementi kao što su nasilje, psovke, izazivanje straha, itd., koji se odnose na cjelokupni sadržaj. Pored toga, neki od primjera korisnih alatki koji pomažu u provođenju odredbi vezanih za sistem kategorizacije uključuju pripremu stručne studije vezanih za uticaj programa na različite dobne grupe maloljetnika, kao što je slučaj u Bosni i Hercegovini, koju su pripremili akademski razvojni psiholozi, kao dopunu smjernicama za primjenu relevantnih pravila, a koje je pripremila regulatorna agencija. Pored toga, preporučuje se da se regulatorne agencije, kada se razmatraju i na kraju odlučuje o mogućim kršenjima takvih odredbi, konsultuju sa stručnjacima u ovoj oblasti, npr., korištenjem ugovornog odnosa sa razvojnim psiholozima, što i jeste praksa u ovom regionu.

Ipak, stalno se prepoznaje potreba da se izradi uniformni sistem kategorizacije, bilo kreiranjem baze podataka ili uz upotrebu neke druge praktične alatke koja bi omogućila laku i jednostavnu identifikaciju potencijalno štetnih elemenata u određenim programskim sadržajima, čime bi se olakšalo pružiocima audiovizuelnih medijskih usluga da u konačnici donesu uredničku odluku o tome da li predmetni sadržaj može da bude štetan za maloljetnike i, ako je tako, kako ga pravilno kategorizovati. Pored toga, treba naglasiti da sistem kategorizacije može da usvoji ili regulatorna agencija ili sam medij. Ono što je od najveće važnosti je potreba pune inkluzivnosti u procesu razmatranja i donošenja odluka o sistemima kategorizacije, uzimajući u obzir sve faktore koji u konačnici oblikuju ishod, kao što su kulturni i historijski elementi datog društva. To se ne smije pomiješati sa argumentom koji bi se mogao iskoristiti za ugrožavanje prava na slobodu izražavanja, ali bi bio uravnotežen s potrebama zaštite maloljetnika.

Postoji mnogo načina za postizanje uniformnog i efikasnog sistema klasifikacije za audiovizuelne medijske usluge. Odličan primjer takvog sistema može se naći u Holandiji, gdje je organizacija civilnog društva Holandski institut za klasifikaciju audiovizuelnih medija (NICAM) veoma uspješno implementirala sistem kategorizacije, koji je u potpunosti podržao i odobrio regulatorni organ Holandije (Commissariaat voor de Media – CVDM). Pod pokroviteljstvom NICAM-a, sistem se vodi pod imenom Kijkwijzer i sastoji se od kombinacije preporuka vezanih za uzrast (pet kategorija: AL - 6 - 9 - 12 - 16) i deskriptora sadržaja (šest kategorija: nasilje – strah – seks – diskriminacija – zloupotreba opojnih droga i alkohola – nepristojni jezik). Ova efektivna alatka je također odličan primjer mehanizma samoregulacije za kategorizaciju sadržaja i uživa opću podršku djelatnosti.²⁰

Osnovna stvar koju treba naglasiti u ovom kontekstu je dobrovoljnost, što se direktno odnosi na pitanje samoregulacije i koregulacije, što je važan aspekt ove teme, koji se u

²⁰ Za više informacija, molimo pogledati: <https://www.kijkwijzer.nl/about-kijkwijzer>.

publikaciji dodatno razmatra. Ono što je važno naglasiti je da sve zainteresovane strane treba da rade na kreiranju i održavanju uniformnog i efikasnog sistema, uključujući i implementaciju, što rezultira dobrovoljnim pristankom svih pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga da ga poštuju. U stvari, i zbog činjenice da se u ovom regionu vide i prate mnogi programi koji bi mogli da potpadaju pod kategorije nekog oblika štetnog sadržaja za maloljetnike, od ključne važnosti su zajednički napori i saradnja, što uključuje pripremu ove publikacije.

Imajući to u vidu, dodatno je naglašena potreba i značaj međunarodne i transnacionalne saradnje između regulatornih agencija, koja se odnosi, na primjer, na nadležnosti nad određenim sadržajem, ali i na pitanja kategorizacije, što je posebno važno u ovom regionu, gdje su većina ili brojni programski sadržaji dostupni širom regiona, uzimajući u obzir historijsku i jezičku bliskost publike. Isto tako, važna je i uloga regulatornih agencija u pogledu medijske pismenosti, uključujući napore na podizanju svijesti o pitanjima koja se odnose na zaštitu maloljetnika. Stoga, kontinuirana saradnja regulatornih agencija i uključivanje svih zainteresovanih strana u regionu ostaju ključni i vitalni za daljnja dešavanja i unapređenja u tom pogledu. Sljedeća tabela daje kratki prikaz mjera u odnosu na zahtjeve vezane za zaštitu maloljetnika.

Tabela 7: Mjere zaštite

	Može ozbiljno da naškodi		Vjerovatno će da naškodi	
	Linearne	Nelinearne	Linearne	Nelinearne
ALB	Uslovni pristup ili kodirano emitovanje Pornografija: tehnička zaštita + nije dozvoljeno tokom termina za dječiji programski sadržaj	Kodiranje Pornografija: uslovni pristup i uređaji za roditeljsku kontrolu pristupa	Posebni termini emitovanja i upozorenja ili tehničke mjere	Nije primjenjivo
BiH	Zabranjeno	Tehnička zaštita + odvojeno od ostalih sadržaja, kao poseban dio kataloga	Tehnička zaštita ili odgovarajuće raspoređivanje i kategorizacija sadržaja	Grafička oznaka kategorizacije u katalogu 18+: tehnička zaštita ili granični

			Pornografija: tehnička zaštita	period Pornografija: tehnička zaštita + odvojeno od ostalih sadržaja, kao poseban dio kataloga
HRV	Zabranjeno Pornografija: dozvoljeno uz tehničku zaštitu	Tehnička zaštita	Tehnička zaštita ili odgovarajuće raspoređivanje i kategorizacija sadržaja	Grafička oznaka kategorizacije u katalogu
KXK	Zabranjeno	Tehnička zaštita	Tehnička zaštita ili odgovarajuće raspoređivanje i kategorizacija sadržaja Pornografija: dozvoljeno uz tehničku zaštitu	Nije primjenjivo
MKD	Zabranjeno Pornografija: dozvoljeno uz tehničku zaštitu	Tehnička zaštita	Tehnička zaštita ili odgovarajuće raspoređivanje i kategorizacija sadržaja	Grafička oznaka kategorizacije u katalogu
CG	Zabranjeno	Tehnička zaštita	Odgovarajuće raspoređivanje i kategorizacija sadržaja	Tehnička zaštita
SRB	Zabranjeno Pornografija: samo ako je dostupna u sklopu usluga	Pornografija: uslovni pristup + oznaka 18+, odvojeno od	Tehnička zaštita ili odgovarajuće raspoređivanje i kategorizacija sadržaja	Grafička oznaka kategorizacije u katalogu 18: tehnička zaštita ili granični period

	sa uslovnim pristupom, sa PIN-kodom ili slično + oznaka 18+	drugog sadržaja, kao poseban dio kataloga		
--	---	---	--	--

e) Programi za maloljetnike u kojima učestvuju maloljetnici

Djeca i maloljetnici su neke od najboljih i najljepših stvari na svijetu i u svakodnevnicu. Njihova uključenost i učešće u programima obično rezultira sadržajem koji grije srca odraslih. Ljupke karakteristike djece u programima uključuju srdačnost, vedrinu i prijatnost. Međutim, djeca su podložnija uticaju, manje su kritična i stoga su ranjivija od odraslih, jer imaju malo iskustva i stoga nedovoljno razvijene okvire za usmjeravanje svog rasuđivanja. Dakle, treba da postoje određena upozorenja i/ili ograničenja kada je riječ o uključivanju maloljetnika u programe.

Prvo i najvažnije, trebala bi da postoji opća zabrana bilo kakve zloupotrebe maloljetnika u audiovizuelnim medijskim uslugama, zajedno sa zabranom korištenja maloljetnika u političke svrhe. Ograničenja se dodatno mogu primjenjivati na potrebu za uslovnim učešćem maloljetnika u audiovizuelnim medijskim uslugama prema zahtjevima za pristanak roditelja, staratelja ili drugih zakonski odgovornih osoba. Ovi uslovi se obično ne primjenjuju u slučajevima kada su maloljetnici isključivo publika koja ne učestvuje direktno u programskom sadržaju, na snimljene materijale koji služe kao ilustracija i ne ugrožavaju dostojanstvo maloljetnika, kao u snimcima maloljetnika kao posmatrača itd.

Kada je riječ o direktnom učešću maloljetnika u audiovizuelnim medijskim uslugama, ono bi uvijek trebalo biti takvo da ne izaziva uznemirenost ili strah, ili da narušava njihov fizički, duševni i emocionalni razvoj i dostojanstvo, bez obzira na to da li je maloljetnik sam, ili njegov roditelj ili staratelj, ili drugo zakonski odgovorno lice dalo saglasnost. S obzirom na njihov uzrast, naivnost i podložnost uticaju, maloljetnici nikada ne bi trebalo da budu ispitivani o privatnim porodičnim stvarima ili o temama koje mogu da prevazilaze njihovo razumijevanje.

U sadržaju koji je prvenstveno namijenjen maloljetnicima, ograničenja su usmjerena na zabranu konzumiranja duhana i duhanskih proizvoda, alkohola i opojnih droga, osim ako se ne ukazuje na njihovu štetnost. Slično tome, u sadržaju koji je prvenstveno namijenjen maloljetnicima, zabranjeni su svi oblici nasilja ili opasnog ponašanja koje maloljetnici lako mogu da oponašaju, osim ako se ne ukazuje na njihovu štetnost.

f) Reality programi i talent šou emisije

Uprkos mnogim verzijama *reality* programa i talent šou programima, ovaj dio publikacije se bavi specifičnim elementom ove vrste hibridnih programa, naglašavajući kombinaciju dokumentarnog i fikcijskog (dramatičnog) sadržaja, sa elementima komercijalnih komunikacija. U tom smislu je važno da se shvati da programe u kojima grupe ljudi koji nisu profesionalni glumci, ali koje često producenti usmjeravaju i ohrabruju da se ponašaju na određeni način, djeca ne doživljavaju kao fikciju, već kao stvarne i necenzurisane sadržaje. Takvi programi često sadrže sukobe i svađe između učesnika (koji su, prije svega, smješteni u vrlo neprirodno okruženje), seksualizovano ponašanje i druge elemente koji skandalizuju javnost i stvaraju interesovanje.

Ovi programi mogu da sadrže štetne elemente za maloljetnike, kako za one koji ih samo gledaju, a čak i više za one koji u njima učestvuju, jer, kao što je gore navedeno, mogu da sadrže rodne stereotipe, naglašavaju seksualnost i fizički izgled, a ponekad i podstiču i promovišu nasilno ponašanje i sukobe među ljudima. Neka istraživanja ukazuju na to da maloljetnici koji često gledaju ove programe vjeruju da "potraga za srećom" zahtijeva ili je ograničena na bogatstvo, popularnost i ljepotu. Pored toga, učešće maloljetnika u ovim programima se ponekad ne preporučuje jer može da dovede do miješanja stvarnosti i glume, izloženosti stresu, kao i izloženosti neosnovanom poređenju sa drugima na svoju štetu i, na kraju, do gubitka privatnosti.²¹

Jedan aspekt, u smislu zaštite maloljetnika od štetnog sadržaja, koji je posebno relevantan u ovom regionu odnosi se na *reality* programe i talent šou programe. Kao što je gore navedeno, ovi programi se obično, iako ne nužno, smatraju zabavom, ali imaju različite oblike u različitim državama, stalno se razvijaju i, iznad svega, uživaju veliku popularnost. Osim činjenice da su više ili manje zasnovani na stvarnom životu i stvarnim osobama, nemoguće ih je definisati i stereotipizovati, iskustvo mnogih zemalja pokazuje da zaštita maloljetnika predstavlja istinski bojazan u odnosu na ove programe, kao i šira pitanja ljudskog dostojanstva i zaštite privatnosti. Postoje mnoge druge bojazni u vezi sa *reality* programima, koje otvaraju dublja pitanja fundamentalnih vjerovanja, građanskih vrijednosti i društvenih normi; mnoga od ovih pitanja zaista ne potpadaju pod djelokrug propisa čiji cilj nikada neće biti diktiranje pravila ponašanja ili zauzimanje moralnih stavova, ali su ipak važna i treba da budu otvorena za diskusije sa društvom u cjelini.

Iz regulatorne perspektive, *reality* programi i talent šou programi su već obuhvaćeni općim odredbama o zaštiti maloljetnika od štetnog sadržaja, koje se primjenjuju na sve druge audiovizuelne medijske usluge. To očigledno znači da su *reality* programi i

²¹ <https://www.medijskapismenost.hr/preporuke-za-zastitu-djece-i-sigurno-koristenje-elektronickih-medija/>, pristupljeno 17. decembra 2018. godine.

talent šou emisije poprilično uređeni nizom zahtjeva, s konačnim ciljem da se osigura da maloljetnici ne budu izloženi sadržaju koji može ozbiljno da naškodi njihovom moralnom, psihofizičkom razvoju, kao i da osigura zaštitu od sadržaja koji je neprimjeren za njih, kao što su nasilje i opasno ponašanje, golotinja i spolnost, psovke, zloupotreba alkohola, pušenje itd. Ti isti elementi su često prisutni u mnogim oblicima *reality* programa. Pored "uobičajenih sumnjivaca", za koje se smatra da vjerovatno mogu da naruše razvoj maloljetnika, *reality* programi mogu da izazovu dodatne bojazni. Pitanja o kojima je riječ kod *reality* programa i talent šou programa obično se tiču ljudskog dostojanstva ili njihovog štetnog uticaja, naročito na maloljetnike.

Iz perspektive učešća maloljetnika i saglasnosti roditelja i zakonskih staratelja maloljetnika zanimljiv je nedavni slučaj kojim se bavio britanski regulator Ofcom. Konkretno, slučaj se odnosi na opservacioni dokumentarni film koji je pratio majke i kćerke dok učestvuju u tretmanima ljepote, kupovini glamurozne odjeće ili prisustvuju dječijim izborima za mis, pod naslovom "Blinging Up Baby". Ofcom je primio brojne pritužbe na učešće četvorogodišnje djevojčice koja je nosila tematsku odjeću lanca restorana "Hooters", koju je napravila njena majka, i imala plesnu tačku koja je uključivala i neke seksualizovane pokrete (kao što je naginjanje unazad četvoronoške i pomjeranje kukova naprijed-nazad četiri puta prema publici). Iako su preduzeti prilično opsežni koraci u cilju zaštite djeteta, u smislu njenog učešća u programu prije produkcije i tokom produkcije, Ofcom je ustanovio da emiter nije proveo procjenu rizika u fazi postprodukcije kako bi razmotrio sve rizike povezane sa emitovanjem djetetovog nastupa na temu lanca restorana "Hooters" i/ili tražio dodatne stručne savjete. Također, emiter se neopravdano oslanjao na pristanak majke, umjesto da je sam razmotrio i nezavisno procijenio bilo kakve štetne posljedice koje proističu iz emitovanja prikaza djeteta koje nosi ovu odjeću. U ovom slučaju, za emitera je utvrđeno da krši relevantno pravilo jer se nije propisno starao o djetetovoj dobrobiti i dostojanstvu, bez obzira na pristanak djetetove majke.²²

Zbog činjenice da iste serije *reality* programa u redovnim intervalima preplavljaju ovaj region i da njihov sadržaj često predstavlja neke od najgorih primjera kršenja relevantnih pravila vezanih za zaštitu maloljetnika od štetnog sadržaja,²³ u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori, odredbe koje se odnose na *reality* programe su još konkretnije.

U Bosni i Hercegovini postoje ograničenja u pogledu termina njihovog emitovanja, u kojima je navedeno da se *reality* programski sadržaji mogu emitovati samo u periodu

²² Prateći EPRA dokument autorice Maide Čulahović (RAK) za Radnu grupu 2 pod nazivom "Studija slučaja o zaštiti maloljetnih lica: *reality* i talent šou emisije", 43. sastanak EPRA-e u Barseloni, 25–27. maja 2016. godine. https://cdn.epra.org/attachments/files/2854/original/BCN_WG2_%20RealityTV_final_revised.pdf?1466159222, pristupljeno 6. decembra 2018. godine.

²³ Molimo pogledajte slučajeve u Aneksu 2 ove publikacije.

između 24:00 i 06:00 sati. Međutim, ovo ograničenje se odnosi samo na određene vrste *reality* programa, prema definicijama datim u relevantnim pravilima, u kojima se navodi: "U smislu ove odredbe, značenje izraza *reality* programi je ograničeno na televizijski žanr, obično bez detaljno razrađenog scenarija, u kojem se prikazuje život grupe učesnika u izolovanom prostoru koji se stalno nalaze u kadru video kamere i u zoni mikrofona, a koji pokušavaju pobijediti i osvojiti nagradu; Pseudoreality program označava program koji prikazuje određene autentične ili izmišljene životne situacije, čiji je fokus na dramatizaciji i konfliktima, prema unaprijed utvrđenom scenariju, npr. rekonstrukcije događaja koje mogu da uključuju ali nisu ograničene na bračne prevare, krivična djela, teške životne situacije..."

U Crnoj Gori postoje pravila raspoređivanja za *reality* programe koji se mogu emitovati samo između 23:00 i 06:00 sati, i to označeni kao neprimjereni za publiku mlađu od 18 godina. Ograničenje se odnosi na sve *reality* programe definisane kao: "...sadržaj koji pretežno u cilju zabave prikazuje, u prirodnom ili vještački stvorenom okruženju na koji način se jedan ili više učesnika ponaša u unaprijed predviđenim, spontano ili na drugi način nastalim konkretnim životnim situacijama (npr. suživot u određenoj zajednici ljudi, međusobna komunikacija, rad, dokolica, rješavanje određenih zadatih ili nepredviđenih konkretnih životnih problema i sl.) u određenom vremenskom periodu, a u kojem učesnici, po pravilu, učestvuju radi pribavljanja određene imovinske ili neimovinske koristi". Što se tiče *pseudoreality* programa, oni moraju biti označeni kao neprimjereni za publiku do 16 godina i mogu se emitovati samo između 22:00 i 06:00 sati. Ograničenje koje se odnosi na "*pseudoreality*" programe odnosi se samo na određene vrste ovog sadržaja, prema sljedećoj definiciji: "pseudorijaliti programski sadržaj: sadržaj koji prikazuje određene autentične ili izmišljene životne situacije, prema unaprijed utvrđenom scenariju".

U Srbiji, Regulatorno tijelo za elektronske medije (REM) usvojilo je Pravilnik o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga, koji propisuje detaljne zahtjeve za *reality* programski sadržaj: "Rijaliti programski sadržaj se smatra nepodesnim za maloletnike mlađe od 16 godina, ako se u njemu prikazuje nepristojno ponašanje koje se ne koristi kao akt agresije, odnosno da bi se neko uvredio ili se prikazuje konzumiranje alkoholnih pića, osim ako je ono izostavljeno iz snimka ili potpuno prikriveno upotrebom visokofrekventnog tona (bips), zamagljenja slike ili na drugi sličan način. Rijaliti programski sadržaj se smatra nepodesnim za osobe mlađe od 18 godina, ako se u njemu prikazuje nasilje, nepristojno izražavanje preduzeto kao akt agresije, odnosno u cilju vređanja, pušenje, neumereno konzumiranje alkoholnih pića ili nago ljudsko telo. U rijaliti programskom sadržaju ne mogu se prikazivati teško nasilje, seksualnost, zloupotreba opojnih droga, kao i ponašanje koje predstavlja govor mržnje ili kojim se vređa ljudsko dostojanstvo ili drugo ljudsko pravo. Ako u toku rijaliti programskog sadržaja koji se emituje direktno (uživo) dođe do eskalacije nasilja ili nepristojnog ponašanja preduzetog u cilju vređanja, pružalac medijske usluge je dužan da odmah prekine njegovo emitovanje,

ako ne može na drugi način da izbegne prikazivanje takvog ponašanja (npr. isključenje tona, promena kadra i sl.).“

Postoje brojne druge bojazni vezane za ovu vrstu programa, kao što su bojazni vezane za porodice iz “komplikovane društvene sredine”, prikaze maloljetnika koji su bili žrtve seksualnog zlostavljanja, pitanja koja se tiču ljudskog dostojanstva, zloupotrebe alkohola, seksizma i pristojnosti, kao i elemenata govora mržnje među učesnicima u *reality* programu. U nekim slučajevima, otvarana su pitanja koja se odnose na zaštitu javnog reda (podstrekavanje na delikvenciju, opasno ili nepristojno ponašanje), diskriminatorne izjave ili ponašanje koje bi moglo da ugrozi zdravlje učesnika, izuzetno negativan prikaz žena na osnovu rodni stereotipa, hiperseksualizaciju djece, promovisanje kockanja i podsticanje na njega, kršenje pitanja privatnosti itd.

Da bi se ilustrovala poenta, navodi se serija “Balkanske prevare”, koja se emituje širom regiona – žanr koji treba shvatiti prema gore navedenoj definiciji *pseudoreality* programa. Vrijeme emitovanja ove epizode je bilo 14:00 sati.

Sadržaj ove epizode uključuje eksplicitnu scenu muškarca koji masturbira dok ima seks preko telefona, a pri tome koristi seksualne izraze. To dalje uključuje scenu u kojoj je prikazan seksualni odnos (na ekranu), tokom kojeg se u pozadinskom razgovoru navodi da je to seksualni odnos odrasle osobe sa 16-godišnjim maloljetnikom, uz dodatne informacije o načinima kako se zavodi i počinje seksualni odnos s takvim maloljetnicima. Također su predstavljene ritualne scene, uključujući i nepovezani govor, koji propagira rješavanje problema magijom, okultnim snagama i nadriljekarstvom, a vezano za neplodnost.²⁴

Ono što je posebno zanimljivo kod ovih programa je to što je njihova gledanost bila u jakoj suprotnosti sa stavom i pozicijom stručne zajednice i nadležnih organa. Iako su ovi programi, koji su u velikoj mjeri komercijalne prirode, uživali značajnu popularnost kod dijela šire javnosti, izraženiji su glasovi protiv takvog sadržaja, od potpisivanja peticija i primanja velikog broja pritužbi, u kojima su izražene ozbiljne bojazni i ogorčenje, zahtijevajući od regulatora da preduzmu snažne mjere. Ova pitanja treba da se sagledaju i iz perspektive nivoa medijske pismenosti u ovom regionu, o čemu će biti riječi u nastavku.

Pojmove *a priori* ograničenja koja se primjenjuju na djelimičnu postavku i strukturu programa, kao što su ograničenja u regionu u vezi sa *reality* programima, treba uzeti u obzir iz aspekta činjenice da je većina regulatornih organa iz regiona imala i bavila se slučajevima kršenja odredbi koje se odnose na maloljetnike, kakvi se rijetko viđaju, iz perspektive njihove težine (kao što je prikazano niže u tekstu).

²⁴ Za detaljnije informacije pogledajte Aneks 2, str. 120–122.

Pored toga, kao što je slučaj u Crnoj Gori, Ustavni sud Crne Gore, postupajući po tužbi u vezi s komercijalnom TV-stanicom koja emituje program u cijelom regionu, a u kojoj je navedeno da su ta ograničenja neustavna, odbio je tužbu i izjavio da su te mjere srazmjerne i usklađene sa EKLJP-om.

g) Privatnost i maloljetnici

Pitanje postizanja ravnoteže između prava na privatnost i prava na slobodu izražavanja je veoma važna, dosta diskutovana i široka tema, koja zahtijeva posebno i detaljno razmatranje, najbolje u zasebnoj publikaciji. U svrhu razmatranja u okviru ove publikacije, obrađena su samo pitanja koja se odnose na maloljetnike.

Opći je princip da svako miješanje u privatni život izlaganjem ili otkrivanjem informacija zaštićenih pravom na privatnost mora biti pažljivo odmjereno u odnosu na opravdani javni interes. Isto je očigledno i još primjenjivije u slučajevima koji se odnose na maloljetnike, gdje je važno zaštititi njihov identitet i lične podatke, uključujući i ne ograničavajući se na pojednostiti iz njihovog privatnog života i porodičnih odnosa kada postoji mogućnost da bi otkrivanje informacija moglo da ugrozi dobrobit i dostojanstvo maloljetnika. Osim toga, pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga ne bi smjeli da ispituju maloljetnike i ranjive osobe bez pismene saglasnosti roditelja, staratelja ili drugih osoba koje su za njih zakonski odgovorne.

U ovom regionu postoji veliki broj izvještaja i audiovizuelnih programa koji se vrte oko predstavljanja teškog položaja pojedinca ili grupe maloljetnika, posebno kroz otkrivanje ekonomskih teškoća. Iako cilj takvih programa može biti filantropske prirode, pored izlaganja loših i neadekvatnih socijalnih politika rukovodećih organa, audiovizuelne medijske usluge ponekad proizvode senzacionalne priče, kršeći privatnost maloljetnika. Neki od slučajeva koje su nadgledali regulatorne agencije u regionu tiču se upravo ovog pitanja. U takvim slučajevima, umjesto da ozbiljno ugrožavaju dobrobit i dostojanstvo maloljetnika, pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga trebali bi odgovorno da edukuju javnost za pružanje pomoći i jasno odrede način na koji se pomoć može pružiti, a prije svega da se suzdrže od senzacionalizma i jeftinih napora da zadobiju simpatije publike za sebe ili za oglašivače ugrožavanjem njihove privatnosti, sigurnosti i dostojanstva.

Teže situacije mogu nastati kada se izvještava o krivičnim djelima/postupcima koji uključuju maloljetnike. Pravila za pružaoc audiovizuelnih usluga u vezi sa sudskim postupcima se generalno primjenjuju, ali se konkretnija pravila odnose na postupke koji uključuju maloljetnike. Povezane odredbe predstavljaju opće pravne odredbe koje se odnose na sudske postupke i na zabranu pružanja informacija koje otkrivaju identitet maloljetnika uključenih u krivična djela/postupke. U slučajevima u kojima se primjenjuju zakonske zabrane ili ograničenja otkrivanja identiteta maloljetnika, pružalac audiovizuelnih medijskih usluga treba naročito da obrati pažnju da ne emituje informacije koje bi mogle da otkriju ili ukažu na trag koji bi mogao dovesti do

identifikacije maloljetnika koji bi mogli biti uključeni kao žrtve, svjedoci, osumnjičeni ili biti na neki drugi način uključeni u istragu ili sudski postupak u vezi s krivičnim djelom i trebali bi, u slučaju sumnje, da se uzdrže od bilo kakve objave. Pored toga, posebnu pažnju treba posvetiti informacijama koje, u kombinaciji sa informacijama dostupnim negdje drugo, mogu da dovedu do otkrivanja identiteta maloljetnika, uključujući informacije i snimke iz tih postupaka. Ovo ne sprečava pružaoce audiovizuelnih medijskih usluga da izvještavaju o pravosnažnim sudskim odlukama u slučaju maloljetnika ili omladine, vezanih za krivična djela izvršena od strane maloljetnika ili prema njima, kao i kada su maloljetnici svjedoci, ali bez pružanja ličnih podataka ili informacija koje mogu pomoći u određivanju identiteta. Izvještavanje o pravosnažnim sudskim ishodima uvijek mora da se odmjeri u odnosu na opravdani javni interes. Treba da postoji dokazivi i opipljivi javni interes koji je važniji od zaštite identiteta maloljetnika, kao što je zaštita javnog zdravlja, javne sigurnosti itd.

Posebnu pažnju treba posvetiti ranjivom položaju maloljetnika uključenog u slučaj kao žrtva ili svjedok, a naročito ako su na bilo koji način uključeni u seksualne napade. Seksualni napad je izuzetno i naročito teška vrsta nasilja, koja ostavlja dugoročne posljedice. Identifikacija takvih žrtava je apsolutno neprihvatljiva, ne samo zato što dodatno traumatizuje žrtve, već i zato što može dovesti do toga da se druge žrtve uzdržavaju od prijavljivanja takvih krivičnih djela. U svim takvim slučajevima, informacije o identitetu mogu se emitovati tek nakon prethodnog dobijanja odobrenja nadležnog organa.

Ova pitanja su također važna iz perspektive rehabilitacije maloljetnika uključenih u takve postupke, kojima bi mogla da bude nanesena ozbiljna šteta ukoliko maloljetnici budu javno obilježeni i povezani s krivičnim djelima. Također je važno da se kreira okruženje u kojem je moguće vršiti pravosudne funkcije, bez ugrožavanja ishoda sudskih postupaka i bez pritiska na pravosudne organe da ne vrše svoje dužnosti, što obuhvata situacije u kojima bi identifikacija u pojedinim slučajevima mogla da dovede do povlačenja svjedoka zbog javnog pritiska.

Izvještavanje o događajima povezanim s krivičnim djelima u koja su uključeni maloljetnici je veoma kompleksno i pružaoce audiovizuelnih medijskih usluga treba da vrše svoju dužnost informisanja javnosti, dok istovremeno pokušavaju da zaštite identitet uključenih maloljetnih osoba. Pored toga, također je važno izvještavati o mogućim povredama dužnosti od strane pravosudnih organa, jer je to u jasnom javnom interesu. Međutim, u tom kontekstu, slučajevi u koje su uključeni maloljetnici možda nisu najbolji put kojim treba ići, a ako jesu, treba strogo primjenjivati pravila privatnosti. To postaje naročito teško u današnjem svijetu, u kojem korisnici društvenih mreža krše mnoga od tih važnih načela, gdje neodgovorni portali njeguju senzacionalizam itd. Dileme u vezi sa izborom pristupa kod izvještavanja dodatno mogu otežati objelodanjivanja (curenja) neprimjerenih informacija preko relevantnih organa za provođenje zakona i pravosudnih organa, a čak i preko porodica. Ipak, odgovorni pružaoce audiovizuelnih medijskih usluga treba da se uzdrže od

učestvovanja u mentalitetu "stada" i da izvještavaju na odgovoran i profesionalan način, uz poštovanje etičkih kodeksa. Ako postoji nedoumica, pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga uvijek treba da se obrate relevantnim pravosudnim organima kako bi dobili uputstva i informacije.

h) Maloljetnici i komercijalne komunikacije

Pored općih pravila koja uređuju komercijalne komunikacije u audiovizuelnim medijskim uslugama, uključujući obaveznu identifikaciju i razdvajanje komercijalnog sadržaja, zabranu prikrivenih i obmanjujućih komercijalnih komunikacija, poštovanje etičkih standarda itd., postoje dodatna pravila koja se odnose na maloljetnike i komercijalne komunikacije.

Ta pravila uključuju zabranu komercijalnih komunikacija koje podstiču na ponašanje koje bi moglo da ugrozi zdravstveni, mentalni i/ili moralni razvoj maloljetnika. Komercijalne komunikacije koje su usmjerene na maloljetnike ili u kojima učestvuju maloljetnici treba da izbjegavaju sve što bi moglo da naštetiti njihovim interesima i treba da uzimaju u obzir njihove posebne podložnosti uticaju. Osim toga, komercijalne komunikacije ne bi trebale da preporučuju proizvod ili uslugu koja nije prikladna za maloljetnike, lijekove i medicinske tretmane, sredstva za regulisanje tjelesne težine, uređaje za paljenje, zapaljive i druge opasne supstance, da prenose vjerske poruke i sadrže erotski sadržaj, sugerišu da upotreba određenih proizvoda ili usluga može da rezultira unaprijeđenim fizičkim, intelektualnim ili drugim socijalnim vještinama, sadrže poruke koje direktno podstiču maloljetnike na kupovinu ili iznajmljivanje proizvoda ili usluge iskorištavanjem njihovog neiskustva ili lakovjernosti itd.

Neke dodatne odredbe odnose se na nagrade i navode da nagrade koje se daju maloljetnicima moraju biti primjerene njihovom uzrastu. Ukoliko komercijalne komunikacije prikazuju rezultat crtanja, koncipiranja, sklapanja i modeliranja, sposobnost postizanja tog rezultata treba da se poklapa s prosječnom sposobnošću maloljetnika kojima su komercijalne komunikacije namijenjene.

Primjenjiva pravila postoje kako bi osigurala zaštitu maloljetnika od štetnog sadržaja, koji svakako može da potiče i iz komercijalnih komunikacija, jer su djeca podložna audiovizuelnim materijalima, naročito komercijalnom sadržaju, zato što ne razumiju njegovu komercijalnu prirodu.

4. Izvan regulacije – širi pristup zaštiti maloljetnih osoba

Zaštita maloljetnika je interdisciplinarni zadatak mnogih aktera u društvu. Ona počinje i završava se roditeljskom odgovornošću, ali sigurno nije samo njihova odgovornost. To je odgovornost koja prevazilazi osnovnu ćeliju društva – porodicu – i prelijeva se na obrazovne sisteme, pa sve do organa vlasti i nadnacionalnih i međunarodnih nivoa.

Netradicionalni regulatorni mehanizmi, uključujući koregulaciju i samoregulaciju, imaju za cilj unapređenje kvaliteta zaštite maloljetnika, počevši od nacionalnog ka nadnacionalnom i međunarodnom nivou. Mehanizmi koregulacije i samoregulacije su fleksibilniji i prilagodljiviji od mehanizama formalne regulacije ili onih mehanizama koji se tiču isključivog pravnog propisivanja vezanog za zaštitu maloljetnih osoba. S obzirom na to da su situacije u kojima maloljetnici mogu biti pogođeni kompleksne i brojne, mehanizmi koregulacije i samoregulacije mogu da igraju veoma važnu ulogu.²⁵

Osim toga, nije moguće osloniti se na *laissez-faire* tržišna načela u vezi sa zaštitom maloljetnika, jer bi to ostavilo prostora potencijalnoj neodgovornosti pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga, što je najmanje poželjno u ovoj oblasti. Činjenica je da je zaštita maloljetnih osoba od izuzetnog javnog interesa. Mjere zaštite obično počinju od pretpostavke da su djeca pod mnogo većim uticajem medija nego odrasli, da nisu u stanju da kritički procijene medijski sadržaj, pa su stoga mnogo ranjivija. Djeca nemaju iskustva, pa posljedično ne posjeduju adekvatan nivo kognitivnih i emotivnih mehanizama koji bi im omogućili da odgovorno percipiraju medijski sadržaj. U takvoj situaciji su koregulatorni i samoregulatorni kodeksi postupanja komplementarni regulatornim mehanizmima, kao prvom stubu zaštite, koji podrazumijevaju mnogo veću fleksibilnost i prilagodljivost, osim što osiguravaju ravnotežu između troškova i efikasnosti. Mjere usmjerene na postizanje općih ciljeva javnog interesa u sektoru audiovizuelnih medija su efikasnije ako se preduzimaju uz veoma aktivnu ulogu samih pružalaca usluge. Takve inicijative svakako ne mogu biti zamjena za pravno obavezujuće obaveze u ovoj oblasti, jer samo uravnotežena kombinacija zakonskih, tehničkih i obrazovnih mjera, uključujući prevenciju, može da predstavlja ravnopravne uslove za adekvatno nošenje sa opasnostima s kojima se djeca suočavaju u savremenom medijskom okruženju.

²⁵ U prethodnim poglavljima su navedeni brojni primjeri koji mogu da uključuju, ali nisu ograničeni na okolnosti u kojima je maloljetnik svjedok, žrtva ili učesnik u nelegalnim aktivnostima, pokušaje samoubistva maloljetnika ili samoubistva maloljetnika itd.

To postaje očigledno u oblasti medijske pismenosti. Osnovna načela vezana za medijsku pismenost već su obuhvaćena u prethodno navedenoj publikaciji Vijeća Evrope "Medijske regulatorne agencije i govor mržnje". U ovom odjeljku, aspekt medijske pismenosti obuhvaćen je iz perspektive zaštite maloljetnih osoba.

Novo medijsko okruženje u kojem su potrošači sve aktivniji i od kojih se očekuje da preuzimaju veću odgovornost za svoje korištenje medija zahtijeva više od pukog adekvatnog pravnog okvira kako bi se garantovala efikasna zaštita maloljetnih osoba. Različite zainteresovane strane, kao što su nadležna ministarstva, regulator, djelatnost, akademska zajednica i sektor nevladinih organizacija moraju da sarađuju, pokreću i provode različite inicijative.

Kao što je prikazano u Aneksu 3 ove publikacije, regulatorne agencije provode brojne aktivnosti vezane za medijsku pismenost i/ili u njima učestvuju, u saradnji sa drugim zainteresovanim stranama. U najkraćem, puno aktivnosti vezano je za provođenje kampanja kojima je cilj podizanje nivoa svijesti roditelja, staratelja, medija i šireg društva u vezi s funkcijom sistema kategorizacije programskog sadržaja. Regulatorne agencije veoma aktivno učestvuju u pružanju smjernica i preporuka u vezi sa boljim razumijevanjem zakonskih odredbi koje uređuju zaštitu maloljetnika. Osim toga, oni svoje napore fokusiraju na stvaranje i održavanje nacionalne platforme za medijsku pismenost (koja obično podrazumijeva uspostavljanje i održavanje nacionalne internetske stranice posvećene toj temi), koja, kako je to slučaj i u ovom regionu, funkcionije mnogo bolje kada su regulatorne agencije direktno uključene ili kada barem postupaju kao pozitivniji katalizator aktivnosti. Brojni doprinosi regulatornih agencija uključuju seminare, radionice i konferencije na ovu temu i/ili teme vezane za medijsku pismenost, pored bilateralnih i međunarodnih inicijativa i saradnje. Kako izvještavaju regulatorni organi iz ovog regiona, saradnja postoji sa više institucija, organizacija, aktera i brojnih subjekata u oblasti audiovizuelnih medija. Počevši od nacionalnih akademskih institucija, saradnja se proširuje na nevladine organizacije, ali i na međunarodne organizacije, kao što je Vijeće Evrope. Izrada ove publikacije je odličan primjer saradnje u ovoj oblasti i autori se nadaju da će ona biti osnova za buduće aktivnosti i projekte u oblasti zaštite maloljetnika.

Također, regulatorne agencije iz ovog regiona prate redovne aktivnosti medijske pismenosti koje se provode pod pokroviteljstvom Evropske platforme regulatornih organa (EPRA) i aktivno učestvuju u njima, a takvi napori predstavljaju koristan izvor informacija i podsticaje za daljnji rad u ovoj oblasti.

5. Preporuke i zaključci

Zaštita maloljetnika očigledno predstavlja jednu od najvećih bojazni i prioriteta strategija od javnog interesa, kako na međunarodnom tako i na nacionalnim nivoima. S obzirom na to da štetni audiovizuelni sadržaj može da ima najteže posljedice po fizički, mentalni i moralni razvoj maloljetnika, on je – pored govora mržnje – jedna od oblasti u kojoj je garantovan najviši nivo zaštite, uključujući osnove za ograničavanje slobode izražavanja striktnim ograničavanjem, pa čak i zabranom prikazivanja određenog materijala.

Međutim, jasno je da sama regulacija ne može da riješi sve izazove u vezi sa zaštitom maloljetnika. Sadržaj dostupan na platformama i kroz kanale koji prevazilaze tradicionalnu i zakonsku regulaciju predstavlja još značajniji izazov u osiguravanju sprečavanja štete. Kako djeca i maloljetnici gledaju više sadržaja na internetu i sadržaja na zahtjev, pitanje njihove izloženosti štetnom sadržaju samo raste, a prate ga druga pitanja, kao što su bojazni vezane za privatnost i *cyber* kriminal. Zaštita maloljetnih osoba je iz tog razloga zadatak za društvo u cjelini, gdje je svačija uloga važna i uloge se međusobno nadopunjuju. Iako se ova publikacija prvenstveno bavi aktivnostima regulatornih agencija s tim u vezi, također je važno da se naglase one aktivnosti koje nisu pod neposrednim djelokrugom regulatornih agencija, ali u kojima one ipak mogu da ponude svoju podršku i da rade sa drugim zainteresovanim stranama ka ostvarenju zajedničkog cilja, a to je zaštita najranjivije grupe u društvu.

ZAKONSKI OSNOV

Kao što je izloženo, zakonodavne mjere vezane za zaštitu maloljetnika obuhvataju krivične zakone, porodične zakone i podzakonska akta koja donesu regulatorne agencije, ali i mehanizme samoregulacije namijenjene za medije van djelokruga i mandata regulatornih agencija.

Imajući u vidu činjenicu da su sve zemlje učesnice transponovale Direktivu o audiovizuelnim medijskim uslugama, standardi koji se odnose na audio i audiovizuelne medijske usluge tiču se sadržaja koji bi mogao ozbiljno da naškodi ili koji će vjerovatno da naškodi fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloljetnika. Ti standardi moraju da budu pretočeni u zakonska akta kojima se prenosi tekst nove Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama. Ostali standardi odražavaju pitanja koja se tiču komercijalnih komunikacija, zaštite maloljetnika u sudskim postupcima, pitanja vezanih za izbore itd.

Pravni kontekst država učesnica, kao i druga pitanja vezana za zaštitu maloljetnika, odražavaju blizinu država učesnica, koja je uobičajena u oblastima u kojima je dostupan sličan ili zajednički programski sadržaj.

REGULATORNE RADNJE

Zaštita ranjive publike od štetnih sadržaja, a naročito djece, jedan je od najvažnijih zadataka regulatornih agencija. Bez obzira na potrebu da se usvoji regulatorni pristup za promjenu u medijskom pejzažu, ovaj zadatak ostaje sama suština regulacije, što je također prepoznato u revidiranoj Direktivi o audiovizuelnim medijskim uslugama u vezi s platformama za razmjenu videozapisa i njihovom obavezom da se maloljetnici zaštite od programa, videozapisa koje generišu korisnici i audiovizuelnih komercijalnih komunikacija koje mogu da naškode njihovom fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju.

Iako brojne analize i izvještaji pokazuju da djeca gledaju manje televiziju, a da više sadržaja dobijaju na internetu²⁶, televizija i dalje predstavlja značajan dio njihovog konzumiranja medijskih sadržaja, naročito za mlađe uzraste. Iskustvo regulatornih agencija iz ovog regiona, kako pokazuju slučajevi predstavljeni u ovoj publikaciji, pokazuje da su slučajevi kršenja odredbi u vezi sa zaštitom maloljetnika ozbiljni i još uvijek dosta učestali. Štaviše, iskustvo nekoliko regulatornih organa iz regiona (Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija) u vezi sa *reality* programima²⁷ također pokazuje da je očekivanje publike u pogledu regulatorne zaštite i dalje poprilično visoko. Pregled najvažnijih slučajeva na kojima su radili regulatori iz regiona pokazuje da kršenje pravila o zaštiti maloljetnika od štetnog sadržaja i kategorizacija i raspoređivanje programskog sadržaja predstavljaju veliku većinu slučajeva i to je jedini problem koji je navelo svih sedam regulatornih agencija. Ta činjenica dokazuje da je regulacija tradicionalne linearne televizije vezano za zaštitu maloljetnika i dalje veoma relevantna u regionu, uprkos promjenama u upotrebi tehnologije i korištenju medija, i da je to pitanje u koje regulatorne agencije i dalje moraju da ulaže značajne napore. I zaista, skoro svi slučajevi na kojima su radili regulatorne agencije bili su vezani za televizijsko emitovanje.

Još jedno pitanje koje se čini naročito istaknutim u zemljama regiona vezano je za zaštitu dostojanstva, privatnosti i identiteta maloljetnika. Ostali slučajevi koje navode regulatorne agencije iz regiona tiču se učešća maloljetnika u programima, komercijalnih komunikacija i maloljetnika, zaštite maloljetnika u medijskom

²⁶ Djeca uzrasta 6–15 godina provode oko 20% svog vremena pred ekranom gledajući videosnimke na internetu. Izvor: Gilles Fontaine, Christian Greece, Marta Jimenez Pumares, “Online video sharing: Offerings, audiences, economic aspects”, Evropska audiovizuelna opservatorija, Strazbur, 2018, pristupljeno 20. decembra 2018. Godine.

²⁷ Emitovanje nekoliko izuzetno kontroverznih regionalnih *reality* programa je 2015. godine izazvalo ogromne javne reakcije u Bosni i Hercegovini, uključujući zahtjeve za oštrim regulatornim postupanjem, pa čak i pozive da takvi programi budu u potpunosti zabranjeni. Između ostalog, Regulatorna agencija za komunikacije je primila peticiju s potpisima više od 5.253 građanina, sa zahtjevom da jedan od najkontroverznijih *reality* programa koji se emitovao u tom trenutku, pod nazivom “Farma”, bude ili u potpunosti zabranjen ili da njegovo emitovanje bude dozvoljeno samo nakon ponoći.

izvještavanju o izborima i izvještavanja o maloljetnicima u vezi s krivičnim djelima i postupcima²⁸.

Imajući u vidu gore navedeno, regulacija "tradicionalnog" emitovanja ne samo da se još uvijek čini relevantnom, već i veoma potrebnom. Usljed njihovih zakonskih mandata i sposobnosti da neprekidno posvećuju pažnju slučajevima potencijalno štetnog sadržaja praćenjem, brzim reagovanjem i korištenjem mehanizama za ispravljanje takvih dešavanja, uloga regulatornih agencija u zaštiti najranjivijeg dijela društva ostaje presudna.

Pored njihove uloge u usvajanju pravila i osiguravanju njihovog poštovanja, regulatorne agencije mogu da pomognu sa mekšim mehanizmima u obliku raznih smjernica kako bi se medijima pomoglo da bolje primjenjuju relevantna pravila, ali također i kao sredstvo pismenosti društva u cjelini u oblasti profesionalnih i etičkih standarda.²⁹

Osim toga, da bi se efikasno reagovalo na postojeće izazove, ulogu regulatornih agencija treba proširiti i u smislu podrške drugim zainteresovanim stranama koji imaju ulogu u zaštiti maloljetnika, na primjer, doprinošenjem profesionalizmu i efikasnosti mehanizama samoregulacije i koregulacije, kao i inicijativama u oblasti medijske pismenosti.

PRAVOSUDNE INSTITUCIJE

Internet je postao jedno od glavnih sredstava putem kojeg pojedinci ostvaruju svoje pravo na slobodu izražavanja. Međutim, također je omogućio brojne prilike da se nanese šteta maloljetnicima na razne načine. Takvi slučajevi zahtijevaju brzu reakciju. Uloga nezavisnih, jakih, stručnih i brzih tužilačkih i institucija za provođenje zakona iz tog razloga postaje sve bitnija, zbog čega treba neprekidno ulagati napore u jačanje kapaciteta tih institucija.

²⁸ Treba napomenuti da ova publikacija također sadrži neke slučajeve u kojima regulatorne agencije nisu utvrdile kršenja relevantnih pravila, a sve kako bi se demonstriralo kako RA razmatra predmete i donosi odluke o njima, kao što su slučajevi u kojima je javni interes prevladao u odnosu na pravo na privatnost.

²⁹ U vezi s primjerima najbolje prakse u pogledu učešća maloljetnika u programima, treba spomenuti smjernicu Ofcoma o pravilima 1.28 i 1.29 – *Učešće osoba mlađih od 18 godina u programima* – jer ona propisuje najbolje sektorske prakse i preporučuje mjere koje obuhvataju sve faze produkcije: preprodukciju (dokumentovane smjernice za interne i nezavisne timove za produkciju, provjere podobnosti, procjene rizika – fizičkog i emotivnog/mentalnog, konsultanti, vođenje evidencije, komuniciranje sa maloljetnim učesnicima, roditeljima i starateljima); tokom produkcije (jedinstvena kontakt-tačka, ekspertska podrška, uticaji različitih formata – uživo, sa studijskom publikom, takmičenja); i postprodukciju (praćenje posljedica, profesionalna podrška, savjetovanje o uticaju društvenih medija).

SARADNJA

Kako je već navedeno, novo medijsko okruženje u kojem su tradicionalne uloge i odgovornosti proizvođača sadržaja i gledalaca zamagljene i u kojem su se pojavili novi akteri i poslovni model, zahtijeva blisku saradnju između različitih zainteresovanih strana. Pored saradnje na nacionalnom nivou između regulatornih agencija, organa za provođenje zakona, pravosuđa, nadležnih ministarstava, industrije media, akademske zajednice, sektora nevladinih organizacija itd., unaprijeđena međunarodna saradnja postaje od presudne važnosti zbog međunarodne i transnacionalne prirode audiovizuelnih medijskih usluga, a naročito platformi za razmjenu videozapisa, koje otvaraju pitanja – kao što je pitanje jurisdikcije – koje jedna regulatorna agencija ne može sama da riješi.

Saradnja regulatornih agencija iz ovog regiona – koju, između ostalih, omogućava i Vijeće Evrope – može da se navede kao dobar primjer uspješne razmjene iskustava i prakse,³⁰ ali i napora na usklađivanju pristupa zajedničkim problemima, imajući u vidu bliske historijske, kulturne i jezičke veze među državama regiona, ali i ekonomske razloge, koji proističu iz zajedničkog tržišta, a ponekad i učesnika, zbog čega veliki dio televizijskog sadržaja dostupnog u regionu ima istu publiku. Jedno od tih pitanja je svakako bilo pitanje *reality* programa,³¹ koji su iz gore navedenih razloga usmjereni na publiku iz cijelog regiona i koji su uzrokovali velike kontroverze. Još jedna oblast na koju u ovom regionu treba koncentrisati napore je moguće usklađivanje sistema kategorizacije.³²

Potreba da se kreira neka vrsta uniformnog sistema kategorizacije već je naglašena u ovoj publikaciji, ali to je također i pitanje koje je predmet diskusije na širem evropskom nivou, iako je prepoznato da bi razlike i odstupanja u kulturnim kontekstima, kao i očekivanja i posebne osjetljivosti publike širom kontinenta učinile taj proces nemogućim. Međutim, i dalje su mogući neki koraci u tom pravcu. Evropska grupa regulatora za audiovizuelne medijske usluge (ERGA) usvojila je 2016. godine "Izveštaj o zaštiti maloljetnika u konvergentnom svijetu", koji sadrži ključne preporuke o budućem sistemu zaštite maloljetnika. Između ostalog, preporučuje se da bi bilo korisno da se na nivou Evropske unije uspostavi indikativni, neiscrpn list zajedničkih karakteristika povezanih sa sadržajem koji će "vjerovatno da naškodi" ili

³⁰ Primjer toga je razmjena najboljih praksi u oblasti medijske pismenosti od strane hrvatskog AEM-a, koji je crnogorskom regulatoru dao prava da koristi njihov TV-spot za kampanju "Birajmo šta gledamo".

³¹ Pod pokroviteljstvom Vijeća Evrope, održana su dva sastanka 2015. godine u cilju razmjene iskustava i poređenja regulatornih pristupa, naročito u pogledu regionalno produciranih *reality* programa kao što je "Veliki brat", koji je emitovan u 5 država u regionu.

³² Na primjer, prema sadašnjim pravilima u Bosni i Hercegovini, kategorija 12+ može da se emituje samo nakon 20:00 h, dok susjedne države nemaju strogi granični period za ovu kategoriju.

koji bi "mogao ozbiljno da naškodi", kao i da se istraži mogućnost kreiranja univerzalnih kategorija sadržaja koje bi mogle da se upare sa nacionalnim starosnim oznakama. Studija Vijeća Evrope pod nazivom "Analiza provođenja odredbi Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama u vezi sa zaštitom maloljetnika" iz novembra 2014. godine, koja je preispitala zaštitu maloljetnika u državama članicama Evropske unije i pristupe u provođenju Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama, uključujući sisteme kategorizacije, predstavlja odličan resurs za više informacija na ovu temu.³³

SAMOREGULACIJA I KOREGULACIJA

U današnjem konvergentnom okruženju digitalnih medija, pružaoci audiovizuelnog medijskog sadržaja, kao i platforme za razmjenu videozapisa, neizbježno će morati na sebe da preuzmu dobar dio odgovornosti za zaštitu maloljetnika. Ništa manje nije važna ni individualna odgovornost samih pružalaca usluga i dobrovoljne mjere koje se u tom cilju preduzimaju – u konačnici, mnogi pružaoci usluga su motivisani da preduzimaju radnje u cilju zaštite maloljetnika sa željom da ispune očekivanja gledalaca i na taj način održe svoju reputaciju.

Regulatorne agencije mogu da ponude podršku s tim u vezi – odličan primjer toga, naveden u ovoj publikaciji, je holandski sistem, u kojem postoji i zajednička odgovornost između CvdM-a i NICAM-a: odgovornost za funkcionisanje sistema kategorizacije je na NICAM-u, dok CvdM ocjenjuje njihov rad na godišnjoj osnovi i provodi metanadzor. U zemljama JUFREX-a, na žalost, ne postoje stručni organi koji bi preuzeli tu ulogu – jedan uočljiv primjer je Hrvatski audiovizualni centar (HAVC), koji nudi bazu filmova sa odgovarajućom starosnom kategorizacijom.

S obzirom na to da je zaštita maloljetnika zajednička odgovornost i oblast u kojoj je uloga regulatornih agencija bez sumnje od ključne važnosti ali ipak ograničena, jačanje uloge i efikasnosti mehanizama samoregulacije i koregulacije je od presudne važnosti. Veoma korisne informacije i preporuke s tim u vezi mogu se naći u još jednoj studiji Vijeća Evrope, a to je "Evropska praksa koregulacije u medijima. Uporedna analiza i preporuke sa fokusom na situaciji u Srbiji".³⁴ Ova pitanja nisu samo ograničeno na kategorizaciju televizijskog sadržaja, već i na druge audiovizuelne i medijske segmente kao što su kinematografija, videoigrice, sadržaj koji generišu korisnici. Ogllašavanje usmjereno na maloljetnike je još jedna oblast koja izaziva bojazan i postaje naročito istaknuta u vezi s platformama za razmjenu videozapisa,

³³ Dostupno na:

<https://rm.coe.int/analysis-of-the-implementation-of-the-provisions-contained-in-the-avms/16807898a5>, pristupljeno 15. februara 2019. godine.

³⁴ Dostupno na:

<https://rm.coe.int/european-co-regulation-practices-in-the-media/16808c9c74>, pristupljeno 15. februara 2019. godine.

koje se uglavnom finansiraju oglašavanjem. U tom smislu bi se preporučila bliža saradnja između regulatornih agencija i industrije oglašavanja, kao i podrška mehanizmima samoregulacije i koregulacije u ovoj oblasti.

MEDIJSKA PISMENOST

Za kraj, ali ne najmanje bitno, treba podržavati aktivnosti i projekte vezane za medije, informisanje i medijsku i informacijsku pismenost. U ovoj publikaciji su prikazani neki od primjera iz regiona u vezi s time kako se različite inicijative medijske pismenosti mogu koristiti za djelovanje na sve relevantne grupe u društvu da bi se one osnažile da aktivno učestvuju u sprečavanju i adekvatnom odgovoru na slučajeve koji predstavljaju opasnost po dobrobit maloljetnika. Baš kao što je zaštita maloljetnika zadatak za sve, tako je i zadatak podizanja nivoa svijesti zadaća sviju, pa svaki od aktera može i trebao bi da ima svoju posebnu ulogu u tom pogledu.

Uloga regulatornih agencija u tim nastojanjima je važna, ali nije vodeća. Uloga medijskih profesionalaca, odgajatelja, organizacija civilnog društva i, konačno, roditelja i drugih staratelja jeste i treba da ostane predvodnica inicijativa medijske pismenosti. I pored toga, važno je da se osigura institucionalni okvir koji bi garantovao dosljednost i dugotrajnost planiranih aktivnosti. Regulatorne agencije su prirodno opremljene da pruže tu institucionalnu podršku, kao i stručno znanje i iskustvo, pored toga što koriste svoju u društvu etabliranu ulogu medijskih regulatora, sa jedne strane, i institucije koja ostaje u direktnom kontaktu sa građanima, sa druge strane, a sve kako bi se promovisala svijest o upotrebi različitih zaštitnih alatki, kao što su kategorizacija sadržaja i razne alatke za sigurnost na internetu.

Jedan od primarnih zadataka regulatornih agencija, ne samo zbog jedinstvenog položaja i odnosa prema tržišnim akterima, treba da bude provođenje istraživanja, npr., o korištenju medija i navikama, što bi pomoglo boljem razumijevanju situacije i pružilo osnovu za daljnja, konkretna postupanja. U zemljama iz regiona toga očigledno nedostaje u odnosu na dosadašnje aktivnosti. Razlozi za to su prvenstveno finansijske prirode, ali uključuju i druge faktore. Zbog drugih prioritetnih pitanja u radu regulatornih agencija, istraživanje ostaje po strani ili na čekanju. Međutim, imajući u vidu važnost rezultata istraživanja za mapiranje stanja i utvrđivanje prioriteta na kojima bi trebalo koncentrisati napore, od najveće je važnosti osiguranje adekvatnih finansijskih sredstava za istraživačke aktivnosti, u okviru regulatornih agencija i u partnerstvu sa svim relevantnim zainteresovanim stranama, te kreiranje redovnih i pouzdanih izvještaja.

Na sljedećoj slici prikazane su ključne preporuke i radnje u cilju osiguranja efikasne zaštite maloljetnika.

- individualna odgovornost i dobrovoljne mjere koje produžuju djelatnost
- jača saradnja između regulatornih agencija
- podrška i nadzor RA

- podstiranje aktivnosti i akcija koje se odnose na medije, informisanje i internet pismenost
- osnaživanje korisnika
- promoviisanje svijesti o upotrebi raznih sredstava zaštite
- obezbjeđivanje institucionalnog okvira, stručnosti i znanja
- obezbjeđivanje adekvatnih finansijskih resursa za istraživačke aktivnosti

- odredbe o zaštiti maloljetnika sadržane u krivičnim zakonima, porodičnim i medijskim zakonima
- potpisane norme koje donose nacionalni regulatorni organ
- funkcionisanje samoregulatornih mehanizama
- prenošenje pravne tekovine EU

- uloga NRO u obezbjeđivanju zaštite maloljetnika u televizijskom emitovanju
- potreba da se usvoji regulatorni pristup promjeni medijskog prostora
- pomisliti smjernice za bolju primjenu relevantnih pravila
- dopunjeh profesionalizma i efikasnosti samoregulatornih i ko-regulatornih mehanizama
- podržati inicijative za medijsku pismenost

SAMOREGULACIJA I KOREGULACIJA

SARADNJA

- bliska saradnja između regulatornih aktera na nacionalnom nivou
- usaglasena regulatorna i medijska saradnja
- aktivnosti na usklađivanju sistema kategorizacije

TUŽILAŠTVO I ORGANI ZA SPROVOĐENJE ZAKONA

- održavati nezavisne, jake, obučene i reaktivne tužilačke i policijske službe
- nastavak napora na jačanju kapaciteta ovih institucija

ZAKONSKI OSNOV

REGULATORNA AKCIJA

Aneks 1: Pregled nacionalnih pravnih okvira

ALBANIJA

PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlaštenja nacionalnog regulatornog organa

Nacionalni regulatorni organ Albanije je Tijelo za audiovizuelne medije (AMA), osnovano Zakonom o tijelu za audiovizuelne medije. AMA je regulatorni organ u oblasti usluga emitovanja audiomaterijala i audiovizuelnih i drugih usluga podrške. Nadležnosti AMA-e obuhvataju: razmatranje prijave za vršenje radiodifuznih usluga, uključujući i prijave za digitalno emitovanje i izdavanje relevantnih odobrenja ili dozvola, osiguravanje poštene tržišne konkurencije, uz osiguranje daljnjeg razvoja, saradnju s Komisijom za zaštitu potrošača u cilju garantovanja zaštite potrošača u oblasti elektronskih medija, izricanje sankcija za kršenje relevantnih pravila, izradu strategija za pružanje radiodifuznih usluga, izradu i usvajanje kodeksa o audiovizuelnim uslugama i propisa i drugih podzakonskih akata, utvrđivanje naknada za dozvole, pripremu i izdavanje smjernica nacionalnom javnom servisu u odnosu na ispunjavanje njegovih obaveza, utvrđivanje kriterija i regulatornih mjera za zajedničko korištenje prenosne infrastrukture nacionalnog javnog servisa, rješavanje sporova između pružalaca audio ili audiovizuelnih usluga, uključujući i sporove sa nacionalnim javnim servisom, saradnju sa ministarstvom na izradi Nacionalnog plana frekvencija, saradnju sa drugim organima na ispunjavanju obaveza koje proističu iz zakona. Pored ovoga, AMA prikuplja, upravlja i objavljuje informacije o audiovizuelnom medijskom sektoru, prati razvoj audiovizuelnih medijskih aktivnosti na međunarodnom nivou, organizuje, pruža podršku i promovise istraživanja o pitanjima u vezi sa audiovizuelnim medijima, saraduje sa drugim organima, uključujući i predstavnička tijela u audiovizuelnom medijskom sektoru, kako bi pomogla aktivnosti obuke u audiovizuelnom medijskom sektoru, saraduje sa odgovarajućim organima u drugim zemljama, inicira, podstiče i stara se o istraživačkim i srodnim djelatnostima u vezi sa ulogom medija, uključujući i saradnju sa emiterima i drugim subjektima na terenu, i prati sve programe koji se emituju. Postupak po žalbi podrazumijeva postupak pred AMA-om i njenim Vijećem za pritužbe, ali žalba se može podnijeti i sudu.

Internetska stranica: www.ama.gov.al.

Sve odluke se objavljuju. Na početku svake godine AMA podnosi Odboru za obrazovanje i sredstva javnog informisanja i Skupštini izvještaj o svojim godišnjim aktivnostima.

2. Zakonodavstvo vezano za zaštitu maloljetnih osoba

(1) Zakon br. 97/2013 o audiovizuelnim medijima u Republici Albaniji (izmijenjen i dopunjen Zakonom br. 97/2013)

Član 4, stav 1, tačka b)

Audiovizuelne djelatnosti nedvosmisleno poštuju pravo na informisanje, politička i vjerska uvjerenja, ličnost, dostojanstvo i druga temeljna ljudska prava i slobode. Ova djelatnost naročito poštuje prava, interese i moralne i zakonske zahtjeve zaštite maloljetnika.

Član 7, tačka a)

Direktna prodaja i prodaja alkoholnih pića moraju da zadovolje sljedeće uslove:

- a) Ne treba da budu namijenjene maloljetnicima, niti da prikazuju maloljetnike kako konzumiraju ta pića;

Član 20.2.

Predmet rada Vijeća za pritužbe je nadzor nad provođenjem Zakona o radiodifuziji i propisa koje usvaja AMA, a naročito postupanje u pogledu poštovanja dostojanstva i drugih temeljnih ljudskih prava, posebno zaštite maloljetnika, prava na informisanje i podizanje nivoa svijesti javnosti u vezi s poštovanjem moralnih i etičkih normi u programima pružalaca audiovizuelnih usluga.

Član 33, tačka e)

Zabranjuje svim pružaocima medijskih usluga da emituju pornografske programe a da prethodno nisu osigurali zaštitu maloljetnih osoba putem opreme za uslovni pristup i roditeljsku kontrolu.

Član 43.4.

Emitovanje programa za maloljetnike može se prekinuti reklamnim spotovima ili direktnom prodajom najčešće jednom u svakih 30 minuta ako program traje duže od 30 minuta.

Osim toga, AMA zasniva svoje postupanje na gore navedenom zakonu i odgovarajućim propisima koje usvaja, kao što je Uredba o audio i/ili audiovizuelnim komunikacijama komercijalne prirode, formatu, uslovima i dozvoljenom dnevnom vremenu za emitovanje reklama. U svim tim zakonskim i podzakonskim aktima, zaštita djece posebno je naglašena i tretira se kao prioritarna.

b) Zakon o radiodifuziji

Član 1.

Osnovna načela

- 1.4. Audiovizuelne djelatnosti posebno poštuju prava i najbolje interese djeteta, kao i moralne i zakonske zahtjeve zaštite prava djeteta.
- 1.13. Emitovani audiovizuelni sadržaji koji sadrže pornografske elemente ili ekstremno nasilje podliježu posebnim pravilima sistema kontrole, kao što su uslovni pristup ili kodirano emitovanje. Tokom termina za dječiji program ne smije se emitovati nikakav pornografski sadržaj.
- 1.16. Emitovani audiovizuelni sadržaji promovišu i štite dobrobit, zdravlje i skladni moralni i fizički razvoj djeteta. Kod svakog odlučivanja vezanog za emitovanje, programiranje, učešće ili informisanje u vezi sa djecom u audio- i audiovizuelnim medijima na prvo mjesto stavlja se načelo najboljeg interesa zaštite djeteta.

Član 4.

Emitovanje informativnog programa

- 4.10. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga posvećuju naročitu pažnju poštovanju prava djeteta prilikom izvještavanja o slučajevima djece žrtava ili počinitelaca nasilnih djela, zlostavljanja, seksualnog nasilja, teških krivičnih djela itd.
- 4.11. Pružaocima audiovizuelnih medijskih usluga ne dozvoljava se da emituju programe koji prikazuju ili prenose ili primoravaju djecu na pornografsko ponašanje, učešće u konfliktu itd.

Član 5.

Djeca u emitovanju audiovizuelnog sadržaja Odavanje identiteta djece

- 5.1. Pružaocima audiovizuelnih medijskih usluga zabranjeno je svako izvještavanje ili emitovanje koje posredno ili neposredno vodi vizuelnoj ili audioidentifikaciji bilo kog djeteta koje bi moglo da bude žrtva, svjedok, osoba pod istragom, optužena osoba ili osoba čija je krivica za krivično djelo dokazana, objavljivanjem njegovih generalija, adrese ili bilo kojim opisom istog, osim u slučajevima od javnog interesa.
- 5.2. Treba izbjegavati svako izvještavanje ili emitovanje koje vodi posrednom i neposrednom odavanju identiteta bilo kog djeteta koje je možda bilo ili je bilo uključeno u teški slučaj vezan za porodično pravo. Zabranjeno je intervjuisanje djece koja su možda bila u teškoj situaciji kao što su odbjegli djeca, djeca koja su pokušala samoubistvo, djeca koju su iskorištavale kriminalne grupe i djeca koja su bila dio mreže prostitucije ili djeca čiji su roditelji osuđeni.
- 5.3. U slučajevima predviđenim u st. 5.1. i 5.2. u tekstu iznad, koristi se adekvatna tehnologija koja prikriva identitet na video- ili audiosnimku djeteta.

- 5.4. U podacima vezanim za djecu koji se objavljuju u medijima izbjegavaju se: identitet djeteta i njegovi inicijali; identitet roditelja ili bilo kog rođaka koji omogućava identifikaciju djeteta; okolnosti i pojedinosti događaja koje omogućavaju identifikaciju djeteta, vrijeđaju njegovo dostojanstvo, a ne služe javnom interesu; naziv vrtića, škole ili institucije kada zlostavljanje ili krivično djelo nisu počinjeni u prostorijama te institucije; ime počinioca koji je u rođaćkim odnosima sa žrtvom.
- 5.5. Oprez je također potreban prilikom izvještavanja i emitovanja u vezi s trećim stranama koje nisu djeca, kada bi to moglo da vodi neposrednoj ili posrednoj identifikaciji djeteta, u skladu sa stavovima 5.1. i 5.2. u tekstu iznad.
- 5.6. Zabranjeno je tajno snimanje i fotografisanje djece. Djeca se moraju fotografisati uz saglasnost djetetovog roditelja ili zakonskog staratelja, nakon što su oni informisani o svrsi i načinu upotrebe fotografija.
- 5.7. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga izbjegavaju prenos ponižavajućih slika djece i, umjesto toga, podstiču prenos pozitivnih slika djece.
- 5.8. Pružiocima audiovizuelnih medijskih usluga je zabranjeno emitovanje seksualno sugestivnih slika djece ili predstavljanje djeteta u neodgovarajućim pozicijama. Oni također treba da izbjegavaju prenos slika djece u situacijama ili okruženjima koje šalju ponižavajuće poruke, a u kojima je dijete prepoznatljivo.
- 5.9. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga donose striktna pravila za arhiviranje i distribuciju materijala i snimaka sa djecom, koja ograničavaju i sprečavaju njihove zloupotrebe.

Intervjuisanje djece

- 5.10. Intervjuisanje djece vrši se u prisustvu zakonskog zastupnika ili najmanje nakon obavještanja zakonskog zastupnika djeteta ili druge osobe koju imenuje zakonski zastupnik.
- 5.11. Dijete i njegov/njen zakonski zastupnik unaprijed se obavještavaju o svrsi i mogućoj upotrebi intervjua. Pravo da odbiju intervju pripada i djetetu i njegovom zakonskom zastupniku.
- 5.12. U slučaju da zakonski zastupnik odbije intervju sa djetetom, taj intervju može da se obavi samo kada dijete insistira, a novinar ima konkretni razlog da smatra da će intervju biti u interesu djeteta. U tom slučaju, novinar ne vodi intervju sam sa djetetom, već zahtijeva prisustvo psihologa, radnika za zaštitu prava djeteta, nastavnika, odgajatelja itd.
- 5.13. Novinar ni u kom slučaju ne vrši pritisak, daje obećanja ili poklone djetetu ili njegovom zakonskom zastupniku kako bi dobio intervju.
- 5.14. Ako je potrebno, novinar traži pomoć specijalizovanog psihologa ili socijalnog radnika prilikom intervjuisanja djeteta.
- 5.15. Intervju se obavlja u odgovarajućim prostorijama tako da se dijete oseća slobodno, a ne pod pritiskom. Treba izbjegavati dugačke intervjuje i snimanja koji zamaraju i negativno utiču na dijete, kao i ponavljanje intervjua i snimanja sa istim djetetom bez razumnog razloga.

- 5.16. Pitanja treba da budu jasna i direktna i ne smiju biti sugestivna.
- 5.17. Treba izbjegavati škodljiva pitanja ili komentare koji su opasni za dijete i koji ga podsjećaju na traumatske događaje.
- 5.18. Ukoliko novinar tokom razgovora sazna za krivično djelo izvršeno protiv djeteta ili koje ugrožava dijete, on/ona odmah obavještava nadležne organe.
- 5.19. Ukoliko novinar tokom intervjua sazna za činjenice čije bi objavljivanje moglo da ugrozi život, zdravlje, obrazovanje ili fizičko, emocionalno i moralno blagostanje djeteta, ne emituje cijeli intervju ili posebne dijelove intervjua u kojima se ta informacija objelodanjuje.
- 5.20. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga izbjegavaju intervjuisanje i emitovanje intervjua sa djecom žrtvama seksualnog zlostavljanja ili bilo kojeg drugog oblika zlostavljanja, osim ako emitovanje intervjua ne služi kako najboljem interesu djeteta tako i javnom interesu.

Djeca i oglašavanje

- 5.21. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga ne emituju oglašavanje koje može da šteti fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju djeteta. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga ne emituju oglašavanje usluga i proizvoda koji predstavljaju prijetnju po fizički, mentalni ili moralni razvoj djeteta.
- 5.22. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga tokom dječijih programa ne emituju reklame posebnih kategorija hrane i pića koje se smatraju štetnim za njih, naročito one sa visokim sadržajem masti, šećera, soli i sl.
- 5.23. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga kontrolišu sadržaj reklama i sadržaj promotivnih programa, naročito reklama u kojima učestvuju djeca i koje su njima namijenjene, garantujući da učešće svakog djeteta ili upotrebu slike djeteta u oglašavanju prati pisana saglasnost roditelja ili zakonskog staratelja djeteta.
- 5.24. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga osiguravaju da učešće djece u reklamama ne bude na štetu njihovog obrazovanja, zdravlja i fizičkog i mentalnog razvoja.
- 5.25. Reklame ne smiju prikazivati djecu u nasilnim, opasnim, agresivnim ili autoagresivnim situacijama, stavovima i postupcima.
- 5.26. Reklame ne smiju prikazivati djecu ili odrasle osobe u prisustvu djece kako konzumiraju alkoholna pića, cigarete ili druge štetne supstance.
- 5.26. Djeca se ne prikazuju kako neposredno kupuju proizvode koji se oglašavaju, jer to može biti zloupotreba njihovog povjerenja i nedostatka iskustva.
- 5.28. Oglašavanje usluge ili proizvoda vrši se tako da ne implicira da će nedostatak te usluge ili proizvoda dovesti dijete u inferiorni ili diskriminirani položaj u odnosu na drugu djecu.
- 5.29. U dječijim reklamama upotrebljava se jezik koji je adekvatan sposobnostima/kapacitetima starosne grupe kojoj je reklama namijenjena.

Kulturni i zabavni programi, filmovi i djeca

- 5.30. Pružaocima audiovizuelnih medijskih usluga nije dozvoljeno da emituju programe koji mogu ozbiljno da ugroze fizički, mentalni ili moralni razvoj djece, naročito filmove ili programe koji sadrže pornografiju ili prikazuju scene ekstremnog i bezrazložnog nasilja.
- 5.31. Pri emitovanju kulturnih i zabavnih programa, naročito u vezi s prikazivanjem nasilnog i seksualnog ponašanja, pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga oprezni su u pogledu osjetljivosti javnosti i uticaja takvih programa na moralni, mentalni i fizički razvoj djece.
- 5.32. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga izdvajaju odgovarajuće termine za posebne kulturne i zabavne programe za djecu.
- 5.33. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga strogo se pridržavaju etičkih i moralnih zahtjeva i štite prava djece u kulturnim i zabavnim programima za djecu.
- 5.34. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga dodjeljuju određeni termin za programe koji bi mogli da naštetje dječijem mentalnom, fizičkom ili moralnom razvoju ili preduzimaju druge tehničke mjere kako bi spriječili djecu da gledaju ili slušaju takve emisije (odgovarajući termin: 22:00 do 06:00 sati).
- 5.35. Kada se programi sa sadržajem koji može da šteti djeci slobodno emituju, prethodi im zvučno upozorenje ili se označavaju vizuelnim znakom tokom cijelog trajanja programa.
- 5.36. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga razmatraju nivo štete uzrokovan emitovanjem bilo kakvog sadržaja štetnog za djecu, tokom programa uopće i tokom programa posebne prirode.
- 5.37. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga također uzimaju u obzir i zahtjeve djece u pogledu broja i kvaliteta audiovizuelnih programa i fokusiraju se na izbjegavanje zavisnosti djece od televizije i oponašanja televizijskih modela.
- 5.38. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga tretiraju svu djecu koja učestvuju u audiovizuelnim programima s poštovanjem, dostojanstvom i profesionalno.
- 5.39. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga uzdržavaju se od uključivanja djece s patološkim problemima ili invaliditetom u svoje programe u propagandne svrhe ili u bilo koju drugu svrhu koja krši njihova prava.
- 5.40. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga dužni su da prikažu oznake upozorenja za zaštitu djece za svaki emitovani program, naročito tokom filmova i programa s problematičnim sadržajem i scenama.
- 5.41. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga posvećuju posebnu pažnju jeziku i etičkoj komunikaciji u zabavnim programima i emisijama koje se proizvode uz učešće djece i za djecu.
- 5.42. U slučaju audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev, pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga emituju u kodiranom obliku programe koji mogu ozbiljno da ugroze fizički, mentalni i moralni razvoj djece. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga ne emituju pornografske programe bez osiguranja zaštite djece putem uređaja za uslovni pristup i roditeljsku kontrolu.

Oznake upozorenja za zaštitu djece na audiovizuelnim sadržajima

- 5.44. Oznake upozorenja za programe koji su štetni za djecu obavezne su za programe koji se emituju u terminu od 19:00 do 22:00 sata.
- 5.45. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga emituju programe iz stava 5.41. iznad sa odgovarajućom oznakom upozorenja, koja se prikazuje na vidljivom dijelu ekrana, u jasnoj i prepoznatljivoj boji.
- 5.46. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga pripremaju emitovanje filmova ili programa iz stava 5.41. sa relevantnom oznakom (kada je sam program ne sadrži), na osnovu prethodnog pregleda programa, u skladu sa zahtjevima, standardima i pravilima iz Zakona o radiodifuziji.
- 5.47. Oznaka upozorenja prikazuje se na ekranu od samog početka filma ili programa i traje tokom cijelog trajanja navedenog programa. Oznake upozorenja emituju se prije i nakon svih prekida programa, do njegovog završetka.
- 5.48. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga koriste tri vrste oznaka upozorenja:
 - A. oznaka upozorenja *crvene boje* za sadržaj koji bi trebao da bude emitovan tek nakon 22:00 sata, a sadrži scene snažnog psihološkog i fizičkog nasilja, seksa i korištenja neadekvatnog jezika i komunikacione etike.
 - B. oznaka upozorenja *narandžaste boje* za sadržaj koji djeca moraju da prate pod nadzorom odraslih.
 - C. oznaka upozorenja *zelene boje* za sadržaj prikladan za sve uzraste, uključujući djecu.
- 5.49. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga mogu da koriste različite oblike grafičkog prikaza za ove oznake upozorenja, kao što je grupna starosna oznaka, pod uslovom da boja i jasnoća oznake upozorenja ostaju nepromijenjene i obavezujuće za sve.

Član 7.

Reklame u emitovanju audiovizuelnog sadržaja

7.4. Reklame ne podstiču djecu da kupuju ili nabavljaju proizvode ili usluge tako što ih direktno usmjeravaju da traže od roditelja ili drugih rođaka da nabave oglašene proizvode ili usluge za njih ili da iskorištavaju položaj djeteta u odnosu na roditelje, nastavnike ili druge rođake.

BOSNA I HERCEGOVINA

PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlasti regulatorne agencije

Regulatorna agencija u Bosni i Hercegovini je Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine (RAK), čiji je mandat definisan Zakonom o komunikacijama BiH. Agencija je regulator sa spojenim nadležnostima, koji reguliše sektore emitovanja, telekomunikacija i frekventni spektar. Nadležnosti Agencije su: kreiranje i promovisanje pravila u sektorima emitovanja i telekomunikacija; saradnja kod izrade svih strateških pravila i odluka vezanih za ovaj sektor; licenciranje operatora u sektorima emitovanja i telekomunikacija; planiranje, upravljanje i dodjeljivanje frekventnog spektra; primjenjivanje tehničkih i drugih standarda koji se tiču kvaliteta, te uspostavljanje i održavanje sistema naknada za dozvole; izricanje sankcija u slučajevima kršenja relevantnih pravila. RAK na raspolaganju ima sljedeće sankcije: usmena i pisana upozorenja, novčane kazne, suspenziju i oduzimanje dozvole. RAK se sastoji od sektora i odjeljenja kojima upravlja generalni direktor i koji donosi prvostepene odluke. Vijeće RAK-a postupa kao drugostepeni organ u pogledu svih odluka RAK-a. Pred Sudom Bosne i Hercegovine mogu se pokrenuti upravni sporovi. Pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine moguće je pokrenuti postupke u predmetima vezanim za Evropsku konvenciju o zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Internetska stranica: www.rak.ba.

RAK trenutno radi na stvaranju tehničkih preduslova za objavljivanje svojih odluka. Za sada se objavljuju mjesečna saopćenja za medije u vezi sa odlukama koje se tiču programskog sadržaja. Također, RAK je počeo da informiše javnost o predmetima u radu koji se tiču potencijalnih kršenja, naročito onih za koje se smatra da su u javnom interesu. RAK priprema godišnje izveštaje, kao i redovne izveštaje o odlukama RAK-a, zajedno sa trendovima u pogledu kršenja, koji se objavljuju na internetskoj stranici.

2. Zakonodavstvo vezano za zaštitu maloljetnih osoba

(1) Krivični zakon Bosne i Hercegovine

Član 1.

Osnovni pojmovi

(13) Dijete je, u smislu ovog zakona, lice koje nije navršilo 14 godina života.

(14) Maloljetnik je, u smislu ovog zakona, lice koje nije navršilo 18 godina života.

(2) Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine

Glavni pretres

Član 235. Isključenje javnosti

Od otvaranja zasjedanja pa do završetka glavnog pretresa, sudija, odnosno vijeće može u svako doba, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka i branioca, ali uvijek po njihovom saslušanju, isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to u interesu državne sigurnosti ili ako je to potrebno radi čuvanja državne, vojne, službene ili važne poslovne tajne, čuvanja javnog reda, zaštite morala u demokratskom društvu, ličnog i intimnog života optuženog ili oštećenog ili zaštite interesa maloljetnika ili svjedoka.

Član 349. Objavljivanje toka krivičnog postupka

- (1) Ne smije se objaviti tok krivičnog postupka prema maloljetniku, ni odluka donesena u tom postupku.
- (2) Pravosnažna odluka Suda može se objaviti, ali bez navođenja ličnih podataka maloljetnika iz kojih se može utvrditi njegov identitet.

Prvostepeni postupak

Član 365. Isključenje javnosti

- (1) Kad se sudi maloljetniku, javnost je uvijek isključena.
- (2) Sudija za maloljetnike može dopustiti da glavnom pretresu budu prisutna lica koja se bave zaštitom i odgojem maloljetnika ili suzbijanjem maloljetničkog kriminaliteta, kao i naučnici.
- (3) U toku glavnog pretresa sudija za maloljetnike može narediti da se, osim tužioca, branioca i predstavnika organa starateljstva, iz zasjedanja udalje sva ili pojedina lica.
- (4) Za vrijeme izvođenja pojedinih dokaza ili govora stranaka sudija za maloljetnike može narediti da se maloljetnik udalji iz zasjedanja.

(3) Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine

Član 124.

- 3) Dijete ima pravo na zaštitu od nezakonitog miješanja u njegovu privatnost i porodicu.

(4) Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine

Član 3.

Nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine u oblasti komunikacija

4. Vijeće ministara i Agencija, u skladu s pojedinačnim nadležnostima definiranim ovim zakonom, preduzimaju sve razumne mjere za ostvarenje sljedećih ciljeva:

d) zaštita autorskih prava i drugih prava na intelektualnu svojinu, kao i ličnih podataka i privatnosti;

Član 37.

Dužnosti Agencije

1. Shodno odredbama ovog zakona, dužnosti Agencije su:

-proglašavanje pravila u oblasti emitiranja i telekomunikacija i osiguranje njihovog poštivanja;

PODZAKONSKA AKTA ZA RAD REGULATORNE AGENCIJE ZA KOMUNIKACIJE (RAK)

1. Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija

Član 2.

(Definicije)

1. **Maloljetnik** je lice mlađe od 18 godina;

- **Mlađi punoljetnik** je lice između 18. i 21. godine;
- **Reality program** označava televizijski žanr, obično bez detaljno razrađenog scenarija, u kojem se prikazuje život grupe učesnika u izolovanom prostoru koji se stalno nalaze u kadru video kamere i u zoni mikrofona, a koji pokušavaju pobijediti i osvojiti nagradu;
- **Pseudoreality program** označava program koji prikazuje određene autentične ili izmišljene životne situacije, čiji je fokus na dramatizaciji i konfliktima, prema unaprijed utvrđenom scenariju, npr. rekonstrukcije događaja koje mogu da uključuju ali nisu ograničene na bračne prevare, krivična djela, teške životne situacije;

Član 8. **(Nasilje i druga štetna ponašanja)**

- a) Prikazivanje scena nasilja i posljedica nasilja, nasilnog ponašanja, te zvučni ili vizuelni opisi nasilja bit će opravdani kontekstom i neće se pretjerano naglašavati u sadržajima pružaoca medijskih usluga.
- b) U sadržajima pružaoca medijskih usluga neće se, uzimajući u obzir kontekst, podsticati, ohrabrivati ili veličati nasilje, antisocijalno ponašanje, ponašanje koje je štetno za zdravlje ili sigurnost, a naročito ukoliko se publika ohrabruje da imitira takvo ponašanje.
- c) Prilikom prikazivanja rekonstrukcije krivičnih djela, nasilja i drugog štetnog ponašanja, pružalac medijske usluge će osigurati vizuelno upozorenje da se radi o rekonstrukciji tokom cijelog trajanja takvog sadržaja.
- d) Zloupotreba alkohola i opojnih droga neće ni na koji način biti predstavljena kao prihvatljivo ponašanje, niti će se ohrabrivati ili opravdavati u sadržajima pružaoca medijske usluge.

Član 9. **(Upozorenja za publiku)**

Audiovizuelni i radijski programi, uključujući i priloge u informativno-političkim programima o tekućim događajima koji mogu uznemiriti publiku (npr. scene nasilja, posljedica nasilja ili prirodnih katastrofa, snimci žrtava nesreće, prizora nakon nesreće i sl.), najavit će se odgovarajućim upozorenjem.

Član 10. **(Reality programi i pseudoreality programi)**

Reality programi i pseudoreality programi će biti emitovani samo u periodu između 24:00 i 06:00 sati. Ova ograničenja se ne primjenjuju na sadržaje koji se prikazuju uz tehničku zaštitu, kao ni na medijske usluge na zahtjev.

Član 12. **(Paranormalne i parapsihološke pojave)**

- (2) Svi sadržaji koji se bave promocijom paranormalnih i parapsiholoških pojava i sličnih pojava kao metode rješavanja zdravstvenih i drugih životnih problema, naročito oni u kojima se daju individualni savjeti publici, će biti emitovani samo u periodu između 24:00 i 06:00 sati. Ova ograničenja se ne primjenjuju na sadržaje koji se prikazuju uz tehničku zaštitu, kao ni na medijske usluge na zahtjev.

Član 17. **(Zaštita privatnosti)**

a) Svako narušavanje privatnosti će biti opravdano dokazivim javnim interesom, a naročito kada se radi o maloljetnicima i licima koja ne obavljaju javne funkcije i inače nisu eksponirana u javnosti. Objavljivanje činjenica iz privatnog života pojedinca, bez njegovog znanja i saglasnosti moguće je samo u slučaju javnog interesa.

...

(6) Identitet i lični podaci maloljetnika, te pojedinosti iz privatnog života i porodičnih odnosa neće se objavljivati u slučajevima u kojima bi objavljivanje ovih informacija dovelo do ugrožavanja dobrobiti i dostojanstva maloljetnika.

(7) Maloljetnici i ranjiva lica koja nisu u stanju starati se sami o sebi neće biti ispitivani bez pisanog odobrenja roditelja, staratelja ili drugog lica koje ima zakonsku odgovornost za njih. U sadržajima u kojima se ukazuje na njihov težak položaj, a čiji je prvenstveni cilj animiranje javnosti u svrhu osiguranja pomoći, bit će jasno naznačen način na koji se pomoć može uputiti. Njihov identitet i lični podaci neće biti otkriveni u slučajevima kada postoji opravdana sumnja da bi objavljivanje ovih informacija moglo dovesti do ugrožavanja njihove dobrobiti i dostojanstva.

Član 19. **(Sadržaji pružalaca medijskih usluga namijenjeni maloljetnicima)**

a) Konzumacija duhana i duhanskih proizvoda, alkohola i opojnih droga neće biti prikazivana u sadržajima prvenstveno namijenjenim maloljetnicima, osim ukoliko se takvim sadržajima ne ukazuje na njenu štetnost.

(2) Svi oblici nasilja ili opasnog ponašanja koje bi maloljetnici lako mogli oponašati neće biti prikazivani u sadržajima prvenstveno namijenjenim maloljetnicima, osim ukoliko se takvim sadržajima ne ukazuje na njihovu štetnost.

Član 20. **(Učešće maloljetnika u sadržajima pružalaca medijskih usluga)**

(1) Zabranjena je svaka zloupotreba maloljetnika u sadržajima pružalaca medijskih usluga.

(2) Bilo kakvo učešće maloljetnika u sadržajima uslovljeno je davanjem prethodne saglasnosti roditelja, staratelja ili drugih lica zakonski odgovornih za maloljetnika. Ova odredba se ne odnosi na slučajeve kada maloljetnici isključivo predstavljaju publiku koja ne učestvuje direktno u programskom sadržaju, nasnimljene materijale koji služe za ilustraciju, a pri tome ne ugrožavaju dostojanstvo maloljetnika, kao što su npr. kolektivni snimci početka školske godine, snimci maloljetnika kao slučajnih prolaznika i sl.

(3) Nagrade koje se dodjeljuju maloljetnicima će odgovarati njihovom uzrastu.

- (4) Direktno učešće maloljetnika u sadržajima ni na koji način im neće prouzrokovati uznemirenost ili strah, niti će im narušiti fizički, psihički i emotivni razvoj i dostojanstvo, nezavisno od toga da li je sam maloljetnik, ili njegov roditelj ili staratelj ili drugo zakonski odgovorno lice, dalo saglasnost.
- (5) Pružalac medijske usluge neće od maloljetnika tražiti mišljenje vezano za privatna porodična pitanja, niti o temama koje mogu biti van domena njihovog rasuđivanja.
- (6) Zabranjeno je korištenje maloljetnika u političke svrhe.

Član 21.

(Izveštavanje o krivičnim djelima/postupcima u koje su umiješani maloljetnici)

- a) Ne smiju se objavljivati ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika umiješanih u krivična djela/postupke, u svim fazama postupka. U slučajevima u kojima su primjenjive zakonske zabrane ili ograničenja otkrivanja identiteta maloljetnika, pružalac medijske usluge će naročito obratiti pažnju da ne objavljuje informacije koje bi mogle otkriti ili uputiti na trag koji bi mogao dovesti do identifikacije maloljetnika koji bi mogli biti uključeni kao žrtve, svjedoci, osumnjičeni ili na drugi način umiješani u istragu ili sudski postupak u vezi s krivičnim djelom. Također, posebna pažnja će se obratiti pri objavljivanju informacija koje bi, u kombinaciji s informacijama objavljenim drugdje, mogle dovesti do otkrivanja identiteta maloljetnika.
- b) Neće se objavljivati informacije o toku krivičnog postupka protiv maloljetnika, o odluci donesenoj u tom postupku, niti će se vršiti audio ili video snimanje toka tog postupka.
- c) Pravosnažna sudska odluka u postupku protiv maloljetnika ili mlađeg punoljetnika se može objaviti, ali bez navođenja njegovih ličnih podataka ili podataka na osnovu kojih se može utvrditi njegov identitet. Naprijed navedeno primijenit će se i ukoliko se radi o krivičnim djelima učinjenim na štetu maloljetnika, kao i u slučajevima kada su maloljetnici svjedoci.
- d) Pri objavljivanju informacija u vezi s krivičnim djelima/postupcima, pružalac medijske usluge će obratiti posebnu pažnju na ranjivi položaj maloljetnog lica koje je uključeno u slučaj kao žrtva ili svjedok. Ovo se naročito odnosi na objavljivanje imena, adrese stanovanja, fotografije ili video zapisa dotičnog lica, škole koju pohađa ili radnog mjesta.
- e) Posebna pažnja će se posvetiti zaštiti identiteta maloljetnika na bilo koji način umiješanih u seksualno nasilje. U svim takvim slučajevima, informacije o identitetu se mogu objavljivati samo po prethodno pribavljenom odobrenju nadležnog organa.

Član 22.

(Obaveza zaštite maloljetnika i kategorizacije sadržaja)

- Pružalac medijske usluge će osigurati zaštitu maloljetnika od potencijalno neprimjerenih i štetnih sadržaja.
- Pružalac medijske usluge je odgovoran za kategorizaciju svih sadržaja koje pruža.
- Pružalac medijske usluge, pri kategorizaciji sadržaja, treba obratiti pažnju na moguće etičke i druge društvene posljedice prikazivanja tih sadržaja, pri čemu posebno treba uzeti u obzir sljedeće:
 - a) da li su nasilje, posljedice nasilja ili ponašanje koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi pozitivno vrednovani, odnosno prikazani kao društveno prihvatljivi ili sugerisani kao način rješavanja konflikata/problema;
 - b) da li su maloljetnici prikazani kao objekti/žrtve nasilja;
 - c) stepen realističnosti prikaza scena nasilja, posljedica nasilja ili ponašanja koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi;
 - d) učestalost, slikovitost i detaljan prikaz scena nasilja, seksualnih aktivnosti, neprimjerenog jezika, sugestivnih oblika ponašanja koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi;
 - e) da li se radi o prikazu ponašanja uvredljivog za ljudsko dostojanstvo;
 - f) učestalost i intenzitet i trajanje krupnih kadrova i/ili detaljnih verbalnih, grafičkih i/ili tekstualnih opisa brutalnosti i vulgarnosti;
 - g) prateće estetske efekte (muzika, maske, šminka itd.) koji mogu djelovati uznemiravajuće ili stvarati strah kod publike;
 - h) kontekst i/ili programski žanr u kojem se sadržaji prikazuju.

Član 23.

(Sadržaji koji bi mogli ozbiljno narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika)

- Sadržaji koji bi mogli ozbiljno narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika neće biti prikazivani u audiovizuelnim i radijskim programima. Ovi sadržaji uključuju, ali se ne ograničavaju na prikazivanje brutalnog i ekstremnog nasilja koje nije opravdano kontekstom, pornografske sadržaje sa elementima nasilja ili ekstremnih seksualnih fetiša i sl.
- U medijskim uslugama na zahtjev, sadržaji iz stava (1) ovog člana se mogu prikazivati ukoliko postoji tehnička zaštita i ukoliko su izdvojeni od ostalih sadržaja kao poseban dio kataloga.

Član 24.

(Sadržaji za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika)

1. Pružalac medijske usluge će osigurati zaštitu maloljetnika od sadržaja za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti njihov fizički, psihički ili moralni razvoj, bilo tehničkom zaštitom ili odgovarajućim rasporedom i označavanjem sadržaja. Ovi sadržaji uključuju, ali se ne ograničavaju na scene grubog nasilja, seksa, vulgarne izraze i prizore ili scene zloupotrebe alkohola i opojnih droga. Ova obaveza se ne odnosi na informativno-političke i programe o tekućim događajima, na koje se primjenjuje član 9. ovog kodeksa.
2. Zabranjeno je prikazivanje pornografskog sadržaja bez tehničke zaštite. Pored toga, u medijskim uslugama na zahtjev, pornografski sadržaj će biti izdvojen od ostalih sadržaja kao poseban dio kataloga.

Član 25.

(Raspored i označavanje sadržaja u svrhu zaštite maloljetnika)

- (1) Sadržaji za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, koji se prikazuju bez tehničke zaštite, će biti označeni odgovarajućom grafičkom oznakom koja će biti jasno istaknuta na ekranu tokom cijelog njihovog trajanja.
- (2) Grafičke oznake se odnose na sljedeće kategorije sadržaja i primjenjuju se kako slijedi:
 - a) Kategorija 12+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 12 godina će se prikazivati između 20:00 i 06:00 sati, uključujući ali ne ograničavajući se na:
 - sadržaje u kojima se povremeno prikazuju scene nasilja i posljedice tog nasilja, bez prikazivanja detaljnih scena istog, a koje imaju jako uredničko/umjetničko opravdanje;
 - sadržaje u kojima se prikazuje prirodna nagost bez seksualnog konteksta, te scene seksualne aktivnosti koje su kratke i prikazane na diskretan način;
 - sadržaje u kojima su povremeno zastupljene blage psovke koje su opravdane kontekstom.
 - b) Kategorija 16+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 16 godina će se prikazivati između 22:00 i 06:00 sati, uključujući ali ne ograničavajući se na:
 - sadržaje u kojima se povremeno prikazuju scene umjerenog nasilja i posljedice tog nasilja, uključujući i detaljno prikazivanje povreda, ozbiljnih rana i krvi, posebno ukoliko je takvo nasilje predstavljeno kao prihvatljivo i ukoliko se može lako imitirati;
 - sadržaje u kojima se prikazuju nagost i seksualnost, bez eksplicitnog prikazivanja spolnih organa i seksualnog odnosa, a koji su opravdani

kontekstom i čija primarna namjena nije podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike;

- umjerenu upotrebu neprimjerenog jezika sa šalama i izrazima čija je namjera provociranje i uznemiravanje, te umjereno korištenje vulgarnih izraza i psovki.
- c) Kategorija 18+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 18 godina će se prikazivati između 24:00 i 06:00 sati, uključujući ali ne ograničavajući se na:
- prikaze teškog nasilja i teških i zastrašujućih posljedica nasilja i eksplicitan prikaz scena seksualnog nasilja;
 - detaljne prikaze seksualnih aktivnosti u sadržajima čija primarna namjera nije podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike;
 - sadržaje čija je primarna namjera podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike, a koji prikazuju nagost u zavodljivim, provokativnim seksualnim položajima bez eksplicitnog prikazivanja spolnih organa tokom seksualnog odnosa;
 - sadržaje u kojima se često upotrebljavaju najgrublje psovke i vulgarni izrazi.
- (3) Sadržaji koji ne sadrže elemente koji bi mogli narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika mogu se prikazivati bez vremenskog ograničenja i ne označavaju se grafičkim oznakama.
- (4) Sadržaji iz stava (2) ovog člana se u medijskim uslugama na zahtjev mogu prikazivati bez vremenskog ograničenja, uz obavezu postavljanja grafičkih oznaka u katalogu ponuđenih sadržaja. Iznimka su sadržaji koji spadaju u kategoriju 18+, koji mogu biti prikazivani bez vremenskog ograničenja samo ukoliko postoji tehnička zaštita. U suprotnom, ovi sadržaji će biti prikazivani između 24:00 i 06:00 sati.
- (5) Najave sadržaja iz stava (2) ovog člana neće uključivati opise i scene za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika. Najave ovih sadržaja će sadržavati grafičku oznaku koja određuje kategoriju u koju takav sadržaj spada.
- (6) Ovaj član se odnosi i na sadržaje pružaoca medijske usluge radija, s tim što se označavanje sadržaja u skladu s navedenom kategorizacijom vrši pomoću odgovarajućeg zvučnog upozorenja na početku i nakon svake pauze u takvom sadržaju.

b) Kodeks o komercijalnim komunikacijama

Član 3.

(Opći principi komercijalnih komunikacija)

(12) Komercijalne komunikacije koje direktno ili indirektno upućuju na erotiku ili pornografiju (hot-line, oglašavanje i teletgovina štampe, filmova i sl.) emitovat će se samo u periodu između 24:00 i 06:00 sati. Ovo ograničenje se ne primjenjuje na sadržaje koji se prikazuju uz tehničku zaštitu, kao ni na medijske usluge na zahtjev.

(13) Komercijalne komunikacije koje na bilo koji način promovišu paranormalne pojave i parapsihologiju, kao i sve usluge u vezi s navedenim emitovat će se samo u periodu između 24:00 i 06:00 sati. Ovo ograničenje se ne primjenjuje na sadržaje koji se prikazuju uz tehničku zaštitu, kao ni na medijske usluge na zahtjev.

Član 5.

(Komercijalne komunikacije određenih proizvoda i usluga)

(2) Komercijalne komunikacije koje se odnose na alkoholna pića svih vrsta neće:

- c) biti posebno usmjerene na maloljetnike, a osobe koje se u ovim komercijalnim komunikacijama dovode u vezu s konzumiranjem alkoholnih pića neće biti niti će izgledati kao maloljetnici;
- d) povezivati konzumiranje alkohola s poboljšanjem fizičkih sposobnosti ili upravljanjem motornim vozilom;
- e) tvrditi da alkohol ima ljekovita svojstva, da je stimulans, sedativ ili sredstvo za rješavanje ličnih problema;
- f) ohrabrivati neumjerenu konzumaciju alkohola ili prikazivati apstinenciju ili umjerenost u negativnom svjetlu;
- g) isticati visok sadržaj alkohola kao pozitivno svojstvo alkoholnog pića;
- h) stvarati dojam da konzumacija alkohola doprinosi društvenom ili seksualnom uspjehu.

Član 6.

(Komercijalne komunikacije i maloljetnici)

(1) Zabranjene su komercijalne komunikacije koje podstiču ponašanje koje bi moglo ugroziti zdravlje, psihički i/ili moralni razvoj maloljetnika.

(2) Komercijalne komunikacije namijenjene maloljetnicima ili koje uključuju maloljetnike će izbjegavati sve što bi moglo ugroziti njihove interese i imat će obzira prema njihovoj posebnoj osjetljivosti.

(3) Komercijalne komunikacije namijenjene maloljetnicima neće:

1. sadržavati neistinite podatke o proizvodu ili usluzi, naročito u pogledu stvarne veličine, vrijednosti, prirode, trajnosti, brzine, boje i drugih svojstava;
2. uz podatak o cijeni, sadržavati i vrijednosni sud o cijeni, a naročito fraze kao što su: "samo", "sitnica", "u bescijenje", "povoljno" i sl.;
3. preporučivati proizvod ili uslugu koja im nije namijenjena;
4. preporučivati lijekove, medicinske tretmane, pomagala i sredstva, uključujući i medicinske ustanove, sredstva za regulisanje tjelesne težine, sredstva za paljenje, zapaljive materije i druga opasna sredstva, prenositi religijske poruke, te sadržavati erotske sadržaje;
5. sadržavati prikaz maloljetnika u opasnoj situaciji, kao što je penjanje na neosigurane objekte, ulazak u nepoznate prostorije, razgovor sa nepoznatim ljudima, korištenje šibica, upaljača, benzina, lijekova i električnih uređaja u domaćinstvu i sl., osim ako se takvim komercijalnim komunikacijama ne prenosi upozorenje na opasnost po zdravlje i sigurnost maloljetnika;

6. sadržavati prikaz nasilja, uključujući i scene nasilja između animiranih likova, lutaka i sl.;
7. sadržavati poruke kojima se sugerije da se korištenjem proizvoda ili usluga stiču pojačane fizičke, intelektualne ili druge društvene sposobnosti;
8. sadržavati poruke koje direktno potiču maloljetnike na kupovinu ili unajmljivanje proizvoda ili usluga, iskorištavajući njihovo neiskustvo ili lakovjernost;
9. direktno podsticati maloljetnike da nagovore svoje roditelje ili druge osobe na kupovinu proizvoda ili usluga koje se promoviraju;
10. iskorištavati posebno povjerenje koje maloljetnici imaju u roditelje, staratelje, druga zakonski odgovorna lica, nastavnike ili druge osobe;
11. upućivati na društvenu diskriminaciju zbog fizičkog izgleda ili drugih estetskih kategorija ili uspjeha temeljenog na gubitku težine.

(4) Ako se u komercijalnim komunikacijama prikazuje rezultat crtanja, izrade, sklapanja i modeliranja, sposobnost za ostvarenje ovog rezultata će odgovarati prosječnoj sposobnosti maloljetnika kojima su komercijalne komunikacije namijenjene. U takvim komercijalnim komunikacijama će se navesti uzrast maloljetnika kojem su namijenjene.

Član 8.

(Raspored televizijskog oglašavanja i teletrgovine)

(5) Emisije vijesti i programi za djecu, ako traju 30 minuta ili manje, neće se prekidati televizijskim oglašavanjem i/ili teletrgovinom. Ukoliko je njihovo trajanje duže od 30 minuta, primjenjivat će se odredbe iz stava (4) ovog člana. Televizijsko oglašavanje i teletrgovina neće se emitovati tokom prenosa vjerskih službi.

(6) Oglašavanje alkoholnih pića, piva, lijekova, medicinskih tretmana, pomagala i sredstava, uključujući i dodatke prehrani, medicinske ustanove, sredstva za regulisanje tjelesne težine, sredstva za paljenje, zapaljive materije i druga opasna sredstva, vjerske poruke i igre na sreću neće se emitovati 15 minuta prije, tokom i 15 minuta nakon dječijeg programa.

Član 12.

(Raspored oglašavanja i teletrgovine u programima radija)

(4) Oglašavanje alkoholnih pića, piva, lijekova, medicinskih tretmana, pomagala i sredstava, uključujući i dodatke prehrani, medicinske ustanove, sredstva za regulisanje tjelesne težine, sredstva za paljenje, zapaljive materije i druga opasna sredstva, vjerske poruke i igre na sreću neće se emitovati 15 minuta prije, tokom i 15 minuta nakon dječijeg programa.

Član 18. **(Opći principi u vezi s plasmanom proizvoda)**

(1) Plasman proizvoda je zabranjen, osim u:

- (3) kinematografskim djelima, filmovima i serijama napravljenim za audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge radija, sportskim programima i programima lake zabave. Ova iznimka se ne odnosi na dječije i vjerske programe iz pobrojanih kategorija;

Agencija je pripremila Smjernice za provođenje gore navedenih podzakonskih akata. Osim toga, Agencija je naručila studiju: "Uticaj televizijskih sadržaja na djecu – Smjernice za klasifikaciju televizijskih sadržaja", čija je autorica dr. Ivana Zečević, a finansirao je UNICEF, sve dostupno na: www.rak.ba.

SAMOREGULACIJA

Kodeks za štampu i online medije BiH

Član 11. – Zaštita djece i maloljetnika

U tretiranju djece i maloljetnika novinari su dužni krajnje obazrivo postupati, poštujući dobre običaje i Konvenciju o pravima djeteta, polazeći od interesa djeteta. Novinari su dužni zaštititi identitet djeteta u postupcima u kojima je inače isključena javnost.

Novinari ne smiju intervjuisati niti fotografisati djecu mlađu od 18 godina, s pitanjima koja se odnose na porodicu djeteta, bez prisustva roditelja ili bez dozvole roditelja ili staratelja.

Novinari ne smiju identifikovati djecu mlađu od 18 godina u slučajevima kada su žrtve krivičnih djela.

Novinari ne smiju ni pod kakvim okolnostima identifikovati djecu mlađu od 18 godina koja su umiješana u kriminalne slučajeve kao svjedoci, žrtve ili optuženi.

CRNA GORA

PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlaštenja nacionalnog regulatornog organa

Nacionalni regulatorni organ u Crnoj Gori je Agencija za elektronske medije Crne Gore (AEM), koja je osnovana u skladu sa Zakonom o elektronskim medijima. Agencija u okviru svojih nadležnosti: predlaže program razvoja sektora usluga AVM-a; daje saglasnost na prijedlog plana raspodjele radiofrekvencija; izdaje odobrenja za emitovanje i odobrenja za pružanje usluga AVM-a na zahtjev; utvrđuje visinu naknada za izdavanje i korišćenje odobrenja za pružanje usluga AVM-a; vodi registre pružalaca usluga AVM-a i elektronskih publikacija; odlučuje o prigovorima u vezi sa radom pružalaca usluga AVM-a; vrši nadzor nad primjenom Zakona; donosi i provodi podzakonske akte za provođenje Zakona; obavlja i druge poslove. Direktor AEM-a je prvostepeni organ, dok Savjet AEM-a postupa kao drugostepeni organ. Pred Upravnim sudom Crne Gore moguće je pokrenuti postupak upravnog spora. Pred Ustavnim sudom Crne Gore može se pokrenuti postupak u pogledu bilo kojeg pravilnika ili drugih opštih podzakonskih akata koji regulišu rad pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga.

Internetska stranica: www.ardcg.org.

Sve odluke, koje se odnose na postupke prigovora ili postupke po službenoj dužnosti u vezi s kršenjem uslova iz odobrenja, objavljuju se na internetskoj stranici. Takođe, svi godišnji finansijski i operativni planovi i izvještaji, kao i godišnji revizorski izvještaji objavljuju se na internetskoj stranici.

2. Zakonodavstvo vezano za zaštitu maloljetnih lica

a) Krivični zakonik Crne Gore

Značenje izraza u ovom zakoniku

Član 142

...

(7) Djetetom se smatra lice koje nije navršilo četrnaest godina.

(8) Maloljetnikom se smatra lice koje je navršilo četrnaest godina, a nije navršilo osamnaest godina.

(9) Maloljetnim licem smatra se lice koje nije navršilo osamnaest godina.

...

Povreda tajnosti postupka

Član 391

(1) Ko neovlašćeno otkrije ono što je saznao u sudskom, prekršajnom, upravnom ili drugom zakonom propisanom postupku, a što se po zakonu ne može objaviti ili je

odlukom suda ili drugog nadležnog organa proglašeno kao tajna, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se i ko bez dozvole suda objavi tok krivičnog postupka koji se vodi protiv maloljetnika ili odluku koja je u tom postupku donesena, ili ko objavi ime maloljetnika protiv kojeg je postupak vođen ili podatke iz kojih se može saznati o kom se maloljetniku radi.

b) Zakonik o krivičnom postupku

Isključenje javnosti

Član 314

Od otvaranja zasjedanja do završetka glavnog pretresa, vijeće može, u svako doba, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka, ali uvijek po njihovom saslušanju, isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to potrebno radi čuvanja tajne, čuvanja javnog reda, zaštite morala, zaštite interesa maloljetnog lica ili zaštite ličnog ili porodičnog života okrivljenog ili oštećenog.

c) Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku

Objavljivanje podataka o postupku prema maloljetniku

Član 56

(1) Podaci o postupku prema maloljetniku i odluka donijeta u tom postupku, kao i podaci o maloljetniku kao učesniku u postupku ne smiju se objavljivati u medijima.

(2) Izuzetno od stava 1 ovog člana, sud može odobriti da se objave podaci o postupku, odnosno odluka donesena u postupku prema maloljetnicima, ali se ne smije navesti ime maloljetnika i drugi podaci na osnovu kojih bi se mogao otkriti identitet maloljetnika ili njegovog zakonskog zastupnika.

Isključenje javnosti

Član 84

(1) Kad sudi maloljetniku, sud će uvijek isključiti javnost.

(2) Sudija za maloljetnike, odnosno predsjednik vijeća za maloljetnike izuzetno, može dozvoliti da na glavnom pretresu prisustvuju lica koja se bave zaštitom i vaspitanjem maloljetnika i naučni radnici.

(3) U toku glavnog pretresa sud može narediti da se, osim državnog tužioca za maloljetnike, branioca i predstavnika organa starateljstva, s pretresa udalje sva ili pojedina lica.

(4) Za vrijeme izvođenja pojedinih dokaza ili završnih riječi stranaka, sud može narediti da se maloljetnik udalji s pretresa, ako je to potrebno radi zaštite njegove ličnosti.

(5) Sudija za maloljetnike, odnosno predsjednik vijeća za maloljetnike će maloljetnika koji je udaljen s pretresa po njegovom povratku u sudnicu ukratko upoznati sa radnjama provedenim tokom njegovog udaljenja.

Posebne odredbe o zaštiti maloljetnih lica kao učesnika u krivičnom postupku

Primjena

Član 90

Odredbe ove glave primjenjuju se na maloljetno lice koje je oštećeno krivičnim djelom, odnosno koje se saslušava kao svjedok u krivičnom postupku.

Član 91

(1) Učesnici u postupku, organi i ustanove od kojih se traže obavještenja, izvještaji ili mišljenja, kao i mediji, dužni su da se staraju o zaštiti privatnosti maloljetnog lica, uključujući zaštitu identiteta i podataka koji mogu otkriti identitet.

(2) Bilo koja informacija koja bi mogla ukazati na identitet maloljetnog lica, koje je oštećeno krivičnim djelom ili je svjedok u postupku, ne može biti objavljena bez izričite dozvole sudije, odnosno državnog tužioca koji postupa u predmetu.

d) Zakon o elektronskim medijima

Ograničenja prijema i reemitovanja usluga AVM-a

Član 6

...

2) za uslugu AVM-a na zahtjev:

– pružanjem usluge ugrožen ili ozbiljno prijeti da će ugroziti sprečavanje, istraživanje, gonjenje i otkrivanje krivičnih djela, zaštitu maloljetnika, borbu protiv podsticanja na mržnju po osnovu rase, pola, vjeroispovijesti ili nacionalnosti, ugrožavanja dostojanstva ličnosti, zaštitu javnog zdravlja i javne bezbjednosti, očuvanje nacionalne bezbjednosti i odbrane ili zaštitu potrošača, uključujući investitore;

...

Zabrane

Član 48

...

(3) Zabranjeno je objavljivanje informacije kojom se otkriva identitet maloljetnika do 18. godine života uključenog u slučajeve bilo kojeg oblika nasilja, bez obzira da li je svjedok, žrtva ili izvršilac, a zabranjeno je i iznositi pojedinosti iz porodičnih odnosa i privatnog života djeteta.

Obaveze emitera u odnosu na programske sadržaje

Član 55

1. Emiter je dužan da poštuje privatnost i dostojanstvo građana i štiti integritet maloljetnih lica.
2. Emiter je dužan da objavi zvučno i vizuelno upozorenje za programske sadržaje kojima se može ugroziti fizički, zdravstveni, moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj maloljetnika i takve programe jasno označi vizuelnim simbolom tokom čitavog trajanja, i emituje te programske

sadržaje u vrijeme i na način za koji je najmanje vjerovatno da će ga maloljetnici u uobičajenim okolnostima čuti ili vidjeti.

3. Zabranjeno je emitovanje programskih sadržaja iz stava 2 ovog člana izvan graničnog perioda koji utvrđuje Savjet.
4. Zabranjeno je emitovanje programa koji sadrže pornografiju ili čiji sadržaji ističu i podržavaju nasilje, narkomaniju ili druge vidove kriminalnog ponašanja, kao i programa koji zloupotrebljavaju lakovjernost gledalaca ili slušalaca.

Obaveze pružaoca usluge AVM-a na zahtjev

Član 82

5. Pružalac usluge AVM-a na zahtjev dužan je da uslugu koja može štetiti fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloljetnika učini dostupnom samo na način kojim se obezbjeđuje da maloljetnici u uobičajenim okolnostima neće čuti ili vidjeti takvu uslugu.
6. Način postupanja pružalaca usluga AVM-a iz stava 1 ovog člana propisuje Savjet.

Zaštita maloljetnika

Član 86

U komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama zabranjeno je:

- 1) prouzrokovanje materijalne ili nematerijalne štete maloljetnicima;
- 2) direktno podsticanje maloljetnika na kupovinu ili iznajmljivanje proizvoda ili usluga, iskorišćavanjem njihovog neiskustva ili lakovjernosti;
- 3) direktno podsticanje maloljetnika da ubjeđuju roditelje ili druga lica na kupovinu robe ili usluga koje se oglašavaju;
- 4) iskorišćavanje povjerenja koje maloljetnici imaju u roditelje, nastavnike ili druga lica;
- 5) nepotrebno prikazivanje maloljetnika u opasnim situacijama.

Prekršaji

Član 146

(1) Novčanom kaznom od 500 eura do 6.000 eura kaznit će se za prekršaj pravno lice ako:

...

- 4) propisno ne objavi upozorenje za programske sadržaje kojima se može ugroziti fizički, zdravstveni, moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj maloljetnika ili ih jasno ne označi tokom čitavog trajanja ili ih emituje u vrijeme i na način za koji nije najmanje vjerovatno da će ga maloljetnici u uobičajenim okolnostima čuti ili vidjeti (član 55 stav 2);

5) emituje programske sadržaje kojima se može ugroziti fizički, zdravstveni, moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj maloljetnika izvan graničnog perioda (član 55 stav 3);

6) emituje programe koji sadrže pornografiju ili čiji sadržaji ističu i podržavaju nasilje, narkomaniju ili druge vidove kriminalnog ponašanja ili emituje programe koji zloupotrebljavaju lakovjernost gledalaca ili slušalaca (član 55 stav 4);

...

22) pruža uslugu AVM-a na zahtjev, koja može štetiti fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloljetnika, a nije je učinio dostupnom samo na način kojim se obezbjeđuje da maloljetnici u uobičajenim okolnostima neće čuti ili vidjeti takvu uslugu (član 82 stav 1);

...

41) emituje komercijalne audiovizuelne komunikacije koje: prouzrokuju materijalnu ili nematerijalnu štetu maloljetnicima, direktno podstiču maloljetnike na kupovinu ili iznajmljivanje proizvoda ili usluga, iskorišćavajući njihovo neiskustvo ili lakovjernost, direktno podstiču maloljetnike na ubjeđivanje roditelja ili drugih lica na kupovinu robe ili usluga koje se oglašavaju, iskorišćavaju povjerenje koje maloljetnici imaju u roditelje, nastavnike ili druga lica ili nepotrebno prikazuju maloljetnike u opasnim situacijama (član 86 stav 1);

...

e) Pravilnik o programskim standardima u elektronskim medijima **Zabranjeni programski sadržaji** **Član 6**

U elektronskim medijima zabranjeno je emitovanje programskih sadržaja kojima se:

...

c) emituje pornografija u nekodiranim programima;

...

h) očigledno može nanijeti šteta fizičkom, duševnom ili moralnom razvoju ili dobiti maloljetnika ili drugih ranjivih osoba;

i) objavljuju informacije kojima se otkriva identitet maloljetnika uključenog u slučajeve bilo kog oblika nasilja ili krivičnog djela, bez obzira da li je svjedok, žrtva ili izvršilac i, u tom kontekstu, iznose pojedinosti iz porodičnih odnosa i njegovog privatnog života;

j) objavljuju informacije kojima se otkriva identitet maloljetnika u slučajevima vezanim za pokušaj ili samoubistvo maloljetnika, vezanim za starateljstvo, hraniteljstvo i usvajanje maloljetnika ili za maloljetnika čiji su roditelji u zatvoru;

Zaštita privatnosti

Član 12

...

7. Svako narušavanje privatnosti mora biti opravdano dokazivim javnim interesom, a naročito kada se radi o maloljetnicima i osobama koje ne obavljaju javne funkcije i nijesu eksponirane u javnosti.

...

Član 14

(1) Maloljetnici i ranjive osobe koje nijesu u stanju da se staraju o sebi neće biti ispitivane o privatnim stvarima bez pisanog odobrenja roditelja ili staratelja, osim u slučajevima ukazivanja na težak položaj maloljetnih ili ranjivih osoba, a čiji je prvenstveni cilj animiranje javnosti u svrhu obezbjeđenja pomoći.

(2) U sadržajima iz stava 1 ovog člana identitet i lični podaci maloljetnika ili ranjivih osoba ne smiju biti otkriveni u slučajevima kada postoji opravdana sumnja da bi njihovo objavljivanje moglo dovesti do ugrožavanja njihovog interesa ili dostojanstva.

(3) Slike maloljetnika sa smetnjama u razvoju ne smiju se koristiti za bilo koju svrhu koja nije u skladu s poštovanjem njihovih prava i ljudskog dostojanstva.

Zaštita maloljetnika

Član 19

(1) Za emitovanje televizijskih programa, ustanovljava se granični period u trajanju od 00,00 do 06,00 časova.

(2) Samo se u graničnom periodu mogu emitovati programi namijenjeni isključivo odraslima, odnosno programi koji mogu imati štetne uticaje i posljedice na maloljetnike, u skladu sa ovim pravilnikom.

Član 20

(1) U informaciji o bilo kom obliku nasilja i ulozi maloljetnika, identitet maloljetnika se uvijek štiti zamagljenom ili maskiranom slikom i moduliranim tonom, tako da se ne može prepoznati.

(2) Lični podaci maloljetnika i pojednosti iz njihovih porodičnih odnosa i privatnog života ne smiju se objavljivati u slučajevima u kojima bi dovelo do ugrožavanja njihovih interesa i dostojanstva.

(3) Ne smiju se objavljivati informacije o toku krivičnog postupka prema maloljetniku i o odluci donesenoj u tom postupku.

(4) Pravosnažna sudska odluka u postupku protiv maloljetnika može se objaviti, ali bez navođenja njegovih ličnih podataka ili podataka na osnovu kojih se može utvrditi njegov identitet.

(5) Pri objavljivanju informacija u vezi s krivičnim djelima, elektronski mediji su dužni da obrate posebnu pažnju na ranjivi položaj maloljetne osobe koja je uključena u slučaj kao žrtva, svjedok ili izvršilac.

(6) Identitet maloljetnika pravosnažno osuđenog za krivično djelo može se otkriti u programskim sadržajima isključivo ukoliko postoji opravdani javni interes.

Član 21

(1) Maloljetnici mogu direktno učestvovati ili se uključivati u programske sadržaje samo uz prethodnu pisanu saglasnost roditelja, staraoca, usvojioca, hranioca ili lica kome je maloljetnik povjeren na njegu, vaspitanje ili osposobljavanje.

(2) Izuzetno, maloljetnici mogu biti uključeni u informativne i zabavne programske sadržaje bez prethodne saglasnosti lica iz stava 1 ovog člana, ukoliko to zahtijevaju razlozi blagovremenosti i aktuelnosti.

(3) Nezavisno od pristanka lica iz stava 1 ovog člana za učestvovanje u emisijama, maloljetnici se ne smiju, po bilo kom osnovu i na bilo koji način, vrijeđati ili omalovažavati.

(4) Zabavni programski sadržaji ne smiju koristiti porodične konflikte za zabavljanje publike i na taj način ometati razvoj djeteta.

(5) Nagrade koje se dodjeljuju maloljetnicima moraju odgovarati njihovom uzrastu.

(6) Direktno učešće ili uključivanje maloljetnika u programske sadržaje ni na koji način ne smije prouzrokovati uznemirenost ili strah, niti narušavati njihovu fizičku, psihičku i emotivnu dobrobit i dostojanstvo.

(7) Elektronski mediji ne smiju od maloljetnika tražiti mišljenje vezano za privatna porodična pitanja, kao ni mišljenje o temama koje mogu biti van domena njihovog rasuđivanja.

(8) Maloljetnici ne smiju učestvovati u programskim sadržajima u kojima se diskutuje o podobnosti njihovog davanja u starateljstvo jednom ili drugom roditelju, o opravdanosti njihovog udaljavanja od kuće, davanja u hraniteljsku porodicu ili na usvojenje ili o štetnosti ponašanja jednog ili drugog roditelja.

(9) Zabranjeno je korišćenje maloljetnika u političke svrhe.

Član 22

(1) Elektronski mediji su dužni da unaprijed zvučno i vizuelno (pisano i grafički), označe programski sadržaj koji može ugroziti fizički, zdravstveni, moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj maloljetnika.

(2) Programski sadržaji iz stava 1 ovog člana moraju biti jasno označeni vizuelnim simbolom tokom čitavog trajanja i emitovani u vrijeme i na način za koji je najmanje vjerovatno da će ga maloljetnici u uobičajenim okolnostima čuti ili vidjeti.

(3) Maloljetnici se ne smiju neoprezno i bez opravdanog razloga prikazivati u opasnim situacijama.

(4) Maloljetnici se ne smiju intervjuisati dok su u kriznim situacijama (npr. djeca koja su pobjegla od kuće, koja su pokušala samoubistvo, djeca iskorišćena za kriminalne

aktivnosti od strane odraslih, djeca čiji su roditelji u zatvoru itd.) i njihova anonimnost se mora obezbijediti u izvještajima o takvim situacijama.

(5) Prilozi u informativnom programu koji bi mogli ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika moraju se najaviti upozorenjem o uznemirujućim ili nasilnim scenama.

(6) Konzumacija duvana i duvanskih proizvoda, alkohola i opojnih droga ne smije se prikazivati u programskim sadržajima prvenstveno namijenjenim maloljetnicima, osim ukoliko se takvim sadržajima ne ukazuje na njihovu štetnost.

(7) Svi oblici nasilja ili opasnog ponašanja koje bi maloljetnici lako mogli oponašati neće biti prikazivani u programskim sadržajima prvenstveno namijenjenim maloljetnicima, osim ukoliko se takvim sadržajima ne ukazuje na njihovu štetnost.

(8) Prilikom prikazivanja rekonstrukcije krivičnih djela, nasilja i drugog štetnog ponašanja, elektronski mediji su dužni da, tokom cijelog trajanja, istaknu vizuelno upozorenje da se radi o rekonstrukciji događaja.

Pisano i zvučno upozorenje i grafičke oznake

Član 23

(1) Pisano i zvučno upozorenje se emituje neposredno prije početka označenog sadržaja, u vidu telopa s tekstom sljedeće sadržine: "Program koji slijedi nije primjeren za maloljetnike mlađe od 12, 16 ili 18 godina", uz istovremeno čitanje od strane spikera:

(2) Grafičku oznaku predstavlja krug s crvenom brojkom, koja mora biti jasno vidljiva i koja se emituje u gornjem uglu ekrana, nasuprot uobičajenom mjestu identifikacionog znaka medija, tokom cijelog trajanja označenog programskog sadržaja.

(3) U smislu ovog pravilnika, za odgovarajuće kategorije programa primjenjuju se sljedeće grafičke oznake:

- a) grafička oznaka 12;
- b) grafička oznaka 16;
- c) grafička oznaka 18.

Član 23a

(1) Prilikom kategorizacije programskih sadržaja, treba uzeti u obzir:

a. da li se u njima prikazuju: nasilje i njegove posljedice; seksualno nasilje; nago ljudsko tijelo; seksualnost; zastrašujuće scene; pušenje i zloupotreba opojnih droga, alkohola i drugih štetnih supstanci; opasno ponašanje; diskriminatorско postupanje ili nepristojno ponašanje;

b. u kom kontekstu se prikazuju sadržaji iz tačke a) ovog stava i posebno:

i. cilj ili priroda programskog sadržaja u kome se prikazuje sadržaj koji može ugroziti fizički, zdravstveni, moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj maloljetnika;

ii. da li se radi o opštem ili specijalizovanom elektronskom mediju u čijem programu se emituje određeni programski sadržaj;

- iii. da li je riječ o fikcijskom ili nefikcijskom programskom sadržaju;
 - iv. stepen realističnosti prikazivanja potencijalno škodljivih sadržaja;
 - v. broj, dužina, učestalost, intezitet (u kojoj mjeri postoji zvučna, vizuelna ili verbalna naglašenost) i detaljnost prikazivanja sadržaja koji može ugroziti fizički, zdravstveni, moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj maloljetnika;
 - vi. očekivano dejstvo koje će programski sadržaj imati na gledaoce ili slušaoce, a naročito u kakvom okruženju, odnosno atmosferi prikazuje sadržaj koji može ugroziti fizički, zdravstveni, moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj maloljetnika;
 - vii. kakav stav je u programskom sadržaju zauzet prema nasilju, zloupotrebi štetnih supstanci, opasnom ponašanju ili diskriminatorskom postupanju.
- (2) Kategorizacija programskog sadržaja koji može ugroziti fizički, zdravstveni, moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj maloljetnika vrši se primjenom mjerila iz stava 1. ovog člana, nakon ocjene ispunjenosti svakog mjerila posebno i svih mjerila zajedno.

Član 23b

- (1) Grafičkom oznakom 12 označavaju se sadržaji koji nijesu namijenjeni maloljetnicima ispod 12 godina, a koji uključuju povremeno, umjereno dugačko, umjereno intezivno i umjereno detaljno prikazivanje sadržaja iz člana 23a. stav 1. ovog pravilnika, koji s obzirom na kontekst u kome se prikazuju nijesu nepodesni za maloljetnike koji imaju 12 ili više godina i imaju sljedeća obilježja:
- a) povremeno prikazivanje umjerenog nasilja i njegovih posljedica, dok se teško nasilje i njegove posljedice mogu prikazivati kratko i bez detalja;
 - b) izuzetno, kratko i rijetko prikazivanje scena koje sadrže detaljno prikazivanje teškog nasilja i njegovih posljedica može biti prisutno u programskom sadržaju ako je to opravdano njegovim obrazovnim ciljem;
 - c) seksualno nasilje nije prikazano, ali samim tokom radnje može biti nagoviješteno da se ono odigralo;
 - d) nago ljudsko tijelo može biti prikazano, ali ne u kontekstu seksualnosti;
 - e) seksualnost može biti prikazana povremeno i diskretno;
 - f) zastrašujuće scene mogu se umjereno prikazivati, s tim da one ne smiju biti učestale i posebno naglašene;
 - g) prikazivanje pušenja i zloupotrebe opojnih droga, alkohola i drugih štetnih supstanci ne smije biti učestalo, niti značaj i dejstva njihove zloupotrebe smiju biti prikazani kao zabavni ili manje bitni nego što jesu u stvarnom životu;
 - h) opasno ponašanje ne smije biti detaljno prikazano, niti prema takvom ponašanju u programskom sadržaju kao cjelini smije biti izražen pozitivan stav;
 - i) diskriminatorsko postupanje ne smije biti prikazano uz pozitivan stav prema takvom postupanju, niti ga je dozvoljeno prikazivati ako je ono preduzeto uz vršenje nasilja;
 - j) umjereno nepristojno ponašanje je dozvoljeno, ali ne smije biti učestalo, niti može predstavljati način komunikacije, dok veoma nepristojno ponašanje može biti

prisutno samo kratko, ali nikako ako se ono koristi u vidu akta agresije, odnosno da bi se neko uvrijedio.

Član 24

(1) Grafičkom oznakom 16 označavaju se sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 16 godina, a koji uključuju učestalo, dugačko, intezivno i detaljno prikazivanje sadržaja iz člana 23a. stav 1. ovog pravilnika, koji s obzirom na kontekst u kome se prikazuju nisu nepodesni za maloljetnike koji imaju 16 ili više godina i imaju sljedeća obilježja:

a) teško nasilje i njegove posljedice mogu biti detaljno prikazani, ali programski sadržaj ne smije biti naročito usmjeren na scene u kojima se oni detaljno prikazuju;

b) seksualno nasilje može biti samo diskretno prikazano, bez naročite usmjernosti na detalje takvog ponašanja i patnju žrtve;

c) ne postoje ograničenja u pogledu prikazivanja nagog ljudskog tijela, ako se ono ne prikazuje u kontekstu seksualnosti, dok prikazivanje u tom kontekstu ne smije biti detaljno;

d) seksualnost može biti učestalo prikazana, ali bez prikazivanja detalja, osim ako se ono prikazuje u cilju obrazovanja o seksualnosti i ljudskom zdravlju;

e) zastrašujuće scene mogu biti učestalo i intezivno prikazane, ali samo ako takve scene nisu posljedica sadističkog ili seksualnog ponašanja;

f) pušenje i zloupotreba opojne droge, alkohola ili drugog štetnog sredstva mogu biti učestalo prikazani, ali u programskom sadržaju kao cjelini ne smije biti izražen pozitivan stav prema takvom ponašanju;

g) opasno ponašanje smije biti detaljno prikazano, ali programski sadržaj ne smije biti naročito usmjeren na scene u kojima se takvo ponašanje detaljno prikazuje, niti prema takvom ponašanju u programskom sadržaju kao cjelini smije biti izražen pozitivan stav;

h) diskriminatorско postupanje može biti prikazano i kada je preduzeto uz vršenje nasilja, ali u programskom sadržaju kao cjelini prema takvom postupanju mora biti zauzet negativan stav;

i) veoma nepristojno ponašanje može biti učestalo, dok najteži oblici nepristojnog ponašanja mogu biti samo kratko prikazani, ali nikada ako se ono koristi kao akt agresije, odnosno da bi se neko uvrijedio.

(2) Pseudorijaliti programski sadržaji i prenosi ili snimci ekstremnog borilačkog sporta, koji mogu sadržati prikazivanje teškog nasilja, označavaju se sa oznakom 16.

(3) Programski sadržaji sa oznakom 16 mogu se emitovati isključivo u periodu od 22,00 do 06,00 časova.

Član 25

(1) Grafičkom oznakom 18 označavaju se sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 18 godina, a koji uključuju veoma učestalo, veoma dugačko, veoma intezivno i veoma detaljno prikazivanje sadržaja iz člana 23a. stav 1. ovog pravilnika i imaju sljedeća obilježja:

- a) naročita usmjerenost na detaljno prikazivanje teškog nasilja i njegovih zastrašujućih posljedica;
 - b) prikazivanje seksualnog nasilja uz naročitu usmjernost na detalje takvog ponašanja i patnju žrtve;
 - c) detaljno prikazivanje seksualnosti, pod uslovom da primarna namjena programskog sadržaja nije pobuđivanje seksualnog uzbuđenja;
 - d) prikazivanje erotskih sadržaja;
 - e) veoma detaljno i veoma intezivno prisustvo zastrašujućih scena;
 - f) detaljno prikazivanje zloupotrebe opojnih droga, alkohola ili drugih štetnih supstanci, i ako u programskom sadržaju kao cjelini nije izražen negativan stav prema takvom ponašanju;
 - g) detaljno prikazivanje opasnog ponašanja, i ako u programskom sadržaju kao cjelini nije izražen negativan stav prema takvom ponašanju;
 - h) detaljno prikazivanje diskriminatorskog ponašanja, i ako u programskom sadržaju kao cjelini nije izražen negativan stav prema takvom ponašanju;
 - i) prikazivanje najgrubljeg nepristojnog ponašanja, čak i kada se koristi u vidu akta agresije, odnosno da bi se neko uvrijedio.
- (2) Rijaliti programski sadržaji, najave njihovog emitovanja, kao i emisije u kojima se prikazuju pregledi dešavanja u tim sadržajima, označavaju se sa oznakom 18.
- (3) Programski sadržaji sa oznakom 18 mogu se emitovati isključivo u periodu od 23,00 do 06,00 časova.

Član 26

Savjet Agencije za elektronske medije može, u cilju zaštite interesa javnosti, utvrditi obavezu isključivog emitovanja u graničnom periodu pojedinih programskih sadržaja ili žaRAva, koji nijesu kao takvi obuhvaćeni ovim pravilnikom.

Član 27

- (1) Najave sadržaja koji podliježu obavezi vizuelnog i zvučnog označavanja, u okviru samopromotivnih aktivnosti elektronskih medija, ne smiju uključivati opise i scene za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika.
- (2) Najave programskih sadržaja iz stava 1 ovog člana obavezno moraju sadržati grafičku oznaku koja određuje kategoriju u koju takav sadržaj potpada.

f) Pravilnik o komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama

Član 5

Pružanje usluga komercijalnih audiovizuelnih komunikacija zasniva se na načelima:

- a) zabrane ugrožavanja ljudskog dostojanstva;
- b) slobode oglašavanja i sponzorisanja;
- c) istinitosti, potpunosti i određenosti;
- d) prepoznatljivosti oglašivača ili sponzora;

- e) zabrane zloupotrebe povjerenja;
- f) zabrane diskriminacije;
- g) zabrane povrede morala;
- h) zaštite prava maloljetnika;
- i) poštovanja i zaštite konkurencije.

Član 7

8. U komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama zabranjeno je:

...

p) prikazivanje maloljetnika u vulgarnim, nasilnim i situacijama opasnim po njihov psihofizički razvoj i život (uključujući scene u kojima maloljetnici konzumiraju alkohol, duvan i druge štetne supstance).

Zloupotreba povjerenja

Član 16

(1) Komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama ne smije se zloupotrebljavati povjerenje, odnos zavisnosti ili privrženosti, lakovjernost, nedostatak iskustva ili znanja i sujevjerje primalaca oglasne poruke, naročito maloljetnika.

(2) Komercijalne audiovizuelne komunikacije ne smiju da sadrže elemente kojima se otvoreno ili prikriveno prijeti, izaziva, podržava, odnosno potpomaže nasilje ili neopravdan strah ili kojima se vrši obraćanje oglasom sa stanovišta autoriteta podređenima, maloljetnim licima, ekonomski ili na drugi način zavisnim licima.

Zaštita maloljetnika

Član 19

(1) Komercijalne audiovizuelne komunikacije ne smiju imati sadržaj koji može prouzrokovati materijalnu ili nematerijalnu štetu maloljetnicima, a posebno izazivati strah i agresivnost, kao i neprimjereno moralno i socijalno ponašanje maloljetnika.

(2) Komercijalne audiovizuelne komunikacije namijenjene maloljetnicima ne smiju da sadrže prikaze nasilja, uključujući i scene nasilja između animiranih likova, lutaka i sl.

Član 20

Komercijalne audiovizuelne komunikacije ne smiju direktno savjetovati ili pozivati maloljetnike da kupuju ili da ubjeđuju roditelje ili druga lica na kupovinu robe ili usluga koje se oglašavaju.

Član 21

(1) Komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama namijenjenim maloljetnicima ne može se preporučiti proizvod ili usluga koja nije namijenjena tim licima.

(2) Komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama namijenjenim maloljetnicima ne smiju se preporučiti lijekovi i medicinska sredstva, uključujući i vitamine, osim dječije paste za zube.

(3) Komercijalne audiovizuelne komunikacije namijenjene maloljetnicima ne smiju da sadrže poruke kojima se sugeriše da se korišćenjem proizvoda ili usluga stiču fizičke, intelektualne ili druge društvene prednosti nad ostalim maloljetnim licima koja te proizvode i usluge ne koriste.

Član 22

(1) U komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama maloljetnici se ne smiju dovoditi u vezu sa seksualnošću.

(2) U komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama muškarci i žene ne smiju se prikazivati kao dječaci ili djevojčice sa seksualnim odlikama odraslih.

Član 23

(1) Komercijalne audiovizuelne komunikacije namijenjene maloljetnicima ne mogu da sadrže prikaz maloljetnika u opasnim situacijama, kao što su: penjanje na neobezbijedene objekte; ulazak u nepoznate prostorije; razgovor sa nepoznatim ljudima; korišćenje šibica, upaljača, benzina, lijekova i električnih uređaja u domaćinstvu i drugim situacijama koje ugrožavaju njihovo zdravlje ili život.

(2) Zabrana iz stava 1 ovog člana ne odnosi se na komercijalne audiovizuelne komunikacije koje sadrže upozorenje na opasnost po zdravlje i sigurnost maloljetnika, odnosno njihovog integriteta.

Član 24

(1) Komercijalne audiovizuelne komunikacije namijenjene maloljetnicima ne mogu da sadrže obavještenje kojim se kod njih narušava ugled ili autoritet roditelja, braće i sestara i drugih članova porodice.

(2) Komercijalne audiovizuelne komunikacije namijenjene maloljetnicima ne smiju da sugerišu da neposjedovanje određenog proizvoda znači inferiornost ili neispunjavanje obaveza roditelja prema maloljetniku.

(3) Zabrana iz st. 1 i 2 ovog člana odnosi se i na narušavanje ugleda predškolskih i školskih ustanova.

Član 25

(1) Komercijalne audiovizuelne komunikacije namijenjene maloljetnicima ne smiju da sadrže obavještenja kojima se iskorišćava povjerenje maloljetnog lica prema drugim licima, a naročito prema roditeljima, braći i sestrama i drugim članovima porodice, vaspitačima, nastavnicima, ljekarima i drugim licima važnim za život i vaspitanje maloljetnika.

(2) Komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama se ne smiju direktno podsticati maloljetnici na kupovinu ili iznajmljivanje proizvoda ili usluga, iskorišćavanjem njihovog neiskustva ili lakovjernosti.

Član 26

(1) Komercijalne audiovizuelne komunikacije ne smiju da narušavaju autoritet roditelja i drugih vaspitača u obezbjeđivanju instrukcija o zdravoj ishrani maloljetnicima.

(2) Komercijalne audiovizuelne komunikacije ne smiju da pozivaju maloljetnike da zanemaruju zdravu ishranu i zdrav stil života, primjenjuju dijete ili usvajaju prehrabene navike koje nijesu uravnotežene i zdrave.

(3) Komercijalne audiovizuelne komunikacije ne smiju da promovišu zamjene za majčino mlijeko.

Član 27

Komercijalne audiovizuelne komunikacije koje se odnose na igračke i obrazovne proizvode za maloljetnike ne smiju da stvaraju pogrešnu sliku u vezi sa:

- prirodom, funkcijom i dimenzijama igračke;
- nivoom sposobnosti/vještina koje su neophodne za korišćenje igračke;
- opisom dodatka koji su uključeni ili nijesu dio pakovanja u kojem je igračka;
- cijenom igračke i informacijom o tome da li je za upotrebu igračke neophodno kupiti dodatne proizvode;
- minimiziranjem cijene proizvoda ili stvaranjem slike da je njegova kupovina u skladu s budžetom svake porodice.

Alkoholna pića

Član 33

Audiovizualne komercijalne komunikacije koje promiču alkoholna pića ne smiju biti posebno usmjerene na maloljetnike i ne smiju poticati na neumjerenu konzumaciju takvih pića.

Član 34

Oglašavanje i telešoping koji promovišu alkoholna pića ne smiju:

- a) sugerisati ili stvarati utisak da se konzumiranjem alkohola može poboljšati fizičko stanje ili vožnja;
- b) sugerisati ili stvarati utisak da konzumiranje alkohola doprinosi socijalnom ili seksualnom uspjehu;
- c) tvrditi, sugerisati ili stvarati utisak da alkohol ima ljekovita svojstva ili da je stimulans, sedativ ili sredstvo za rješavanje ličnih problema;
- d) podsticati neumjereno konzumiranje alkohola ili uzdržavanje i umjerenost u konzumiranju alkohola prikazivati u negativnom smislu;

e) isticati visok procenat alkohola kao pozitivno svojstvo pića.

Član 35

Zabranjeni su oglašavanje i telešoping alkoholnih pića, uključujući i svako isticanje robne marke i druge oznake, u radijskim i televizijskim programima:

- a) za maloljetnike;
- b) s tematikom automobilizma ili programima namijenjenim vozačima motornih vozila.

Raspoređivanje oglašavanja i telešopinga

Član 46

U okviru ili na granici (najmanje 15 minuta prije i poslije) programa posvećenih maloljetnicima zabranjeno je oglašavati:

- a) igre na sreću;
- b) sportske kladionice;
- c) oglase sa religioznim sadržajem;
- d) sredstva za paljenje, zapaljive materije i druga opasna sredstva koja mogu da dovedu u opasnost dijete;
- e) proizvode za mršavljenje, postupke liječenja kao i ustanove gdje se dobijaju ovakvi tretmani, lijekove i druge dijetetske sastojke;
- f) filmove koji nose oznaku iznad 18 godina.

Oglašavanje na dijelu ekrana, telepromocija i virtuelno oglašavanje

Član 53

(1) Telepromocija se ne smije koristiti u dječijim, vjerskim i informativno-političkim programima i programima o tekućim događajima.

Sponzorstvo

Član 64

(1) Programi za maloljetnike, programi s tematikom automobilizma ili programi namijenjeni vozačima motornih vozila ne smiju biti sponzorisani od strane proizvođača alkoholnih pića.

(2) Nije dopušteno prikazivanje logotipa sponzora tokom dječijih, dokumentarnih i vjerskih programa.

SAMOREGULACIJA

Kodeks novinara/novinarki Crne Gore

Smjernice za Načelo 5

Za prikupljanje informacija u bilo kom obliku, novinar/novinarka koristi profesionalno časne i pravno dozvoljene metode.

Odstupanje od ovog pravila dopušteno je jedino u slučajevima kada te metode nijesu dovoljne, a informacija do koje treba doći izuzetno je važna za javnost.

5.2. Istraživanje u posebnim okolnostima

Novinarsko istraživanje treba da bude provedeno s dužnim saosjećanjem i diskrecijom u slučajevima tragedija, gdje postoji lična žalost ili šok, i kada su u pitanju ljudi sa fizičkim ili mentalnim stanjem ili bolešću, kao i djeca i maloljetnici.

Ograničena moć rasuđivanja ili posebna situacija u kojoj se nalaze takvi ljudi, ne smije se zloupotrebjavati radi dobijanja informacija.

Smjernice za Načelo 8

Novinar/novinarka je dužan/dužna da štiti integritet maloljetnih osoba, kao i pripadnika marginalizovanih i ranjivih grupa.

8.1. Interesi djece

(a) Mediji su obavezni da postupaju u skladu sa načelima Konvencije o pravima djeteta Ujedinjenih nacija, i da sa posebnom pažnjom istražuju informacije koje zadiru u interese djece. U skladu s tim, nijedno dijete ne smije biti izloženo medijskom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni u napadima na njegovu čast i ugled.

(b) Mediji su obavezni da iskažu poseban obzir kada izvještavaju o maloljetnicima, posebno ako su maloljetnici žrtve bilo koje vrste porodičnog, vršnjačkog ili drugog nasilja. Nedopustivo je objavljivanje fotografija i snimaka djece žrtava nasilja, kao i otkrivanje njihovog identiteta.

(c) Mediji su obavezni da iskažu poseban obzir kada izvještavaju o maloljetnicima za koje se sumnja da su umiješani u protivzakonite radnje, poštujući načelo presumpcije nevinosti i izbjegavajući senzacionalizam.

Nedopustivo je objavljivanje fotografija i snimaka maloljetnika osumnjičenih za kriminal, kao i otkrivanje njihovog identiteta.

(d) Nedopustiva je svaka medijska zloupotreba djece kojom se izlažu poniženju zbog nekog oblika patnje, kao što su siromaštvo ili neprihvatljivo ponašanje i činjenje odraslih.

(e) Za objavljivanje informacija kojima je izvor maloljetnik, novinar/novinarka treba da ima dozvolu roditelja/staratelja tog maloljetnika.

(f) Nedopustivo je objavljivanje fotografija i snimaka djece i maloljetnika bez dozvole roditelja/staratelja.

Smjernice za Načelo 9

Kada izvještava o istražnim i sudskim postupcima, novinar/novinarka mora da uvažava pretpostavku da je svako nevin dok se ne dokaže suprotno.

Novinar/novinarka ne smije u svom izvještavanju prejudicirati ishod sudskog postupka.

9.1. Izvještavanje o kriminalu, istrazi i sudskim postupcima

(g) Kada se izvještava o istrazi i krivičnom sudskom postupku protiv maloljetnika i njihovom pojavljivanju na sudu, mediji moraju biti posebno obazrivi, imajući u vidu budućnost takvih osoba. Ovo se, takođe, odnosi i na djecu i na maloljetnike koji su žrtve zločina.

HRVATSKA

PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlaštenja nacionalnog regulatornog organa

Vijeće za elektroničke medije, nacionalni regulatorni organ Republike Hrvatske, upravlja Agencijom za elektroničke medije (AEM) i obavlja poslove regulatornog organa u oblasti elektronskih medija u Hrvatskoj. Vijeće ima sedam članova. Predsjednik Vijeća ujedno je i direktor Agencije. Predsjednika i članove Vijeća za elektroničke medije imenuje Hrvatski sabor na prijedlog Vlade Republike Hrvatske. Mandat članova Vijeća je pet godina. Agencija za elektroničke medije (AEM) nije sama po sebi "konvergentni" regulator, jer svoje nadležnosti dijeli sa HAKOM-om (Hrvatska agencija za poštu i elektroničke komunikacije), koji se bavi raspodjelom frekvencija. Zakon koji uređuje elektronske medije – Zakon o elektroničkim medijima – uređuje prava, obaveze i odgovornosti pravnih i fizičkih osoba koje pružaju audio- i audiovizuelne medijske usluge i usluge elektronskih publikacija putem elektronskih komunikacionih mreža i interes Republike Hrvatske u oblasti elektronskih medija. Nadležnosti Agencije obuhvataju audiovizuelne i audiomedijske usluge, uključujući nadzor nad programima, zaštitu maloljetnika i razvoj pluralizma. Pored toga, AEM osigurava poštenu konkurenciju, provodi postupak davanja koncesija, prati namjensko trošenje sredstava Fonda za poticanje pluralizma i raznolikosti elektroničkih medija, potiče i nadzire istraživačke i srodne aktivnosti, promovise medijsku pismenost i druge kompetencije na osnovu člana 69. Zakona o elektroničkim medijima.

Internetska stranica: www.e-mediji.hr

2. Zakonodavstvo vezano za zaštitu maloljetnih osoba

a) Zakon o elektroničkim medijima

Članak 16.

(6) Audiovizualne komercijalne komunikacije koje promiču alkoholna pića ne smiju biti posebno usmjerene na maloljetnike i ne smiju poticati na neumjerenu konzumaciju takvih pića.

(8) Audiovizualne komercijalne komunikacije ne smiju: – prouzročiti moralnu ili fizičku štetu maloljetnicima; – izravno poticati maloljetnike na kupnju ili unajmljivanje proizvoda ili usluge, iskorištavajući njihovo neiskustvo ili lakovjernost; – izravno poticati maloljetnike na uvjeravanje njihovih roditelja ili drugih na kupnju robe ili usluga koje se oglašavaju; – iskorištavati posebno povjerenje koje maloljetnici imaju u roditelje, učitelje ili druge osobe; ili – neopravdano pokazivati maloljetnike u opasnim prilikama.

(9) Pružatelji medijskih usluga mogu u skladu sa člankom 10. ovoga Zakona utvrditi pravila ponašanja u pogledu dječjih programa koji sadržavaju ili su popraćeni neprimjerenom audiovizualnom komercijalnom komunikacijom u vezi s hranom i

pićima koji sadrže hranjive tvari i sastojke s prehrambenim ili fiziološkim učinkom, a posebno onih kao što su masnoća, transmasne kiseline, sol/natrij i šećeri, čija se pretjerana uporaba u općoj prehrani ne preporučuje.

Članak 20.

(1) Audiovizualne medijske usluge na zahtjev koje mogu ozbiljno narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika dostupne su isključivo na način koji osigurava da maloljetnici obično neće čuti ili gledati te audiovizualne medijske usluge na zahtjev.

(2) Vijeće za elektroničke medije propisat će pravilnikom iz članka 26. stavka 4. ovoga Zakona odgovarajuće mjere za postupanje pružatelja medijskih usluga iz stavka 1. ovoga članka.

Članak 26.

- U audiovizualnim ili radijskim programima nije dopušteno:
 - objavljivati priloge koji vrijeđaju dostojanstvo čovjeka,
 - objavljivati priloge osobito nemoralnog i pornografskog sadržaja,
 - na bilo koji način poticati, promicati i veličati nasilje i kriminal te poticati građane, a posebice djecu i mladež, na uporabu duhanskih proizvoda, alkohola ili droga.

(2) Nisu dopušteni audiovizualni ili radijski programi koji mogu ozbiljno narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika, posebno oni koji uključuju pornografiju ili bezrazložno nasilje.

(3) Audiovizualne ili radijske programe za koje je vjerojatno da bi mogli narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika nije dopušteno objavljivati, osim kada je od nakladnika televizije ili radija osigurano, odabirom vremena emitiranja ili bilo kojom tehničkom mjerom, da maloljetnici u području prijenosa neće, obično, čuti ili gledati takve programe. Ako se takvi programi emitiraju u nekodiranom obliku, nakladnik je obvezan osigurati da im prethodi zvučno upozorenje ili da ih je moguće prepoznati s pomoću vizualnih simbola za cijelo vrijeme njihova trajanja.

Članak 30.

1. U oglašavanju i teletrgovini namijenjenim maloljetnicima ili koje koriste maloljetnike, izbjegavat će se sve što bi moglo nauditi njihovim interesima imajući obzira prema njihovoj posebnoj osjetljivosti i podložnosti te se ne smije prouzročiti moralna ili fizička šteta maloljetnicima.

Članak 31.

(4) Nije dopušteno oglašavanje i teletrgovina alkohola i alkoholnih pića, osim ako Zakonom o hrani i podzakonskim propisima donesenim na temelju toga Zakona nije drugačije propisano.

(5) Oglašavanje i teletrgovina alkohola i alkoholnih pića iz stavka 4. ovoga članka mora udovoljavati sljedećim pravilima: – ne smiju biti usmjereni posebno na maloljetnike ili, posebice, prikazivati maloljetnike koji konzumiraju takva pića, ...

b) Pravilnik o zaštiti maloljetnika u elektroničkim medijima

Članak 2.

(1) Pod programima za koje je vjerojatno da bi mogli narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika podrazumijevaju se sve vrste programa s prizorima grubog tjelesnog i/ili verbalnog nasilja, zastrašujućih scena stradanja i ranjavanja, seksa i seksualnog iskorištavanja, vulgarnog rječnika i prizora, zloporabe duhana, alkohola, opijata, kockanja, klađenja i drugih prizora.

(2) Programi iz stavka 1. neće se smatrati štetnim ako na primjeren i sadržajno opravdani način služe za ilustraciju ili obradu teme u obrazovnim, odgojnim, dokumentarnim, znanstvenim i informativnim emisijama.

Članak 3.

(1) U informaciji o bilo kojem obliku nasilja u kojem kao svjedok, žrtva ili počinitelj sudjeluje maloljetnik, ili je maloljetnik pokušao ili izvršio samoubojstvo, njegov se identitet uvijek mora zaštititi zamagljenom, kvantiziranom ili maskiranom slikom i moduliranim tonom tako da se maloljetnik ne može prepoznati. U takvim se informacijama ne smiju iznositi ni pojedinosti iz obiteljskih odnosa i privatnog života, navoditi ime, prezime, niti druge informacije koje bi mogle dovesti do prepoznavanja maloljetnika i/ili ugrožavanja njegove dobrobiti.

(2) Osobni podaci maloljetnika te pojedinosti iz obiteljskih odnosa i njegova privatnog života ne smiju se objavljivati u slučajevima u kojima bi objavljivanje ovih informacija dovelo do ugrožavanja dobrobiti maloljetnika.

(3) U objavljivanju emisija iz stavka 2. ovoga članka primjenjuje se zaštita identiteta propisana stavkom 1.

Članak 4.

Prilozi u informativnom programu koji bi mogli narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika moraju se najaviti upozorenjem o uznemirujućim ili nasilnim scenama.

Članak 5.

(1) Audiovizualnim komercijalnim komunikacijama ne smije se fizički, mentalno ili moralno štetiti maloljetnicima, izravno ih poticati na kupnju ili najam proizvoda i usluga, i to maloljetnike osobno ili preko roditelja ili drugih osoba od njihova povjerenja.

(2) U programima koji su namijenjeni maloljetnicima u audiovizualnim komercijalnim komunikacijama u vezi s hranom i pićima čija se pretjerana uporaba u općoj prehrani ne preporučuje, ne smiju se koristiti poznate javne osobe kao ni popularni likovi iz animiranih i igranih filmova.

(3) U programima koji su namijenjeni maloljetnicima pružatelji medijskih usluga ne smiju emitirati audiovizualne komercijalne poruke koje promiču kult tijela, rodne, dobne ili rasne stereotipe i/ili diskriminaciju. Također se ne smiju emitirati ni audiovizualne komercijalne poruke koje promiču društvenu diskriminaciju zbog fizičkog izgleda ili koje promiču uspjeh temeljen na gubitku težine ili na temelju drugih estetskih kategorija.

(4) Reklamiranje alkoholnih pića ne smije biti usmjereno na maloljetnike, a osobito ih se ne smije prikazivati kako konzumiraju alkohol.

(5) U audiovizualnoj komercijalnoj komunikaciji maloljetnike se ne smije nerazborito niti privlačno prikazivati u za zdravlje i/ili život opasnim situacijama.

Članak 6.

U nekodiranim programima zabranjeno je objavljivati pornografske sadržaje.

Članak 7.

Neovisno o pristanku roditelja, staratelja ili skrbnika za sudjelovanje u emisijama, maloljetnike se ne smije po bilo kojoj osnovi vrijeđati ili omalovažavati.

3. Postupanje pružatelja medijske usluge televizije

Članak 8.

(1) Ako se programi za koje je vjerojatno da bi mogli narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika ili ugroziti njegov integritet, samopoimanje, samopoštovanje ili identitet emitiraju u nekodiranom obliku, pružatelj medijske usluge obavezan je osigurati da ih je moguće prepoznati pomoću vizualnih simbola za cijelo vrijeme njihova trajanja.

(2) Pod vizualnim simbolima pomoću kojih je moguće prepoznati programe iz stavka 1. ovoga članka podrazumijeva se grafička oznaka u gornjem kutu ekrana (nasuprot uobičajenom mjestu identifikacijskog simbola pružatelja medijske usluge).

(3) Ako se programi za koje je vjerojatno da bi mogli narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika ili ugroziti njegov integritet, samopoimanje, samopoštovanje ili identitet emitiraju u kodiranom obliku, pružatelj medijske usluge je obavezan osigurati da ih je moguće prepoznati pomoću vizualnog simbola koji se emitira neposredno prije početka programa.

(4) Pod vizualnim simbolima pomoću kojih je moguće prepoznati programe iz stavka 3. podrazumijeva se pisano upozorenje neposredno prije njihova emitiranja. Sadržaj pisanog upozorenja je:

– »Program koji slijedi nije primjeren za osobe mlađe od 12 godina« – »Program koji slijedi nije primjeren za osobe mlađe od 15 godina« – »Program koji slijedi nije primjeren za osobe mlađe od 18 godina«.

Članak 9.

(1) Grafičke oznake (krugovi) odnose se na sljedeće kategorije programa i primjenjuju se na navedeni način:

1. Kategorija 18: Ovakvi programi namijenjeni su za gledatelje starije od 18 godina i ne smiju se prikazivati u vremenu od 7,00 do 23,00 sata. Pružatelj medijske usluge dužan je osigurati da je ovakve programe za cijelo vrijeme njihova trajanja moguće prepoznati pomoću oznake: Proziran krug s upisanom crvenom brojkom 18.

2. Kategorija 15: Ovakvi programi namijenjeni su za gledatelje starije od 15 godina i ne smiju se prikazivati u vremenu od 7,00 do 20,00 sati. Pružatelj medijske usluge dužan je osigurati da je ovakve programe za cijelo vrijeme njihova trajanja moguće prepoznati pomoću oznake: Proziran krug s upisanom narančastom brojkom 15.

3. Kategorija 12: Pružatelj medijske usluge dužan je osigurati da je ovakve programe za cijelo vrijeme njihova trajanja moguće prepoznati pomoću oznake: Proziran krug s upisanom zelenom brojkom 12. Pružatelj medijske usluge obvezan je osigurati da programima koji nisu primjereni za osobe mlađe od 12 godina prethodi zvučno upozorenje koje podrazumijeva izgovaranje: »Program koji slijedi nije primjeren za osobe mlađe od 12 godina«.

Članak 10.

(1) Kod označavanja preuzetih programa, pružatelji medijskih usluga mogu uzeti u obzir već postojeće oznake, ali one ne smiju biti ispod standarda propisanih ovim Pravilnikom.

(2) Pružateljima medijskih usluga preporuča se da preuzmu kategorizaciju filmova iz baze podataka Hrvatskog audiovizualnog centra.

(3) Pružatelji medijskih usluga odgovorni su za označavanje svih programa, a osobito za označavanje sadržaja vlastite proizvodnje.

Članak 11.

(1) Grafičke oznake (krugovi) moraju se nalaziti u gornjem dijelu ekrana.

(2) Grafičke oznake (krugovi) iz članka 10. ovoga Pravilnika pružatelji medijskih usluga dužni su oblikovati sukladno svojem uobičajenom dizajnu.

(3) Grafičke oznake (krugovi) ne smiju biti manje od uobičajenog znaka (loga) pružatelja medijske usluge.

(4) Nijanse određenih boja grafičkih oznaka (krugova) pružatelji medijske usluge određuju sami, no one moraju biti jasno vidljive na ekranu.

Članak 12.

(1) Programi koji se bave klađenjem, proricanjem budućnosti, davanjem savjeta gledanjem u karte, gatanjima i drugim sličnim uslugama koje nisu znanstveno utemeljene ne mogu se emitirati prije 23,00 sata te se moraju označiti odgovarajućom grafičkom oznakom.

(2) U programima iz stavka 1. ovoga članka nije dopušteno iznositi tvrdnje da budući događaji mogu biti predviđeni, osim kao stvar nečijeg mišljenja, da se ostvaruje kontakt s preminulim osobama te tvrdnje koje se odnose na pitanje zdravlja, sredstava liječenja, liječenja i/ili zacjeljivanja.

(3) Pružatelji medijskih usluga moraju jasno i kontinuirano komunicirati informaciju da su savjeti i/ili predskazanja budućih događaja namijenjeni zabavi i tome prilagoditi komunikaciju osoba koje daju savjete.

Članak 13.

(1) Televizijske najave programa moraju biti primjerene vremenu emitiranja tih najava i ne smiju sadržavati scene neprimjerene za vrijeme kada se najava emitira. (2) Pružatelj medijske usluge dužan je informaciju o kategoriji iz članka 10. objaviti prilikom svake najave i u rasporedu programa na teletekstu, elektroničkom programskom vodiču, na webu i u drugim oblicima informiranja o programskim sadržajima.

(3) Svaka repriza programa pružatelja medijske usluge televizije podliježe odredbama ovoga Pravilnika.

b) Postupanje pružatelja medijskih usluga na zahtjev

Članak 14.

(1) Ako pružatelj medijske usluge na zahtjev objavljuje programe za koje je vjerojatno da bi mogli narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika ili ugroziti njegov integritet, samopoimanje, samopoštovanje ili identitet, obavezan je osigurati da ih je moguće prepoznati pomoću vizualnih simbola.

(2) Pod vizualnim simbolima pomoću kojih je moguće prepoznati takve programe podrazumijeva se pisana oznaka i ponuda u posebnom katalogu usluga.

(3) Kategorije iz članka 10. ovoga Pravilnika na odgovarajući način primjenjuju i pružatelji medijskih usluga na zahtjev.

(4) Kod prvog pristupa posebnom katalogu, pružatelj medijske usluge obavezan je uvjetovati promjenu PIN-a.

(1) Postupanje pružatelja elektroničkih publikacija

Članak 15.

(1) Ako se programi za koje je vjerojatno da bi mogli narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika ili ugroziti njegov integritet, samopoimanje, samopoštovanje ili identitet objavljuju u elektroničkoj publikaciji, pružatelj elektroničke publikacije je obavezan osigurati da se na naslovnoj stranici ne objavljuju neprimjerene slike ili sadržaji.

(2) Pod vizualnim simbolom pomoću kojih je moguće prepoznati takve programe podrazumijeva se pisano upozorenje da sadržaj nije primjeren osobama mlađima od 18 godina.

d) Postupanje pružatelja medijske usluge radija

Članak 16.

(1) Ako se programi za koje je vjerojatno da bi mogli narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika ili ugroziti njegov integritet, samopoimanje, samopoštovanje ili identitet emitiraju u nekodiranom obliku, pružatelj medijske usluge obavezan je osigurati da ih je moguće prepoznati pomoću audio simbola.

(2) Pod audio simbolima pomoću kojih je moguće prepoznati takve programe podrazumijeva se zvučno upozorenje koje se emitira neposredno prije početka programa te čitanje upozorenja: »Program koji slijedi nije primjeren za osobe mlađe od 18 godina«.

(3) Kategorije iz članka 10. ovoga Pravilnika primjenjuju i pružatelji medijske usluge radija.

Članak 17.

Odredbe članka 13. i 14. ovoga Pravilnika na odgovarajući način primjenjuju i pružatelji medijske usluge radija.

KOSOVO*

PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlasti nacionalnog regulatornog organa

Nacionalni regulatorni organ je Nezavisna medijska komisija (NMK), osnovana Ustavom i Zakonom br. 04/L-44 o Nezavisnoj medijskoj komisiji. NMK je nezavisno tijelo, zaduženo za regulisanje audio- i audiovizuelnih medijskih usluga, uključujući usvajanje podzakonskih akata, procedura izdavanja odobrenja, upravljanje i nadzor nad frekventnim spektrom, utvrđivanje i naplatu naknada za izdavanje odobrenja, kao i izricanje sankcija za kršenje pravila i propisa. NMK je zadužen za pripremu strateških dokumenata, kao što su dokumenti u vezi s prelaskom na digitalno emitovanje, kao i drugi strateški dokument za audiovizuelne medijske usluge, a koje usvaja Vlada. NMK se sastoji od: Komisije, kabineta Glavnog izvršnog direktora i Odbora za žalbe. Članove komisije i Odbora za žalbe bira skupština, dok glavnog izvršnog direktora imenuje komisija. Na odluke NMK može se uložiti žalba Odboru za žalbe. Shodno ovome, drugostepeni apelacioni postupak može se pokrenuti pred sudom.

Internetska stranica: www.kpm-ks.org.

NMK priprema godišnje izvještaje koji se objavljuju nakon njihovog usvajanja u skupštini.

2. Zakonodavstvo vezano za zaštitu maloljetnih osoba

a) Ustav

Član 50.

[Prava djece]

1. Djeca imaju pravo na zaštitu i staranje koji su neophodni za njihovu dobrobit.
2. Djeca rođena van braka imaju jednaka prava kao i djeca rođena u braku.
3. Svako dijete ima pravo da bude zaštićeno od nasilja, zlostavljanja i eksploatacije.
4. Sve radnje koje preduzimaju javni ili privatni organi u vezi s djecom su u najboljem interesu djeteta.
5. Svako dijete uživa pravo na redovne lične odnose i direktne kontakte sa roditeljima, osim ako nadležna institucija ne utvrdi da je to u suprotnosti sa najboljim interesom djeteta.

b) Zakon br. 04/L-044 o Nezavisnoj medijskoj komisiji

Član 2.

Značenja izraza

1.17. Zaštita maloljetnika u televizijskom emitovanju ☐ garantuje se zaštita djece i maloljetnika od programskih sadržaja koji mogu negativno da utiču na njihov fizički, mentalni, emocionalni i moralni razvoj, a naročito kada prikazuju pornografiju i prekomjerno nasilje.

Član 27.

Komercijalne komunikacije

8. Komercijalne audiovizuelne komunikacije neće:

8.1. uzrokovati fizičku ili moralnu štetu maloljetnim osobama;

8.2. podsticati neposredno maloljetnike da kupuju ili iznajmljuju proizvod ili uslugu iskorištavanjem njihovog neiskustva ili lakovjernosti;

8.3. podsticati maloljetne osobe da traže od svojih roditelja ili drugih osoba da im kupe oglašene proizvode ili usluge;

8.4. iskorištavati posebno povjerenje koje maloljetnici imaju u roditelje, nastavnike ili druge osobe;

8.5. nerazumno prikazivati maloljetnike u opasnim situacijama.

11.11. Dječiji programi, kada traju manje od trideset (30) minuta, ne smiju se prekidati reklamnim spotovima i/ili telešopingom. Dječiji programi mogu biti prekinuti reklamama ili/i telešopingom jednom u svakom određenom periodu od najmanje trideset (30) minuta, pod uslovom da je predviđeno trajanje programa duže od trideset (30) minuta.

13.13. Oglašavanje i telešoping za alkohol i alkoholna pića treba da budu u skladu sa sljedećim kriterijima:

13.1. ne smiju biti namijenjeni posebno maloljetnicima, a naročito ne mogu prikazivati maloljetnike koji konzumiraju ta pića;

17. nisu dozvoljeni audiovizuelni ili radijski programi koji mogu ozbiljno da naruše fizički, mentalni ili etički razvoj maloljetnika, naročito oni koji uključuju pornografiju ili bezrazložno nasilje.

18. Zabranjeno je emitovanje audiovizuelnih i radijskih programa koji mogu ometati fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika, osim u slučajevima kada televizijski ili radijski emiter odabere vrijeme emitovanja ili bilo koju tehničku mjeru koja sprečava da maloljetnici čuju ili vide takve emisije u područjima emitovanja. Ako se takvi programi emituju u nekodiranom obliku, emiter osigurava da im prethodi zvučno upozorenje ili da ih je moguće prepoznati pomoću vizuelnih simbola tokom njihovog cjelokupnog trajanja.

Član 31. **Sponzorstvo**

5. Zabranjeno je prikazivanje logotipa sponzora tokom dječijih i vjerskih programa.

Član 32. **Prikriveno oglašavanje**

Prikriveno oglašavanje je zabranjeno.

2. Bez obzira na stav 1 ovog člana, dozvoljeno je prikriveno oglašavanje:

2.1. u kinematografskim djelima, filmovima i serijama koje su kreirane za audiovizuelne medijske usluge, sportskim programima i zabavnim programima, isključujući dječije programe; ili

Član 33. **Zaštita djece i maloljetnika**

1. NMK će preduzeti odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da televizijski emiteri pod njihovom jurisdikcijom ne uključe nikakav program koji može ozbiljno da ugrozi fizički, mentalni i moralni razvoj maloljetnika, a naročito programe s pornografskim sadržajem ili ekstremnim nasiljem.

2. Mjere iz stava 1 ovog člana primjenjuju se i na druge programe koji mogu štetiti fizičkom, mentalnom i moralnom razvoju maloljetnika, osim u slučajevima kada je osigurano, odabirom termina od strane emitera ili bilo kojom tehničkom mjerom, da maloljetnici u području emitovanja neće vidjeti niti čuti takvo emitovanje.

3. Ako se takvi programi emituju u nekodiranom obliku, NMK osigurava da im prethodi zvučno upozorenje ili da ih je moguće prepoznati pomoću vizuelnih simbola tokom njihovog cjelokupnog trajanja.

4. Audiovizuelne medijske usluge uz plaćanje, koje mogu ozbiljno da naškode fizičkom, mentalnom i moralnom razvoju maloljetnika, bit će dostupne samo na način da se osigura da maloljetnici, pod uobičajenim okolnostima, neće vidjeti ili čuti takve audiovizuelne medijske usluge uz plaćanje.

c) NMK 2013/01 Uredba o zaštiti djece i maloljetnika u audiovizuelnim uslugama

Član 1. **Svrha**

Ova uredba ima za cilj zaštitu djece i maloljetnika od štetnog programskog sadržaja, koji može negativno da utiče na njihov fizički, mentalni i moralni razvoj ili da otkrije njihov identitet.

Ova uredba određuje način kategorizacije, oblike upozorenja i termine za emitovanje programa koji mogu negativno da utiču na fizički, mentalni i moralni razvoj djece i maloljetnika u posebnim programima koji obuhvaćaju bezrazložno nasilje ili pornografiju.

Član 2. **Značenja izraza**

1. Termin "dijete" se odnosi na osobe mlađe od 14 godina.
2. "Maloljetna osoba" je osoba dobi od 14 do 18 godina.
3. Izraz "granični period" se odnosi na raspored televizijskog programa koji određuje period tokom kojeg je dozvoljeno emitovanje radiotelevizijskog programa za odrasle i period tokom kojeg to nije dozvoljeno. "Granični period" počinje od 24:00 sata i završava se u 05:00 sati. I za usluge uz pretplatu koje nisu zaštićene nikakvim kodom važi granični period od 24:00 sata do 05:00 sati.
4. Izraz "bezrazložno nasilje" se odnosi na namjerno korištenje fizičke, mehaničke ili neke druge sile, kako bi se nanijela šteta, povrede ili zlostavljanje.
5. Riječ "strah" se odnosi na emocije, često veoma jake, koje su reakcija na očekivanje opasnosti, zla i bola, bez obzira na to da li je prijetnja stvarna ili umišljena.
6. Izraz "erotski sadržaj" odnosi se na programski sadržaj koji se usredsređuje na seksualne želje, jasno prikazuje seksualni odnos i prikazuje odgovarajuće erogene zone na ljudskom tijelu i krajnju težnju ka seksualnom odnosu, ali ne prikazuje jasno osobe tokom seksualnog odnosa.
7. Termin "pornografija" se odnosi na programski sadržaj koji na jasan i otvoren način prikazuje spolne organe osoba ili spolni odnos.
8. Izraz "program štetnog sadržaja" se odnosi na program koji negativno utiče na fizički, mentalni i moralni razvoj djece i maloljetnika.
Program naveden pod tačkom 8 uključuje, ali nije ograničen samo na sljedeći sadržaj:
 - 8.1. Sadržaj s fizičkim, verbalnim, gestikulacionim, emocionalnim, seksualnim nasiljem ili prikazan putem specijalnih efekata. Nasilje koje se prikazuje tokom posebnih umjetničkih programa treba staviti u kontekst sadržaja, uz slanje edukativnih poruka koje lako mogu da razumiju kako djeca, tako i šira javnost. To podrazumijeva da nasilne scene nisu same sebi svrha.
 - 8.2. Sadržaj sa seksualnim scenama može se prikazati u kontekstu naučnog, obrazovnog, dokumentarnog ili informativnog programiranja. U takvim sadržajima treba izbjegavati scene sa seksualnim prikazima egzibicionizma, nudizma, seksualnog nasilja i rodne diskriminacije. Takav sadržaj ocjenjuje se na osnovu svrhe svake seksualne scene, procjenjujući prikladnost te svrhe u odnosu na uzrast gledalaca.
 - 8.3. Sadržaj i programiranje koji sadrže kockanje, proricanje, otvaranje karata, psihičke usluge i slično, a koje nisu naučno dokazane.

Član 3. **Ograničenja i opće obaveze**

1. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga neće emitovati programske sadržaje koji su štetni po djecu, osim u terminima i shodno uslovima određenim ovom uredbom.
2. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga koji emituju radio-televizijski programski sadržaj koji je štetan po djecu, dužni su da takav program najave zvučnim signalom.

3. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga koji emituju radio-televizijski program sa štetnim sadržajem za djecu, dužni su da primijene odgovarajuća zvučna i tekstualna upozorenja i identifikuju ih sa odgovarajućim vizuelnim simbolima tokom cijelog trajanja programa, shodno kategorizaciji programa koji uređuje ova uredba.
4. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga mogu da emituju program pornografskog sadržaja isključivo u kodiranom obliku i u saglasnosti s članom 4.1.4. ove uredbe.
5. U skladu sa ovom uredbom, emiteri će odrediti samoregulatorne standarde (Kodeks prakse) za emitovanje programa koji mogu da naruše razvoj djece i maloljetnika i uspostaviti nadzorne mehanizme za primjenu tih standarda.
6. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga su dužni da, nakon pripreme Kodeksa prakse, kopiju istog prosljede NMK-u, najkasnije tri (3) mjeseca od stupanja na snagu ove uredbe. Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga mogu da podnesu Kodeks prakse pojedinačno ili kao grupa.
7. Na zahtjev NMK-a, u roku od tri (3) radna dana, pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga su dužni da podnesu detaljne podatke o provođenju samoregulativnih standarda iz Kodeksa prakse.

Član 4.

Zaštita identiteta i poštovanje dostojanstva djece i maloljetnika tokom emitovanja programa

1. Dostojanstvu djece i maloljetnika, koji su dio programa ili su u njega uključeni, posvećuje se dužan oprez. Ovo pravilo se primjenjuje bez obzira na bilo koju saglasnost roditelja, zakonskog staratelja ili bilo koje osobe starije od osamnaest godina koja zastupa maloljetnika.
2. Objavljivanje informacija koje otkrivaju identitet djeteta do 18 godina starosti uključenog u slučajeve bilo kojeg oblika nasilja, bez obzira na status djeteta kao svjedoka, žrtve ili izvršioca, ili u slučajevima pokušaja samoubistva ili samoubistva, kao i predstavljanje detalja o porodici i privatnom životu djeteta, nije dozvoljeno.
3. U okviru informacija o bilo kakvom obliku nasilja i ulozi maloljetnika u njemu, identitet maloljetnika se u svakom trenutku štiti zamagljenom, zrnatom ili maskiranom slikom i moduliranim tonom, tako da se maloljetnik ne prepozna. Takve informacije ne smiju da otkriju bilo kakve pojedinosti porodičnih odnosa ili privatnog života djeteta.
4. Osobni podaci o maloljetnicima, kao i detalji o njihovim porodičnim odnosima i privatnom životu ne emituju se u slučajevima kada emitovanje takvih informacija može da ugrozi njihovu dobrobit.

Član 5.

Kategorizacija programa

1. Prva kategorija obuhvaća program koji ne sadrži štetan sadržaj.
2. Druga kategorija obuhvaća programe koji se ne preporučuju za djecu mlađu od 10 godina i za čije gledanje se preporučuje prisustvo roditelja ili staratelja. Ova kategorija

se odnosi na programe koji sadrže nasilne ili zastrašujuće scene. Emitovanje ovih programa najavljuje se i prati odgovarajućim upozorenjem.

3. Treća kategorija obuhvaća programe koji jako često prikazuju nasilje, zastrašujuće ili scene erotskog sadržaja. Ova vrsta programa koji su štetnog sadržaja se ne preporučuje za djecu mlađu od 14 godina. Za gledanje programa treće kategorije je neophodno prisustvo roditelja ili staratelja. Emitovanje ovih programa najavljuje se i prati odgovarajućim upozorenjem.

4. Četvrta kategorija obuhvaća programe koji sadrže scene neprekidnog i bezrazložnog nasilja, straha, pornografskog sadržaja i programa koji sadrže kockanje, proricanje, čitanje karata, usluge medija i druge slične usluge koje nisu naučno utemeljene. Ovi programi se ne preporučuju osobama mlađim od 18 godina. Emitovanje programa sa neprekidnim sadržajem nasilja i straha najavljuje se i prati odgovarajućim upozorenjem. Programi s pornografskim sadržajem mogu se emitovati samo na kodiran način.

Član 6. **Termin emitovanja**

1. Emitovanje programa koji pripadaju prvoj kategoriji ne podliježe vremenskim ograničenjima.

2. Programi koji pripadaju drugoj kategoriji se mogu emitovati od 15:00 do 06:00 sati.

3. Programi koji pripadaju trećoj kategoriji se mogu emitovati od 22:00 do 06:00 sati.

4. Programi koji pripadaju četvrtoj kategoriji se mogu emitovati od 24:00 do 05:00 sati. Tokom ovog perioda emiteri mogu da emituju program pornografskog sadržaja, ali isti mora biti kodiran.

Član 7. **Znakovi i piktogrami**

1. Emiteri koriste piktograme koji su priloženi u Aneksu 1 ove uredbe.

2. Znakovi upozorenja za kategorije utvrđene ovim članom obavezni su za sve programe iz člana 5.

3. Prije početka i nakon svakog prekida programa, emituje se verbalno i zvučno upozorenje.

3.1. Prije početka TV-programa, prikazuje se znak upozorenja kao kombinacija tekstualnog, verbalnog, zvučnog i vizuelnog upozorenja, u trajanju od 10 sekundi, uz pokrivanje najmanje $\frac{1}{4}$ vidljivog dijela ekrana. Formulacija pisanog/tekstualnog upozorenja će biti: "Program koji slijedi nije primjeren za djecu i maloljetnike".

3.2. Tokom TV-programa, u uglu ekrana se prikazuje samo vizuelni dio znaka, sa dimenzijama od najmanje $\frac{1}{48}$ i najviše $\frac{1}{32}$.

3.3. Programi četvrte kategorije se ne emituju prije 24:00 sata.

3.4. Raspored programa koji je objavljen na teletekstu ili dnevnim novinama treba da sadrži i vizuelni znak za relevantnu kategoriju programa.

Aneks

Kategorija	Kategorizacija	Oznaka
Kategorija 1	Ne primjenjuje se vizuelno upozorenje.	
Kategorija 2	Obavezan je roditeljski/starateljski nadzor ili je zabranjeno maloljetnicima mlađim od 10 godina.	
Kategorija 3	Punoljetni gledaoci, zabranjeno maloljetnicima mlađim od 14 godina.	
Kategorija 4	Punoljetni gledaoci, zabranjeno maloljetnicima mlađim od 18 godina.	

d) NMK–2016/03 Kodeks etike pružalaca medijskih usluga

Član 4.

Vulgarni i uvredljivi jezik

1. Pružaoci medijskih usluga ne treba da emituju nikakav materijal koji sadrži vulgarni i uvredljivi govor prije graničnog perioda (od 24:00 do 05:00 sati).
2. Vulgarni ili uvredljivi jezik neće se koristiti u programima namijenjenim djeci i maloljetnicima, osim u posebnim slučajevima procijenjenim na osnovu konteksta.
3. Tokom programa uživo (debate/intervjui itd.) pružaoci medijskih usluga su obavezni da preduzmu potrebne radnje kako bi se izbjeglo korištenje vulgarnog ili uvredljivog jezika od strane učesnika.
4. Vulgarni i uvredljivi jezik ne smije da se koristi u emitovanju prije graničnog perioda (u slučaju televizijskih emitera), odnosno naročito kada je vjerovatno da će djeca slušati (u slučaju radiostanica), osim ako to nije opravdano kontekstom.

Član 9.

Predstavljanje i uključivanje djece i maloljetnika u programe pružalaca medijskih usluga

1. Pravo na privatnost djece uvijek treba poštovati. S obzirom na to da nepotrebni publicitet ili netačno etiketiranje mogu da im nanesu štetu, djeca i maloljetnici koji su žrtve zlostavljanja ili u sukobu sa zakonom ne bi trebalo da budu identifikovani, neposredno ili posredno. Informacije koje bi mogle da otkriju njihov identitet ne bi trebalo emitovati.
2. Zabranjena su neplanirana iznenađenja ili intervjui "iz zasjede" djece i maloljetnika.
3. Djecu i maloljetne žrtve, osumnjičene, optužene za krivično djelo, uhapšene ili pritvorene zbog sumnje da su počinili određeni prestup, kao i djecu i maloljetnike učesnike sudskog postupka treba štititi od drugih patnji, bola ili traume; treba ih ispitivati samo uz pristanak roditelja ili zakonskog staratelja, osim ako se roditelj ili staratelj krivično ne tereti. Informativni razgovor treba obavljati samo uz ovlaštenje i nadzor advokata, psihologa ili socijalnih radnika koji su kvalifikovani i odgovorni za njihovu dobrobit.
4. Od djece se neće zahtijevati, neće se prisiljavati, niti će se podmićivati da se prisjećaju i da izlažu svoja traumatska iskustva, radnje ili da ih demonstriraju ili opisuju u slikovitim detaljima.
5. Pružaoci medijskih usluga ne bi trebalo da emituju intervjue ili fotografije djece mlađe od 14 godina o pitanjima koja se odnose na njihove porodice, bez prethodne saglasnosti roditelja ili odrasle osobe koja je odgovorna za dijete.
6. Pružaoci medijskih usluga ne bi trebalo da identifikuju djecu mlađu od 14 godina koja su uključena u kriminalne aktivnosti, bilo kao svjedoci ili optuženi.
7. Upotreba i prisustvo djece u različitim promotivnim spotovima političkih partija nije dozvoljeno.
8. Pružaoci medijskih usluga moraju da vode računa o fizičkom i emotivnom blagostanju i dostojanstvu maloljetnika (mlađih od 18 godina) koji učestvuju u programu ili su u njega uključeni na bilo koji drugi način. Ovo važi bez obzira na prethodnu saglasnost roditelja ili odrasle osobe koja je odgovorna za maloljetnika.
9. Pružaoci medijskih usluga moraju osigurati da nagrade za djecu budu prikladne za uzrast učesnika u programu i ciljnu grupu programa.

e) NMK 2017/07 Uredba o komercijalnim i audiovizuelnim komunikacijama

Član 4.

Značenja izraza

27. Komercijalne komunikacije namijenjene maloljetnim osobama

– komunikacija koja preporučuje proizvod ili uslugu koji su, prema svojoj prirodi, obliku, kvalitetu ili drugim razlozima, namijenjeni za isključivo ili dominantno korištenje od strane maloljetnika, bez obzira da li ih mogu koristiti sami ili uz pomoć drugih;

Član 7.

Emitovanje komercijalnih komunikacija

2. Komercijalne komunikacije koje uključuju bezrazložno nasilje ili prijetnju nasiljem bit će zabranjene.

7. Komercijalne komunikacije koje se neposredno ili posredno odnose na pornografiju (hot-lajn, reklame i telešoping za pornografske časopise i filmove, kao i one erotske prirode), mogu se emitovati samo između 24:00 i 06:00 sati. Ovo se ne odnosi na audiovizuelne medijske usluge na zahtjev i medijske usluge radija na zahtjev.

8. Komercijalne komunikacije, koje na bilo koji način promoviraju paranormalne fenomene i parapsihologiju ili bilo koju drugu povezanu uslugu, mogu se emitovati samo između 24:00 i 06:00 sati. Ovo se ne odnosi na audiovizuelne medijske usluge na zahtjev i medijske usluge radija na zahtjev.

Član 8.

Komercijalne komunikacije za određene proizvode i usluge

1. Svi oblici komercijalnih komunikacija za cigarete i ostale duhanske proizvode, oružje i municiju, pirotehnička sredstva i drogu su zabranjeni.

2.13. Oglašavanje i telešoping za alkohol i alkoholna pića u skladu su sa sljedećim kriterijima:

A) ne smiju biti direktno usmjereni posebno na maloljetnike ili prikazivati maloljetnike koji konzumiraju takva pića,

Član 9.

Komercijalne komunikacije, djeca i maloljetnici

1. Komercijalne komunikacije ne podstiču ponašanje koje ugrožava zdravlje, mentalni i moralni razvoj djece i maloljetnika.

2. Komercijalne komunikacije koje su namijenjene djeci i maloljetnicima ili prikazuju iste, trebaju izbjegavati sve što bi moglo da naškodi njihovim interesima i trebaju uzimati u obzir njihovu posebnu osjetljivost.

3. Komercijalne komunikacije namijenjene maloljetnicima neće:

a) sadržati neistinite podatke o proizvodu ili usluzi, naročito u pogledu stvarne veličine, vrijednosti, prirode, trajnosti, brzine, boja i drugih svojstava;

b) osim informacije o cijeni, sadržati ocjene vrijednosti kao što su "samo", "za manje od", "bagatela", "jeftino" itd.;

c) preporučivati proizvode ili usluge koje nisu prikladne za njih;

d) preporučivati lijekove, medicinske tretmane, pomagala i sredstva, uključujući medicinske ustanove, tretmane za gubitak tjelesne težine, izvore paljenja, zapaljive supstance i ostala opasna sredstva, prenositi vjerske poruke ili poruke koje sadrže erotski sadržaj;

e) sadržati scene nasilja, uključujući nasilje između likova iz crtanog filma, lutaka itd.;

f) sugerisati da će određeni proizvod ili usluge pojačati njihove fizičke, intelektualne ili ostale socijalne vještine;

- g) neposredno podsticati maloljetnike da kupe ili iznajme proizvod ili uslugu iskorištavanjem njihovog neiskustva ili lakovjernosti;
 - h) neposredno ohrabrivati maloljetnike da ubijede svoje roditelje da kupe reklamiranu robu ili usluge;
 - i) iskorištavati posebno povjerenje koje maloljetnici imaju prema svojim roditeljima, nastavnicima ili drugim osobama;
 - j) upućivati na društvenu diskriminaciju zbog fizičkog izgleda ili drugih estetskih kategorija ili uspjeha zasnovanog na gubitku težine;
 - k) nerazumno prikazivati maloljetnike u opasnim situacijama kao što su: penjanje na neosigurane objekte, ulazanje na nepoznata mjesta, konverzacija sa nepoznatim ljudima, korištenje šibica, upaljača, goriva, lijekova, električnih kućnih aparata itd., osim ako komercijalna audiovizuelna komunikacija ne ukazuje na opasnost po zdravlje i sigurnost maloljetnika.
4. Pružaoci medijskih usluga ne treba da dozvole u dječijim programima neprimjerene komercijalne komunikacije u vezi s hranom i pićem koji sadrže prehrambene materije i supstance sa štetnim nutricionim ili fiziološkim posljedicama, naročito kao što su masti, trans-masne kiseline, so/natrijum i šećeri, čiji prekomjerni unos u cjelokupnoj prehrani nije preporučljiv.

Član 10.

Vremenski raspored televizijskog oglašavanja i telešopinga

2. Televizijsko oglašavanje i telešoping emituju se u blokovima, osim u slučajevima predviđenim ovom uredbom. Televizijsko oglašavanje ili telešoping mogu biti uvršteni između ili za vrijeme trajanja programa na način koji ne narušava integritet programa, uzimajući u obzir prirodne pauze u programu, trajanje i prirodu programa, kao i da prava nosioca prava nisu povrijeđena.

7. Alkoholna pića, pivo, medicinski tretmani, pomagala i sredstva, uključujući i dodatke ishrani, medicinske ustanove, tretmane za gubitak tjelesne težine, izvore paljenja, zapaljive supstance i ostalu opasnu robu, kao i vjerske poruke, ne treba reklamirati neposredno prije, za vrijeme ili nakon dječijeg programa.

Član 12.

Oglašavanje putem podijeljenog ekrana, telepromocija i virtuelno reklamiranje

1. Oglašavanje putem podijeljenog ekrana ne smije biti pretjerano tako da onemogućava gledaoce da nastave gledati uređivački sadržaj i ne smije se koristiti u dječijim i vjerskim programima, vijestima i emisijama koje se bave aktualnostima. Odredbe ove uredbe u vezi sa vremenskim rasporedom i trajanjem televizijskog oglašavanja i telešopinga primjenjuju se i na oglašavanje putem podijeljenog ekrana.

2. Telepromocija se ne smije koristiti u dječijim, vjerskim, informativnim i programima aktualnosti. Odredbe ove uredbe u vezi sa vremenskim rasporedom i trajanjem televizijskog oglašavanja i telešopinga primjenjuju se i na telepromociju.

Član 14. **Zabranjeno sponzorstvo**

4. Prikazivanje sponzorskog logotipa za vrijeme dječijih i vjerskih programa je zabranjeno.

Član 15. **Prikriveno oglašavanje**

2. Bez obzira na stav 6 ovog člana, dozvoljeno je prikriveno oglašavanje u:
2.2. u sportskim programima i programima lake zabave, uz izuzetak dječijih programa, ili

Član 16. **Erotski i pornografski sadržaj**

Komercijalne audiovizuelne komunikacije ne prikazuju proizvode ili usluge pornografskog sadržaja.

Član 21. **Određivanje komercijalnih audiovizuelnih komunikacija**

6. Dječiji programi, kada je njihova dužina trajanja manja od 30 minuta, ne treba da budu prekidani reklamnim spotovima i/ili spotovima telešopinga. Emitovanje dječijih programa se može prekinuti komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama ili telešopingom jednom nakon najmanje 30 minuta, ako program traje duže od 30 minuta.

Medijske usluge radija

Član 24. **Primjena**

Sve odredbe ovog pravilnika primjenjive su na medijske usluge radija, isključujući televizijsko oglašavanje, telešoping i dio vezan za prikriveno oglašavanje.

Član 25. **Vremenski raspored oglašavanja i telešopinga u radijskim programima**

4. Oglašavanje i telešoping za alkoholna pića, pivo, lijekove, medicinske tretmane, pomagala i sredstva, uključujući dodatke ishrani, medicinske ustanove, zapaljive supstance i ostala opasna sredstva, kao i vjerske poruke, ne treba emitovati neposredno prije, za vrijeme ili poslije dječijeg programa.

SJEVERNA MAKEDONIJA PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlasti nacionalnog regulatornog organa

Nacionalni regulatorni organ je Agencija za audio i audiovizuelne medijske usluge (AVMU), koja je osnovana Zakonom o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama. Nadležnosti AVMU-a su: osiguranje rada emitera javnosti; zaštita i razvoj pluralizma u audio i audiovizuelnim medijskim uslugama, podsticanje i podrška postojanju raznovrsnih i nezavisnih audio i audiovizuelnih medijskih usluga; preduzimanje mjera u slučaju kršenja relevantnog zakona, podzakonskih akata i uslova licence; osiguranje zaštite maloljetnika; usvajanje podzakonskih akata; zaštita interesa građana u oblasti audio i audiovizuelnih medijskih usluga; utvrđivanje postojanja nedozvoljene medijske koncentracije; odlučivanje o dodjeli, oduzimanju ili produženju licenci za televizijsko ili radijsko emitovanje; preduzimanje mjera za privremeno ukidanje prenosa i prijema audio i audiovizuelnih medijskih usluga iz trećih zemalja; usvajanje liste događaja od velike važnosti za javnost; podsticanje medijske pismenosti; vršenje programskog, upravnog i stručnog nadzora; vođenje registara usluga TV, radija, štampe i medijskih usluga AV-a na zahtjev; provođenje istraživanja i analiza u vezi s pitanjima koja se odnose na audio i audiovizuelne medijske usluge; vršenje mjerenja gledanosti i slušanosti programskih sadržaja itd. Odluke donesene u slučajevima kršenja odredbi zakona, uslovi dozvole, potvrda o registraciji, podzakonski akti i drugi akti Agencije su konačni. Ove odluke mogu biti predmet upravnog spora pred nadležnim sudom.

Internetska stranica: www.avmu.mk

AVMU je zakonski obavezan da objavi sve izvještaje o praćenju i svojim mjerama na internetskoj stranici (od 2014. godine). Godišnji izvještaj se takođe objavljuje svake godine. Pored toga, analize preduzetih mjera i kršenja koja se ponavljaju, kao i analize drugostepenog sudskog postupka redovno se objavljuju na internetskoj stranici.

2. Zakonodavstvo vezano za zaštitu maloljetnih osoba

a) Zakon o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama

Član 2.

Ciljevi Zakona

Svrha ovog zakona je da se osigura naročito:

(...)

- zaštita interesa korisnika, posebno maloljetnika,

- razvoj medijske pismenosti;

(...)

Član 6.

Nadležnosti Agencije

(1) Agencija u skladu sa ovim zakonom:

(...)

- brine o pružanju zaštite maloljetnicima;

(...)

Član 50.

Zaštita maloljetnika

(1) Pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga ne smiju emitovati programe koji mogu ozbiljno ugroziti fizički, psihološki ili moralni razvoj maloljetnika, posebno programe koji sadrže pornografiju ili bezrazložno nasilje.

(2) Bezrazložno nasilje je širenje tekstualnih, verbalnih i vizuelnih poruka kojima se, tokom programa dostupnog maloljetnicima, veličaju fizičke, verbalne ili psihološke forme sadizma ili sličnih vrsta nasilja koje je cilj samo po sebi i koje se ni na koji način ne može opravdati ni kroz kontekst žanra, ni motivima dramatičnosti prikazanog programa.

(3) Zabrana iz stava (1) ovog člana primjenjuje se i na druge programe koji bi mogli da škode fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloljetnika, osim u slučajevima kada je osigurano, njihovim emitovanjem ili repriziranjem u određenim djelovima dana, i/ili primjenom određene tehničke mjere da maloljetnici neće, na uobičajeni način, moći da čuju ili vide te programe. Kada se takvi programi emituju ili repriziraju na nekodirani način, pružalac audiovizuelnih medijskih usluga dužan je da obezbijedi zvučno upozorenje prije njihovog emitovanja i da omogući prepoznavanje vizuelnim znakovima tokom njihovog emitovanja.

(4) Agencija propisuje tehničke mjere, periode emitovanja, zvučno upozorenje, vizualne znakove i način postupanja pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga u slučajevima iz st. (1) i (2) ovog člana.

(5) Operatori javnih elektronskih komunikacionih mreža mogu emitovati ili reemitovati programske usluge s pornografijom samo u kodiranom obliku. Zabranjeno je emitovanje ili ponovno emitovanje dječije pornografije.

Član 53.

Audiovizuelna komercijalna komunikacija

(8) Audiovizuelne komercijalne komunikacije za vino i pivo ne smiju:

- biti posebno namijenjene maloljetnicima, a naročito ne smiju prikazivati maloljetnike kako konzumiraju vino ili pivo;

- povezivati njihovu konzumaciju s poboljšanim fizičkim sposobnostima ili vožnjom;

(13) Audiovizuelna komercijalna komunikacija ne smije uzrokovati fizičku ili moralnu štetu maloljetnicima.

(14) Audiovizuelne komercijalne komunikacije usmjerene na maloljetnike ili u kojima učestvuju maloljetnici ne smiju:

- direktno podsticati maloljetnike na kupovinu ili iznajmljivanje proizvoda ili usluga tako što iskorištavaju njihovo neiskustvo ili lakovjernost;

- direktno podsticati maloljetnike da traže od svojih roditelja ili drugih osoba da im kupe oglašene proizvode ili usluge;

- iskorištavati posebno povjerenje koje maloljetnici imaju prema svojim roditeljima, nastavnicima ili drugim osobama, i

- prikazivati maloljetnike u opasnim situacijama.

(15) Audiovizuelne komercijalne komunikacije koje su sastavni dio ili prate programe za djecu, a odnose se na hranu i piće koje sadrže hranjive materije i materije s prehrambenim ili fiziološkim učinkom, kao što su masti, zasićene masne kiseline, so/natrijum i šećer, čiji se prekomjerni unos ne preporučuje u ukupnoj ishrani, ne smiju:

- da sadrže netačne ili obmanjujuće informacije o hranjivoj vrijednosti proizvoda;

- da sugerišu da je određena hrana ili piće zamjena za voće i/ili povrće, i;

- da podstiču na nezdrave navike u ishrani i piću, kao što su neumjereno ili nekontrolisano konzumiranje.

Član 110.

Obaveze radijskih i TV-stanica u odnosu na emitovane programe i programske usluge

U proizvodnji i pružanju radijskih i televizijskih programa i programskih usluga iz člana 107 ovog zakona, radijske i TV-stanice:

- doprinose poštovanju i promovisanju temeljnih ljudskih prava i sloboda, privatnosti, dostojanstva, ugleda i časti pojedinca, tolerancije, razumijevanja i poštovanja različitosti, osjećaja mira, pravde, demokratskih vrijednosti i institucija, zaštiti maloljetnika, rodnoj ravnopravnosti, suzbijanju diskriminacije i prednostima građanskog društva;

b) Zakon o zaštiti djece

Član 4.

Primjena odredbi ovog zakona zasniva se na načelima zaštite prava na život i razvoj djeteta, zaštite najboljeg interesa djeteta, osiguranja minimalnog životnog standarda za svako dijete pod jednakim uslovima, isključenja svakog oblika diskriminacije, poštovanja prava djeteta na slobodu i osobnu sigurnost, na vlastito mišljenje i slobodno izražavanje, udruživanje i obrazovanje, osiguranja uslova za zdrav život i ostvarivanje drugih socijalnih prava i sloboda djeteta.

Član 5.

(1) Država osigurava pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje o svim pitanjima koja ga se tiču i da pažljivo razmotri mišljenje djeteta u skladu sa djetetovim uzastom i zrelošću.

(2) Izjašnjavanje djeteta može biti neposredno ili preko zastupnika ili odgovarajućeg organa, na način i u skladu sa utvrđenim postupkom i zakonom.

Član 8.

Aktivnost zaštite djece je aktivnost od javnog interesa.

Član 11.

(1) U smislu ovog zakona, dijete je svaka osoba mlađa od 18 godina, kao i svaka osoba s fizičkim i duševnim smetnjama u razvoju do uzrasta od 26 godina.

Član 12.

(4) Zabranjeno je zlostavljanje djece zbog političke ili vjerske organizacije i djelovanja.

c) Zakon o krivičnom postupku

GLAVNI PRETRES

1. Načelo javnosti glavnog pretresa

Član 354.

Isključenje javnosti

Od otvaranja sjednice do završetka glavnog pretresa, Vijeće može, u svakom trenutku, po službenoj dužnosti ili na prijedlog stranaka ili oštećene strane, isključiti javnost s dijela glavnog pretresa ili s cijelog glavnog pretresa, ako je to potrebno radi zaštite državne, vojne, službene ili važne poslovne tajne, očuvanja javnog poretka, zaštite privatnog života optuženog, svjedoka ili oštećenog, zaštite sigurnosti svjedoka ili žrtve i/ili zaštite interesa maloljetnika.

d) Zakon o sigurnosti hrane

Član 30a. Nutritivne i zdravstvene tvrdnje

(2) Opće zdravstvene tvrdnje, kao i zdravstvene tvrdnje o smanjenju rizika od bolesti i zdravstvene tvrdnje koje se odnose na rast i razvoj djece i njihovo zdravlje mogu se prikazivati u komercijalne svrhe kod označavanja, prezentacije ili reklamiranja proizvoda samo ako ih je Agencija propisno odobrila.

e) Izborni zakon

2. Predstavljanje u medijima

Član 75.

(3) Programi namijenjeni maloljetnicima ne koriste se za izbornu predstavljanje u medijima.

Član 76.

2. Zabranjeno je učestvovanje maloljetnika u plaćenom političkom oglašavanju.
3. Emiteri ne prikazuju plaćeno političko oglašavanje tokom vijesti, posebnih informativnih programa, obrazovnih programa i programa za djecu, ili emitovanja vjerskih, kulturnih, zabavnih i drugih događaja.

f) Zakon o zaštiti potrošača

DIO III OGLAŠAVANJE PROIZVODA I USLUGA

Zabrana obmanjujućeg oglašavanja

Član 27.

Obmanjujuće oglašavanje proizvoda ili usluga nije dozvoljeno. Komparativno oglašavanje je dozvoljeno ako su ispunjeni uslovi koji su predviđeni ovim ili drugim zakonom.

Zabranjeno je oglašavanje koje vrijeđa ljudsko dostojanstvo, oglašavanje koje uzrokuje ili može da uzrokuje tjelesnu, duševnu ili drugu štetu djeci, ili koje širi poruke ili dijelove poruka koje iskorištavaju ili potencijalno zloupotrebljavaju dječiju lakovjernost ili nedostatak iskustva.

Siguran proizvod

Član 33.

Siguran proizvod je svaki proizvod koji, u normalnim ili razumno predvidljivim uslovima upotrebe, uključujući i rok upotrebe, ne predstavlja nikakav rizik ili predstavlja minimalan rizik srazmjeran dobrobiti od upotrebe proizvoda i koji ispunjava uslove koji osiguravaju visok nivo zaštite sigurnosti i zdravlja ljudi, uzimajući u obzir:

- svojstva proizvoda, uključujući njegov sastav, pakovanje, uputstva za montažu, upotrebu i održavanje;
- uticaj na druge proizvode u slučajevima kada je logično očekivati da će se proizvod koristiti zajedno s drugim proizvodima;
- predstavljanje proizvoda, njegovih oznaka, uputstava za upotrebu ili odlaganje i sve druge oznake ili informacije date za proizvod, i
- kategorije potrošača, naročito djece i starijih osoba, koje su izložene riziku prilikom upotrebe proizvoda.

Opasan proizvod

Član 34.

Opasan proizvod je svaki proizvod koji ne ispunjava uslove za siguran proizvod iz čl. 32 i 33 ovog zakona.

Opasni proizvodi, u smislu stava 1 ovog člana, su i proizvodi koji imaju oblik, miris, boju, izgled, pakovanje, oznaku, obim ili veličinu, da kao takvi omogućavaju potrošačima, a naročito djeci, da ih zamijene s prehrambenim proizvodima i stave ih u usta, sisaju ili progutaju, što može biti opasno i prouzrokovati gušenje, trovanje, perforaciju ili opstrukciju digestivnog trakta, i slično.

II. SIGURNOST DJEČIJIH IGRAČAKA

Puštanje dječijih igračaka u promet

Član 37.

Dječija igračka je svaki proizvod ili materijal proizveden i namijenjen za igru djece mlađe od 14 godina.

Član 38.

“Puštanje u promet” uključuje i prodaju ili besplatnu distribuciju igračaka.

Član 39.

Dječije igračke ne smiju se stavljati u promet ako ne ispunjavaju osnovne sigurnosne zahtjeve u pogledu mehaničkih, fizičkih, hemijskih, električnih ili sanitarnih svojstava.

Igračke ne smiju da sadrže radioaktivne elemente ili materije. Svojstva iz stava 1 ovog člana propisuje ministar ekonomije u saglasnosti s ministrom zdravlja.

PODZAKONSKI AKTI KOJE JE DONIJELA AGENCIJA ZA AUDIO- I AUDIOVIZUELNE MEDIJSKE USLUGE

a) Pravilnik o zaštiti maloljetnih osoba

Član 2.

Značenja izraza

- **Maloljetnici** su osobe mlađe od 18 godina;
- **Programi koji mogu štetno uticati na maloljetnike** su audiovizuelne cjeline ili njihovi sastavni djelovi koji sadrže opise, scene ili prikaze nasilja, erotike, zakonom zabranjenog ponašanja seksualne prirode, nepristojni (vulgarni) jezik, sugestivne oblike ponašanja koje je lako imitirati i koji su opasni po zdravlje i sigurnost, ponašanje koje je uvredljivo za ljudsko dostojanstvo, i drugo;
- **Nasilje** u smislu ovog pravilnika je svako vidljivo prikazivanje bilo kakvog oblika realno ostvarive prijeteće fizičkom silom ili neposrednom upotrebom sile, sa oružjem ili bez njega, sile kojom se namjerava povrijediti ili zastrašiti jedna ili grupa osoba. To može da bude prikaz već počinjenog nasilja ili namjere da se počini nasilje, bez obzira na to da li to nasilje može ili ne može da nanese povredu. Takva definicija nasilja uključuje i svako prikazivanje posljedica fizičkih povreda određene osobe (ili grupe osoba), iako se čin nasilja ne prikazuje;
- **Termini** su tačno određeni vremenski slotovi za programe u periodu od 24 sata, u okviru kojih je dozvoljeno emitovanje programa određenih kategorija. Za svaku kategoriju programa postoji određeni termin emitovanja;
- **Programski sadržaji** u kojem se emituju sadržaji štetni za maloljetne osobe, odnose se (ali nisu ograničeni) na: žanr programa; format audiovizuelnog programa u okviru kojeg se program emituje; termin programa i redoslijed programa u programskoj šemi televizijskih servisa (prije i poslije termina emitovanja određenog programa); raspored programa u katalogu prema kategoriji pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev; stepen štete koju može da uzrokuje određeni programski sadržaj; očekivani broj i sastav potencijalne publike i vjerovatna očekivanja publike; u kojoj su mjeri sadržani detalji o sadržaju o kojem se informiše potencijalna publika; dodatni efekti koje sadržaj može da izazove kod gledalaca.

II. SADRŽAJI KOJI MOGU ŠTETNO UTICATI NA MALOLJETNE OSOBE

Član 3. Nasilje

Pružaoци audiovizuelnih medijskih usluga dužni su uzeti u obzir da često i kontinuirano prikazivanje nasilja može da ima kumulativno negativni efekat na maloljetnike, što se može manifestovati smanjenjem stepena osjetljivosti na nasilje i razvijanjem stava da nasilje može da bude prihvatljiv način za rješavanje problema.

Strah uzrokovan opisima, scenama i/ili prikazima nasilja može ozbiljno da uznemiri maloljetnike. Pružaoци audiovizuelnih medijskih usluga moraju uvijek odgovorno da uspostave ravnotežu između prava javnosti da bude blagovremeno i tačno informisana i potrebe za zaštitom maloljetnika.

Scene sa verbalnim ili fizičkim nasiljem ili drugim opasnim ponašanjem koje maloljetnici lako mogu da imitiraju i koje za njih mogu da budu štetne ili opasne, ne smiju se emitovati u programima koji su prvenstveno namijenjeni maloljetnim osobama.

Član 4. Korištenje droga, psihoaktivnih supstanci, cigareta i alkohola

Korištenje droga, psihoaktivnih supstanci, cigareta i alkohola ne smije se prikazivati u audiovizuelnim programima koji su prvenstveno namijenjeni maloljetnim osobama.

U audiovizuelnim programima koji nisu namijenjeni maloljetnicima, korištenje droga, psihoaktivnih supstanci, cigareta i alkohola ne smije se podržavati, ohrabrivati, podsticati ili veličati, osim ako to nije opravdano kontekstom žanra ili motivima dramatičnog dejstva u igranom programu.

Član 5. Erotika

Pružaoци audiovizuelnih medijskih usluga dužni su uzeti u obzir da, iako je programima do izvjesne granice dozvoljeno da prikazuju erotiku, takvi sadržaji i dalje mogu da nanesu štetu maloljetnim osobama. Stoga, kategorizacija programa koji sadrže erotske scene mora biti obavljena u skladu sa opisima programskih kategorija utvrđenih u Pravilniku.

Kada prilozi u vijestima i informativnim programima uključuju opise, scene i/ili prikaze erotike, procjena prikladnosti termina njihovog emitovanja na televizijskim programima treba da se zasniva na stepenu eksplicitnosti prikazanih detalja.

Član 6. Zakonom zabranjeno ponašanje seksualne prirode

Medijska obrada tema u vezi s pedofilijom, seksualnim zlostavljanjem maloljetnika i drugim oblicima zakonski zabranjenog ponašanja seksualne prirode može da se

opravda samo zbog prava javnosti da bude informisana i zbog šireg društvenog problematizovanja te tematike.

Medijska obrada tema povezanih s pedofilijom i drugim oblicima zakonski zabranjenog ponašanja seksualne prirode, u vijestima, informativnim, dokumentarnim ili drugim programima, ne smije da uključuje bilo kakvu sugestiju ili podsticanje na društveno nepoželjni stav.

Pružaoци audiovizuelnih medijskih usluga su dužni uzeti u obzir, prilikom kategorizacije programa, da opisi, scene i/ili prikazi silovanja i posljedica silovanja mogu da imaju naročito štetne posljedice po maloljetne osobe.

Prilikom planiranja termina za emitovanje programa čiji scenario tretira seksualno zlostavljanje maloljetnika, televizijski emiteri odluku o terminu donose na osnovu činjenice da se maloljetnici mogu uznemiriti zbog očekivane identifikacije s prikazanom žrtvom nasilnog čina.

Kada prilozi u vijestima i informativnim programima uključuju opise, scene i/ili prikaze zakonom zabranjenog ponašanja seksualne prirode, procjena prikladnosti termina njihovog emitovanja treba da se zasniva na stepenu eksplicitnosti prikazanih detalja.

Član 7.

Nepriстойni izrazi i gestikulacija

Upotreba nepriстойnih izraza i gestikulacije prihvatljiva je u određenim vrstama zabavnih programa, u igranom programu kao estetski element ili u obrazovnim i dokumentarnim programima koji se bave umjetničkom primjenom nepriстойnog (vulgarnog) jezika i njegovim društveno motivisanim aspektima.

U programima koji su namijenjeni cijeloj porodici i koji se emituju na televizijskim servisima u periodu do 20:00 sati, nije dozvoljena prekomjerna upotreba nepriстойnih izraza i gestikulacije.

Član 8.

Sugestivni oblici ponašanja opasni po zdravlje i sigurnost

U cilju zaštite maloljetnika, prikazivanje programa koji sadrže opise, scene i/ili prikaze koji su opasni po zdravlje i sigurnost i koji se lako mogu oponašati, uvijek mora da bude opravdano u odgovarajućem kontekstu.

Član 9.

Programi sa vidovnjacima

Kontaktни, interaktivni programi sa vidovnjacima (tarot, astrologija, gatare i slične metode) koji neposredno sugerišu promjene u osobnom ponašanju, moraju da budu označeni kao programi koji se ne preporučuju osobama mlađim od 18 godina, odnosno, mogu se emitovati samo između 00:00 i 05:00 sati.

Ograničenje perioda emitovanja ne odnosi se na kratke, depersonalizovane segmente s dnevnim horoskopima koji su kategorizovani kao dio zabavnog programa.

Član 10.

Tehnike hipnotisanja

Prilikom prikazivanja audiovizuelnog materijala koji sadrži tehnike hipnotisanja, pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga moraju postupati s krajnjom odgovornošću, kako ne bi izazvali negativne efekte kod maloljetnika, to jest, hipnotizer i njegov cijeli usmeni postupak ne smiju biti prikazani.

Emiteri televizijskog programa su dužni da, prije i nakon reklamnih pauza u takvim programima, na ekranu, a pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev na odgovarajućem mjestu u katalogu, objave upozorenje da program sadrži tehnike hipnotisanja.

III. KATEGORIZACIJA PROGRAMA I TERMINI

Član 13.

Programi koji podliježu kategorizaciji

Pružaoци audiovizuelnih medijskih usluga dužni su da kategorizuju cjelokupni program koji se emituje na televizijskim servisima ili koji se nudi u katalogu audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev, osim vijesti i informativnih programa.

Član 14.

Kriteriji za kategorizaciju programa

Na osnovu svoje etičke svijesti i uredničke odgovornosti, urednik treba da pažljivo procijeni da li je u konkretnom programskom sadržaju potrebno emitovati sadržaje koji mogu da budu štetni za maloljetne osobe.

Prilikom pregleda sadržaja i kategorizacije programa, pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga treba da uzmu u obzir sljedeće kriterije:

- broj (učestalost) i vrsta opisa, prizora i/ili prikaza nasilja, erotike, seksualnih aktivnosti zabranjenih zakonom, nepristojnog (vulgarnog) izražavanja, sugestivnih oblika ponašanja koji se lako oponašaju i koji su opasni po zdravlje i sigurnost, ponašanja koje je uvredljivo za ljudsko dostojanstvo itd.;
- slikovitost i detaljnost kojima se stvara očigledna brutalnost i/ili vulgarnost opisa, scena i/ili prizora;
- procjenu da li opisi, scene i/ili prizori nasilja, erotike, ponašanja seksualne prirode koje je zabranjeno zakonom, nepristojnog (vulgarnog) jezika, sugestivnih oblika ponašanja koje je lako oponašati a opasni su po zdravlje i sigurnost i ponašanja koje je uvredljivo za ljudsko dostojanstvo, predstavljaju elemente komplementarne dramskom zapletu, ili u kontekstu obrazovnog, dokumentarnog i/ili informativnog programa;
- da li se nasilje predlaže kao sredstvo za rješavanje sukoba;
- učestalost i intenzitet i trajanje krupnih kadrova i/ili detaljnih verbalnih, grafičkih i/ili tekstualnih opisa, slika i/ili prikaza brutalnosti i vulgarnosti;

- prateći estetski efekti: muzika, maske, šminka i drugi grafički, scenografski i/ili kostimografski elementi koji mogu da izazovu uznemirenost ili povećaju osjećaj straha i vrijeđanja ljudskog dostojanstva;
- psihologija likova i problematičnost kontroverznih zaključaka iz aspekata ekstrovertnosti i introvertnosti likova i njihovih motiva za nasilno ponašanje, a koji mogu sugestivno da djeluju na maloljetne osobe;
- opisi, scene i/ili prizori maloljetnika uključenih u brutalne i/ili vulgarne situacije;
- režiserski i scenaristički tretman nasilja i erotike: glorifikacija ili neutralizacija, konstruisani kroz opise i razvoj čitavih scena i/ili prizora brutalnosti i vulgarnosti;
- režiserski i scenaristički pristup kontroverznim temama: podsticanje na rasnu, vjersku, etničku, rodnu ili netrpeljivost na bilo kojoj drugoj osnovi, narkomaniju, samoubistvo, incest, pedofiliju, silovanje, krvne delikte i slične oblike prijetnji i/ili posljedica psihofizičke torture.

Član 15. **Programske kategorije**

Programi koji podliježu kategorizaciji svrstavaju se u sljedećih pet kategorija:

- Prva kategorija ☐ programi namijenjeni svim vrstama publike;
- Druga kategorija ☐ programi koji se ne preporučuju djeci mlađoj od 8 godina, za čije gledanje se preporučuje nadzor roditelja ili staratelja;
- Treća kategorija ☐ programi koji se ne preporučuju djeci mlađoj od 12 godina, za čije je gledanje neophodan nadzor roditelja ili staratelja;
- Četvrta kategorija ☐ programi koji se ne preporučuju djeci mlađoj od 16 godina, za čije gledanje je potreban nadzor roditelja ili staratelja;
- Peta kategorija ☐ programi koji nisu primjereni za publiku mlađu od 18 godina.

Član 16. **Termini za programske kategorije**

U zavisnosti od očekivanog sastava publike, programske kategorije mogu da se emituju u sljedećim terminima:

- Programi prve i druge kategorije emituju se tokom cijelog dana i noći;
- Treća kategorija emituje se u periodu od 20:00 do 05:00 sati;
- Četvrta kategorija emituje se u periodu od 22:00 do 05:00 sati;
- Peta kategorija emituje se u periodu od 00:00 do 05:00 sati.

Član 17. **Opis programskih kategorija**

Kategorije audiovizuelnih programa iz člana 15 ovog pravilnika utvrđuju se prema sljedećim opisima:

(1) **Prva kategorija - programi namijenjeni čitavoj publici.** Programi koji se mogu emitovati tokom cijelog dana i noći i koje može da prati najšira publika, uključujući djecu predškolskog uzrasta. Upotrebu nepristojnog (vulgarnog) jezika treba svesti na

najniži mogući nivo. Prikazivanje nagog ljudskog tijela dozvoljeno je isključivo u neutralnoj prirodnoj pojavi, bez bilo kakvog erotskog konteksta. Nije preporučljivo prikazivati stvarno oružje. Preporučuje se da opisi, scene i/ili prikazi nasilja budu ograničeni isključivo na blage prijetnje, bez izražavanja verbalne i/ili psihofizičke okrutnosti u međuljudskim odnosima. Zabranjeno je prikazivanje narkomanije, alkoholizma i sličnih vidova devijantnog ponašanja. Scene straha trebalo bi osmisлити u skladu sa uzrastom najmlađih gledalaca.

(2) Druga kategorija - programi koji se ne preporučuju djeci mlađoj od 8 godina, za čije gledanje se preporučuje nadzor roditelja ili staratelja. Mogu se emitovati tokom cijelog dana i noći, uz preporuku da se gledaju pod nadzorom roditelja ili staratelja. Mogu da obuhvate niz ozbiljnijih tema: devijantno ponašanje, nasilje u porodici, rasizam i slično; međutim, programi ni u kom slučaju ne smiju da podstiču ili podrazumijevaju bilo kakvu afirmaciju devijantnog ponašanja ili ponašanja koje je uvredljivo za ljudsko dostojanstvo. Prenaglašena upotreba nepristojnog (vulgarnog) jezika nije dozvoljena. Neutralna, prirodna pojava nagog ljudskog tijela je dozvoljena, ali bez ikakvog vulgarnog seksualnog konteksta. Opisi, scene i/ili erotski prikazi moraju biti izuzetno rijetki i veoma umjereni, diskretni i bez vulgarnih aluzija. Dozvoljeno je umjereno prikazivanje nasilja, ali bez detalja surovosti, opravdano u zapletu scenarija, bez naglašavanja prisustva pravog oružja ili opasnih tehnika za interpersonalne obračune.

(3) Treća kategorija - programi koji se ne preporučuju djeci mlađoj od 12 godina, za čije je gledanje neophodan nadzor roditelja ili staratelja. Programi čiji scenario uključuje sistematske i česte opise, scene i/ili prikaze psihofizičkog nasilja, koji mogu da uznemire maloljetne osobe. Obrada ozbiljnih tema je prihvatljiva, ali treba da bude adekvatna uzrastu publike. Dozvoljena je upotreba nepristojnog jezika, vulgarnosti i brutalnosti, ali se mora svesti na razumnu mjeru i opravdati nužnom funkcijom u dramskom ili informativno-dokumentarnom kontekstu programa. Opisi, scene i/ili prikazi nasilja i erotike, kao i moguća međusobna veza između ova dva faktora u razvoju naracije, ne treba da naglašavaju fizičke povrede i/ili psihofizičke posljedice povreda, niti da se fokusiraju na nepristojne fizičke detalje. Ne bi trebalo pridavati preveliku važnost oružju i tehnikama za interpersonalne obračune koje je lako imitirati, sa opasnim potencijalom da sugestivno djeluju na psihološki manje stabilne i emocionalno ranjive djelove publike. Prikazivanje narkomanije je dozvoljeno, ali bez detaljne razrade faza te radnje u karakterizaciji likova i u skladu sa različitim vrstama igranog, obrazovnog, informativnog i/ili dokumentarnog programa. Najave takvih programa ne smiju se sastojati od opisa, scena i/ili prizora koji mogu da uznemire maloljetne osobe.

(4) Četvrta kategorija - programi koji se ne preporučuju djeci mlađoj od 16 godina, za čije gledanje je potreban nadzor roditelja ili staratelja. Programi čiji scenario uključuje sistematske i česte opise, scene i/ili prikaze psihofizičkog nasilja, koji mogu da uznemire maloljetne osobe. Nema ograničenja u pogledu tema.

Dozvoljena je česta upotreba nepristojnog jezika, ali je teško prihvatljiva pretjerana upotreba ekstremno vulgarnih izraza. Prikazivanje erotike i seksualnih odnosa je dozvoljeno, ali bez eksplicitnih pornografskih detalja. Neophodan je pažljivo osmišljeni kontekst za riječi i gestikulaciju koji imaju jaku seksualnu aluziju i mogu da povrijede ljudsko dostojanstvo. Prikazivanje narkomanije je dozvoljeno samo bez detaljne razrade faza (zlo)upotrebe droga, u ravnoteži sa ukazivanjem na posljedice, te u funkciji karakterizacije likova, u skladu s cjelinom različitih vrsta igranog, obrazovnog, informativnog i/ili dokumentarnog programa. Prihvatljivi su opisi, prizori i/ili scene nasilja i posljedica nasilja, ali ne i slike sadizma, ili bilo kojeg drugog izraza nečovječnosti i bezrazložne okrutnosti prema ljudima i životinjama. Najave za takve programe ne smiju se sastojati od opisa, scena i/ili prizora koji mogu da uznemire maloljetne osobe.

(5) Peta kategorija - programi koji nisu primjereni za publiku mlađu od 18 godina. Tolerišu se opisi, prizori i/ili scene nasilja i posljedica nasilja, kao i prikazi erotskih odnosa. Poštuje se autonomno pravo i samosvijest odrasle osobe prilikom odlučivanja o odabiru vrste i kategorije programa koje želi da prati. Emitovanje pornografije i sadizma je zabranjeno i ni u kom slučaju ne bi trebalo da se dovodi u vezu sa ovom kategorijom programa. U ovoj kategoriji programa nema ograničenja tema, a jedina ograničenja se odnose na način na koji se obrađuju.

Član 18.

Raspoređivanje programa koji mogu da nanesu štetu maloljetnim osobama

Prilikom raspoređivanja programa koji mogu da štetno utiču na razvoj maloljetnika, televizijski emiteri su dužni da uzmu u obzir sljedeće kriterije:

- prirodu sadržaja koji može da ima štetan uticaj na maloljetnike;
- medijsku funkciju i žanr konkretnog programa;
- broj i uzrast maloljetnika koji će vjerovatno da prate program, uzimajući u obzir radne dane, vikende i praznike;
- vjerovatna očekivanja publike u smislu programskog sadržaja u određeno doba dana ili na određeni dan.

IV. ZVUČNO UPOZORENJE I VIZUELNI ZNACI - SIGNAL UPOZORENJA

Član 19.

Programi u kojima se koristi signal upozorenja

Signal upozorenje mora da se primijeni prije i tokom emitovanja programa televizijskih servisa i na odgovarajućem mjestu pored programa dostupnih u katalogu audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev, kako slijedi:

- u svim vrstama igranog programa, i
- u onim vrstama programa koji imaju informativnu, edukativnu ili zabavnu funkciju, koji u cjelini ili kroz svoje djelove mogu imati štetan uticaj na maloljetne osobe.

Član 20.

Način primjene signala upozorenja

Prije početka televizijskih programa iz člana 19. ovog pravilnika, prikazuje se signal upozorenja koji odgovara programskoj kategoriji, a koji je kombinacija vizuelnog znaka, tekstualnog, verbalnog i akustičnog upozorenja, u trajanju od najmanje 10 sekundi, a koji zauzima najmanje 1/4 vidljivog dijela ekrana.

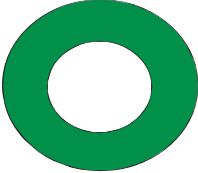
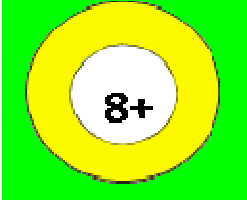
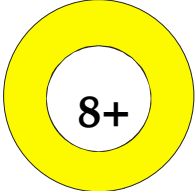
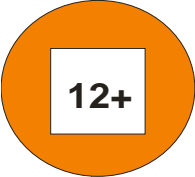
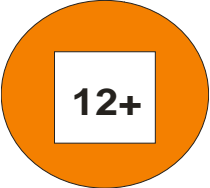
Tokom televizijskih programa iz člana 19. ovog pravilnika, neprekidno se emituje samo vizuelni znak upozoravajućeg signala, koji se primjenjuje u dimenziji 1/32 u uglu vidljivog dijela ekrana. Izuzetak su vizuelni znaci za televizijske programe s hipnotičkim tehnikama i treperećim svjetlom, koji se primjenjuju na ekranu nakon svake reklamne pauze.

Na prikladnom mjestu pored programa iz člana 19. ovog pravilnika, koji su dostupni u katalogu audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev, primjenjuje se samo vizuelni znak koji odgovara programskoj kategoriji.

Član 21.

Izgled i sadržaj signala upozorenja

Signali upozorenja koji se primjenjuju prije, pored i tokom programa pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga imaju sljedeći izgled:

Vizuelni znaci	Upozorenja
	 <p data-bbox="747 469 912 493">цела публика</p> <p data-bbox="647 515 1060 571">Programi prve kategorije namijenjeni svim vrstama publike.</p>
	 <p data-bbox="739 829 976 853">родителски надзор</p> <p data-bbox="654 875 1054 1001">Programi druge kategorije, koji nisu preporučeni za djecu mlađu od 8 godina. Nadzor roditelja ili staratelja je neophodan.</p>
	 <p data-bbox="663 1266 1045 1354">Programi treće kategorije, koji nisu preporučeni za djecu mlađu od 12 godina.</p> <p data-bbox="687 1361 1020 1417">Nadzor roditelja ili staratelja je neophodan.</p>

	<p>Programi četvrte kategorije, koji nisu preporučeni za djecu mlađu od 16 godina. Nadzor roditelja ili staratelja je neophodan.</p>
	<p>Programi pete kategorije, koji nisu prikladni za publiku mlađu od 18 godina.</p>
<p>Program s tehnikama hipnotisanja</p>	<p>Upozorenje: Ovaj program sadrži tehnike hipnotisanja.</p>
<p>Program s treperavim svjetlima</p>	<p>Upozorenje: Ovaj program sadrži treperave slike koje mogu da naštetite gledaocima koji pate od fotosenzitivne epilepsije.</p>

Član 22.
Programske najave

Objave (promotivne najave) za programe emitera ne smiju da sadrže opise, scene i/ili prizore koji mogu da nanese štetu maloljetnim osobama.

Objave iz stava 1 ovog člana označavaju se vizuelnim znakom koji ukazuje na kategoriju najavljenog programa.

Njave za programe kategorije 5 ne smiju se emitovati prije 22:00 sata.

V. SADRŽAJ EMISIJA VIJESTI I INFORMATIVNIH PROGRAMA

Član 23.

Urednička procjena neophodnosti uključivanja detalja

Kada programi vijesti i informativni programi uključuju opise, scene i/ili prikaze koji mogu da štetno utiču na maloljetnike, opravdanje njihovog prikazivanja mora da se zasniva na odgovornoj uredničkoj procjeni neophodnosti uključivanja detalja u takvom materijalu.

Prilozi u televizijskim programima koji sadrže opise, prizore i/ili scene nasilja, audiovizuelni materijal koji može da povrijedi ljudsko dostojanstvo, drugi prilozi čiji sadržaj može ozbiljno da ugrozi fizički, psihički i/ili moralni razvoj maloljetnih osoba, moraju da se emituju u terminima programske šeme kada se ne očekuje da će maloljetnici da prate program.

Profesionalna odgovornost novinara znači i da se žrtve nasilja tretiraju sa maksimalnim poštovanjem, a radi zaštite ljudskog dostojanstva njihova tijela ne bi trebala biti prikazana u krupnom planu, osim u izuzetnim slučajevima kada je to neizbježno zbog cjelovitosti informativnog materijala.

Kada se objavljuju opisi, scene i/ili prizori koji se koriste kao sudski dokaz, medijska odgovornost zahtijeva od urednika programa da pažljivo procijeni da li je potrebno da informacioni kapacitet takvog materijala bude uključen u cijeli prikazani program.

Član 24.

Upozoravajući komentar

Ako prilozi ili sastavni djelovi priloga u vijestima i informativnim programima uključuju sadržaj koji može da uznemiri maloljetne osobe, televizijski emiteri su obavezni da ih najave sa upozoravajućim komentarom voditelja.

Ovaj pristup ne podrazumijeva ograničenje tema i događaja o kojima treba da se izvještava, ali emisija mora biti popraćena novinarskim i/ili stručnim komentarima koji će osigurati objektivnost informativne perspektive.

Član 25.

Maloljetni izvršioци ili žrtve krivičnog djela

Ako se u vijestima izvještava o maloljetnicima koji su izvršioци, svjedoci, ili žrtve seksualnog nasilja ili drugih krivičnih djela, pružaoci audiovizuelnih medijskih usluga treba da budu posebno oprezni da ne objavljuju opise, detalje, slike ili bilo koju informaciju koji mogu posredno ili neposredno da otkriju njihov identitet.

VI. POSEBNI USLOVI ZA AUDIOVIZUELNE MEDIJSKE USLUGE NA ZAHTEJEV

Član 26.

Tehničke mjere za zaštitu maloljetnih osoba

Pružaoци audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev dužni su da osiguraju tehničke mjere kako bi spriječili maloljetne osobe da pristupe sadržaju koji bi mogao da im nanese štetu.

Tehničke mjere iz stava 1 ovog člana mogu da uključe:

- osobne identifikacione kôdove (PIN kôdove) kojima pružalac audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev može da provjeri uzrast korisnika prije davanja pristupa kodiranom sadržaju kategorizovanom i označenom u skladu sa odredbama ovog pravilnika;
- filtriranje sadržaja kategorizovanih od strane pružalaca audiovizuelne medijske usluge na zahtjev i označenih u skladu sa odredbama ovog pravilnika;
- primjenu nezavisnih sistema za filtriranje koji analiziraju program, prepoznaju i isključuju štetne sadržaje na osnovu kategorija koje definiše roditelj/staratelj;
- primjenu drugih softvera koji roditeljima/starateljima omogućavaju da blokiraju pristup maloljetnika sadržaju koji bi mogao da im nanese štetu.

Član 27.

Predstavljanje i označavanje programa koji mogu da štete maloljetnicima

Pružaoци audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev dužni su da označe sadržaje preuzete s televizijskih servisa iz Sjeverne Makedonije i druge sadržaje dostupne u katalogu na zahtjev, a koji mogu negativno da utiču na razvoj maloljetnika, sa signalima upozorenja uz svaku stavku u programskom katalogu i programskim najavama.

Informacije o petoj kategoriji programa mogu da se predstavljaju samo kao dio usluge koja je dostupna nakon plaćanja, bilo da se radi o pretplatničkoj usluzi ili usluzi plaćanja po gledanju.

b) Pravilnik o novim tehnikama oglašavanja

Član 8.

Ograničenja upotrebe novih tehnika oglašavanja

Nije dozvoljena upotreba novih tehnika oglašavanja u sljedećim vrstama programa i drugim segmentima utvrđenim u Uputstvu o načinu kategorizacije vrsta audiovizuelnih i audioprograma:

- dječiji programi, bez obzira na dužinu njihovog trajanja;
- informativni programi: vijesti i TV-dnevници i bilo koja vrsta programa sa informativnom funkcijom o vjerskim/teološkim temama;

- obrazovni programi: dokumentarni programi na vjerske teme;
- ostali segmenti: vjerski programi, obredi i propovijedi.

Član 12.

Zabrana oglašavanja

Novim tehnikama oglašavanja ne smiju se promovisati:

- duhan i duhanski proizvodi i kompanije koje ih proizvode;
- oružje, streljačka i pirotehnička sredstva i kompanije koje ih prodaju;
- lijekovi, medicinski proizvodi i medicinski tretmani koji su dostupni samo na recept;
- alkohol i alkoholna pića, osim vina i piva.

Nove tehnike oglašavanja za vino i pivo ne smiju da:

- budu konkretno usmjerene na maloljetnike, a naročito ne smiju prikazivati maloljetnike kako konzumiraju vino ili pivo;
- povezuju njihovu konzumaciju s poboljšanom tjelesnom kondicijom ili vožnjom;
- ostavljaju utisak da njihova konzumacija doprinosi društvenom ili seksualnom uspjehu;
- tvrde da vino i pivo imaju terapeutska svojstva ili da su stimulans, sedativ ili sredstva za rješavanje osobnih sukoba;
- podstiču na neumjerenu konzumaciju alkohola ili da u negativnom svjetlu predstavljaju apstinenciju ili umjerenost;
- naglašavaju da je visoki procenat alkohola pozitivni kvalitet vina ili piva.

Nove tehnike oglašavanja za medicinske proizvode i medicinske tretmane, koji su dostupni bez ljekarskog recepta, ne smiju da podstiču na njihovu nerazumnu upotrebu, moraju da ih predstavljaju objektivno i bez preuveličavanja njihovih svojstava, u skladu sa uputstvima za njihovu upotrebu.

Član 13.

Nove tehnike oglašavanja i maloljetne osobe

Upotreba novih tehnika oglašavanja ne smije da uzrokuje fizičku ili moralnu štetu maloljetnim osobama.

Nove tehnike oglašavanja ne smiju da:

- direktno podstiču maloljetnike na kupovinu ili iznajmljivanje proizvoda ili usluga, iskorištavanjem njihovog neiskustva ili lakovjernosti;
- direktno podstiču maloljetnike da traže od svojih roditelja ili drugih osoba da im kupe oglašene proizvode ili usluge;
- iskorištavaju posebno povjerenje koje maloljetnici imaju prema svojim roditeljima, nastavnicima ili drugim osobama, i
- prikazuju maloljetnike u opasnim situacijama.

Nove tehnike oglašavanja za komercijalne komunikacije za hranu i piće koje sadrže hranjive materije i supstance s hranjivim ili fiziološkim dejstvom, kao što su masti,

zasićene masne kiseline, so/natrijum i šećer, čije se prekomjerno uzimanje u ukupnoj ishrani ne preporučuje, ne smiju da:

- sadrže netačne ili obmanjujuće informacije o hranjivoj vrijednosti proizvoda;
- sugerišu da je određena hrana ili piće zamjena za voće i/ili povrće, i
- podstiču na nezdrave navike u ishrani i piću, kao što su neumjereno, pretjerano ili nekontrolisano konzumiranje.

Član 15.

Interaktivno oglašavanje

Kada se na ekranu pojavi ikona kroz koju gledalac dobija pristup interaktivnim komercijalnim uslugama, ona treba da treperi i da se ubaci u reklamni spot (obično posljednji u reklamnom bloku), ili u elektronski programski vodič, gdje treba da bude jasno označena riječju 'reklama'.

Kada gledalac klikne na ikonu, to ne smije odmah da ga odvede na komercijalni sadržaj, već prvo treba da se otvori pomoćni ekran koji sadrži upozorenje da se nakon drugog klika napušta televizijski program i ulazi u interaktivno komercijalno okruženje.

Interaktivno oglašavanje proizvoda/usluga, koje su neprikladne za maloljetne osobe (na primjer, zato što mogu da ih uznemire, imaju eksplicitni seksualni sadržaj itd.), ne smije da bude direktno dostupno kroz reklame koje se emituju u programima namijenjenim za maloljetne osobe ili koje su povezane s tim programima ili programima koji će vjerovatno da privuku pažnju maloljetnih osoba.

Između dva slota interaktivnog oglašavanja treba da prođe period od najmanje 15 minuta.

c) Smjernice za provođenje pravila o prikrivenom oglašavanju

II. PRAVILA ZA PRIKRIVENO OGLAŠAVANJE

Pravila za oglašavanje vina i piva

19. Oglašavanje vina i piva ne smije:

- da bude konkretno usmjereno na maloljetnike, a naročito ne smije da prikazuje maloljetnike kako konzumiraju vino ili pivo;

Programi u kojima je zabranjeno prikriveno oglašavanje proizvoda

30. Prikriveno oglašavanje je zabranjeno u sljedećim vrstama programa, kako je utvrđeno u Smjernicama o načinu kategorizacije vrsta audiovizuelnih i audio programa:

- sljedeće vrste informativnih programa: vijesti ili TV-žurnali; programi o aktuelnim događajima; programi o aktuelnim događajima s dokumentarnim pristupom; tok-šou emisije o aktuelnim događajima; prenosi zvaničnih sjednica državnih

institucija/organa koji se emituju uživo ili su unaprijed snimljeni; prenosi društvenih i političkih događaja koji se emituju uživo ili su unaprijed snimljeni; informativni časopisi; informativno-zabavni programi; info-servis; informativni programi u oblasti umjetnosti, kulture i društvenih nauka; dječiji programi informativnog karaktera i drugi informativni programi.

- sljedeće vrste obrazovnih programa: obrazovni programi; dokumentarci; obrazovni programi u oblasti umjetnosti, kulture i društvenih nauka; dokumentarci o vjerskim temama; dječiji programi edukativnog karaktera i drugi obrazovni programi.

- sljedeće vrste zabavnih programa: zabavni i informativni programi, te zabavni programi za djecu.

SAMOREGULATIVNI AKTI

KODEKS NOVINARA MAKEDONIJE

Savjet za medijsku etiku Makedonije/Udruženje novinara Makedonije

9.9. Novinar ne smije da intervjuiše ili fotografiše djecu mlađu od 16 godina bez saglasnosti roditelja ili staratelja, osim ako je takvo intervjuisanje ili fotografisanje u skladu s pravima djeteta.

Isto važi i za osobe s posebnim potrebama koje nisu u stanju da donose informisane odluke ili razumno rasuđuju.

SRBIJA

PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlašćenja nacionalnog regulatornog organa

Nacionalni regulatorni organ je Regulatorno telo za elektronske medije (REM), koje je osnovano u skladu sa Zakonom o elektronskim medijima. Nadležnosti Regulatora su: utvrđivanje Predloga strategije razvoja medijske usluge radija i audiovizuelnih medijskih usluga i njegovo dostavljanje Vladi na usvajanje; donošenje Statuta; donošenje opštih podzakonskih akata predviđenih zakonom; izdavanje dozvola za pružanje medijske usluge televizije i linearne medijske usluge radija; bliže uređivanje postupka, uslova i kriterija za izdavanje dozvola u skladu sa odredbama zakona i propisivanje obrasca i sadržine te dozvole; izdavanje odobrenja za pružanje medijske usluge na zahtjev i bliže uređivanje postupka izdavanja odobrenja; vođenje Registra medijskih usluga i evidencije pružalaca medijskih usluga na zahtjev; kontrolisanje rada pružalaca medijskih usluga i staranje o dosljednoj primjeni odredaba zakona; izricanje mjera pružiocima medijskih usluga u skladu sa zakonom; propisivanje pravila koja su obavezujuća za pružaoce medijskih usluga, a posebno onih kojima se obezbjeđuje sprovođenje ranije navedene strategije; odlučivanje o prijavama u vezi s programskim djelovanjem pružalaca medijskih usluga; bliže utvrđivanje logičke numeracije kanala; davanje mišljenja nadležnim državnim organima u vezi s pristupanjem međunarodnim konvencijama koje se odnose na oblast pružanja medijskih usluga; davanje inicijative za donošenje i izmjenu zakona, drugih propisa i opštih akata radi efikasnog obavljanja poslova iz svog djelokruga rada; utvrđivanje bližih pravila koja se odnose na programske sadržaje a u vezi sa zaštitom dostojanstva ličnosti i drugih ličnih prava, zaštitom prava maloljetnika, zabranom govora mržnje i dr.; vršenje analize relevantnog medijskog tržišta, u saradnji s organom nadležnim za zaštitu konkurencije i u skladu s metodologijom propisanom aktom koji donosi Regulator; vršenje istraživanja potreba korisnika medijskih usluga i zaštita njihovih interesa; saradnja i koordinacija svog rada s organom nadležnim za elektronske komunikacije i organom nadležnim za zaštitu konkurencije, kao i s drugim regulatornim organima u skladu sa zakonom; podsticanje očuvanja i zaštite srpske kulture i jezika, kao i kulture i jezika nacionalnih manjina; podsticanje unapređenja dostupnosti medijskih usluga osobama sa invaliditetom; podsticanje razvoja stvaralaštva u oblasti radija, televizije i drugih audiovizuelnih medijskih usluga; podsticanje razvoja profesionalizma i visokog stepena obrazovanja zaposlenih u elektronskim medijima u Republici Srbiji, kao i unapređenje uređivačke nezavisnosti i autonomije pružalaca medijskih usluga itd. REM može pružaoцу medijske usluge izreći sljedeće sankcije: opomenu, upozorenje, privremenu zabranu objavljivanja programskog sadržaja, odnosno može mu oduzeti dozvolu zbog povrede obaveza koje se odnose na programski sadržaj, kao i zbog povrede uslova koji su sadržani u dozvoli ili odobrenju za pružanje medijske usluge. Za vršenje stručnih i administrativnih poslova obrazovane su stručne službe Regulatora. Organi Regulatora su Savjet i predsjednik Savjeta.

Postupak upravnog spora može se pokrenuti pred Upravnim sudom u odnosu na svaku konačnu odluku Savjeta REM-a koja je donesena u slučajevima povrede uslova koji su sadržani u dozvoli.

Internetska stranica: www.rem.rs.

Sve odluke REM-a koje se odnose na postupak po prijavama ili postupak po službenoj dužnosti se objavljuju na sajtu.

Godišnji izvještaji REM-a sadrže ključne podatke o strukturi mjera izrečenih protiv pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga.

2. Zakonodavstvo vezano za zaštitu maloletnih lica

a) Zakon o elektronskim medijima

Član 22, stav 1, tačka 15 (Delokrug rada Regulatora)

Regulator:

15) utvrđuje bliža pravila koja se odnose na programske sadržaje a u vezi sa zaštitom dostojanstva ličnosti i drugih ličnih prava, zaštitom prava maloletnika, zabranom govora mržnje i dr.

Član 46, stav 4 (Sloboda prijema i reemitovanja)

Regulator privremeno ograničava slobodu prijema i reemitovanja audiovizuelne medijske usluge na zahtev iz stava 1. ovog člana u slučaju da je to neophodno radi očuvanja javnog poretka, a posebno radi sprečavanja izvršenja, istrage, otkrivanja i gonjenja učinioca krivičnog dela, zaštite maloletnih lica, radi sprečavanja podsticanja mržnje zasnovane na rasi, polu, verskoj ili nacionalnoj pripadnosti i povreda ljudskog dostojanstva, iz razloga zaštite javnog zdravlja, razloga javne bezbednosti, nacionalne bezbednosti i odbrane, zaštite potrošača, uključujući i investitore, u slučaju ozbiljnog kršenja odnosno pretnje kršenjem navedenih interesa, i srazmerno interesima o kojima je u konkretnom slučaju reč.

Član 50, stav 3 (Obaveza poštovanja ljudskih prava)

Sadržaji koji mogu da škode fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloletnika moraju biti jasno označeni i ne objavljuju se u vreme kad se osnovano može očekivati da ih maloletnici prate, imajući u vidu uobičajeni raspored njihovih aktivnosti, osim izuzetno kao zaštićena usluga sa uslovnim pristupom na način predviđen ovim zakonom.

Član 61, stav 1 **(Medijske usluge na zahtev i zaštita maloletnih lica)**

Medijska usluga na zahtev koja može da škodi fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju dece i omladine, čini se dostupnom na način koji obezbeđuje da je maloletnici u uobičajenim okolnostima neće čuti ili videti (na primer kao zaštićena usluga sa uslovnim pristupom).

Član 68 **(Zaštita maloletnih lica)**

Zabranjeno je prikazivanje pornografije, scena brutalnog nasilja i drugih programskih sadržaja koji mogu teško da naškode fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloletnika.

Regulator se stara da programski sadržaji koji mogu da naškode fizičkom, moralnom ili mentalnom razvoju maloletnika ne budu dostupni putem medijske usluge radija i televizijskog emitovanja, izuzev kad je vremenom emitovanja ili tehničkim postupkom obezbeđeno da maloletnici, po pravilu nisu u prilici da ih vide ili slušaju. Regulator podstiče pružaocima medijskih usluga da organizuju stalnu unutrašnju kontrolu sadržaja sa stanovišta zaštite maloletnika.

Regulator upoznaje pružaocima medijskih usluga sa sadržajima za koje je ustanovio da nisu u skladu sa pravilima o zaštiti maloletnika.

Regulator, na zahtev pružaoca medijske usluge, daje mišljenje o usklađenosti određenog programskog sadržaja sa pravilima o zaštiti maloletnika, odnosno uslovima da se taj sadržaj učini dostupnim (vreme emitovanja, način najave i sl.).

Programski sadržaji nepodesni za maloletnike mlađe od 16 godina ne smeju da se emituju pre 22,00 sata ni posle 6,00 sati, a nepodesni za maloletnike mlađe od 18 godina, pre 23,00 sata, ni posle 6,00 sati.

Programski sadržaji nepodesni za maloletnike mlađe od 12 godina ne smeju se emitovati u okviru dečijeg programa.

Programski sadržaji iz st. 6. i 7. ovog člana ne smeju da se oglašavaju van vremena u kojima je dopušteno emitovanje tih sadržaja.

Pružaoци medijske usluge su dužni da o pritužbama zbog nepoštovanja pravila o zaštiti maloletnika, obaveste Regulatora.

Pružaoци medijske usluge su dužni da jasno označe programe koji su u stanju da ugroze maloletnike ili su za njih neprikladni, kao i da na to upozore staratelje.

Za učešće maloletnika u audiovizuelnom programu potrebna je saglasnost roditelja, staratelja ili usvojioca, što ne isključuje dužnost emitera da obrati posebnu pažnju prilikom učestvovanja maloletnika u programu i ne isključuje njegovu odgovornost za objavljeni sadržaj.

b) Zakon o oglašavanju

Član 10, stav 1, tačka 4 (Zabranu podsticanja ugrožavanja zdravlja i bezbednosti)

Zabranjeno je da se oglasnom porukom podstiče ponašanje koje ugrožava zdravlje ili bezbednost primaoca oglasne poruke, a naročito:

(...) 4) prikazivanje maloletnika u vezi sa seksualnošću, kao i muškaraca i žena kao dečaka ili devojčica sa seksualnim odlikama odraslih.

Član 21 (Posebna pravila o zaštiti dece i maloletnika. Zaštita dece i maloletnika od neprikladnog oglašavanja)

Oglasna poruka ne sme da:

- 1) sadrži prikaz deteta ili maloletnika u opasnoj situaciji;
- 2) neposredno poziva decu ili maloletnike na kupovinu roba ili usluga ili da ih poziva da to zahtevaju od svojih roditelja;
- 3) podstiče decu ili maloletnike na ponašanje koje im može škoditi;
- 4) neposredno podstiče decu ili maloletnike na kupovinu ili zakup roba ili usluga, zloupotrebom njihovog neiskustva i lakovernosti;
- 5) zloupotrebljava posebno poverenje koje deca i maloletnici imaju u roditelje, nastavnike ili druga lica.

Opasnim situacijama iz stava 1. tačka 1) ovog člana naročito se smatraju penjanje na neobezbeđene objekte, ulazak u nepoznate prostorije, razgovor s nepoznatim ljudima i slično, ili dete koje je bez nadzora roditelja u posedu ili u blizini opasnih materija ili opreme, kao što su šibice, upaljači, benzin, lekovi, električni uređaji u domaćinstvu i slično, osim ako se oglasnom porukom neposredno promovira sigurnost dece i zaštita njihovog integriteta.

Tokom dečije emisije, odnosno emisije koja je namenjena maloletnicima, mogu se emitovati samo oglasne poruke i poruke TV prodaje koje su prikladne za dečiji uzrast, odnosno za uzrast maloletnika.

U smislu stava 3. ovog člana, tokom i najmanje deset minuta pre ili nakon emitovanja dečije emisije, odnosno emisije namenjene maloletnicima, naročito nije dozvoljeno emitovati oglasne poruke i poruke TV prodaje kojima se preporučuju:

- 1) alkoholna pića;
- 2) igre na sreću;
- 3) sredstva za paljenje, zapaljive materije i druga opasna sredstva koja mogu da dovedu u opasnost dete ili maloletnika;
- 4) proizvodi za mršavljenje, postupci lečenja, ustanove koje pružaju takve usluge, lekovi, medicinska sredstva i dijetetski dodaci.

Član 22 **(Oglasna poruka namenjena deci i maloletnicima)**

Oglasna poruka namenjena deci, u smislu ovog zakona, jeste oglasna poruka koja je, posredno ili neposredno, upućena deci.

Oglasna poruka namenjena maloletnicima, u smislu ovog zakona, jeste oglasna poruka koja je, posredno ili neposredno, upućena maloletnicima.

Član 23 **(Zloupotreba neiskustva, neznanja i lakovernosti)**

Oglasna poruka namenjena maloletnicima ne sme da zloupotrebljava nedostatak njihovog iskustva ili znanja, ili njihovu lakovernost.

Oglasna poruka namenjena deci, pored uslova iz stava 1. ovog člana, ne sme onemogućavati ili otežavati razlikovanje između stvarnosti i mašte.

Oglasna poruka namenjena deci, odnosno maloletnicima, ne sme da sadrži neistinite podatke o oglašavanoj robi ili usluzi, naročito u pogledu stvarne veličine, vrednosti, prirode, trajnosti, svojstava, brzine, boje i slično.

Ako se u oglasnoj poruci prikazuje rezultat crtanja, izrade, sklapanja, modelovanja i slično, sposobnost za ostvarenje ovog rezultata mora da odgovara prosečnoj sposobnosti deteta ili maloletnika kojima je oglasna poruka namenjena.

U slučaju iz stava 4. ovog člana mora se navesti uzrast dece, odnosno maloletnika, kojima je oglasna poruka namenjena. Oglasna poruka namenjena deci ili maloletnicima, ne sme, uz podatak o ceni, sadržati još i vrednosni sud o ceni, a naročito reči "samo", "sitnica", "povoljno" i sl.

Odredbe ovog člana shodno se primenjuju na televizijske i radijske programe i medijske usluge na zahtev po kojem su specijalizovane za programske sadržaje namenjene deci, odnosno maloletnicima.

Detete, u smislu ovog zakona, jeste lice koje nije navršilo 12 godina. Maloletnik, u smislu ovog zakona, jeste lice koje je navršilo 12, a nije 18 godina.

Oglasna poruka namenjena deci, odnosno maloletnicima, ne sme zajedno s robom ili uslugom koja je njima namenjena, preporučivati robu ili uslugu koja nije njima namenjena.

Član 24 **(Zaštita zdravlja i razvoja)**

Zabranjeno je oglašavanje mleka, druge hrane i pića za odojčad do šest meseci starosti, kao i pribora za njihovo korišćenje.

Zabranjeno je oglašavanje koje podstiče ili navodi na ponašanje kojim se ugrožava zdravlje, fizički i psihički razvoj dece ili maloletnika.

Član 25 (Zaštita integriteta)

Oglasna poruka namenjena maloletnicima ne sme da sadrži prikaz nasilja, uključujući i scene nasilja između animiranih likova, lutaka i slično.

Oglasna poruka namenjena maloletnicima ne sme da zloupotrebljava njihovo poverenje u određena lica, a naročito prema roditeljima, nastavnicima, lekarima i slično, narušavanjem njihovog autoriteta i stava.

Oglasna poruka namenjena maloletnicima ne sme da sugeriše da će korišćenjem robe ili usluge steći fizičke, intelektualne ili druge društvene prednosti nad ostalim maloletnicima, odnosno da će nekorišćenje robe ili usluge imati suprotno dejstvo.

Odredbe ovog člana shodno se primenjuju i na oglašavanje namenjeno deci.

Član 34, stav 6 (Emitovanje TV oglašavanja i TV prodaje bez prekidanja emisije)

Zabranjeno je emitovanje TV oglašavanja, odnosno TV prodaje na način iz stava 1. ovog člana u emisijama vesti, emisijama isključivo namenjenim deci ili maloletnicima, verskim emisijama i programima o aktuelnim društveno-političkim događajima.

Član 46, stav 3, tačka 3 (Ograničenja oglašavanja alkoholnih pića)

Oglašavanje alkoholnih pića, uključujući svako isticanje žiga ili druge oznake alkoholnog pića, nije dozvoljeno.

(...) Izuzetno od zabrane oglašavanja iz stava 1. ovog člana, dozvoljeno je oglašavanje alkoholnih pića sa sadržajem alkohola manjim od 20%.

(...) 3) putem elektronskih medija, u bioskopima, pozorištima ili drugim prostorima gde se vrši prikazivanje odnosno izvođenje predstava, u terminu od 18:00 do 06:00 časova, osim ako su tematski ili ciljno namenjene deci ili maloletnicima.

Član 47, stav 2, tačka 3 (Zabranjeni načini oglašavanja)

Zabranjeno je u oglašavanju prikazivati upotrebu ili oponašanje upotrebe alkoholnih pića. Oglašavanje alkoholnih pića ne sme da:

(...) 3) posredno ili neposredno bude usmereno na decu ili maloletnike, niti da prikazuje decu ili maloletnike u kontekstu upotrebe alkoholnih pića.

Član 49 **(Upozoravajuća poruka)**

Oglasna poruka kojom se oglašava alkoholno piće mora da sadrži i upozoravajuću poruku kojom se upućuje na zabranu prodaje i služenja alkoholnih pića deci ili maloletnicima.

Član 56 **(Vreme oglašavanja igara na sreću)**

Oglašavanje klasičnih i posebnih igara na sreću putem elektronskih medija, kao i u bioskopima, pozorištima ili drugim prostorima gde se vrši prikazivanje odnosno izvođenje predstava, dozvoljeno je, osim ako su tematski ili ciljno namenjene deci ili maloletnicima.

Oglašavanje klasičnih i posebnih igara na sreću mora da sadrži upozorenje o zabrani učestvovanja deci ili maloletnicima.

Oglašavanje klasičnih i posebnih igara na sreću ne sme da:

- 1) iskorišćava neiskustvo ili nedostatak znanja dece ili maloletnika;
- 2) koristi decu ili maloletnike u oglašavanju, odnosno usmerava oglašavanje na decu ili maloletnike;
- 3) povezuje učestvovanje u igrama na sreću sa aktivnostima namenjenim deci ili maloletnicima;
- 4) povezuje učestvovanje u igrama na sreću sa sticanjem zrelosti.

Član 60, stav 3 **(Ograničenja oglašavanja pornografije)**

Zabranjeno je oglašavanje iz stava 2. ovog člana koje upućuje na pornografiju u specijalizovanim televizijskim i radijskim programima namenjenim deci ili maloletnicima, kao i u televizijskim i radijskim programima u kojima se, u vremenskom periodu iz stava 2. ovog člana, emituju emisije namenjene deci ili maloletnicima, ili čiju publiku u značajnom delu čine takva lica.

c) Zakon o javnom informisanju i medijima

Član 77 **(Zaštita maloletnika)**

U cilju zaštite slobodnog razvoja ličnosti maloletnika, posebno se mora voditi računa da sadržaj medija i način distribucije medija ne naškode moralnom, intelektualnom, emotivnom ili socijalnom razvoju maloletnika.

Član 78 (Zabrana javnog izlaganja pornografije)

Ne sme se na način dostupan maloletnicima javno izlagati štampani medij s pornografskim sadržajem.

Štampani medij s pornografskim sadržajem na naslovnoj i poslednjoj strani ne sme da sadrži pornografiju, a mora imati vidno upozorenje da sadrži pornografiju, kao i upozorenje da nije namenjen maloletnicima.

Na pornografske audio i audiovizuelne medijske sadržaje, kao i na sadržaje koji se distribuiraju putem interneta, primenjuju se odredbe posebnog zakona kojim se uređuju elektronski mediji.

Član 80, stav 2 (Privatan život i lični zapisi)

Maloletnik se ne sme učiniti prepoznatljivim u informaciji koja može da povredi njegovo pravo ili interes.

d) Pravilnik o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga

Značenje izraza u ovom pravilniku Član 2

- **maloletnik** je lice koje nije navršilo 18. godinu života;
- **posebno osetljiv maloletnik** je maloletnik koji ima ozbiljne duševne probleme ili se pak nalazi u osetljivoj životnoj situaciji (npr. žrtva porodičnog, seksualnog, vršnjačkog ili drugog oblika nasilja, duševno oboljenje, izvršenje krivičnog dela, pokušaj samoubistva, bavljenje prostitucijom, zloupotreba alkohola ili opojnih droga, čiji roditelji se nalaze u zatvoru ili su ga napustili i sl.);
- **pornografijom** se smatra eksplicitno prikazivanje polnog organa ili polnog čina bez naročitog programskog i umetničkog opravdanja;
- **erotskim programskim sadržajem** se smatra sadržaj u kome se prikazuju naga ljudska tela u polnom činu ili sama naga tela, bez eksplicitnih scena polnog čina (penetracije, oralnog seksa, masturbacije i sl.) ili polnog organa, ali u kontekstu realizacije seksualne aktivnosti;
- **rijaliti programski sadržaj** je sadržaj koji pretežno u cilju zabave prikazuje, u prirodnom ili veštački stvorenom okruženju (npr. veštački stvorena zajednica ljudi na ograničenom fizičkom prostoru), na koji način se jedan ili više učesnika ponaša u unapred predviđenim, spontano ili na drugi način nastalim konkretnim životnim situacijama (npr. suživot u određenoj zajednici ljudi, međusobna komunikacija, rad, dokolica, rešavanje određenih zadatah ili nepredviđenih konkretnih životnih problema i sl.) u određenom vremenskom

periodu, a u kojem učesnici, po pravilu, učestvuju radi pribavljanja određene imovinske ili neimovinske koristi;

- **dečiji programski sadržaj** je sadržaj koji je prema svojoj formi, sadržaju, funkciji i vremenu emitovanja isključivo namenjen maloletnicima mlađim od 12 godina (u daljem tekstu: dečiji program);
- **programski sadržaj namenjen maloletnicima** je sadržaj koji je prema svojoj formi, sadržaju, funkciji i vremenu emitovanja isključivo namenjen maloletnicima koji imaju 12 godina ili su stariji;
- **nasiljem** se smatra ponašanje koje podrazumeva primenu sile ili pretnje radi nanošenja povrede ili ugrožavanja drugog lica, drugog živog bića ili stvari (fizičko, verbalno, psihičko ili seksualno nasilje);
- **teškim nasiljem** se smatra ponašanje kod koga se primenom sile žrtva lišava života ili joj se nanose teške povrede ili se kod nje izaziva ozbiljna patnja (npr. surovo, nečovečno postupanje, sakaćenje žive osobe ili leša, sadistički postupci), kao i koje za posledicu ima veliki broj žrtava ili velika materijalna razaranja;
- **seksualnim nasiljem** smatra se ponašanje kojim se uz primenu sile ili pretnje drugo lice, protivno njegovoj volji, prinuđava na polni odnos ili mu se dodiruju intimni delovi tela;
- **prikazivanjem seksualnosti** smatra se prikazivanje dodirivanja intimnih delova tela u cilju pobuđivanja polnog nagona ili prikazivanje polnog odnosa;
- **zastrašujućim scenama** smatraju se sadržaji koji kod gledalaca, odnosno slušalaca mogu izazvati osećanje šoka, straha, uznemirenosti ili gađenja;
- **štetna supstanca** je supstanca čija zloupotreba, zbog njenog sastava ili drugih svojstava, može biti štetna ili opasna;
- **opasnim ponašanjem** smatra se ponašanje kojim onaj koji ga preduzima dovodi u opasnost sebe ili druge, a koje maloletnik može lako podražavati (npr. izazivanje požara na način koji maloletnik može podražavati, neoprezno rukovanje opasnim oruđem koje je dostupno maloletniku, nebezbedno rukovanje motornim vozilom i sl.);
- **diskriminatorским postupanjem** se smatra svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koje se zasniva na njihovim stvarnim ili pretpostavljenim ličnim svojstvima (npr. rasa, boja kože, državljanstvo, nacionalna pripadnosti ili etničko poreklo, jezik, versko ili političko ubeđenje, pol, rodni identitet, seksualna orijentacija, imovno stanje, genetske osobenosti, zdravstveno stanje, invaliditet, bračni i porodični status, osuđivanost, starosno doba, izgled i dr.);
- **nepristojnim ponašanjem** se smatra ponašanje, uključujući i govor, koje je neprihvatljivo u kontekstu prosečnog gledaoca ili slušaoca (npr. psovanje, nepristojna gestikulacija ili mimika i sl.).

Opšte obaveze

Član 3

Pružalac medijske usluge je dužan da preduzme sve neophodne mere kako njegov programski sadržaj ne bi naškodilo razvoju maloletnika, imajući pri tom u vidu da maloletnici uživaju pravo na veći stepen zaštite slobodnog razvoja ličnosti nego punoletna lica.

Pružalac medijske usluge rukovodi se najboljim interesom maloletnika prilikom kategorizacije programskih sadržaja, prilikom učešća maloletnika u programskom sadržaju, kao i prilikom objavljivanja informacije koja se neposredno ili posredno odnosi na maloletnika i njegov privatni i porodični život.

NAČIN OBJAVLJIVANJA PROGRAMSKIH SADRŽAJA KOJI MOGU NAŠKODITI RAZVOJU MALOLETNIKA

Programski sadržaji koji mogu teško naškoditi razvoju maloletnika

Član 4

Zabranjeno je prikazivanje:

1. pornografije;
2. brutalnog nasilja, bez naročitog programskog i umetničkog opravdanja; i
3. drugih programskih sadržaja koji mogu teško da naškode fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloletnika.

Izuzetno od stava 1. ovog člana, pornografija može biti dostupna javnosti samo ako se objavljuje kao deo zaštićene usluge (medijska usluga sa uslovnim pristupom), kojoj se pristupa putem ličnog identifikacionog broja (eng. Personal Identification Number PIN) ili drugog sličnog sistema uslovnog pristupa.

Tokom celog trajanja programskog sadržaja iz stava 2. ovog člana u gornjem uglu ekrana emituje se grafička oznaka u vidu kruga crvene boje u kome je u beloj boji ispisano "18+", a koja zauzima 1/32 ekrana.

Ako se programski sadržaj iz stava 2. ovog člana objavljuje kao deo nelinearne medijske usluge sa uslovnim pristupom, on se odvaja od ostalih programskih sadržaja tako što se smešta u poseban deo kataloga programa i obeležava postavljanjem grafičke oznake iz stava 3. ovog člana u katalogu programa, s tim da takva oznaka mora biti prisutna i tokom celog trajanja tog programskog sadržaja.

Primerak grafičke oznake iz stava 3. ovog člana odštampan je uz ovaj pravilnik kao Prilog 1, čini njegov sastavni deo i objavljuje se na Internet stranici Regulatora.

Programski sadržaji koji mogu naškoditi razvoju maloletnika

Opšte obaveze

Član 5

Pružalac medijske usluge dužan je da programski sadržaj koji može naškoditi razvoju maloletnika jasno označi na način uređen ovim pravilnikom i ne sme ga objaviti u

vreme kad se osnovano može očekivati da ga maloletnici prate, imajući u vidu uobičajeni raspored njihovih aktivnosti.

Izuzetno, ako pružalac medijske usluge programski sadržaj koji može naškoditi razvoju maloletnika pruža kao zaštićenu uslugu sa uslovnim pristupom, može ga objaviti u vreme iz stava 1. ovog člana, ali je i tada dužan da ga jasno označi na način uređen ovim pravilnikom.

Obaveza kategorizacije programskih sadržaja

Član 6

Pružalac medijske usluge kategorizuje svaki programski sadržaj koji može naškoditi razvoju maloletnika.

Izuzetno od stava 1. ovog člana, pružalac medijske usluge nije dužan da kategorizuje vesti i programe aktuelnosti, dok sportski program kategorizuje samo u slučaju koji je predviđen ovim pravilnikom.

Ako se u emisiji vesti ili programu aktuelnosti emituje sadržaj koji može naškoditi razvoju maloletnika (npr. posledice nasilja, tragičnog događaja ili prirodnih katastrofa), on mora biti neposredno pre njegovog emitovanja jasno najavljen odgovarajućim usmenim ili pisanim upozorenjem.

Kategorije programskih sadržaja

Član 7

Pružalac medijske usluge kategorizuje programske sadržaje koji mogu naškoditi razvoju maloletnika u sledeće kategorije:

4. programski sadržaj nepodesan za maloletnike mlađe od 12 godina;
5. programski sadržaj nepodesan za maloletnike mlađe od 16 godina;
6. programski sadržaj nepodesan za osobe mlađe od 18 godina.

Vreme emitovanja kategorisanih programskih sadržaja u linearnim medijskim uslugama

Član 8

Programski sadržaj nepodesan za maloletnike mlađe od 12 godina može se emitovati samo u vreme kada se objektivno može očekivati da oni prate program uz prisustvo roditelja, imajući u vidu uobičajeni raspored njihovih aktivnosti (npr. vreme polaska u školu, radni ili neradni dan, školski raspust, uobičajeno radno vreme i dr.).

Programski sadržaj nepodesan za maloletnike mlađe od 16 godina može se emitovati samo u periodu od 22,00 do 6,00 sati.

Programski sadržaj nepodesan za osobe mlađe od 18 godina može se emitovati samo u periodu od 23,00 do 6,00 sati.

Vremenska ograničenja iz st. 1, 2. i 3. ovog člana odnose se kako na premijerno, tako i na ponovljeno (reprizno) emitovanje određenog programskog sadržaja.

Programski sadržaj iz st. 1, 2. ili 3. ovog člana može se emitovati bez vremenskog ograničenja, ako je deo zaštićene usluge (medijska usluga sa uslovnim pristupom),

kojoj se pristupa putem ličnog identifikacionog broja (eng. Personal Identification Number [PIN]) ili drugog sličnog sistema uslovnog pristupa.

Vreme dostupnosti kategorisanih programskih sadržaja u nelinearnim medijskim uslugama

Član 9

Programski sadržaji iz člana 7. tač. 1) i 2) ovog pravilnika mogu biti bez vremenskog ograničenja dostupni javnosti u okviru nelinearnih medijskih usluga.

Programski sadržaj iz člana 7. tačka 3) ovog pravilnika može biti u okviru nelinearnih medijskih usluga dostupan javnosti samo u periodu od 23,00 do 6,00 sati, osim ako je deo zaštićene usluge (medijska usluga sa uslovnim pristupom), kojoj se pristupa putem ličnog identifikacionog broja (eng. Personal Identification Number [PIN]) ili drugog sličnog sistema uslovnog pristupa, kada može biti dostupan bez vremenskog ograničenja.

Način označavanja kategorisanih programskih sadržaja u linearnim medijskim uslugama

Član 10

Pružalac medijske usluge označava programski sadržaj nepodesan za maloletnike mlađe od 12 godina posredstvom tekstualnog i usmenog obaveštenja: "Program koji sledi nije prikladan za osobe mlađe od 12 godina." i grafičke oznake u vidu kruga zelene boje u kome je u beloj boji ispisan broj 12.

Pružalac medijske usluge označava programski sadržaj nepodesan za maloletnike mlađe od 16 godina posredstvom tekstualnog i usmenog obaveštenja: "Program koji sledi nije prikladan za osobe mlađe od 16 godina." i grafičke oznake u vidu kruga žute boje u kome je u crnoj boji ispisan broj 16.

Pružalac medijske usluge označava programski sadržaj nepodesan za osobe mlađe od 18 godina posredstvom tekstualnog i usmenog obaveštenja: "Program koji sledi nije prikladan za osobe mlađe od 18 godina." i grafičke oznake u vidu kruga crvene boje u kome je u beloj boji ispisan broj 18.

Tekstualno i usmeno obaveštenje iz st. 1, 2. i 3. ovog člana emituje se neposredno pre početka kategorisanog programskog sadržaja.

Grafička oznaka iz st. 1, 2. i 3. ovog člana emituje se u gornjem uglu ekrana tokom celog trajanja kategorisanog sadržaja i zauzima 1/32 ekrana.

Ako se kategorisani programski sadržaj emituje u okviru radijskog programa, označava se putem usmenog obaveštenja iz st. 1, 2. i 3. ovog člana, koje se emituje neposredno pre emitovanja tog programskog sadržaja i nakon svakog prekida njegovog emitovanja.

Primeri grafičkih oznaka iz st. 1, 2. i 3. ovog člana odštampani su uz ovaj pravilnik kao Prilozi 2, 3. i 4, čine njegov sastavni deo i objavljuju se na internetskoj stranici Regulatora.

Način označavanja kategorisanih programskih sadržaja u nelinearnim medijskim uslugama

Član 11

Pružalac nelinearne medijske usluge označava kategorisani programski sadržaj tako što u katalogu programa postavlja grafičku oznaku iz odredbe člana 10. st. 1, 2. i 3. ovog pravilnika, s tim da iz načina njenog postavljanja mora jasno proisticati na koji se programski sadržaj ona odnosi.

Najava kategorisanih programskih sadržaja

Član 12

Kategorisani programski sadržaj može se najavljivati samo u vremenskom periodu u kome je dozvoljeno njegovo emitovanje.

Ako se kategorisani programski sadržaj najavljuje posredstvom emitovanja kratkih inserata iz tog sadržaja (tzv. promo sadržaji):

7. u televizijskom programu se tokom celog trajanja najave emituje grafička oznaka iz člana 10. st. 1, 2. i 3. ovog pravilnika;
8. u radijskom programu takvoj najavi prethodi usmeno obaveštenje iz člana 10. st. 1, 2. i 3. ovog pravilnika.

Merila za kategorizaciju programskih sadržaja

Član 13

Pružalac medijske usluge ocenjuje da li je neophodno kategorizovati određeni programski sadržaj, tako što uzima u obzir da li se u njemu prikazuju sledeći potencijalno škodljivi sadržaji:

9. nasilje i njegove posledice;
10. seksualno nasilje;
11. nago ljudsko telo;
12. seksualnost;
13. zastrašujuće scene;
14. pušenje i zloupotreba opojnih droga, alkohola i drugih štetnih supstanci;
15. opasno ponašanje;
16. diskriminatorско postupanje;
17. nepristojno ponašanje.

Prilikom ocene da li je neophodno kategorizovati određeni programski sadržaj, pružalac medijske usluge uzima u obzir i u kom kontekstu se prikazuju potencijalno škodljivi sadržaji iz stava 1. tač. 1) 9) ovog člana:

18. cilj ili priroda programskog sadržaja u kome se prikazuje potencijalno škodljiv sadržaj (npr. ako se potencijalno škodljiv sadržaj prikazuje u obrazovnom, istorijskom ili komičnom kontekstu, to, po pravilu, dovodi do blaže kategorizacije programskog sadržaja);
19. priroda sadržaja medijske usluge u kojoj se objavljuje određeni programski sadržaj (npr. medijska usluga specijalizovana za dečije programske sadržaje);

20. da li je reč o fikcijskom ili nefikcijskom programskom sadržaju (npr. nefikcijski programski sadržaj u kome se prikazuje nasilje, po pravilu, strožije se kategorizuje);
21. stepen realističnosti prikazivanja potencijalno škodljivih sadržaja (npr. ako je radnja smeštena u svet fantazije i nasilje se događa između natprirodnih bića, to, po pravilu, dovodi do blaže kategorizacije programskog sadržaja; naprotiv, ako je radnja smeštena u okruženje koje je blisko maloletniku, kao što su porodica i škola, prisustvo nasilja, po pravilu, dovodi do strožije kategorizacije);
22. broj, dužina, učestalost, intenzitet (u kojoj meri postoji auditivna, vizuelna ili verbalna naglašenost) i detaljnost prikazivanja potencijalno škodljivih sadržaja (npr. detaljno i intenzivno prikazivanje telesnih povreda, krvi ili drugih scena koje mogu kod gledaoca izazvati osećanje nelagodnosti, straha, uznemirenosti ili gađenja, dovodi, po pravilu, do strožije kategorizacije programskog sadržaja);
23. očekivano dejstvo koje će programski sadržaj imati na gledaoce ili slušaoce, a naročito u kakvom okruženju, odnosno atmosferi se potencijalno štetni sadržaji prikazuju (npr. ako se teške posledice nasilja ili seksualnost prikazuju u mračnom društvenom okruženju, odnosno atmosferi, programski sadržaj se, po pravilu, strožije kategorizuje);
24. kakav stav je u programskom sadržaju zauzet prema nasilju, zloupotrebi štetnih supstanci, opasnom ponašanju ili diskriminatorskom postupanju (npr. ako je prema nasilnom ponašanju zauzet kritički stav, to dovodi, po pravilu, do blaže kategorizacije programa);
25. vreme proizvodnje programskog sadržaja (npr. ponašanje koje se danas može smatrati neprihvatljivim, blaže će se ceniti ako je prikazano u programskom sadržaju koji je proizveden u vreme kada je ono bilo prihvatljivo).

Pružalac medijske usluge kategorizuje programski sadržaj koji može naškoditi razvoju maloletnika primenom merila iz st. 1. i 2. ovog člana, nakon ocene ispunjenosti svakog merila posebno i svih merila zajedno.

Programski sadržaji nepodesni za maloletnike mlađe od 12 godina

Član 14

Programski sadržaj nepodesan za maloletnike mlađe od 12 godina odlikuje se povremenim, umereno dugačkim, umereno intenzivnim i umereno detaljnim prikazivanjem sadržaja iz člana 13. stav 1. tač. 1) 29) ovog pravilnika, koji s obzirom na kontekst u kome se prikazuju nisu nepodesni za maloletnike koji imaju 12 ili više godina, te on ima sledeća obeležja:

26. povremeno prikazivanje umerenog nasilja i njegovih posledica, dok se teško nasilje i njegove posledice mogu prikazivati kratko i bez detalja. Izuzetno, kratko i retko prikazivanje scena koje sadrže detaljno prikazivanje teškog

nasilja i njegovih posledica može biti prisutno u programskom sadržaju ako je to opravdano njegovim obrazovnim ciljem;

27. seksualno nasilje ne sme biti prikazano, ali samim tokom radnje može biti nagovešteno da se ono odigralo;
28. nago ljudsko telo može biti prikazano, ali ne u kontekstu seksualnosti;
29. seksualnost može biti prikazana povremeno i diskretno;
30. zastrašujuće scene moraju se umereno prikazivati, s tim da one ne smeju biti učestale i posebno naglašene;
31. prikazivanje pušenja i zloupotrebe opojnih droga, alkohola i drugih štetnih supstanci ne sme biti učestalo, niti značaj i dejstva njihove zloupotrebe smeju biti prikazani kao zabavni ili manje bitni nego što jesu u stvarnom životu;
32. opasno ponašanje ne sme biti detaljno prikazano, niti prema takvom ponašanju u programskom sadržaju kao celini sme biti izražen pozitivan stav;
33. diskriminatorско postupanje ne sme biti prikazano uz pozitivan stav prema takvom postupanju, niti ga je dozvoljeno prikazivati ako je ono preduzeto uz vršenje nasilja;
34. umereno nepristojno ponašanje je dozvoljeno, ali ne sme biti učestalo, niti može predstavljati način komunikacije (npr. psovka koja prati izražavanje kao poštapalica), dok veoma nepristojno ponašanje može biti prisutno samo kratko, ali nikako ako se ono koristi u vidu akta agresije, odnosno da bi se neko uvredio.

Programski sadržaji nepodesni za maloletnike mlađe od 16 godina

Član 15

Programski sadržaj nepodesan za maloletnike mlađe od 16 godina odlikuje se učestalim, dugačkim, intenzivnim i detaljnim prikazivanjem sadržaja iz člana 13. stav 1. tač. 1) 9) ovog pravilnika, koji s obzirom na kontekst u kome se prikazuju nisu nepodesni za maloletnike koji imaju 16 ili više godina, te on ima sledeća obeležja:

35. teško nasilje i njegove posledice mogu biti detaljno prikazani, ali programski sadržaj ne sme biti naročito usmeren na scene u kojima se oni detaljno prikazuju;
36. seksualno nasilje može biti samo diskretno prikazano, bez naročite usmerenosti na detalje takvog ponašanja i patnju žrtve;
37. ne postoje ograničenja u pogledu prikazivanja nago ljudskog tela, ako se ono ne prikazuje u kontekstu seksualnosti, dok prikazivanje u tom kontekstu ne sme biti detaljno;
38. seksualnost može biti učestalo prikazana, ali bez prikazivanja detalja, osim ako se ono prikazuje u cilju obrazovanja o seksualnosti i ljudskom zdravlju;
39. zastrašujuće scene mogu biti učestalo i intenzivno prikazane, ali samo ako takve scene nisu posledica sadističkog ili seksualnog ponašanja;

40. pušenje i zloupotreba opojne droge, alkohola ili drugog štetnog sredstva mogu biti učestalo prikazani, ali u programskom sadržaju kao celini ne sme biti izražen pozitivan stav prema takvom ponašanju;
41. opasno ponašanje sme biti detaljno prikazano, ali programski sadržaj ne sme biti naročito usmeren na scene u kojima se takvo ponašanje detaljno prikazuje, niti prema takvom ponašanju u programskom sadržaju kao celini sme biti izražen pozitivan stav;
42. diskriminatorско postupanje može biti prikazano i kada je preduzeto uz vršenje nasilja, ali u programskom sadržaju kao celini prema takvom postupanju mora biti zauzet negativan stav;
43. veoma nepristojno ponašanje može biti učestalo, dok najteži oblici nepristojnog ponašanja mogu biti samo kratko prikazani, ali nikada ako se ono koristi kao akt agresije, odnosno da bi se neko uvredio.

Programski sadržaji nepodesni za osobe mlađe od 18 godina

Član 16

Programski sadržaj nepodesan za osobe mlađe od 18 godina odlikuje se veoma učestalim, veoma dugačkim, veoma intenzivnim i veoma detaljnim prikazivanjem sadržaja iz člana 13. stav 1. tač. 1) 29) ovog pravilnika, te on ima sledeća obeležja:

44. naročita usmerenost na detaljno prikazivanje teškog nasilja i njegovih zastrašujućih posledica;
45. prikazivanje seksualnog nasilja, uz naročitu usmerenost na detalje takvog ponašanja i patnju žrtve;
46. detaljno prikazivanje seksualnosti, pod uslovom da primarna namena programskog sadržaja nije pobuđivanje seksualnog uzbuđenja;
47. prikazivanje erotskih sadržaja;
48. veoma detaljno i veoma intezivno prisustvo zastrašujućih scena;
49. detaljno prikazivanje zloupotrebe opojnih droga, alkohola ili drugih štetnih supstanci, iako u programskom sadržaju kao celini nije izražen negativan stav prema takvom ponašanju;
50. detaljno prikazivanje opasnog ponašanja, iako u programskom sadržaju kao celini nije izražen negativan stav prema takvom ponašanju;
51. detaljno prikazivanje diskriminatorског ponašanja, iako u programskom sadržaju kao celini nije izražen negativan stav prema takvom ponašanju.
52. prikazivanje najgrubljeg nepristojnog ponašanja, čak i kada se koristi u vidu akta agresije, odnosno da bi se neko uvredio.

U kategoriju programskog sadržaja nepodesnog za osobe mlađe od 18 godina ne mogu se svrstati sadržaji čije je objavljivanje zakonom zabranjeno, a naročito:

53. sadržaj koji ističe i podržava nasilje, ponašanje koje je zakonom predviđeno kao krivično delo, prekršaj ili privredni prestup, ili zloupotrebu opojnih droga, kao i ako zloupotrebljava lakovernost gledalaca ili slušalaca, u smislu odredbe člana 47. stav 1. tačka 4) Zakona o elektronskim medijima;

54. sadržaj kojim se ne poštuje dostojanstvo ličnosti ili drugo ljudsko pravo, a naročito ako prikazuje ponižavajuće postupanje, scene nasilja i mučenja, osim kada za to postoji programsko i umetničko opravdanje, u smislu odredbe člana 50. stav 2. Zakona o elektronskim medijima;
55. sadržaj koji sadrži informacije kojima se podstiče, na otvoren ili prikriven način, diskriminacija, mržnja ili nasilje zbog rase, boje kože, predaka, državljanstva, nacionalne pripadnosti, jezika, verskih ili političkih ubeđenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, imovnog stanja, rođenja, genetskih osobenosti, zdravstvenog stanja, invaliditeta, bračnog i porodičnog statusa, osuđivanosti, starosne dobi, izgleda, članstva u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugih stvarnih, odnosno pretpostavljenih ličnih svojstava, u smislu člana 51. Zakona o elektronskim medijima;
56. sadržaj koji podstiče na akt neposrednog rušenja ustavnog poretka ili na akt neposrednog nasilja prema licu ili grupi na osnovu rase, nacionalne pripadnosti, političke pripadnosti, veroispovesti, seksualne opredeljenosti, invaliditeta ili drugog ličnog svojstva, u smislu člana 59. Zakona o javnom informisanju i medijima ("Službeni glasnik RS", broj 83/14);
57. sadržaj radi čije proizvodnje je životinja ubijena, zlostavljana ili podsticana na agresivnost i protivprirodno ponašanje, u smislu odredbe člana 7. stav 1. tačka 24) Zakona o dobrobiti životinja ("Službeni glasnik RS", broj 41/09);
58. sadržaj koji propagira ili reklamira prostituciju, u smislu člana 184. stav 1. Krivičnog zakonika ("Službeni glasnik RS", br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12 i 104/13);
59. pornografski sadržaj nastao iskorišćavanjem maloletnog lica, u smislu člana 185. stav 4. Krivičnog zakonika;
60. sadržaj kojim se poziva da se silom promeni ustavno uređenje Republike Srbije, u smislu člana 309. stav 1. Krivičnog zakonika;
61. sadržaj kojim se poziva na agresivan rat, u smislu člana 386. stav 1. Krivičnog zakonika.

Posebne odredbe u vezi sa emitovanjem rijaliti programskih sadržaja

Član 17

Rijaliti programski sadržaj se smatra nepodesnim za maloletnike mlađe od 16 godina, ako se u njemu prikazuje nepristojno ponašanje koje se ne koristi kao akt agresije, odnosno da bi se neko uvredio ili se prikazuje konzumiranje alkoholnih pića, osim ako je ono izostavljeno iz snimka ili potpuno prikriveno upotrebom visokofrekventnog tona (bips), zamagljenja slike ili na drugi sličan način.

Rijaliti programski sadržaj se smatra nepodesnim za osobe mlađe od 18 godina, ako se u njemu prikazuje nasilje, nepristojno izražavanje preduzeto kao akt agresije, odnosno u cilju vređanja, pušenje, neumereno konzumiranje alkoholnih pića ili nago ljudsko telo.

U rijaliti programskom sadržaju ne mogu se prikazivati: teško nasilje, seksualnost, zloupotreba opojnih droga, kao i ponašanje koje predstavlja govor mržnje ili kojim se vređa ljudsko dostojanstvo ili drugo ljudsko pravo.

Ako u toku rijaliti programskog sadržaja koji se emituje direktno (uživo) dođe do eskalacije nasilja ili nepristojnog ponašanja preduzetog u cilju vređanja, pružalac medijske usluge je dužan da odmah prekine njegovo emitovanje, ako ne može na drugi način da izbegne prikazivanje takvog ponašanja (npr. isključenje tona, promena kadra i sl.).

Posebne odredbe u vezi sa emitovanjem sportskih programskih sadržaja **Član 18**

Sportski programski sadržaji se ne kategorizuju.

Izuzetno od stava 1. ovog člana, prenos ili snimak ekstremnog borilačkog sporta (npr. mešovite borilačke veštine – eng. Mixed Martial Arts (MMA) i sl.), koji može sadržati prikazivanje teškog nasilja, kategorizuje se kao nepodesan za maloletnike mlađe od 16 godina.

Ako u toku prenosa sportskog događaja dođe do fizičkog obračuna u publici ili među učesnicima događaja, nereda ili neovlašćenog ulaska na sportski teren, pružalac medijske usluge ih može u toku prenosa prikazati samo ako je došlo do remećenja toka sportskog događaja (npr. privremeni prekid utakmice), i to u meri u kojoj je to neophodno da bi gledalac bio upoznat s razlozima koji su uticali na redovan tok sportskog događaja.

Ograničenje iz stava 3. ovog člana ne utiče na prikazivanje fizičkog obračuna, nereda ili neovlašćenog ulaska na teren u informativnom programu.

Posebne odredbe o emitovanju programskih sadržaja koji se odnose na samoubistvo **Član 19**

Programski sadržaj u kome se prikazuju metode izvršenja samoubistva može se emitovati samo ako je to opravdano ciljem i prirodom takvog sadržaja (npr. programski sadržaj umetničke ili obrazovne prirode), ali se takav programski sadržaj kategorizuje kao nepodesan za maloletnike mlađe od 16 godina.

Prilikom informisanja javnosti o izvršenom samoubistvu ili pokušaju samoubistva, pružalac medijske usluge je dužan da se uzdrži od:

62. navođenja detalja o načinu na koji je neko lice izvršilo ili pokušalo samoubistvo;
63. objavljivanja podataka o izvršenom ili pokušanom samoubistvu u udarnom terminu emisije vesti (npr. naslovi, vest dana ili kao prva ili najvažnija vest dana i sl.);
64. objavljivanja snimka izvršenja samoubistva, fotografije preminulog, kao i prikazivanja mesta na kome je izvršeno samoubistvo;
65. odobravanja izvršenja ili pokušaja samoubistva;

66. predstavljanja uzroka izvršenja ili pokušaja samoubistva na pojednostavljen način (npr. samoubistvo je učinjeno samo iz jednog razloga i sl.).

Prilikom objavljivanja informacije iz stava 2. ovog člana, pružalac medijske usluge objaviće i kontakt podatke odgovarajuće organizacije koja se bavi prevencijom samoubistava, ako je to moguće s obzirom na prirodu i trajanje programskog sadržaja u kome se ta informacija objavljuje.

Odredbe ovog člana primenjuju se i na sadržaje koji se odnose na samopovređivanje.

Dečiji program i programski sadržaji namenjeni maloletnicima **Član 20**

Dečiji program mora biti podesan za maloletnike mlađe od 12 godina i koncipiran tako da ih podstiče na sticanje, očuvanje i razvoj vrlina (razumevanje, saosećanje, milost, hrabrost, rasuđivanje, poštenje, pravednost, obrazovanost, ljubav i dr.) i mora nastojati da kod njih izazove pozitivna osećanja (osećanje prijatnosti, sreće, divljenja, saosećanja i sl.).

Dečiji program se može baviti određenim pitanjima koja se odnose na dečije odrastanje i razvoj (npr. odnosi sa vršnjacima, problemi sa učenjem), ali se ona moraju obraditi na način koji je prilagođen njihovom uzrastu.

Programski sadržaj namenjen maloletnicima mora biti podesan za maloletnike koji imaju 12 ili više godina, s tim da se on može baviti ozbiljnim pitanjima koja se odnose na njihovo odrastanje i razvoj (npr. problemi adolescenata, vršnjačko nasilje, nasilje u porodici), kao i drugim društvenim pitanjima koja su u domenu njihovog rasuđivanja. Nasilje, pušenje, zloupotrebu opojnih droga, alkohola ili drugih štetnih supstanci ili nepristojno ponašanje nije dozvoljeno prikazivati u dečijem programu, odnosno u programskom sadržaju namenjenom maloletnicima, osim ako to ima obrazovni cilj ili se to čini radi ukazivanja na neprihvatljivost takvog ponašanja, ali na način koji je podesan njihovom uzrastu.

Nago ljudsko telo i seksualnost nije dozvoljeno prikazivati u dečijem programu, odnosno u programskom sadržaju namenjenom maloletnicima, osim ako to ima obrazovni cilj, ali na način koji je podesan njihovom uzrastu.

Dečiji program, odnosno programski sadržaj namenjen maloletnicima ne može da sadrži informaciju koja bi ga navodila na ponašanje kojim bi moglo da povredi svoj fizički, duševni, emocionalni ili drugi integritet.

U smislu stava 6. ovog člana, takvi programski sadržaji naročito ne mogu da sadrže prikazivanje maloletnika u opasnoj situaciji (npr. penjanje na neobezbeđene objekte; ulazak u nepoznate prostorije; razgovor sa nepoznatim ljudima; korišćenje šibica, upaljača, benzina, lekova i električnih uređaja u domaćinstvu), osim ako je reč o upozorenju na opasnost po zdravlje i sigurnost maloletnog lica, odnosno njegovog integriteta.

Nakon emitovanja dečijeg programa, odnosno programskog sadržaja namenjenog maloletnicima neophodno je da prelaz na drugi programski sadržaj koji nije njima namenjen ne bude iznenadan, bez odgovarajuće pauze, već postepen.

Sadržaj teleteksta

Član 21

Ako usluga teleteksta sadrži najavu, odnosno raspored programskih sadržaja, pružalac medijske usluge označava kategorisani programski sadržaj, tako što postavlja odgovarajuću brojku kojom označava kategoriju u koju je svrstan, s tim da mora biti jasno na koji programski sadržaj se ona odnosi.

U okviru usluge teleteksta ne smeju se objavljivati sadržaji koji mogu naškoditi razvoju maloletnika.

UČESTVOVANJE MALOLETNIKA U PROGRAMU

Saglasnost za učešće u programu

Član 22

Za učešće maloletnika u programu potrebna je saglasnost roditelja, staratelja ili usvojioca (u daljem tekstu: roditelj).

Saglasnost roditelja daje se u pisanom obliku, ako u programu učestvuje posebno osetljiv maloletnik.

Saglasnost roditelja ne isključuje obavezu da pružalac medijske usluge posveti dužnu pažnju i mišljenju maloletnika o učešću u programu, s tim da u programu ne može učestvovati maloletnik koji se s tim nije saglasio.

Sve činjenice, koje su od značaja za donošenje odluke o davanju saglasnosti za učešće u programu, moraju roditeljima i maloletniku biti blagovremeno, jasno, istinito i potpuno predočene.

Saglasnost roditelja i maloletnika ne isključuje dužnost pružaoca medijske usluge da obrati posebnu pažnju prilikom učestvovanja maloletnika u programu i ne isključuje njegovu odgovornost za objavljeni sadržaj.

Obaveza pribavljanja saglasnosti ne odnosi se na slučajeve kada se maloletnik prikazuje kao deo mnoštva likova (npr. koncertna publika, ulični prolaznici i sl.) ili ako je deo pejzaža, prirode, panorame, naseljenog mesta, trga, ulice ili sličnog prizora.

Učešće posebno osetljivih maloletnika u programu

Član 23

Posebno osetljiv maloletnik može učestvovati u programu kada se učešće odnosi na neki od razloga njegove posebne osetljivosti, samo ako je obezbeđena zaštita njegovog identiteta.

U slučaju iz stava 2. ovog člana, moraju se preduzeti sve neophodne mere kako bi se obezbedila anonimnost maloletnika (npr. maskirana ili zamagljena slika i modulirani ton ili korišćenje glasa druge osobe, izostavljanje podataka koji bi neposredno ili posredno mogli ukazati na identitet, korišćenje glume i sl.), pri čemu se posebno vodi računa o neophodnom stepenu anonimnosti (npr. da li je neophodno da identitet ostane sakriven samo od opšte javnosti ili i od maloletnikove porodice ili prijatelja).

Gledaoci, odnosno slušaoci moraju biti jasno obavešteni da se radi zaštite identiteta posebno osetljivog maloletnika koristi gluma ili glas drugog lica.

Odredbe ovog člana ne primenjuju se kada u programu učestvuje jedan ili više maloletnika koji imaju smetnje u mentalnom razvoju ili invaliditet, naročito ako je reč o programskom sadržaju koji ima za cilj da informiše javnost o uslovima u kojima takve osobe žive, rade ili se obrazuju i da promovise ideju uvažavanja različitosti i njihovog uključivanja u društvo kao njegovih ravnopravnih članova.

Poštovanje dostojanstva i slobodnog razvoja ličnosti maloletnika **Član 24**

Prilikom maloletnikovog učestvovanja u programu mora se poštovati njegovo dostojanstvo ličnosti, a učešće mora biti prilagođeno njegovom uzrastu, zrelosti, razlogu učešća i osetljivosti koju on pokazuje prema tom razlogu.

U smislu stava 1. ovog člana, naročito nije dozvoljeno omalovažavati maloletnika, diskriminatorski postupati prema njemu, postavljati mu pitanja u vezi sa osetljivim porodičnim problemima ili u vezi s temom koja nije prikladna njegovom uzrastu ili ga izlagati situaciji koja kod njega može izazvati osećanje straha, stida, uznemirenosti ili besa.

Ako u programu učestvuje maloletnik koji je teško oboleo, ima smetnje u mentalnom razvoju, izraženu telesnu manu ili invaliditet, nije dozvoljeno odnositi se prema njemu sa sažaljenjem ili sa namerom da se kod javnosti izazove osećanje sažaljenja, zbog toga što ima navedena svojstva.

Zabranjeno je koristiti učešće maloletnika u programu u političke svrhe ili na drugi način zloupotrebljavati to učešće.

Primerenost nagrade **Član 25**

Nagrada u dečijem programu i programskom sadržaju namenjenom maloletnicima mora prema svojoj prirodi, obliku, kvalitetu i drugim svojstvima biti primerena njihovom uzrastu.

Nedozvoljenost učešća u određenim programskim sadržajima **Član 26**

Maloletnik koji nije navršio 14 godina ne može da učestvuje u programskom sadržaju koji se direktno (uživo) emituje nakon 22,00 časa.

Maloletnik koji nije navršio 14 godina ne može da učestvuje u programskom sadržaju koji se sastoji u rekonstrukciji zločina, nasilja ili dramatičnog tragičnog događaja.

Maloletnik ne može da učestvuje u programskom sadržaju koji se odnosi na porodični sukob u koji je on neposredno ili posredno uključen.

ZAŠTITA MALOLETNIKA NA KOGA SE ODNOSI INFORMACIJA

Zaštita identiteta u vezi sa određenim informacijama

Član 27

Pružalac medijske usluge je dužan da zaštiti identitet maloletnika, ako postoje indicije da je on učinilac, svedok ili žrtva nasilja, krivičnog dela ili drugog nedozvoljenog ponašanja ili ako je pokušao samoubistvo.

Ako postoji opravdan interes javnosti da se objavi audio, odnosno audiovizuelni zapis izvršenja nasilja, krivičnog dela ili drugog nedozvoljenog ponašanja u kome je učestvovao maloletnik, pružalac medijske usluge može objaviti takav zapis uz poštovanje obaveze iz stava 1. ovog člana (npr. zamagljena ili maskirana slika i modulirani ton).

U slučaju iz st 1. i 2. ovog člana pružalac medijske usluge je dužan da se uzdrži od objavljivanja podataka kojima se neposredno otkriva identitet maloletnika (npr. njegovo ime, imena njegovih roditelja ili bliskih srodnika, adresa stanovanja i sl.) i podataka koji bi mogli posredno da ukažu na njegov identitet, bilo samostalno ili pak zajedno s podacima koji su već dostupni javnosti (npr. škola koju pohađa, radno mesto, lični opis maloletnika, njegova fotografija ili videozapis i sl.).

Pružalac medijske usluge je dužan da zaštiti identitet maloletnika i kada to nije učinio organ javne vlasti ili drugo lice, uključujući i drugog izdavača medija, čije saopštenje ili izjavu objavljuje ili prenosi u vezi sa slučajevima iz st. 1. i 2. ovog člana.

Zaštita privatnog i porodičnog života

Član 28

Informacije koje se odnose na privatni i porodični život maloletnika ne smeju se objavljivati ako bi to dovelo do povrede njegovih interesa i dostojanstva.

Pružalac medijske usluge je dužan da posebnu pažnju obrati na privatnost maloletnika, kao i da pri tom ima u vidu da njegovo pravo na privatnost ne prestaje time što njegov roditelj ili drugo blisko lice obavlja javnu funkciju, aktivno učestvuje u javnom životu ili je na drugi način poznato javnosti.

Nije dozvoljeno emitovati programski sadržaj usmeren na utvrđivanje identiteta maloletnikovih roditelja (npr. osporavanje, odnosno utvrđivanje očinstva ili materinstva), bez obzira na to da li je on pod roditeljskim staranjem.

Nije dozvoljeno emitovanje programskog sadržaja u kome se raspravlja o poveravanju određenog maloletnika na staranje jednom ili drugom roditelju ili o opravdanosti davanja u hraniteljsku porodicu ili na usvojenje.

Porodični sukob u koji je na neposredan ili posredan način uključen maloletnik ne sme se koristiti u programskom sadržaju u cilju zabave javnosti.

Podatke u vezi sa starateljstvom, hraniteljstvom ili usvojenjem određenog maloletnika nije dozvoljeno objaviti.

e) Pravilnik o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga

Član 23

(Opšta zabrana zloupotrebe lakovernosti)

Pružalac medijske usluge ne sme zloupotrebiti lakovernost učesnika u programu ili korisnika medijske usluge, pri čemu će naročito voditi računa o interesima maloletnika, lica koje je teško obolelo, ima mentalno oboljenje ili smetnje u mentalnom razvoju ili je preživelo traumu kao žrtva nasilja ili tragičnog događaja.

Aneks 2: Predmeti iz zemalja učesnica vezani za zaštitu maloljetnih osoba

1. SLUČAJEVI VEZANI ZA EMITOVANJE SADRŽAJA KOJI BI MOGAO OZBILJNO DA NAŠKODI ILI KOJI ĆE VJEROVATNO DA NAŠKODI FIZIČKOM, MENTALNOM ILI MORALNOM RAZVOJU MALOLJETNIKA; SLUČAJEVI VEZANI ZA RASPOREĐIVANJE I OZNAČAVANJE SADRŽAJA

ALBANIJA:

1) Televizija Klan, 2017.

U programu pod nazivom "Rudina" tretirana je neprimjerena tema za djecu tokom graničnog perioda, čime su povrijeđena prava djeteta u emitovanju audiovizuelnog sadržaja.

Postupanje AMA-e

Upozorenje zbog kršenja dječijih prava u emitovanju audiovizuelnog sadržaja.

2) Televizija Channel 1, 2018.

TV-stanica je tokom vijesti emitovala neadekvatnu filmsku produkciju za djecu.

Postupanje AMA-e

Upozorenje zbog kršenja dječijih prava.

3) Televizija Channel 1, 2018.

Televizijska stanica je emitovala neadekvatnu filmsku produkciju za djecu, bez oznaka upozorenja, čime je loše uticala na zdrav razvoj djece.

Postupanje AMA-e

Najava prekida emitovanja.

4) Televizija Vizion Plus, 2018.

Tokom emitovanja programa pod nazivom "Al Pazar" korišten je vokabular neprimjeren za djecu, što je moglo da naškodi njihovom mentalnom, fizičkom ili moralnom razvoju i što predstavlja kršenje komunikacione etike.

Postupanje AMA-e

Upozorenje zbog kršenja etike u audiovizuelnim komunikacijama neprimjerenog vokabulara, koji bi mogao da naškodi mentalnom, fizičkom ili moralnom razvoju djece.

5) Kompanija ALB telecom, 2018.

Postupanje AMA-e

Neposredno obavještenje o prekidu emitovanja pornografskih programa bez zaštite maloljetnika putem opreme za uslovni pristup i roditeljsku kontrolu.

BOSNA I HERCEGOVINA:

6) Radio 202, 2007, kršenje odredbi u vezi s pristojnošću i uljudnošću i pravilima graničnog perioda³⁵

RAK je dobio pritužbu u vezi s programom "Centralni zatvor", koji se emituje na Radiju 202 u periodu od 15:30 h do 17:00 h, zbog puštanja pjesama sa izuzetno vulgarnim sadržajem.

Analizom je utvrđeno da su u dotičnom programu puštane pjesme "Dragi predsjedniče Bush" i "Rado ide Srbin u vojnike" hrvatskog benda Let 3, kao i pjesma "Mister policeman" bosanskog hip-hop pjevača Frenkija. Osim toga, to je dovelo do izuzetno negativnih reakcija većeg broja slušalaca koji su pozvali u emisiju kako bi iskazali svoje mišljenje o sadržaju emitovanih pjesama i razgovarali o primjerenosti takvog sadržaja za mlađu publiku. Takođe treba istaći da je 5 minuta prije pjesme "Rado ide Srbin u vojnike" emitovana reklama u kojoj se čuo glas djeteta.

Tekstovi emitovanih pjesama;³⁶

³⁵ U vrijeme emitovanja, važeći propis nije sadržao odredbe u vezi s kategorizacijom programa.

“Rado ide Srbin u vojnike”

Pička

Iz pičke želatina kao zguslo more slano

Kurac kao kuhača

Pička kao mrva kruva

Pička kao Empajer stejt bilding

Pička kao most na Drini ćuprija

Pička kao kameniti put

Pička kao čista duša

“Mr Policeman”

Mr Policeman uvijek stavlja tačku

on je uvijek u pravu jer on ima značku

Mr Policeman, nije dovoljno pismen

zašto braniš truli sistem

Prazne su im glave kao velika burad

nerviraju i kvare sliku kad krenem u grad

Evo vam jedan mali srednjak za uzvrat

pušite mi kurac potplaćena đubrad

Fala ti Evropo za demokraciju

sad mogu na kurac nabit' i policiju i partiju,

i predsjednika odnosno sva tri njih

oni meni neće moći ništa za taj stih

Policija će doći ako će oni dobro proći

inače buraz policiju onda nešto koči

Policija smrdi kao veliki kontejner

njihova je politika u džep cener

ako nemaš cener onda nemoj bit levat

daj našoj dragoj policiji barem petak

Bit će njiima drago a i tebi je sevap

tad' smo svi sretni i pustit će te seljak

Digni sa mnom jedan srednjak u vis i ponavljaj glasno Fuck The Police

stani sa mnom čvrsto i nemoj da te sramota

digni srednjak u zrak, govori jebo drota

³⁶ Prevod na engleski jezik obezbijedio RAK; originalni tekstovi su na hrvatskom / bosanskom.

(jebo brate korumpiranog drota)

Transkript dijela razgovora između voditelja i slušatelja:

Voditelj: "U pravu ste s tim u vezi. Takođe sam imao problem kada sam puštao jednu pjesmu Ede Maajke. Te stvari nisu definisane vezano za pjesme. Bilo bi drugačije da ja kao domaćin to kažem u eter. Međutim, granice nisu definisane. I ranije smo puštali grupu Let 3, čak u 11 sati, možda i goru nego što je ova. Radije ne bih citirao tekst. To je to."

Slušatelj: "Vidiš, Baftiću, treba da postoje neke granice. Možda imaš kćerku, možda nemaš, možda ćeš je jednog dana imati. Da te nešto pitam, kad bude imala pet, šest, sedam godina i čuje ovo na tvom radiju, kako ćeš joj objasniti zašto ovo puštaš? Dosta djevojčica ovo sluša, dječaka takođe, a oni će sada da misle da je ovo dozvoljeno, pa će sutra da nose oružje, kupuju drogu itd."

Voditelj: "Slažem se, apsolutno se slažem s tim u vezi. Mogu vam reći, imao sam problema i sličnih emisija i ranije."

Slušatelj: "To nije nešto zbog čega treba da se hvališ."

Voditelj: "Sve što kažem je da nemamo apsolutno definisano, nema definisane granice po pitanju muzike. Puštao sam tu numeru o predsjedniku Bušu negdje na početku emisije, čuju se psovke tokom cijele pjesme. Nema određene granice. Mislim da granica treba da bude da je više ili manje jasno koja grupa ljudi sluša ovu emisiju i kome je namijenjena ova emisija. Ova emisija sigurno nije namijenjena sedmogodišnjim djevojčicama, već zrelijim ljudima."

Slušatelj: "Baftiću, slažem se da se ovakva muzika može puštati na radiju u jedan poslije ponoći. Znaš na šta mislim. U kolima sam, vozim, slušam to i neće mi smetati. Ako mi smeta, prebacit ću na drugi kanal. Ali to je nakon ponoći. To možeš isto da puštaš u 4 ujutro, kada sluša vrlo mali broj ljudi. Ali u ovo doba, postoji šansa da slušaju i djeca. A vi, kao tim, treba sami da odredite granicu tako da ne pređete liniju dobrog ukusa. Ne budite nepristojni. Što biste vi mene, vašeg starog slušaoca, koji često zovne, iritirali na bilo koji način. Da vam kažem, svakako ste iritirali mnoge dame slušateljke koje veoma poštujem. One slušaju i pozovu, ali neće reagovati."

Postupanje RAK-a

U odgovoru na RAK-ovo pokretanje postupka, stanica je, između ostalog, navela da bi miješanje RAK-a u ovaj slučaj dovelo do cenzure Radija 202, cenzure muzičkih umjetnika i slobode izražavanja, i da će oni svim demokratskim sredstvima braniti pravo na različitu muziku i pravo umjetnika da stvaraju umjetnost bez ugnjetavanja, uplitanja, cenzure i samocenzure. RAK se nekoliko dana nakon inicijalnog pisma

obratio i generalnom direktoru Radio-televizije Federacije Bosne i Hercegovine, javnom servisu pod kojim radi Radio 202, s pitanjem da li mišljenje glavnog i odgovornog urednika Radija 202 predstavlja zvanični stav javnog servisa o predmetnom programu. Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine nije dostavila odgovor.

Uzimajući u obzir sadržaj programa i stavove voditelja i slušalaca, stiče se utisak da je voditelj, koji je i urednik emisije, bio unaprijed svjestan činjenice da predmetni sadržaj i pripisivanje istog "pravu na slobodan umjetnički izraz bez ugnjetavanja" može da potpada van općeprihvaćenih granica pristojnosti i uljudnosti. Ono što je posebno zabrinjavajuće je nivo neodgovornosti koji su pokazali i urednik i uprava u pogledu dužnosti profesionalnog služenja javnosti, kao i zvanični stav glavnog urednika koji je pokušao da opravda ovu vrstu sadržaja predstavljajući ga kao podršku alternativnoj kulturi i pravu na različitu muziku, ne uzimajući u obzir općeprihvaćene standarde pristojnosti i uljudnosti, i ne obraćajući dužnu pažnju na zaštitu djece i maloljetnika, s obzirom na činjenicu da je program emitovan u vrijeme kada je vjerovatno bio dostupan djeci i maloljetnicima (od 15:30 do 17:00 sati).

Radio 202, koji posluje u okviru nacionalnog javnog servisa i koji ima specifičnu ulogu i odgovornost, ima posebnu dužnost da podržava visoke standarde i profesionalizam u radiodifuziji. Potpuno zanemarivanje ovih obaveza od strane stanice pokazuje i činjenica da je reakcija RAK-a bila okarakterisana kao oblik cenzure i suzbijanja slobode medija i umjetnika, a ne kao pokazatelj njihovog nepoštovanja obaveza koje imaju kao javni servis. RAK je u svojoj odluci naveo da u potpunosti podržava napore da se uspostavi puna sloboda govora i izražavanja i da ne osporava obavezu stanice da emituje programe posvećene alternativnoj kulturi i drugim oblicima kulture i subkulture, u cilju promovisanja i afirmisanja umjetničkih sloboda. Međutim, s druge strane, obaveza kreatora programa, posebno u ovom slučaju nacionalnog javnog servisa, mora biti u potpunosti u skladu s pravilima RAK-a koja postavljaju određene standarde emitovanja tako da emitovani program ne bi imao suprotan efekat.

Ostvarivanje prava na slobodu izražavanja podrazumijeva izvjesno poštovanje specifičnog odnosa medija s društvom, ne samo u smislu toga da su mediji servis društva, već i u smislu odgovornosti koju mediji treba da pokažu svojim profesionalnim ponašanjem, što uključuje poštovanje osnovnih načela pristojnosti i uljudnosti. Očekivanja da će nacionalni javni servisi posvetiti dužnu pažnju odabiru programskog sadržaja i vremenu emitovanja su posebno značajna upravo u kontekstu odgovornosti nacionalnih javnih servisa prema javnosti. Pored toga što je dotični program bio neprimjeren za vrijeme emitovanja, utvrđeno je da su sadržajem prekršeni osnovni standardi pristojnosti i uljudnosti. Izrečena je novčana kazna u iznosu od oko 5.000 eura.

7) OBN, 2015, kategorizacija i raspoređivanje sadržaja reality programa "Veliki brat"

Sljedeći sadržaj emitovan je u 09:35:

"Koji kurac... Prokletstvo, kako se uključuje to jebeno sranje za kafu. Jebo mu Bog, Isus, mater (...) U pičku materinu (...) Imam jebenu upalu, ti jebeno (...) Pogledaj njegovo pizdunsko lice (...) Proklet da si (...) Jebi se. Šta jebeno otvaraš ta vrata za (...) Kurvin sine... Ne pokušavaj da me zajebeš, možda ću ti trebati jednog dana (...) Šta ja treba da jedem za doručak, jebote (...) Ona se trese kao jebeni zec (...) Jebiga, jedva da se sjećam bilo čega..."

Narednog dana od 9:30 do 10:00 sati emitovan je sadržaj:

"Jebiga, nema mlijeka (...) Jebiga, skočiš u vodu i (...) Jebote, to se uopšte ne može promijeniti, jebiga (...) Zaljubio se u Velikog brata, jebiga; da, jebiga, bio je očaran bojom njegove...; da, jebote (...) Ovaj njuška kao ludak, u pičku materinu (...) Jebote, porasli su mi brci, ali... Imao sam bradu, šteta što nisam mogao da slikam, jebo me pas (...) Jebiga, toga nema ni u pičku materinu (...) Prošlo bi da si se prekrstio, jebiga (...) Zaspala sam na plaži, nosila sam dosta kreme za sunčanje, ne znam koju, Coppertone ili neko drugo jebeno sranje, nešto protiv sunčanja (...) Jebote, bio sam prirodno malo mršaviji; sranje, idem niz Stradun u otkopčanoj košulji, svi me sada gledaju, koji kurac...; to je bilo, koje ono godine, u pičku materinu, '88. (...) Pizdo, ostavio sam bijeli krst, ajde (...) Zašto ne mogu da nađem pičku s Mercedesom 500, kućom...; ona može biti bez jedne noge, ta moja pica, ako ima Mercedes. To je moja vrsta žene, ne smeta mi ni ako joj fali oko ili (...) Kakav peškir, niko nema peškir, sve ti jebem. Sve se raspada ovdje, jebote (...) Ne, jebeni pasulj (...) Jesi li uzeo sok, gdje je? (...) Prokletinje; vi ste takvi jebeni gubitnici; s kim ja provodim vrijeme, drkadžije (...) Popuši mi ako potrošiš vrijeme i izgubiš... Gdje su te čaše, u pičku materinu, odjednom su sve nestale... Kasniš, gdje je to prokleta sranje, kasniš, koji kurac... Ako je napravila pasulj, to bi bilo jebeno (...) Zašto ti, jebote, drhte ruke? Moramo proširiti naše kapacitete, prebukirani smo, u pičku materinu (...) Koja pita, jebite se s tom pitom; za jebeno predjelo: krem supa od šupljeg luka, dođavola (...) Neke jebene male klase; oni su lovci na cigarete, u pičku materinu (...) Jebiga, (ona) ima tri kurca (...) Hajde, probudi se. Ok, jebote, u redu je, hajde ustani... Idemo pičkice, idemo, vrijeme za hlađenje iznutra i spolja (jedan od učesnika trese deku gore-dolje sa jedne od učesnica kako bi je probudio)."

U jednoj sceni dva učesnika mijenjaju baterije na prenosivim mikrofonomima dok vode razgovor:

- Nemam jebene nokte. Izvadi mi ove dvije, zajebi to.
- Pa da li zaboraviš da ga izvadiš kad nekog jebeš, ili samo i dalje lupaš kao idiot...
- Popuši mi kurac. Šta sad, da li ovo ide na ovo...

- Muško na žensko, brate...
- Jebeš ovo...

Analiza emitovanja ovog reality programa istog dana u 14:54 sati pokazala je:

Najava događaja u kući Velikog brata. Zorica, jedna od učesnica, kaže Velikom bratu da je bilo seksa već prvog dana u emisiji, i bingo! Postoji scena od nekoliko sekundi, tokom koje se vidi Stefani, također učesnica, s čašama za piće koje vise sa njenih golih grudi. U drugoj sceni Stefani kaže Ervinu: "Bilo mi je zadovoljstvo da imam seks s tobom, i to je to." Glavna tema izdanja "Velikog brata" za ovaj dan je ono što se desilo između Ervina i Stefani. Giba Vasić, učesnik reality programa, odgovara na pitanje Velikog brata o najzanimljivijem trenutku: "Sve je bilo zanimljivo, ali seks je bio najzanimljiviji jer se dogodio spontano i brzo. Bilo je neke jurnjave okolo, ali ova cura Stefani je bila pijana, kako sam shvatio, pa je stalno menjala svoje mišljenje, ali se na kraju dogodilo... Možda joj je žao, možda se i ne seća, ali seks mi je bio zanimljiv, prvi put sam ga gledao uživo..."

Tokom doručka učesnice i učesnici komentarišu kako se Stefani napila i imala seksualni odnos s Ervinom. Pitaju je: "Kakav mu je, mali ili veliki?" Onda ona njih pita: "Jeste li mogli da vidite moje intimne dijelove tijela?" Mika Vasić komentariše: "Sve je bilo vidljivo, čak i to – moglo se videti da je obrijana." Stefani tvrdi da se ne sjeća šta se dogodilo prethodne noći i pita Ervina jesu li imali seks ili ne. Kasnije ona razgovara s ostalima: "On je dobar, čovječe, on je zgodan. Moj seksualni partner je bio dobar."

Stefani je nakon toga prikazana u ispovjedaonici, gdje komentariše događaje iz prethodne noći. Kaže da je zaspala pijana i probudila se pijanija, i da se ničeg ne može sjetiti. Posljednje čega se sjeća je kako pije votku i pivo, a inače se ne sjeća ničega kada je pijana. Pita Velikog brata da li su ona i Ervin imali seks, jer nije mogla ničeg da se sjeti. U 15:17 sati Ervin pita Stefani da li će piti i večeras; ona odgovara potvrdno, ali ističe kako će se držati piva. Zatim ona pita Ervina hoće li piti, a on odgovara: "Hoću, uvijek pijem", na šta Stefani dodaje: "Kako da ne pijem, uvijek moram da pijem, pomaže mi da brže zaspim." U 15:18 Stefani se raduje novoj zabavi i alkoholu, i kaže Ervinu i Goranu: "Spremna sam za večeras, spremna da pijem, pijem, pijem." Drugi učesnici je upozoravaju da je prethodne noći prešla liniju; ona odgovara da je to učinila namjerno.

Nastavak događaja iz kuće Velikog brata – vrijeme emitovanja od 15:50 do 16:15:

Stefani i Ervin su u spavaćoj sobi. Porodica Vasić ih gleda na ekranu u tajnoj sobi i komentariše. Vide se u krevetu, ispod pokrivača, kako se ljube. Vasić komentariše Stefanino ponašanje: "Rekao sam vam da je prostitutka." Drugi učesnici također gledaju video iz spavaće sobe na kome su Ervin i Stefani. Njih dvoje vide se u krevetu, ispod čaršafa, i Stefani mu šapuće: "Tresi mi dupe", što je titlovano na ekranu. Porodica Vasić komentariše u tajnoj sobi da je Ervin sigurno uzeo vijagru.

Giba Vasić kaže: "Voli puno da joj liže uši..." Majka Vasić dodaje: "Bolje da se kara ovo, nego to", a Giba će: "Mislim, bolje da joj liže uvo, nego da mora da joj liže p..." (bipovano). Stefani ustaje iz kreveta i kaže: "Svaki put kad sam s tobom, gubim osnovne stvari..." Ervin ustaje i traže Stefanine gaćice.

Učesnice i učesnici su zatim prikazani pored bazena, gdje Stefani govori Ervinu: "Bilo mi je zadovoljstvo da imam seks s tobom, i to je to..." Opet je emitovan videosnimak njih dvoje u krevetu. Stefani komentariše Ervinovo interesovanje za druge učesnice: "Idi i zabij ga drugoj, ali mislim da je to glupo, nisam ljubomorna; nikad ne bih drkala pičku drugom čovjeku, iz obzira prema tebi."

Sutradan je sljedeći sadržaj emitovan u 09:36:

"Ona dolazi, treba da zameni svoj tampon. Crveni talas, a? Tetka iz Crvenke (...) Jebi Nescafe, jebeš ovu kafu (...) Sisaj kurac (...) Gdje je jebena Ivonina kafa bez šećera (...) Možda nisam, jebiga, ovo su moje (cigarete), tu je jedna lijeva pušačica... Popušit ću jednu na miru, menadžer mi razbija jaja, izvini na izrazu (...) Jebiga onda, pička ti materina; i onda ručak, jebote, s nekoliko govora, a ja ću kao da operem zube u donjem vešu, jebiga (...) Šta je tvoj problem, pizdo, šta hoćeš u pičku materinu?! (...) Boli me dupe za bateriju (...) Treba da se uozbiljimo i da ne radimo ovo ludo sranje; zašto bih ja bio jebeni sluga, zašto bih jebeno služio; zajebi hotele; boli me kurac; puši kurac; odjebi (...) Treba da ih jebemo, da ih jebemo koliko god možemo, ali da ih ne puštamo da napuste hotel."

Naredni dan u 10:00 emitovano je:

"Nisam uopšte spavala, u pičku materinu. Ne znam gdje je moj jebeni češalj (...) Pusti me da ovo izvadim, u pičku materinu (...) Boli me kurac za cigarete."

Ovaj sadržaj emitovan je u periodu od 19:00 do 20:00:

"Ona nije kurva, ona je seksualna radnica (...) Imaš li kurac? Hajde, skini odjeću, imam kurac (...) Ne tjeraj me da dovedem muža da te kresne. Tvoj muž ne može da me kresne. Treba da vidiš taj kurac (...) Nijesi vidjela njegov kurac. Nađi pomoć, iskompleksirana pičko (...) Poliži Ivoni punaani."

Dijalog između dva učesnika: "Ubio bi za jedan, ali ga nemaš... Da li je Zoricina vagina široka ili uska?"

"Nema šećera, u pizdu materinu, to je moj jebeni problem."

Sutradan je sljedeći sadržaj emitovan u 15:41:

"Da spava i podigne ga, drkadžijo; jebem mu majku u pičku; jebiga onda; jebi to; jebeni Isus; koji kurac ti otvaraš ta vrata; kučkin sine; jebao bih mu majku; pustio je da gleda, ko ga jebe; bio je visoki kreten; idi jebi se, drkadžijo; ne pokušavaj da me zajebeš, možda ću ti trebati jednog dana..."

Postupanje RAK-a

Analiza je pokazala da je reality program redovno emitovan u dnevnom periodu, kada je bio dostupan svim kategorijama publike. Mogle su se čuti grube psovke i izrazito opsceni i vulgarni izrazi, koji su se koristili pojedinačno ili u dijalozima između učesnika i učesnica. Pored toga, seksualna veza između dvoje ljudi u emisiji bila je jedna od tema o kojoj su svi eksplicitno govorili, uz opisivanje i komentarisanje, uključujući i snimke tih osoba u krevetu ispod jorgana.

RAK je zaključio da se ova emisija ni na koji način ne može okarakterisati kao prikladna za širu publiku, iako je bila dostupna publici svih uzrasta. Pravila zahtijevaju da emiteri preduzmu sve razumne mjere kako bi zaštitili djecu i maloljetnike kao ranjive društvene kategorije od neadekvatnog sadržaja, kao i da se on emituje isključivo u određenim terminima, u zavisnosti od kategorizacije. Odredbe koje se odnose na kategorizaciju i raspoređivanje emitovanog sadržaja formulisane su tako da se sadržaj iz starosnih kategorija 12+, 16+ i 18+ može prikazivati samo u terminu pogodnom za tu kategoriju, pa se na taj način i publici daju informacije o tome kakav program može da očekuje. Dotični programski sadržaj, kao što je pokazala analiza, uključivao je čestu upotrebu najgrubljih psovki, koje, prema članu 21, stav (7) Kodeksa, spadaju u kategoriju 18+ i mogu se prikazivati samo od 24:00 do 06:00 sati. Emitovanjem "Velikog brata" emiter nije ispunio osnovna načela raspoređivanja i označavanja sadržaja koji bi mogli narušiti fizički, psihološki ili moralni razvoj maloljetnika.

Također je utvrđeno da OBN nije osigurao općeprihvaćene standarde pristojnosti, te da je emitovanjem ovog programa TV-stanica propustila da izvrši kategorizaciju i primijeni pravila graničnog perioda, kako je propisano relevantnim pravilima. Konačno, RAK je zaključio da bi navedena emisija mogla biti štetna za maloljetnike s obzirom na to da su oni posebno zaštićena kategorija publike i da svaki emitovani sadržaj treba posmatrati u smislu mogućih štetnih učinaka na njih, uzimajući u obzir kontekst i vrstu programa. U ovom slučaju RAK je uzeo u obzir činjenicu da se radi o nefikcijskom programskom sadržaju, te da on ima štetniji učinak na maloljetnike nego fikcija u kojoj postoji otklon od stvarnosti. Štaviše, emitovanje kontroverznih scena u dnevnom periodu garantuje veću izloženost maloljetnika ovoj vrsti sadržaja. S obzirom na to, RAK je zaključio da je došlo do kršenja pravila i izrekao novčanu kaznu u iznosu od 5.500 EUR.

8) Televizija BN, 2016, sadržaji koji mogu ozbiljno naškoditi fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloljetnika

RAK je na osnovu pritužbe zatražio snimke programa "Balkanske prevare", emitovanog na Televiziji BN oko 14:00 sati.

Analizirane su 52 min serije, s kategorizacijom 14+ koja je bila označena tokom cijele emisije. U ovoj epizodi ekipa "Balkanskih prevara" pratila je izvjesnog Adama Sedlara i istraživala njegove aktivnosti, tokom kojih je prikazan dok je masturbirao te vodio

eksplicitni seksualni telefonski razgovor. Zatim je uslijedilo puštanje snimaka njegovog seksualnog odnosa sa 16-godišnjom maloljetnicom, tokom kojeg "podučava" kako se zavodi i ulazi u seksualne odnose s potencijalnim partnerkama, i u više navrata se upušta u neku vrstu rituala u kombinaciji sa nizom nesuvislih rečenica. U jednoj od scena prikazuje se seksualni odnos s maskom na licu kao dio rituala.

Emitovane su sljedeće scene:

1. 10. minut – muškarac masturbira, što nije prikazano direktno, već je implicirano, i za to vrijeme ima telefonski seks uz eksplicitno izražavanje.
2. 20. minut – prikazuje se seksualni odnos koji nije okarakterisan kao pornografski jer nema jasne slike, ali je muškarac koji ima seksualni odnos veoma vidljiv. Iz razgovora u pozadini saznajemo da je taj seksualni odnos zapravo sa 16-godišnjom maloljetnicom, uz dodatno navođenje informacija o načinima kako zavoditi i ulaziti u takve odnose s potencijalnim partnerkama.
3. 45. minut – scena seksualnog odnosa (vizuelno maskirana), koji prati razgovor u vezi s prirodom ovog čina.
4. 34. i 38. minut – ritualne scene, uključujući i nepovezani govor koji propagira rješavanje problema neplodnosti magijom, okultnim snagama i nadriljekarstvom.

Postupanje RAK-a

Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine utvrdila je da sadržaj ovog programa ozbiljno ugrožava fizički, mentalni i moralni razvoj maloljetnika i da ga stoga ne bi trebalo emitovati. U svrhu potpune i temeljne istrage kršenja pravila, RAK je zatražio zvanično mišljenje razvojne psihologinje³⁷ u vezi s potencijalnim uticajem ovog programa na maloljetnike.

Dato je stručno mišljenje za 10, 20. i 45. minut:

"Takav sadržaj potencijalno može biti štetan za maloljetnike kao gledaoce, koji nemaju seksualno iskustvo, jer može da inicira fantaziranje koje nije u korelaciji sa stvarnošću. Također može biti stimulativno, posebno na adolescentskom uzrastu, kada maloljetnici imaju pojačanu želju za seksualnim iskustvom i žele da kopiraju televizijske scene u stvarnom životu. Preuranjena seksualna aktivnost, kao jedan od oblika rizičnog ponašanja, u kombinaciji sa nepromišljenom izloženošću neželjenoj trudnoći, također može da dovede do poremećaja reproduktivnog zdravlja sa dugoročnim posljedicama vezanim za zdravlje i reproduktivni potencijal pojedinca. Zbog toga je neophodno, koliko je to moguće, zaštititi djecu od sadržaja koji prikazuje

³⁷ Doc. dr. Ivana Zečević, doktorica psiholoških nauka, Univerzitet u Banjoj Luci.

seksualni odnos, ne samo pornografskog, već i onih koji podrazumijevaju seksualni odnos, jer svaka implikacija seksualnog odnosa može da izazove radoznalost i želju za eksperimentisanjem.”

Za scene emitovane u 38. minuti dato je sljedeće stručno mišljenje:

“Scena u kojoj se prikazuje ritual nadriljekarstva kao metod rješavanja problema neplodnosti, puna nesuvislih rečenica, podsjeća na rečenice koje često koriste osobe sa duševnim problemima. Iako ova scena sadrži osuđujuću izjavu voditelja, on ipak završava svoju izjavu u prilično depresivnom tonu, sa porukom koja se može protumačiti na način da borba u životu nije put kojim treba ići, već je najbolje odustati. Ova tvrdnja sama po sebi nije problematična, ali čitav koncept ove scene jeste, kao i vrijeme emitovanja, u popodnevnom periodu. Ponuditi ovakve zaključke adolescentima znači prikazati život u kojem, ako sve ide kako treba – treba da budu srećni, ali ako ne ide – treba da odustanu bez borbe. Kod adolescenata koji su skloni depresiji ili depresivnim reakcijama, to ih direktno obeshrabruje od traženja pomoći i navodi ih da dignu ruke od svega. Scene koje propagiraju nadriljekarstvo, kao što je ova, nepoželjne su, posebno u našem društvu, posebno u ruralnim područjima, koja još uvijek čvrsto vjeruju u nadriljekarstvo. Ovaj sadržaj čak produbljuje taj sistem vjerovanja i maloljetnicima nudi primitivni koncept, karakterističan za primitivne zajednice.”

Konačno, tu je i stručno mišljenje u vezi s cijelim programom:

“Ovaj program nudi sadržaje koji mogu da naškode razvoju djece i adolescenata. Iako nosi oznaku kategorizacije 14+, emitovan je u udarnom terminu za ovu populaciju, kada postoji mogućnost smanjene roditeljske kontrole nad sadržajem koji djeca gledaju. Propagiranje pedofilije je najkritičniji dio ovog programa i zbog toga bi ovaj program trebao da bude zabranjen za emitovanje.”

Prema utvrđenju RAK-a i stručnom mišljenju razvojne psihologinje, jasno je da emitovanje programa “Balkanske prevare” predstavlja ozbiljan propust Televizije BN da zaštiti gledaoce i gledateljice od sadržaja koji nije u skladu sa osnovnim etičkim i moralnim načelima društva u cjelini. Primarna uloga medija jeste da pružaju gledaocima sadržaje u svrhu informisanja, obrazovanja i zabave. Emitovanjem dotičnog programa ne samo da Televizija BN nije djelovala u najboljem interesu gledateljica, već je ozbiljno ugrozila fizički, mentalni i moralni razvoj maloljetnica i maloljetnika kao najugroženije kategorije gledalaca. Također, emitovanje ovog sadržaja pod kategorizacijom koja ne postoji u relevantnim pravilima, i u vremenskom periodu koji podrazumijeva najmlađe generacije ispred televizora, predstavlja dodatno kršenje pravila. Imajući u vidu sve navedeno, utvrđeno je da je Televizija BN prekršila odredbu o raspoređivanju i kategorizaciji sadržaja u cilju zaštite maloljetnika, te je izrečena novčana kazna u iznosu od 2.500 EUR.

HRVATSKA:

9) Kanal Ri, 2015, emitovanje bez oznake sadržaja

Na osnovu pritužbi građanki utvrđeno je da je film "Djelatnik mjeseca" emitovan bez programske oznake u periodu od 16:30 do 18:06 i da obiluje nasilnim i vulgarnim scenama i izrazima koji bi mogli narušiti fizički, mentalni i moralni razvoj maloljetnika. Emiter je bio dužan da označi film te da programska oznaka bude vidljiva za vrijeme trajanja cijelog filma.

Postupanje AEM-a

Upozorenje. Vijeće za elektroničke medije utvrdilo je da prilikom prikazivanja filma "Djelatnik mjeseca" emiter nije koristio propisanu vizuelnu oznaku u skladu s odredbom člana 26, stav 3 Zakona o elektroničkim medijima i odredbama čl. 8 i 9 Pravilnika o zaštiti maloljetnika u elektroničkim medijima. Film obiluje scenama koje prikazuju simulacije seksa, neprikladni diskurs sa vulgarnim izrazima, vikanjem, ubistvima i mrtvim tijelima.

10) RTL, 2015, promovisanje, veličanje i podsticanje na konzumaciju alkohola

Tokom nadgledanja programa utvrđeno je da su neke epizode emisije "Veliki brat", emitovane 6. i 8. septembra 2015. godine od 14:32 do 14:41 i od 21:01 do 21:05, sadržavale scene koje bi mogle narušiti mentalni, moralni, fizički, kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj maloljetnika. To se prije svega odnosilo na scene u kojima se pokazuje pretjerana konzumacija alkohola, rizično seksualno ponašanje i seksualno zlostavljanje/odnos pod uticajem alkohola. Ovim epizodama trebalo je dodijeliti višu oznaku kategorizacije i trebale su biti emitovane kasnije tokom dana. Naime, početak nove sezone ovog reality šoua privukao je veliku pažnju hrvatske javnosti, prije svega zbog prevelikog broja stanara koji su ušli u kuću, ali i zbog seksa između kandidata pod uticajem alkohola. Agencija je primila 16 pritužbi građana protiv emitovanja "neprikladnog sadržaja" u emisiji "Veliki brat".

Postupanje AEM-a

Izdat je prekršajni nalog kojim se izriče novčana kazna u iznosu od 100.000,00 kuna za pravnu osobu i 10.000,00 kuna za odgovornu osobu. Vijeće za elektroničke medije utvrdilo je kršenje pravila iz člana 26, stav 1, alineja 3 i stava 3 Zakona o elektroničkim medijima i kršenje odredbi člana 2 Pravilnika o zaštiti maloljetnika. S obzirom na to da emisija nije bila dokumentarni sadržaj koji je ukazivao na problem prekomjerne konzumacije alkohola, već reality šou, Vijeće je izrazilo mišljenje da kategorizacija emisije nije bila prikladna. Štaviše, u tim istim emisijama učesnici su planirali da se dodatno napiju i razgovarali o tome kako treba konzumirati alkohol, dok se učesnica emisije Stefani hvalila količinom votke koju je popila. (Ervin pita Stefani da li večeras

pije, na šta ona odgovara potvrdno, naglašavajući da će se držati piva. Ona pita Ervina da li će piti, na šta on odgovara: "Hoću, uvijek pijem", a Stefani kaže: "I ja, pomaže mi da brže zaspim.") U scenama emitovanim 6. septembra 2015. godine prikazuju se seksualni odnosi, i iako ne spadaju u kategoriju pornografije, one mogu biti potencijalno štetne za djecu bez seksualnog iskustva. (Stefani pokušava da izađe iz kreveta u kojem je bila sa Ervinom, ali previše je pijana da to uradi sama, pa joj on pomaže. Luka gleda šta se događa u krevetu između njih dvoje i komentariše: "Daj joj malo u dupe, da ne tračim vrijeme gledajući.") Vijeće je u svojoj odluci navelo kako je seksualni odnos pod uticajem alkohola, čega se jedna od učesnica emisije kasnije nije mogla sjetiti, predstavljao obrazac i promociju rizičnog seksualnog ponašanja koje može imati štetan uticaj na mentalni, fizički, moralni, kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj maloljetnika, jer je takvo ponašanje prikazano u emisiji u kontekstu društveno prihvatljivog i poželjnog. Prilikom odlučivanja o ovom slučaju, Vijeće je uzelo u obzir i činjenicu da termin emitovanja kontroverznih scena – vikend uveče i radni dan u poslijepodnevnim satima – podrazumijeva veću izloženost maloljetnika takvoj vrsti sadržaja.

11) Hrvatska radiotelevizija, HTV2, 2016, nasilje, neodgovarajuća oznaka sadržaja

U emisiji "Teenozoik" 8. maja 2016. godine od 11:56 do 12:22 emitovan je intervju između dvoje maloljetnih videoblogera. U drugom dijelu intervjua blogeri igraju tzv. kill, kiss, marry izazov, u kojem intervjuirani maloljetnik mora da odluči koga bi od svojih kolega ubio, poljubio ili oženio. Popularna internetska "zezancija" loše funkcioniše u ovom kontekstu, te se stiče utisak da sam prilog relativizuje nasilje, s obzirom na to da mladić bez previše premišljanja odlučuje koga bi ubio. Iako emisija nosi oznaku 12 i nije namijenjena maloljetnicima, prikazani program može štetno uticati na njih jer ovaj izazov čini prihvatljivim javno iskazivanje nesimpatije, animoziteta i agresije prema poznatim ili nepoznatim osobama. Osim toga, emisiji nije prethodilo zvučno upozorenje. Anonimni gledalac je poslao pritužbu na ovu emisiju.

Postupanje AEM-a

Upozorenje. Članom 26, stav 1 Zakona o elektroničkim medijima propisano je da je zabranjen bilo koji oblik podsticanja, promovisanja i veličanja nasilja u audiovizuelnim ili radijskim programima. Članom 9, stav 1 Pravilnika o zaštiti maloljetnika u elektroničkim medijima propisano je kako je pružalac elektronske usluge dužan osigurati da programima koji nisu prikladni za osobe mlađe od 12 godina prethodi zvučno upozorenje: "Sadržaj koji slijedi nije primjeren za osobe mlađe od 12 godina." Vijeće je u svojoj odluci navelo da argumenti emitera kako je riječ "samo o igri" nisu u potpunosti prihvatljivi jer je emisija prvenstveno bila namijenjena maloljetnicima. Iako je bila obilježena vizuelnom oznakom sadržaja, nedostajalo joj je zvučno upozorenje, koje je također trebalo emitovati.

12) RTL, 2018, emitovanje bez oznake sadržaja

Građani su podnijeli pritužbe na reality program "Ljubav je na selu", koji je emitovan na RTL-u, jer iskorištava osobe sa invaliditetom i emituje neprikladni sadržaj bez upozorenja. Prikazivan je 10, 11. i 16. marta 2018. godine od 20:00 do 21:10, a reprize od 16:00 do 17:30 sati. U epizodi u kojoj se farmeri susreću sa zainteresovanim djevojkama, jedan od kandidata izrazio je nezadovoljstvo godinama žene koja se prijavila da dođe na njegovu farmu. Iako je voditelj pokušao da ublaži neprijatni osjećaj, farmer je insistirao na tome da je "mlađe slađe". (V. T.: "Očigledno, uvijek vraćate neispravnu robu. Vratite je i uzmete drugu. Pa, mislim da sam zato izabrao mlađu, slađu i plodniju.") Iako je ovo reality šou, ovaj program je emitovan bez oznake kategorizacije. Formatu kao što su "Ljubav je na selu", u kojima se nekoliko žena "bore" za jednog čovjeka, obiluju seksističkim i diskriminatornim jezikom. Iako su neke od izjava trebale biti šale, ipak ih je potrebno kategorizovati kako je propisano u Preporukama za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija, "jer djeca ironiju i sarkazam u načelu ne mogu razumjeti do približno devete godine, a neka još i kasnije." Bez obzira na to što ove emisije ne prikazuju takmičare kako piju, evidentni su efekti prekomjerne konzumacije alkohola. Podnosilac pritužbe izrazio je najveću zabrinutost zbog kandidata sa intelektualnim invaliditetom koji su učestvovali u emisiji i smatrao je kako je takav potez RTL-a neprikladan. Jedna od učesnica bila je šticećenica u Centru za socijalnu inkluziju u Šibeniku, a povjerenik za osobe sa invaliditetom već je izrazio svoje mišljenje o njenom učešću, navodeći da "osobe sa invaliditetom imaju pravo da biraju između prilika koje su također na raspolaganju osobama bez invaliditeta", ali pravila učešća i potencijalne posljedice moraju im biti objašnjene na način koji oni razumiju.

Postupanje AEM-a

Upozorenje. Vijeće je utvrdilo da propisana vizuelna oznaka nije korištena prilikom emitovanja reality programa "Ljubav je na selu" u skladu sa članom 26, stav 3 Zakona o elektroničkim medijima i čl. 8 i 9 Pravilnika o zaštiti maloljetnika u elektroničkim medijima. U emisiji su prikazane scene koje bi mogle narušiti fizički, mentalni i moralni razvoj maloljetnika zbog seksističkog i diskriminatornog jezika i pretjerane konzumacije alkohola.

SJEVERNA MAKEDONIJA:

13) Televizija Sitel, 2014–2015, pogrešna kategorizacija i neodgovarajući termini za TV-seriju "Sila"

Agencija za audio i audiovizuelne medijske usluge (25. 11. 2014) provela je, u skladu s pritužbom građana i građanki, vanredni monitoring nekoliko epizoda serije "Sila", emitovanih u periodu od 24. novembra do 1. decembra 2014. godine.

Utvrđeno je kako je TV-stanica emitovala dvije epizode serije dnevno tokom radne sedmice, jednu premijerno i jednu reprizu iz prethodnog dana, a nedjeljom su emitovane reprize nekoliko epizoda. Osim toga, suprotno Zakonu o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama i Pravilniku o zaštiti maloljetnika, "Sila" je pogrešno kategorizovana i označena kao program prve kategorije – namijenjena cijeloj publici i emitovana u neprikladnom dijelu dana.

Uzimajući u obzir činjenicu da je psihofizičko nasilje u seriji "Sila" dio scenarija, odnosno da je to motiv koji se sistematski ponavlja kao uzrok i posljedica u rješavanju složenih rodno-klanskih (plemenskih) odnosa između likova, jasno je da je taj motiv nezaobilazan dio priče u svakoj epizodi. Dakle, ova TV-serija ne može se emitovati pod kategorijom "prihvatljivo za sve uzraste", već treba da je prati simbol upozorenja roditeljima/starateljima da nije prikladna za djecu mlađu od 12 godina. Prema uputstvima o kategorizaciji iz Pravilnika, programi iz ove kategorije (treće) trebali bi biti emitovani nakon 20 sati. U ovom slučaju, pored neadekvatno primijenjene signalizacije, još jedan problem bio je emitovanje repriza poslije 15 sati svakog radnog dana i poslije 11 sati nedjeljom, dok su premijerne epizode emitovane svakog dana neposredno iza 20 sati.

Postupanje AVMU-a

Nakon što je Agencija, na osnovu vanrednog nadzora, utvrdila da je pritužba gledalaca osnovana, u decembru 2014. godine TV-stanici je izrečena mjera upozorenja, a podnosioci pritužbe obaviješteni su o nalazima nadzora.

U skladu sa Zakonom, nakon isteka roka za usaglašavanje izrečene mjere, Agencija je dužna da obavi daljnji nadzor i provjeri je li emiter odgovorio na tu mjeru. Tako je od 16. do 19. januara 2015. godine izvršen dodatni kontrolni nadzor i utvrđeno je kako Televizija Sitel nije postupila po izrečenoj mjeri, odnosno nastavila je emitovanje serije "Sila" kao programa prve kategorije (za sve uzraste), umjesto kao programa treće kategorije (12+), i to je činila prije 20:00 sati. Imajući u vidu da se u skladu sa članom 23 Zakona prekršajni postupak pokreće kao druga mjera samo ako se u tekućoj godini utvrde povrede, 23. januara 2015. godine emiteru je izdato još jedno pismeno upozorenje.

Kontrolni nadzor u vezi s ovim upozorenjem proveden je između 3. i 5. februara 2015. godine, čime je još jednom utvrđeno da emiter nije eliminisao kršenje, odnosno da nije ispoštovao uputstva regulatora. Stoga se u izvještaju predlaže pokretanje prekršajnog postupka pred nadležnim sudom.

U skladu sa Zakonom o prekršajima, prije pokretanja prekršajnog postupka Agencija je pozvala odgovorne osobe u svrhu provođenja skraćenog postupka poravnanja. S obzirom na to da je postupak poravnanja uspješno završen, pravna osoba (emiter) platila je novčanu kaznu u iznosu od 5.000 eura u protuvrijednosti u makedonskim

dinarima, a osoba odgovorna za program platila je novčanu kaznu od 500 eura u protuvrijednosti u makedonskim dinarima na račun budžeta Republike Sjeverne Makedonije.

Redovnim nadzorom programa od 15. do 19. februara 2015. godine, u skladu s Godišnjim planom praćenja programa za 2015. godinu, još jednom je utvrđeno da emiter nije promijenio kategorizaciju i termine emitovanja turske serije "Sila". Stoga se u izvještaju još jednom predlaže pokretanje prekršajnog postupka, a medij je ponovo pozvan u Agenciju na skraćeni postupak poravnjanja. Pošto je postupak uspješno završen, pravna osoba (emiter) platila je novčanu kaznu u iznosu od 5.000 eura u makedonskim dinarima, a osoba odgovorna za program novčanu kaznu od 500 eura na račun budžeta Republike Sjeverne Makedonije.

14) Televizija Kiss, 2014–2015, neoznačavanje programa

Redovnim nadzorom Kiss-a, provedenim u augustu 2014. godine na osnovu Godišnjeg plana praćenja programa, utvrđeno je da Televizija nije primijenila oznake upozorenja za zaštitu maloljetnika prije i poslije emitovanja niza emisija (filmova, serija, animiranih filmova).

Prema Pravilniku o zaštiti maloljetnika, obavezno je prikazivanje te oznake prije početka i za vrijeme emitovanja svih emisija, kao i programa s informativnom, edukativnom ili zabavnom funkcijom koji bi u cjelini ili djelimično mogli imati negativan uticaj na maloljetnike.

Prije početka programa obavezno je prikazivanje oznake upozorenja kojom se naglašava kategorija programa, putem vizuelnog znaka, tekstualnim, verbalnim ili zvučnim signalom, u trajanju od barem 10 sekundi, na najmanje 1/4 vidljivog dijela ekrana. Tokom programa, vizuelna oznaka dimenzije 1/32 treba da bude u uglu ekrana.

Postupanje AVMU-a

Televizijska stanica je u skladu sa Zakonom dobila pismeno upozorenje kao mjeru protiv povrede utvrđene u augustu 2014. godine. Kontrolnim praćenjem, u oktobru 2014. provjereno je da li su primijenjena pravila o zaštiti maloljetnika i utvrđeno je da Televizija Kiss nije postupila po upozorenju, odnosno da nije postavila upozoravajuće oznake za zaštitu maloljetnika prilikom emitovanja filmova i serija. Stoga se u izvještaju predlaže druga pravna mjera, tj. pokretanje prekršajnog postupka pred nadležnim sudom.

U skladu sa Zakonom o prekršajima, prije pokretanja prekršajnog postupka Agencija je pozvala odgovorne osobe u svrhu provođenja skraćenog postupka poravnjanja. S obzirom na to da poravnjanje nije uspjelo, u decembru 2014. godine pokrenut je prekršajni postupak.

Osnovni sud u Tetovu je u aprilu 2015. godine donio presudu u korist Agencije i izrekao emiteru kaznu od 5.000 eura u protuvrijednosti u makedonskim dinarima za pravnu osobu, a 500 eura za odgovornu osobu. Emiter se žalio na presudu Apelacionom sudu u Gostivaru, koji je u novembru 2015. odbacio žalbu i potvrdio presudu Osnovnog suda.

15) Televizija Sitel, 2015–2016, pogrešna kategorizacija i neodgovarajući termini serije “Crna ruža”

Agencija za audio i audiovizuelne medijske usluge je, na osnovu pritužbe građanina od 4. 12. 2015, provela vanredni nadzor nad nekoliko epizoda “Crne ruže”, emitovanih u periodu od 1. do 7. decembra 2015. godine.

Televizija Sitel emitovala je dvije epizode ove serije po danu, jednu premijerno i jednu reprizu. U suprotnosti sa Zakonom o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama i Pravilnikom o zaštiti maloljetnika, TV-serija je pogrešno kategorizovana i označena kao program druge kategorije, koji se ne preporučuje djeci mlađoj od 8 godina. Za razliku od premijere, repriza je emitovana u neprikladno doba dana (između 14:00 i 16:00 sati).

Zbog čestih i dugotrajnih scena (konsekutivnih, dramaturški razvijenih slika) eksplicitnog verbalnog i psihofizičkog nasilja, posljedica nasilja, nehumanosti i zlostavljanja ljudi, epizode ove serije trebalo je označiti kao program treće kategorije, koji se ne preporučuje djeci mlađoj od 12 godina, uz preporučeni nadzor roditelja/staratelja, što podrazumijeva da je emitovanje moguće samo između 20:00 i 05:00 sati.

Postupanje AVMU-a

Nakon što je Agencija, na osnovu praćenja, utvrdila da je pritužba građanina osnovana, u kojoj je ispravno istakao da je vrijeme prikazivanja repriza “Crne ruže” neadekvatno jer omogućava mlađoj publici da gleda ovu seriju bez preventivnog prisustva roditelja ili staratelja, emiter je obaviješten o pritužbi i o nalazima praćenja koji zahtijevaju da se vrijeme emitovanja programa uskladi sa zahtjevima iz Zakona i podzakonskog akta. Održan je sastanak sa emiterom na kojem su razmatrani nalazi nadzora i TV-stanica je zatražila određeni vremenski period za prilagođavanje programskog rasporeda.

Nakon redovnog nadzora iz februara 2016. godine, u skladu s Planom praćenja programa za tu godinu (koji je javno dostupan na internetskoj stranici regulatora), Agencija je utvrdila da emiter još uvijek ima pogrešno kategorizovanu televizijsku seriju “Crna ruža”, te da je repriza emitovana u neprikladno doba dana, odnosno da emiter nije postupio po zahtjevu Agencije. Stoga je izrečeno pismeno upozorenje i dat rok za odgovor od 30 dana od dana prijema odluke o mjeri.

Tokom kontrolnog nadzora, provedenog nakon isteka roka u maju 2016. godine, Agencija je ponovo došla do istog zaključka – nije bilo promjena u kategorizaciji i vremenu emitovanja TV-serije, odnosno emiter nije reagovao na izrečenu mjeru upozorenja. Stoga je, u skladu sa Zakonom, u izvještaju o nadzoru zatraženo od direktora Agencije da pokrene prekršajni postupak pred nadležnim sudom protiv emitera i odgovorne osobe.

Prije pokretanja prekršajnog postupka Agencija je pozvala službene osobe – predstavnike emitera – radi provođenja skraćenog postupka poravnjanja. Dogovoreno je: ako emiter prihvati postupak poravnjanja, pravna i odgovorna osoba plaćaju polovinu dospelih kazni, predviđenih Zakonom, za određeno kršenje na račun budžeta Republike Sjeverne Makedonije, čime se postupak završava i slučaj ne dolazi do suda. S obzirom na to da je postupak poravnjanja uspješno završen, pravna osoba (emiter) platila je novčanu kaznu u iznosu od 5.000 eura u protuvrijednosti u makedonskim dinarima, a osoba odgovorna za program kaznu od 500 eura u protuvrijednosti u makedonskim dinarima.

CRNA GORA:

16) Televizija MBC, 2006, raspoređivanje sadržaja

Analizom programskih sadržaja po službenoj dužnosti, AEM je 29. marta 2006. godine primijetio emisiju “Game Zone” na Televiziji MBC, koja sadrži scene nasilja i eksplicitnog seksa.

U njoj se promene dešavanja iz svijeta gejminga i videoigrica na tržištu, i uglavnom je usmjerena na mlađe ljude. Emisije se u većini slučajeva sastoje od inserata i trailera za igrice.

Analizirani “Game Zone” prikazan je u 12:19 sati. Sadržaj u ovoj epizodi opisuje se kao “vruća simulacija za kasne sate”, uz objašnjenje spikera da je cilj igre “da se bude nemoralan”. Tokom emisije predstavljaju se videoigrice koje prikazuju, koristeći realistični dizajn i grafiku, događaje u virtuelnom svijetu sa scenama eksplicitnog seksa.

Postupanje AEM-a

Prilikom donošenja odluke, AEM je uzeo u obzir da u konkretnom slučaju postoji sadržaj koji često prikazuje scene (iako virtuelne) bezrazložnog nasilja u različitim oblicima ili scene koje kod maloljetnika mogu stvoriti utisak odobravanja, promovisanja ili veličanja nasilja. Također, prikazane scene seksa mogu imati negativne efekte na maloljetnike u smislu ispravnog razumijevanja intimnog života i pravljenja razlike u odnosu na pornografiju. AEM je primijetio da situacije u kojima postoji seksualni odnos među virtuelnim likovima ne odražavaju stvarni život, već liče na pornografski sadržaj i teže da izazovu seksualno uzbuđenje.

Imajući u vidu vrijeme emitovanja, jasno je da se nisu poštovala pravila u vezi sa sadržajima koji bi mogli ugroziti moralni, mentalni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj maloljetnika. Također, utvrđeno je da emiter nije pristupio temi (videoigrice sa seksualnim scenama) na analitički način, kako bi pojasnio društveni fenomen i podigao svijest o njemu, prvenstveno roditelja, ali i mladih ljudi, već da su scene prikazane na senzacionalan način.

Nakon završene procedure i razmatranja svih relevantnih činjenica, odlučeno je da je emiter prekršio odredbe Zakona o medijima (član 3) i Odluke o minimalnim programskim standardima u Republici Crnoj Gori (čl. 3, 4 i 5)³⁸ emitovanjem, van graničnog perioda, sadržaja koji može da ugrozi moralni, mentalni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj maloljetnika. Emiteru je izdato upozorenje.

17) Televizija MBC, 2011, raspoređivanje sadržaja

Analizom TV-programa po službenoj dužnosti, Agencija za elektronske medije utvrdila je da je Televizija MBC u periodu od 16. do 20. septembra 2011. godine emitovala, izvan graničnog perioda, programske sadržaje različitih formata.

Format 1: u gornjem desnom uglu ekrana smjenjuju se "markice" s fotografijama manje-više obnaženih djevojaka, njihova imena i lične poruke. Eksplicitnost fotografija i sadržaj poruka predstavljaju elemente prema kojima se ovi sadržaji mogu svrstati u oglašavanje usluga "vrućih linija" (emitovano od 06:00 do 08:00 sati).

Format 2: TV-chat s telopom u donjem dijelu ekrana i istaknutom porukom: "Pošalji SMS na broj 14660" (emitovano od 18:00 do 20:00 i od 20:00 do 22:00 sata).

Format 3: na ekranu se smjenjuju fotografije provokativno odjevenih djevojaka, njihovi brojevi telefona i lične poruke, kao na primjer: "SEKICA: Luda, pozitivna, otkaćena i nikad se neću smiriti. Batice, ako si neozbiljan kao i ja, javi se" (emitovano od 20:00 do 21:30).

Format 4: SMS-chat, u toku kojeg se smjenjuju fotografije i imena djevojaka, kao i mjesto odakle su i njihove kratke poruke, a na ekranu je zapisano: "BLM-nadimak na broj 14644" (emitovano od 23:00 do ponoći).

Format 5: "Astrologija uživo", kontakt-program uz učešće publike, odnosno plaćeno uključivanje gledalaca i gledateljica, u toku kojeg iznose probleme iz privatnog života, a astrolozi im daju savjete za njihovo razrješavanje u vidu tumačenja, predviđanja i slično (emitovano od 13:00 do 14:00 i od 22:00 do ponoći).

³⁸ Propis koji je bio na snazi od maja 2005. do jula 2011. godine.

Format 6: emisija "Astronomu caffè" koncipirana je na isti način kao i emisija formata 5, s tim što se u ulozi "tumača" pojavljuju druge osobe (emitovano od 15:00 do 18:00 sati).

Format 7: "Astro vizija" sa astrologinjom Goricom Janković također se zasniva na uključivanju gledalaca i tumačenju horoskopa (emitovana od podne do 14:00 sati).

Postupanje AEM-a

Analizom emitovanih programskih sadržaja utvrđeno je kako oni nisu u skladu sa Zakonom o elektronskim medijima, Pravilnikom o programskim standardima u elektronskim medijima, kao i Pravilnikom o komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama. Njima se propisuje da programski sadržaji kojima se može ugroziti moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj maloljetnika moraju da se emituju tokom graničnog perioda (od 00:00 do 06:00 sati). U pisanom izjašnjenju Televizija MBC je potvrdila da je zbog greške dežurnog realizatora sporni programski sadržaj emitovan u jutarnjim satima, van graničnog perioda i najavila da će zbog toga protiv odgovorne osobe biti pokrenut disciplinski postupak. Nadalje, iz ove Televizije potvrđeno je da je emitovan sadržaj s TV-chatom i tumačenjima individualnih horoskopa publici, uz isticanje da se programski sadržaji sličnog formata puštaju u programima koji su dostupni kroz neke od kablovskih platformi (KDS, MMDS, IPTV, DTH).

Nakon podnošenja pisanog izjašnjenja, naknadnim monitoringom programskih sadržaja ovog emitera utvrđeno je činjenično stanje koje je u suprotnosti sa izjašnjenjem. Naime, Televizija MBC nastavila je s puštanjem programskih sadržaja suprotno zakonu i podzakonskim aktima Agencije i izdatom odobrenju. Nastavila je da krši odredbe zakona tako što je, van graničnog perioda, emitovala sadržaje koncipirane kao kontakt-programe, s plaćenim uključivanjem gledalaca, u kojima oni iznose probleme iz privatnog života, a astrolozi im daju savjete za njihovo razrješavanje u vidu tumačenja, predviđanja i slično ("Astrologija uživo", "Astronomu caffè", "Veče sa zvezdama" i "Astro vizija sa Goricom Janković").

Proveden je postupak i uz uvažavanje svih relevantnih činjenica odlučeno da je emiter prekršio odredbe Zakona o elektronskim medijima (član 55), Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima (čl. 19, 34, 36, 37 i 44) i Pravilnika o komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama (član 28), koji propisuju kako je emitovanje i oglašavanje usluga "vrućih linija", SMS-chatovanja, proricanja sudbine, tumačenja individualnih horoskopa i slično zabranjeno van graničnog perioda. Izrečeno je upozorenje Televiziji, uz obavezu da mjeru upozorenja objavi u svom programu.

18) Prva TV, 2013, označavanje i raspoređivanje sadržaja

Agencija za elektronske medije primila je pritužbu gledaoca u kojoj je navedeno kako je u srijedu, 25. septembra, rano uveče na Prvoj emitovan film "Klip" koji "obiluje eksplicitnim scenama seksa, maloljetničkog nasilja, itd." i da "znak 18 nije bio postavljen u uglu ekrana tokom emitovanja filma." Osim toga, zahtjev ukazuje na potrebu hitnog odgovora "imajući u vidu da je repriza pomenutog filma najavljena za četvrtak, 26. septembra 2013. godine u 11:20 sati."

Praćenjem programskih sadržaja ove Televizije utvrđeno je da je "Klip" srpske rediteljke Maje Miloš emitovan između 22:00 i ponoći. Film je osvojio prestižne međunarodne nagrade i priznanja. Okarakterisan je kao hiperrealistična prezentacija života mnogih tinejdžera danas. Glavni lik je tinejdžerka Jasna koja dolazi u grad iz manje zajednice i živi okružena banalnošću predgrađa. Njen otac je teško bolestan i ona je bijesna na sve i svakoga, uključujući i sebe samu. Zaljubljena je u dečka s kojim ide u školu, ali ne dobija ono što želi iz te veze. Pokušava da zaboravi tešku svakodnevicu eksperimentišući s drogom, seksom i noćnim izlascima, sve vrijeme snimajući sebe i ljude koji je okružuju mobilnim telefonom. Međutim, u ovom surovom okruženju rađaju se ljubav i nježnost. Na početku filma prikazano je upozorenje: "Program koji slijedi nije prikladan za gledaoce mlađe od 14 godina." Film sadrži scene eksplicitnog seksa, konzumiranja psihoaktivnih supstanci, a upotrebljava se nekonvencionalni jezik.

Postupanje AEM-a

Od Televizije Prva zatraženo je da dostavi pisanu izjavu o navodima sadržanim u prigovoru. U toj izjavi emiter je naveo da je "Klip" igrani film sa savremenom temom i da prati živote nekoliko tinejdžera koji se, gubeći smisao i tragajući za pozitivnim vrijednostima, okreću porocima, lošim navikama, preuranjenim seksualnim odnosima i sličnom ponašanju. Po mišljenju emitera, "činjenica da neki film, uključujući i 'Klip', sadrži eksplicitne scene seksa, ne znači da je to pornografski ili erotski film. U filmu 'Klip', scene seksa i nasilja nijesu svrha same po sebi, i ne treba ih posmatrati van konteksta – scene se prikazuju u kontekstu cijele priče koju film prati, one imaju svoje značenje u priči, podržavaju filmsku priču i javljaju se kao posljedica problematičnog života moderne generacije."

Prema navodima Prve, film ukazuje na "opšti problem društva i ima za cilj podizanje svijesti, prvenstveno roditelja i mladih", a "maloljetnici nijesu uključeni u scene seksa i golotinje." Također je istaknuto kako je emiter, svjestan različitih reakcija publike nakon filma (od zahvalnosti do velike uznemirenosti), odlučio da uopće ne reprizira film.

Prilikom donošenja odluke, AEM je uzeo u obzir da je u ovom slučaju riječ o sadržaju koji se na umjetnički, provokativan i inovativan način bavi vrlo složenim i važnim

društvenim temama, koje se u crnogorskim medijima tretiraju nedovoljno ili sporadično.

Bez obzira na umjetnički kvalitet i činjenicu da film ne predstavlja promociju, već kritiku vremena i društva u kome se odvija masovna i uporna degeneracija osnovnih vrijednosti ljudskog postojanja, to je "kontroverzni materijal" koji izaziva podijeljene reakcije. Njih je emiter prepoznao i zbog toga odlučio da ne reprizira film. Time je pokazao otvorenost i odgovornost prema stavovima publike i prije nego što je AEM pokrenuo postupak. U priloženoj izjavi pokazao je složenost primjene standarda koji se odnose na pravo i interes medija da doprinesu prevenciji i podizanju svijesti o socijalnim problemima s kojima se mladi suočavaju, s jedne strane, kao i zaštiti mladih od sadržaja koji bi mogli da ugroze njihov moralni, mentalni, emocionalni ili društveni razvoj, s druge strane.

Agencija za elektronske medije smatra da je prikazani sadržaj namijenjen tinejdžerima starijim od 14 godina, tj. da se odnosi na njihovu generaciju, te da ima edukativni karakter i predstavlja lekciju koja ukazuje na greške njihovih vršnjaka. Postoji realna opasnost da će mediji početi izbjegavati ovakve teme i da će se još više okrenuti komercijalnom i manje "rizičnom" sadržaju. U tom kontekstu, brzo izricanje restriktivnih ili kaznenih mjera protiv emitera, koje nisu dovoljno opravdane ili neophodne, može da ih odvraća od bavljenja složenim (ili kontroverznim) pojavama ili procesima. Nakon provedenog postupka i razmatranja svih relevantnih činjenica, AEM je odlučio da odbije pritužbu.

19) Prva TV, 2016, označavanje i raspoređivanje sadržaja

Dana 10. 3. 2016. godine Agenciji za elektronske medije dostavljen je prigovor gledateljke na rad Prve televizije zbog oglašavanja, u dnevnom terminu emitovanja, programskog sadržaja "Srpske misterije", koji je, kako se navodi, "zastrašujući i za odrasle, a ne za djecu".

Serijal "Srpske misterije" je dokumentarno-igranog karaktera, realizovan kroz niz pedesetominutnih epizoda posvećenih različitim temama, kao što su mitovi, legende, sujevjerja i slično, iz dalje i bliže prošlosti, a koje imaju određene refleksije i na današnje vrijeme i generacije. Radi se o sadržaju sa ozbiljno i brižljivo pripremljenim scenarijem i izborom učesnika i učesnica (od glumaca, prezentera, predstavnika vjerskih zajednica, pa do samozvanih "poznavalaca" misterija, poput ufologa i bijelih magova). Serijal je nepretenciozan, bez vidljive ambicije da se koristi lakovjernost i neupućenost publike za podizanje stepena njene zainteresovanosti.

U osnovi, sadržaj bi mogao biti koristan za razumijevanje nastanka i značenja raznoraznih mitova i legendi, čiji su korijeni iz daleke prošlosti, a koje imaju i određeni kulturološki i folklorni značaj i nesumnjivo spadaju u antropološko i kulturno naslijeđe svakog naroda. U svakom slučaju, tako obrađena, ova problematika mogla bi poslužiti

kao antipod zloupotrebama iste materije (okultizam, vradžbine, koje se često nude lakovjernim i ljudima u nevolji kao "učinkovita" rješenja za njihove životne probleme).

U periodu prije i neposredno nakon emitovanja spornog sadržaja, puštene su epizode sa naslovima: "Mrtvi", "Zlo drvo", "Urbane legende", "U srcu tame" i "Povratak bele dame" (u januaru i februaru 2016, utorkom oko 22:00 sata) te "Drekavac" i "Muslimanska magija" (u martu, četvrtkom nakon 23:00 sata). Na početku emitovanja svake epizode dato je vizuelno upozorenje na ekranu: "Program koji slijedi nije prikladan za osobe mlađe od 14 godina" (u to vrijeme, prema Pravilniku o programskim standardima u elektronskim medijima, propisane grafičke oznake kategorije programskog sadržaja bile su 12, 16 ili 18).

Prigovor gledateljke odnosi se na najavu epizode broj 12, sa naslovom "Muslimanska magija", koja je emitovana u četvrtak, 10. marta 2016. godine. Najava je tog dana emitovana sedam puta, i to u periodu od 06:00 do 21:00 sat. Radilo se o promotivnom traileru u trajanju od 44 sekunde, sa zvučnim i vizuelnim insertima scena iz emisije, koji je mogao imati zastrašujuće dejstvo na maloljetnike jer su prikazane scene što prevazilaze granice rasuđivanja i razumijevanja. Tokom emitovanja nije bilo grafičke oznake o neprimjerenosti sadržaja određenom uzrastu.

Postupanje AEM-a

Saglasno nadležnostima ustanovljenim Zakonom o elektronskim medijima, od Televizije Prva zatraženo je da dostavi pisano izjašnjenje na navode iz prigovora. Emiter je naveo da je odmah po prijemu zahtjeva za izjašnjenje preispitao dnevnu i sedmičnu programsku shemu, po kojoj je bilo predviđeno emitovanje epizode dokumentarnog serijala "Srpske misterije", i da je epizoda "Muslimanska magija" emitovana 10. marta 2016. godine u graničnom periodu (23:15).

Prema emiteru, serijal "Srpske misterije" je dokumentarni program "visoke produkcije koji istražuje mitove lokalnih zajednica na Balkanu, i koji podstiče na kritičko mišljenje i otvara nove vidike u edukaciji lokalnih zajednica." "Budući da se radi o izuzetno kvalitetnoj dokumentarnoj formi", emiter je "po svojim standardima" uradio i videotrailer koji najavljuje novu epizodu (...), a "koji je sadržao najzanimljivije momente epizode po visokim standardima kreativne video montaže." Prva televizija je navela da serijal broji još četiri premijerne epizode koje će, zbog svih mjera predostrožnosti, biti emitovane u graničnom periodu, a videopromocije će se izbaciti iz dnevnih reklamnih blokova.

Prilikom donošenja odluke, AEM je utvrdio kako je prilikom emitovanja najava programskog sadržaja Prva televizija propustila da izvrši adekvatnu kategorizaciju sadržaja (12, 16 ili 18) u skladu sa Pravilnikom o programskim standardima u elektronskim medijima.

Nakon provedenog postupka i uz uvažavanje svih relevantnih činjenica, donesena je odluka da je emiter prekršio odredbe Zakona o elektronskim medijima (član 55) i Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima (čl. 6, 22, 23, 23a i 27). Ovim Zakonom i Pravilnikom propisano je da treba posvetiti posebnu pažnju pravilima za raspoređivanje programskog sadržaja mimo graničnog perioda, u cilju zaštite moralnog, mentalnog, intelektualnog, emotivnog i socijalnog razvoja maloljetnika. Stoga je emiteru izdato upozorenje, uz obavezu da izrečenu mjeru objavi na televizijskom programu.

KOSOVO*:

Najčešće ponavljane povrede odnose se na ograničenja i opće obaveze audiovizuelnih medijskih usluga, kao što su: prikazivanje bez zvučnog ili tekstualnog upozorenja prije početka i nakon svakog prekida programa sa štetnim sadržajem za djecu i maloljetnike, emitovanje programa određenih kategorija van navedenog graničnog perioda, neupotrebljavanje odgovarajućih vizuelnih oznaka i boja upozorenja/oznaka koje se razlikuju od onih navedenih u Uredbi NMK-2013/01:

1. Televizija MOST, 2017, član 6, st. 2 i 3
2. Televizija MIR, 2017, član 6, st. 2 i 3, i član 7.1.
3. RTK 2, 2017, član 7.1.
4. Televizija 21, 2017, čl. 6.2. i 7.3.
5. RROKUM TV, 2017, član 7, st. 1, 2 i 3, i član 3.1.
6. KTV, 2017, čl. 7.1. i 3
7. Televizija PRIZRENI, 2017, čl. 3.3, 5.2. i 5.3.
8. KTV, 2018, čl. 7.1. i 7.2.
9. Televizija VALI, 2018, čl. 7.1. i 7.2.
10. Televizija PULS, 2018, čl. 7.1. i 7.2.
11. Televizija MIR, 2018, čl. 6.3. i 7.1.
12. Televizija PRIZRENI, 2018, čl. 3.3, 7.1. i 7.2.
13. Televizija SYRI VISION, 2018, čl. 3.3, 5.2, 5.3. i 6.4.
14. RROKUM TV, 2018, čl. 7.3. i 6.4.
15. TRIBUNA CHANNEL, 2018, čl. 7.3. i 6.3.

SRBIJA:

20) Pink televizija, 2014, tema seksualnog odnosa sa maloljetnikom u jutarnjem programu

U jutarnjem programu Televizije Pink 27. novembra u terminu od 9:41 do 10:07 emitovan je sadržaj koji je narušio ljudska prava i dostojanstvo učesnika i učesnica u programu i koji je mogao da naškodi maloljetnicima. Tema je bila zlostavljanje djece. Emitovan je telefonski razgovor s majkom čije su ime, prezime, fotografija i mjesto stanovanja otkriveni i koja je optužila svog bivšeg muža (razvod je u toku) da je imao seksualni odnos sa njihovom troipogodišnjom kćerkom. U programu uživo majka je odgovarala na novinarska pitanja koja su u određenoj mjeri bila sugestivna: "Da li tvrdite da je vaša kćerka bila silovana? (...) Da li i dalje tvrdite da se vaša kćerka boji svog oca?" Majka je odgovorila da joj je njeno dijete reklo: "Molim te, kad tata dođe, ne daj me, sakrij me..." Detaljno je opisala kako je počela sumnjati da je njena kćerka zlostavljana. Odvela ju je u Institut za mentalno zdravlje, gdje je djevojčica ponovila ono što je rekla. Nakon toga je pokrenut postupak protiv oca.

Postupanje REM-a

Regulator je izrekao opomenu Televiziji Pink jer je prekršila član 50, stav 1 Zakona o elektronskim medijima i Kodeks ponašanja emitera,³⁹ odsjek 3, kao i član 20 Pravilnika o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga.

Utvrđujući činjenice, Vijeće je zaključilo da je stanica objavila podatke koji su omogućili lako otkrivanje identiteta maloljetnika spominjanih u programu, praktično sa apsolutnom sigurnošću. Program se bavio temom zlostavljanja djece, a otkrivanje identiteta prekršilo je njihova osnovna ljudska prava, odnosno pravo na poštovanje ličnosti i dostojanstva djeteta i pravo na privatnost. Eksplicitne optužbe i detaljni opisi navodnih informacija koje je majka dala o povredama što ih je njena kćerka pretrpjela (ime djeteta – Mila – također je otkriveno), o načinu nanošenja povreda i o osobi koja ih je nanijela (otac Igor), te opisivanje konkretnih radnji koje su učinjene kako bi se povrede nanijele na genitalnim dijelovima tijela djeteta, predstavljaju gruba kršenja pravila ponašanja, regulisana Zakonom o elektronskim medijima i Kodeksom ponašanja emitera. Nezavisno udruženje novinara Srbije uložilo je žalbu REM-u protiv pružaoca medijskih usluga, a prilikom izricanja mjere uzeto je u obzir i snažno negativno mišljenje i ocjena eksperata.

³⁹ U vrijeme kada je izrečena mjera, tadašnje Opšte obavezujuće uputstvo o ponašanju emitera, odsjek 3, glasilo je: "Emiteri će preduzeti sve mere predostrožnosti kako bi zaštitili maloletnike od sadržaja koji mogu da ugroze njihov integritet i njihovo zdravlje, moralni, intelektualni i socijalni razvoj."

21) Prva TV, 2014, filmovi sa oznakom 16 emitovani tokom dana

U periodu od 5. do 8. septembra 2014. godine Prva TV emitovala je sadržaje neprimjerene za osobe mlađe od 16 godina u toku dana, što je zakonom zabranjeno. Od 06:00 do 22:00 sata pušteno je šest filmova koji su označeni kao neprikladni za osobe mlađe od 16 godina. Sadržavali su scene nasilja, ubistava, oružja i golotinje. "Kiss, Kiss, Bang, Bang" emitovan je 5. septembra od 11:10 do 12:59 sati. "Misija" je emitovana 6. septembra u 06:18, "Razbijač" je bio na programu 7. septembra u terminu od 08:56 do 11:00 sati. Istog dana na ovom kanalu mogao se gledati film "Izlazne rane" od 11:00 do 12:59, dok je u 21:44 pušten "Ponos i slava". On je ponovo emitovan dan poslije, u terminu od 10:41 do 12:59 sati.

Postupanje REM-a

Vijeće REM-a izreklo je opomenu Prvoj televiziji jer je prekršila član 68, stav 6 Zakona o elektronskim medijima. Emiter je te filmove kategorisao kao neprimjerene za osobe mlađe od 16 godina. Na osnovu toga imao je obavezu da ih emituje u terminima koji su dozvoljeni zakonom – između 22:00 i 06:00 (član 68, stav 6 Zakona o elektronskim medijima).

Vijeće je zaključilo da se ne radi o namjernom emitovanju sadržaja mimo zakonski dopuštenog termina, već o kršenju obaveze zbog nedovoljnog vođenja računa. Uzelo je u obzir da do tog datuma ova TV-stanica nije bila predmet bilo koje od mjera predviđenih u članu 28, st. 1–3 Zakona o elektronskim medijima.

22) Happy, 2014, vulgarnosti i gadosti sa oznakom 16 emitovane tokom dana

U emisiji "Luda kuća", neprimjerenosti za osobe mlađe od 16 godina, 21. 22. i 24. oktobra 2014. godine u terminu od 06:00 do 22:00 sata na Televiziji Happy prikazan je sadržaj u kojem su voditelj i gosti koristili vulgarne izraze, nepristojne aluzije i bizarnosti što vrijeđaju ljudsko dostojanstvo i izazivaju gađenje i odbojnost kod publike. Emisija je bila na TV-u tokom dana u sljedećim terminima: od 14:15 do 15:16, od 14:15 do 15:22 i od 14:15 do 15 sati i 24 minute. Predstavnici pružaoca medijskih usluga tvrdili su da "Luda kuća" razotkriva ljudsku prirodu, da je osmišljena kao parodija na reality šou i da je publika bila svjesna kako su svi događaji i likovi koji se pojavljuju u njoj izmišljeni.

Postupanje REM-a

Regulator je izrekao opomenu Televiziji Happy jer je emitovala sadržaj neprimjeren za maloljetnike mlađe od 16 godina ("Luda kuća"), čime je prekršila član 68, stav 6 Zakona o elektronskim medijima. Izricanjem ove mjere utvrđeno je da je sam emiter kategorisao sporni program kao neprimjeren za osobe mlađe od 16 godina, te je o tome obavijestio javnost stavljajući oznaku 16 na program. Iako je sporni program repriza (jer je originalna emisija puštena u eter nakon 22 sata), prikazan je van

zakonski dozvoljenog termina (sadržaj neprimjeren za maloljetnike nije dopušten prije 22 sata i poslije 6 sati ujutro).

23) Happy, 2015, nasilje u jutarnjem programu

U reality programu "Parovi" Happy TV je emitovala sadržaj sporan sa stanovišta usklađenosti sa zakonodavstvom vezanim za zaštitu maloljetnika. Dana 11. oktobra 2015. godine u jutarnjim satima prikazano je mnogo nasilja, te nepristojno ponašanje i izrazi koji su se koristili kao čin agresije, odnosno u cilju nanošenja uvrede.

REM je izvršio vanredni i pojačani nadzor 11. oktobra u jutarnjim satima. Tako je pregledan sadržaj koji je emitovan ujutro (označen kao neprimjeren za osobe mlađe od 12 godina), prepun provokacija i svađa učesnika i učesnica u reality programu, gdje je jedan od učesnika udario (ošamario) drugog učesnika nekoliko puta. Tokom ovog dijela emisije publika je mogla čuti psovke, uvrede, prijetnje (verbalno nasilje). U 11:31 mogla je vidjeti šamaranje, guranje, hvatanje odjeće drugih učesnika, nakon čega je emiter reagovao zamagljivanjem programa, ali emisija nije prekinuta. Uprkos zamagljivanju slike i bipovanju u više navrata, mogle su se čuti psovke.

Postupanje REM-a

Regulator je izdao upozorenje Televiziji Happy jer je prekršila član 50, stav 3; član 68, stav 2; član 68, stav 6 Zakona o elektronskim medijima, kao i član 17, st. 1, 2 i 4 Pravilnika o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga.

REM je utvrdio da se navedeni sadržaj ne smije emitovati u vrijeme kada se može razumno očekivati da su djeca ispred TV-a (ujutro); da neprimjeren sadržaj može imati posljedice po razvoj maloljetnika, da mora biti jasno označen kako bi se spriječila mogućnost poistovjećivanja maloljetnika sa nasilnim osobama koje učestvuju u reality emisijama; da je u situaciji kada je nasilje eskaliralo emiter bio dužan odmah prekinuti emitovanje ili izbjeći emitovanje takvog ponašanja na bilo koji drugi način (isključivanje tona, promjena ugla kamere itd.). Naređeno je emiteru da jasno označi reality šou "Parovi" kao neprimjeren za osobe mlađe od 16 godina ako sadrži uvredljivo ponašanje i psovke koje se koriste kao čin agresije, odnosno kao uvrede. Također je naloženo da se u slučaju eskalacije nasilja odmah prekida emitovanje reality programa.

24) Happy, 2015, psovke, vulgarni jezik i uvrede u toku dana i rane večeri

U reality programu "Parovi" Televizija Happy je od 30. augusta do 9. septembra 2015. godine rano ujutro i rano uveče emitovala sadržaje koji bi mogli da naškode fizičkom, moralnom ili mentalnom razvoju maloljetnika. Sastojali su se od vulgarnih izraza, psovki i uvreda te vulgarnih pokreta koji su samo povremeno (i nespretno) bili sakriveni visokofrekventnim tonovima ili zamagljivanjem slike.

Postupanje REM-a

Regulator je izdao upozorenje Televiziji Happy jer je prekršila obaveze iz člana 50, stav 3 i člana 68, st. 2 i 6 Zakona o elektronskim medijima, kao i člana 17, st. 1 i 2 Pravilnika o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga.

Sadržaj "Parova" obilovao je psovka i bio je neadekvatno pokriven signalom emitera, stoga je on bio obavezan da prikaže tu emisiju u vrijeme kada je maloljetnici neće gledati, kako je zahtijevano Zakonom o elektronskim medijima (član 50, stav 3 i član 68, stav 2). Emiter ju je morao kategorizovati kao neprimjerenu za osobe mlađe od 16 godina i emitovati u terminu između 22:00 i 06:00 sati. U situacijama kada se psovke koriste kao čin agresije, morao je sadržaj označiti neprimjerenim za osobe mlađe od 18 godina i emitovati ga nakon 23 sata. Izricanjem upozorenja, REM je izrazio mišljenje da postoji visoki nivo odgovornosti Happy televizije jer pušta sporne sadržaje u više navrata ujutro i tokom radnog vremena, kada se realno može pretpostaviti da maloljetnici nisu u društvu svojih roditelja.

25) Happy, 2015, privremena zabrana emitovanja

U reality programu "Parovi" 28. marta 2015. na Televiziji Happy emitovani su sadržaji koji mogu naškoditi fizičkom, moralnom ili mentalnom razvoju maloljetnika. U terminu od 14:51 do 21:13 kanal je puštao scene pušenja i uvredljivog ponašanja koje se koristilo kao čin agresije.

A 29. marta 2015. godine od 21:25 do 21:45 također su prikazani sadržaji koji bi mogli naškoditi fizičkom, moralnom ili mentalnom razvoju maloljetnika. Time je emiter prekršio određene zakonske odredbe, ali i izazvao žestoke reakcije javnosti, a REM je primio veliki broj pritužbi sa navodima da reality šou "Parovi" vrijeđa interes javnosti.

Postupanje REM-a

Regulator je izrekao privremenu zabranu emitovanja sadržaja na Televiziji Happy, u trajanju od 24 sata, počevši od 20:00 sati 3. aprila 2015. godine. Razlog je bio kršenje obaveze iz člana 50, stav 3 i člana 68, st. 2 i 6 Zakona o elektronskim medijima, kao i člana 17, st. 1 i 2 Pravilnika o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga.

REM je izrekao kaznu, pritom navodeći kako je emiter bio obavezan da sadržaj realityja prikaže van perioda dostupnog maloljetnicima, te da ga obilježi kategorijama 16 ili 18, posebno imajući u vidu da tokom dva dana urednički tim nije uočio niz uvredljivih izraza, diskusije o seksualnosti, ponižavanja, aluzije i insinucije, bez dužnog profesionalnog opreza. Navodi urednika da je tehničar koristio i pustio pogrešnu traku i da je taj sadržaj trebao biti emitovan u večernjim satima, zbog čega je tehničar otpušten, pokazuju ozbiljni nedostatak opreza, pa su kao takvi uzeti u obzir prilikom izricanja mjere. Privremena zabrana emitovanja odnosi se na sadržaj

iste vrste, bez obzira na eventualnu promjenu naziva, vrijeme prikazivanja i druge okolnosti značajne za prepoznavanje sadržaja.

26) Happy, 2015, neprimjereni sadržaj u neprikladno vrijeme

Televizija Happy je 8. marta 2015. godine između 18:00 i 23:00 sata u realityju "Parovi" emitovala sadržaj neprimjeren za osobe mlađe od 18 godina. Od 9. do 11. marta u istoj emisiji prikazani su segmenti koji bi mogli naškoditi fizičkom, moralnom ili mentalnom razvoju maloljetnika, i to u vrijeme kada se moglo očekivati da maloljetne osobe gledaju televiziju. Služba REM-a za nadzor i analizu provela je istragu o programu Televizije Happy i napisala nekoliko izvještaja o spornim dijelovima programa: 8. marta stanica je emitovala reality šou u 21:59 s grafičkom oznakom 18.

Postupanje REM-a

Regulator je izdao upozorenje Televiziji Happy zbog kršenja obaveze iz člana 68, stav 6, člana 50, stav 3 i člana 68, stav 3 Zakona o elektronskim medijima.

Procjenjujući da li sadržaj koji je emitovan 9. 10. i 11. marta može naškoditi maloljetnicima, REM je posebno uzeo u obzir kontekst puštanja u eter. Pošto su nefikcijske prirode, reality emisije mogu imati jak uticaj na maloljetnike, a u određenim slučajevima postoji mogućnost poistovjećivanja maloljetnika sa učesnicama programa. Prema izjavi predstavnika ove Televizije, nakon emitovanja spornog sadržaja rejting se povećao u periodima u kojima je ranije bio nizak – ujutro i popodne. Ovo pokazuje jasnu namjeru emitera da poveća rejting i stekne materijalnu korist, svjesno, uprkos zakonskim ograničenjima. REM je također uzeo u obzir visoku učestalost ponavljanja radnji kojima se krši Zakon (čak 22 puta u posmatranom periodu), kao i mjeru opomene koja je prethodno izrečena (30. oktobar 2014. godine).

27) Pink TV, 2015, kršenje ljudskih prava

Ljudska prava prekršena su u emisiji "Farma 6". Tu je prikazan sadržaj koji može naškoditi fizičkom, moralnom ili mentalnom razvoju maloljetnika zbog uvredljivog ponašanja u kombinaciji sa psovka korištenim kao čin agresije, odnosno u cilju nanošenja uvreda. Sporni sadržaj emitovan je 2, 3, 4, 7, 9, 10. i 11. septembra 2015. godine.

Postupanje REM-a

Regulator je opomenuo Televiziju Pink jer je prekršila član 50, st. 1 i 3 i član 68, st. 2 i 6 Zakona o elektronskim medijima, član 17, st. 1 i 2 Pravilnika o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga i član 20 Pravilnika o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga.

Navodeći razloge za izrečenu kaznu, REM je utvrdio da je emisija "Farma 6" očigledno reality šou i da stoga podliježe posebnom pravnom režimu iz člana 17 Pravilnika o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga. U skladu sa članom 20 Pravilnika o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga, emiteri su dužni da pružaju usluge na način koji poštuje dostojanstvo korisnika medijskih usluga, učesnika u programu i osoba na koje se odnose emitovane informacije. Emisija koja se prikazuje u toku dana i koja sadrži fragmente što bi mogli naškoditi fizičkom, moralnom ili mentalnom razvoju maloljetnika, mora biti emitovana u vrijeme kada je razumno očekivati da je maloljetnici ne gledaju. S obzirom na to da je sadržaj nefikcijske prirode, on može imati jak uticaj na maloljetnike. Prilikom gledanja programa svjesni su da osobe i događaji nisu izmišljeni, već stvarni, a u nekim situacijama postoji velika vjerovatnoća poistovjećivanja s tim osobama.

28) Happy, 2016, uvrede i psovke

U reality emisiji "Snajke" 25. oktobra (od 16:03 do 19:34) i 27. oktobra (od 11:22 do 22:55) 2016. godine emitovani su sadržaji koji su uključivali pušenje i psovke u cilju nanošenja uvreda.

Postupanje REM-a

Regulator je izdao upozorenje Televiziji Happy jer je došlo do povrede člana 47, stav 1, tačka 4; člana 50, stav 3; člana 68, stav 2; člana 68, stav 6 Zakona o elektronskim medijima, kao i člana 17, st. 1 i 2 Pravilnika o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga. Istovremeno, protiv pružaoca medijskih usluga podnesena je prekršajna prijava jer je došlo do povrede čl. 50 i 68 Zakona o elektronskim medijima (prema članu 111 Zakona o elektronskim medijima, regulator može da pokrene prekršajni postupak, nakon čega sud može izreći novčanu kaznu pružaocu medijske usluge u iznosu od 500.000 do 1.000.000 dinara ili novčanu kaznu od 10.000 do 500.000 dinara).

U obrazloženju odluke naveden je argument da su učesnice i učesnici programa nekoliko puta tokom oba dana koristili duhanske proizvode te da je sadržaj samo povremeno bio obilježen starosnom oznakom 12 ili 16. Prilikom izricanja upozorenja, REM je utvrdio kako je emisija "Snajke" očigledno reality šou te stoga podliježe posebnom pravnom statusu iz člana 17 Pravilnika o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga. To podrazumijeva obavezu emitera da kategorizuje reality emisije na restriktivniji način nego druge programe ako sadrže elemente koji nisu prikladni za maloljetnike. Imajući u vidu vrstu sadržaja koji je prikazan (učesnici puše i upotrebljavaju psovke u cilju nanošenja uvreda i kao čin agresije), Televizija je bila dužna da "Snajke" kategorise kao neprikladne za osobe mlađe od 18 godina i da ih pušta u periodu od 23:00 do 06:00 sati. Ona to nije učinila, što govori da nije postupala s dužnim profesionalnim oprezom prilikom uređivanja programa.

29) Pink TV, 2018, seksualna pomagala u jutarnjem programu

U emisiji "Novo jutro" iz 21. januara 2018. godine (od 9:29 do 9:51) gošće Televizije Pink bile su striptizeta Branka Alek, psihijatrica Danijela Tiosavljević i seksolog Aleksandar Milošević. Tema je bila upotreba seksualnih pomagala. Tokom programa, koji nije bio obilježen starosnom oznakom na ekranu, jedna od gošći pokazala je kako se koriste seksualna pomagala i pozvala ostale da prisustvuju tematskim večerima gdje će, između ostalog, moći vidjeti domino damu i upotrijebiti ova pomagala.

Postupanje REM-a

Regulator je izdao upozorenje Televiziji Pink jer je emitovala sadržaje koji mogu naškoditi fizičkom, mentalnom i moralnom razvoju maloljetnika i nisu prikladni za osobe mlađe od 12 godina. Na taj način prekršila je obaveze iz člana 50, stav 3 Zakona o elektronskim medijima te člana 6, stav 1 i člana 8, stav 1 Pravilnika o zaštiti maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga.

2. Slučajevi vezani za zaštitu dostojanstva, privatnosti i identiteta maloljetnika

ALBANIJA:

30) Televizija News24, 2016.

Bez odobrenja roditelja, TV-stanica je emitovala studijski intervju uživo s petero djece (učenika). Tokom intervjuja, đaci su se žalili na svog nastavnika.

Postupanje AMA-e

Upozorenje zbog kršenja dječijih prava u emisijama.

31) Televizija Klan i Televizija Ora News, 2016.

TV-stanice su objavile osjetljive informacije o djetetu u gradu Skadru, u programu pod nazivom "Slobodna zona" i u informativnim emisijama. Dijete je liječeno u zatvorenom centru i njegovo pismo je pročitano tokom programa, što je omogućilo njegovu identifikaciju.

Postupanje AMA-e

Upozorenje zbog kršenja dječijih prava.

32) Televizija Klan, 2016.

TV-stanica je emitovala satirični program pod nazivom "Stop", sa vijestima u kojima su prekršene etika i privatnost, što je dovelo do identifikacije djeteta.

Postupanje AMA-e

Upozorenje zbog kršenja dječijih prava.

33) Televizija News24 i Focus Media News, 2017.

Tokom programa pod nazivom "Otvoreno srce" opisani su intimni odnosi jedne majke, uz navode u vizuelnim podnaslovima da ona "čini sramna djela pred očima djece". Kao ilustracija korišteni su amaterski i dvosmisleni snimci, napravljeni u porodičnom okruženju.

Postupanje AMA-e

Upozorenje za televiziju News24 zbog kršenja dječijih prava.

Nakon što je primila pritužbu, AMA je, na prijedlog Vijeća za pritužbe, izrekla novčanu kaznu u iznosu od oko 800 eura za Focus Media News zbog istog programa.

34) Top Channel i Televizija Klan, 2018.

Tokom vijesti, TV-stanice su emitovale priču o dvije mlade sestre – objavljene su osjetljive informacije o njima.

Postupanje AMA-e

Upozorenje zbog kršenja prava maloljetnika u vijestima.

BOSNA I HERCEGOVINA:

35) BHT1, 2013, kršenje dječijih prava

RAK je primio pritužbu Centra za socijalni rad iz Mostara u vezi s programom pod nazivom "U ime naroda", emitovanom na BHT1. U njoj se navodi da je ova emisija povrijedila prava djece i da je rad Centra i zaposlenih narušen. Pored toga, RAK je primio pritužbu gledaoca zbog mogućeg kršenja prava djece.

Analizom snimaka koje je stanica dostavila utvrđeno je da je u okviru navedenog programa emitovan prilog o odluci Centra za socijalni rad iz Mostara da obustavi hraniteljstvo za tri maloljetne osobe kod dvije žene. Tokom ovog priloga izvršena je indirektna identifikacija maloljetnica, putem njihove biološke majke, dok su kasnije u programu otkrivena njihova imena, nakon čega je uslijedio razgovor sa nastavnikom, kada je spomenuto puno ime jedne od maloljetnica. Pored toga, bivše hraniteljice pokazuju slike djece, od kojih je jedna zumirana. Također, u dijelu priče o biološkoj majci jedna od bivših hraniteljica navodi da su očevi djece nepoznati, a da se njihova biološka majka "bavi sumnjivim poslom", implicitno dovodeći u pitanje njene moralne vrijednosti.

Postupanje RAK-a

Prava i obaveze medija, posebno javnih radiodifuznih servisa, jesu da informišu građane i građanke o svim pitanjima od javnog interesa i time podstiču demokratske procese. Nije osnovana tvrdnja TV-stanice, u dopisu upućenom RAK-u u vezi s navodnim kršenjem pravila, da pritužba mostarskog Centra za socijalni rad predstavlja pritisak na njihov rad, jer je sadržaj ovog programa isključivo analiziran iz perspektive mogućeg kršenja relevantnih pravila i propisa. Pored toga, uzeta je u obzir i činjenica da su fizičke i pravne osobe, koje su potencijalno mogle biti stavljene u nepoželjnu poziciju, imale pravo na odgovor u skladu s relevantnim pravilima, utvrđujući da je Centar za socijalni rad u Mostaru obaviješten o toj mogućnosti.

Ono što je bilo sporno i dovelo do zaključka da su prekršena pravila u vezi s privatnošću jeste činjenica da su u dotičnom programu identifikovane i prikazane slike maloljetnica. U tome se ogleda propust stanice da osigura zaštitu njihovog identiteta. Također, uzima se u obzir da su moralne vrijednosti biološke majke predstavljene u negativnom svjetlu, što može dovesti do ugrožavanja dostojanstva i dobrobiti maloljetnica. Ne osporavajući izbor predstavljene teme, čak smatrajući pozitivnom namjeru BHT1 da predstavi potencijalne nepravilnosti u radu javnih institucija, utvrđeno je da se ovaj cilj mogao lako postići bez informacija koje se odnose na identitet maloljetnica. Izbjegavanje emitovanja tih informacija ne bi umanjilo težinu teme i vrijednost programa. RAK je utvrdio da su puštanjem ovog programa prekršene odredbe koje se odnose na zaštitu privatnosti i izdao je TV-stanici usmeno upozorenje.

36) ATV, 2017, centralna informativna emisija, reportaža o maloljetnicama koje tuku vršnjakinju iz škole

RAK je primio pritužbu na reportažu prikazanu tokom centralne informativne emisije ATV-a od 18. oktobra 2017. godine. Podnijela ju je majka napadnute maloljetnice, uz navođenje da su prekršena prava maloljetnice i da su dostavljene lažne informacije u vezi sa majčinom saradnjom sa lokalnom policijom na ovom slučaju.

Analizom snimaka ovog programa, dostavljenih na zahtjev RAK-a, utvrđeno je da se emitovana reportaža odnosila na slučaj nasilja među maloljetnicama. Naime, četiri tinejdžerke od 14 godina fizički su napale svoju vršnjakinju. Emitovana je izjava službenika za odnose s javnošću lokalne banjalučke policije na temu zakonskih odredbi na osnovu kojih će se obraditi ovaj slučaj, zajedno sa općenitom izjavom psihologa u vezi s maltretiranjem i zlostavljanjem vršnjaka. Tokom tog sadržaja prikazane su dvije scene nasilja u trajanju od 18 sekundi, iz kojih se identitet učesnica nije mogao utvrditi, nije bilo spominjanja imena ili njihovih rođaka, niti je bilo drugih informacija koje bi mogle dovesti do identifikacije uključenih maloljetnica.

Postupanje RAK-a

Zaključeno je da je ATV pristupio temi na osnovu načela zaštite privatnosti, u skladu s relevantnim pravilima. Kao što je propisano, svako narušavanje privatnosti mora biti opravdano dokazanim javnim interesom, uključujući maltretiranje i zlostavljanje vršnjaka kao ozbiljni društveni fenomen, koji se razmatra i iz perspektive psihologije. TV-stanica je u svom dopisu RAK-u navela da se bavila incidentom, o kojem su naširoko izvještavali svi mediji, kako bi naglasila problem maltretiranja i zlostavljanja vršnjaka, da bi se doprinijelo njegovoj prevenciji. RAK je utvrdio da je emiter, predstavljajući ovu temu, ograničio izvještavanje samo na detalje koji imaju informativnu svrhu, što je u legitimnom javnom interesu. Nije utvrdio elemente kršenja pravila.

HRVATSKA:

37) dubrovackidnevnik.rtl.hr (elektronska publikacija), 2016, otkrivanje identiteta maloljetnika

Agencija za elektroničke medije dobila je zvanično pismo povjerenika za djecu, u kojem se navode bojazni zbog objavljivanja pojedinosti i snimaka u vezi sa maloljetnikom u Župi dubrovačkoj. Pružalac elektronske publikacije u tekstu je otkrio informacije pomoću kojih se može saznati identitet dječaka. Uz članak je objavljena i fotogalerija, gdje se može prepoznati maloljetnikova kuća, kao i dva YouTube videozapisa.

Postupanje AEM-a

Nakon što je izvršilo analizu i primilo izjavu emitera, Vijeće za elektroničke medije je zaključilo da je prekršen član 3, st. 1, 2 i 3 Pravilnika o zaštiti maloljetnika i izdalo upozorenje emiteru. Štaviše, iako u članku "VIDEO/FOTO: DRAMA U ŽUPI Neuspjela šesta ovrha nad malodobnim djetetom" nije otkriven identitet maloljetnika i njegovih roditelja, objavljivanje fotografija i snimaka porodične kuće u kojoj živi rezultiralo je objelodanjivanjem drugih informacija koje su mogle dovesti do prepoznavanja djeteta i ugrožavanja njegove dobrobiti, kao što je navedeno u članu 3, stav 1. Odredbom člana 12, stav 3 Zakona o elektroničkim medijima propisana je zabrana objavljivanja bilo kakvih informacija koje otkrivaju identitet djeteta do 18 godina, uključenog u slučajeve bilo kojeg oblika nasilja, bez obzira na status djeteta kao svjedoka, žrtve ili počinioca, ili u slučajevima pokušaja samoubistva ili samoubistva, gdje je također zabranjeno iznošenje detalja o porodičnim stvarima i privatnom životu djeteta.

38) 24sata.hr (elektronska publikacija), 2017, otkrivanje identiteta maloljetnika

Čitalac je poslao pritužbu u vezi s člancima objavljenim na portalu 24sata.hr pod naslovima "Djevojčica spašavala psa kad ju je autom ubio pijani veterinar" i "Mahirova majka: Samo želim istinu, a ne da me sažalijevaju". U članku o djevojčici iz Srbije, koja je poginula u saobraćajnoj nesreći, sadržane su informacije preuzete s portala Blic.rs, a njihovo objavljivanje na 24sata.hr predstavljalo je kršenje člana 12, stav 3 Zakona o elektroničkim medijima i člana 3, stav 1 Pravilnika o zaštiti maloljetnika u elektroničkim medijima. U članku objavljenom na 24sata.hr spominje se puno ime i prezime ubijene djevojčice. Tekst o maloljetniku iz Bosne i Hercegovine, koji je počinio samoubistvo jer je bio žrtva vršnjačkog nasilja i silovanja, predstavljao je povredu člana 12, stav 3 Zakona o elektroničkim medijima i člana 3, stav 1 Pravilnika o zaštiti u elektroničkim medijima. Prezet je s portala Klik.ba, gdje majka maloljetnika govori o tom slučaju, a osim njegove identifikacije otkrivaju se i detalji zlostavljanja i silovanja.

Postupanje AEM-a

Upozorenje. Po prijemu izjave emitera, Vijeće je u odluci o izricanju upozorenja navelo da, iako je istina da su mediji u Srbiji i Bosni i Hercegovini prvi otkrili identitet djece koja su bila žrtve nasilja, i dalje ostaje činjenica da se odredbe Zakona o elektroničkim medijima ne primjenjuju na njih, ali se primjenjuju na 24sata d.o.o. U stvari, ovaj portal bio je dužan, kao i svi pružaoci medijskih usluga koji potpadaju pod nadležnost Republike Hrvatske, da izvještava u skladu sa važećim zakonodavstvom Republike Hrvatske, u ovom slučaju u skladu s članom 12, stav 3 Zakona o elektroničkim medijima i članom 3, stav 1 Pravilnika o zaštiti maloljetnika u elektroničkim medijima.

SJEVERNA MAKEDONIJA:

39) TV-stanica 24 Vesti, 2018, izvještavanje o nasilju među maloljetnicima u osnovnoj školi

Na osnovu anonimne pritužbe u kojoj je podnosilac optužio TV-stanicu za “neetičko izvještavanje” i za “elementarno nepoštovanje novinarskih standarda” i time za kršenje prava djeteta zbog prikazivanja većeg broja izvještaja o incidentu – tuči između dvije učenice u dvorištu osnovne škole u Negotinu – Agencija je pregledala informativne emisije TV-stanice 24 Vesti od 13, 14, 15, 16. i 17. aprila 2018. godine.

Utvrđeno je:

- TV-stanica je pratila incident u kontinuitetu, i svaki dan predstavljala reakcije i stavove raznih relevantnih strana (Prva dječija ambasada u svijetu “Megjashi”, Ministarstvo unutrašnjih poslova i centar bezbjednosti Negotino, ministarka prosvjete Renata Treneska-Deskoska, Državna prosvjetna inspekcija, Centar za socijalni rad, direktor i psiholog Osnovne škole “Goce Delčev” i ombudsman);
- u izvještajima nisu predstavljene nikakve senzacionalne ili neproverene informacije;
- korišteni su snimci koji su vjerovatno preuzeti sa YouTubea, na kojima su lica uključenih učenika bila zamagljena i njihovi identiteti nisu otkriveni;
- izvještavanje je bilo u skladu sa Pravilnikom o zaštiti maloljetnika⁴⁰ koji je Vijeće Agencije usvojilo 2014. godine, a kojim je utvrđeno da prilikom emitovanja nasilja TV-stanice trebaju postupati odgovorno u pokušaju da se “postigne ravnoteža između prava javnosti da bude blagovremeno i tačno informisana i – zahtjeva za zaštitu maloljetnika.”

Postupanje AVMU-a

Agencija je odlučila da je pritužba neosnovana i da je TV-stanica 24 Vesti na profesionalan način tretirala pitanje nasilja među maloljetnicima u osnovnoj školi, obavljajući jednu od osnovnih uloga novinarstva – pružanje relevantnih informacija javnosti o pitanju od šireg javnog interesa – prevenciji nasilja među maloljetnicima, bez otkrivanja identiteta učenika. I podnosilac pritužbe i emiter informisani su o zaključcima nadzora.

CRNA GORA:

40) TVCG 1, 2017, otkrivanje identiteta maloljetnika

Na osnovu redovnog monitoringa programskih sadržaja, Agencija za elektronske medije konstatovala je da je Prvi program Televizije Crne Gore (TVCG 1) 18. novembra

⁴⁰ Dostupno na: http://avmu.mk/wp-content/uploads/2017/06/Pravillnik_za_zastita_na_malloletnite_lica.pdf.

2017. emitovao prilog u vezi sa apelom za pomoć djevojčici iz Crne Gore u okviru informativne emisije "Dnevnik" u terminu od 19:30 sati.

U novembru 2017. godine pažnju crnogorske javnosti privukao je slučaj djevojčice čiji je zahtjev za pomoć postavila humanitarna organizacija "Banka hrane" na svojoj Facebook-stranici. U zahtjevu se navodi da je njen i život njenog brata ugrožen, imajući u vidu da nemaju prihoda i da žive u teškim uslovima sa svojim bolesnim ocem. Nakon početnih nastojanja različitih humanitarnih organizacija i šire zajednice da pomogne djeci, u javnosti su se pojavile informacije da stvarni život i finansijske okolnosti te porodice nisu onakve kako je prvobitno objavljeno, te da postoje sumnje u istinitost informacija. U prilogu su navedena puna imena i prezimena uključenih osoba. U cilju zaštite maloljetnika, AEM je u ovom pregledu naveo njihove inicijale.

Prilog počinje najavom reportera u glavnom dnevniku: "Centri za socijalni rad iz Bijelog Polja i Mojkovca s posebnom pažnjom prate situaciju u porodici V. M., čija je maloljetna ćerka preko društvenih mreža tražila humanitarnu pomoć. Tvrde da dokumentacija tih ustanova demantuje navode da su zaboravljeni i da im je uskraćeno pravo na socijalna davanja."

Prilog dalje glasi: "Na ljestvici događaja koji su ovih dana zaokupljali pažnju javnosti svakako je i priča o porodici M. Sve je počelo apelom za pomoć kojim se, preko društvenih mreža, obratila četrnaestogodišnja ćerka V. M., ukazujući na težak zdravstveni problem svoga oca i neimaštinu u kojoj sa njim žive ona i brat. Djevojčica je u pismu navela da njenog oca u životu održavaju aparati u jednoj beogradskoj bolnici, dok ona sa bratom jedva preživljava, bez struje, vode i hrane. Reagovali su centri za socijalni rad iz Bijelog Polja i Mojkovca i priča je dobila potpuno drugačiji obrat."

Navedeni dio priloga pokriven je slikama (screenshot) članaka sa različitih portala: "Djevojčici iz Bijelog Polja hitno potrebna pomoć", "A. M. (14) iz Bijelog Polja hitno je potrebna bilo kakva pomoć", kao i tekst "A. moli sve nas za pomoć: Mom tati otkazuju organi, gladujem, nemam za grejanje, ne mogu ni u školu da idem", uz fotografiju djevojčice ispod tog teksta. Na korištenim fotografijama, oči djevojčice su zamagljene (blurovane).

Nakon videoizjave direktora centara za socijalni rad u općinama Bijelo Polje i Mojkovac, prilog se nastavlja: "Zatečena je i crnogorska javnost koja je, u prvi mah, bila voljna da pomogne maloljetnoj djeci. Umjesto humanitarne akcije, otvoreno je pitanje jesu li u ovom slučaju zloupotrijebljena djeca?"

Slijedi izjava novinarkе (stand up) ispred zgrade u kojoj živi porodica M. i na koju pokazuje tokom priloga: "Glavni akter ove priče, V. M., živi u zgradi iza nas u Mojkovcu (prim. aut. pokazuje na zgradu) i nije pristao na susret sa ekipom Televizije Crne Gore. U telefonskom razgovoru rekao nam je da su mu mediji pričinili veliku štetu.

Neprocjenjive su, kako je dodao, i posljedice po njegovo zdravlje, jer su ljudi koji su bili spremni da mu finansijski pomognu za liječenje od te namjere odustali. I za V. nevjenčanu suprugu, koja ga je prije nekoliko godina napustila, neprihvatljiva je trenutna situacija. Obratila se bjelopoljskom Centru za socijalni rad da joj pomogne pri traženju starateljstva nad svojom djecom, što ukazuje na to da se priči o M. još ne nazire epilog.”

Završni dio priloga pokriven je slikama (screenshot) članaka sa različitih portala, na kojima su navedeni ime i prezime, uzrast i naziv grada u kojem djevojčica živi.

Postupanje AEM-a

Saglasno nadležnostima ustanovljenim Zakonom o elektronskim medijima, od nacionalnog javnog servisa TVCG 1 zatraženo je da dostavi pisano izjašnjenje na date navode. Vijeće javnog emitera dostavilo je Agenciji pisano izjašnjenje u kojem se navodi da je Komisija za predstavke i prigovore slušalaca i gledalaca razmotrila predmetni izvještaj i predložila direktoru TVCG uspostavljanje bolje kontrole kvaliteta u uredničkom lancu u cilju izbjegavanja sličnih problema u budućnosti.

Kao sastavni dio izjašnjenja dostavljeno je i pojašnjenje uredničkog tima informativnog programa, prema kojem su “emitovanjem priloga o djevojčici iz Bijelog Polja, čiji je apel za pomoć 'zapalio' društvene mreže, htjeli (...) da ukažu na mogućnost zloupotrebe maloljetnice” i da su “u ilustraciji priče, koristili (...) isječke iz novina i internet-portala gdje je objavljena fotografija djevojčice i njeno ime”, a “u montaži su zaštitili njen lik”. Međutim, kako se navodi, “na žalost, kako je kasnije uočeno, u jednom ponovljenom kadru (na početku i na kraju priloga) moglo se pročitati njeno ime i prezime.” Ukazuju na to da se “radilo o nenamjernoj grešci.”

Prilikom donošenja odluke AEM je uzeo u obzir da Zakon o elektronskim medijima zabranjuje objavljivanje informacije kojom se otkriva identitet maloljetnika do 18. godine života, uključenog u slučajeve bilo kojeg oblika nasilja, bez obzira na to da li je svjedok, žrtva ili izvršilac, te da zabranjuje iznošenje pojedinosti iz porodičnih odnosa i privatnog života djeteta. Također, Pravilnik o programskim standardima u elektronskim medijima zabranjuje emitovanje programskih sadržaja kojima se očigledno može nanijeti šteta fizičkom, duševnom ili moralnom razvoju ili dobrobiti maloljetnika ili drugih ranjivih osoba.

Nakon provedenog postupka, uz uvažavanje svih relevantnih činjenica, odlučeno je da je emitovanjem predmetnog priloga s fotografijama četrnaestogodišnje djevojčice i otkrivanjem identiteta i pojedinosti iz porodičnih odnosa i privatnog života maloljetnika, emiter mogao nanijeti štetu duševnom razvoju maloljetnice, čime je prekršio Zakon o elektronskim medijima (član 48) i Pravilnik o programskim standardima u elektronskim medijima (član 6).

Stoga je emiteru izrečena upravno-nadzorna mjera upozorenja, uz obavezu da izrečenu mjeru objavi u svom informativnom programu.

KOSOVO*:

41) TV DUKAGJINI, 2017, zaštita identiteta i poštovanje dostojanstva djece i maloljetnika tokom emitovanja programa

Povreda člana 4.3. Uredbe NMK-2013/01; NMK je izdala obavještenje o kršenju.

SRBIJA:

42) Pink TV, 2014, uznemiravanje maloljetnih osoba

Televizija Pink prekršila je ljudska prava, a naročito dostojanstvo učesnika i učesnica u reality programu "DNK", emitovanom 11. februara, 8. aprila, 22. aprila, 27. maja i 2. septembra 2014. godine.

Dana 11. februara 2014. godine objavili su lične podatke dva dječaka, jednog od četiri i po godine, a drugog od devet godina. U prisustvu maloljetne osobe majka je otkrila detalje (u trenucima vrlo nejasno) o svom braku i razvodu od oca svojih sinova Marka i Mladena. Dječak je bio prisutan za vrijeme intervjua, a voditeljica emisije mu je postavila i nekoliko općih pitanja. Zatim je objasnila da metoda uzimanja uzorka za analizu nije bolna i uz pomoć njegove majke uzela je uzorak pljuvačke. Nakon toga je otac izrazio svoje mišljenje o bivšoj supruzi, djeci, braku i njegovoj sadašnjoj partnerici, uključujući i podatke koji se odnose na privatni život tih osoba.

Voditeljica je pokušavala u najvećoj mogućoj mjeri narušiti privatnost učesnika. Emisija je završena predstavljanjem rezultata koji su potvrdili da je Radovan Vojnić otac dječaka Marka. U tom trenutku stariji sin Mladen (devet godina) bio je u kadru, a voditeljica je insistirala da on prokomentariše situaciju. Posljednji kadar prikazuje Marka kako spava.

U emisiji iz 8. aprila prikazane su dvije djevojčice (Jovanka i Katarina). U želji da otkloni glasine u selu o tome da je on otac djevojčica, njihov deda je tražio stručnu analizu DNK uzoraka i to je učinjeno u sklopu emisije. Maloljetnice su stalno bile uključene u slučaj, u izjave koje su dali njihovi otac i djed, i u razloge za razvod njihovih roditelja. Odgovarajući na pitanja voditeljice, djevojčice su navele pojedinosti iz porodičnog života. One su također komentarisale svoj odnos sa sadašnjim suprugom majke.

U emisiji "DNK" iz 22. aprila prikazana je Monika Mihajlović, djevojčica od šest godina, čija je majka željela da se utvrdi kako njen bivši suprug nije otac djevojčice. Monika je bila prisutna tokom razgovora o očinstvu.

Ekipa ove emisije je 27. maja utvrdila očinstvo dječaka od 11 godina, koji je plod veze jednog muškarca i sestre njegove žene. Dječak je očigledno bio uznemiren i postidjen situacijom. On je povremeno bio prisutan tokom intervjua, a u jednom dijelu emisije moglo se vidjeti i da plače. Ponovo je plakao na kraju emisije kada su objavljeni rezultati.

U reality programu "DNK", emitovanom 2. septembra 2014. godine, ekipa je utvrdila ko je otac maloljetne Milice. Ona se pojavila nekoliko puta u programu i bila je prisutna tokom nekih intervjua. Intervju sa njenom majkom obavljen je nakon što je voditeljica intervjuisala Milicu. Zatim je uslijedila uznemirujuća svađa između majke i voditeljice, koja je majku obavijestila da su rezultati stigili i da ona zna šta pokazuju. Na osnovu stava majke može se pretpostaviti da je intervju obavljen bez njenog pristanka.

Postupanje REM-a

Na sastanku održanom 30. oktobra 2014. godine regulator je izdao upozorenje pružaocu medijskih usluga zbog kršenja obaveza iz člana 50 Zakona o elektronskim medijima i odjeljka 3.3. Opšteg obavezujućeg uputstva o ponašanju emitera.⁴¹

Tokom postupka, Vijeće je pitalo predstavnike Televizije Pink da li su svjesni mogućih posljedica po maloljetnike koje proizlaze iz opisanih radnji. Oni su izjavili da su upravo zbog toga u kontaktu s centrima za socijalni rad i da su se u većini slučajeva porodične situacije poboljšale poslije emitovanja. Nakon što je pregledao relevantne emisije, REM je utvrdio da je taj koncept senzacionalistički, da je insistirano na otkrivanju najintimnijih detalja porodičnog života učesnika i poremećenih odnosa, koji su ponekad bili na granici društveno prihvatljivog ponašanja. Na osnovu navedenog, Vijeće je izreklo mjeru i naložilo emiteru da zaštiti identitet maloljetnika u emisiji "DNK" te da pomjeri vrijeme emitovanja nakon 23:00 sata.

43) TV Pink, 2015, utvrđivanje identiteta roditelja maloljetnika

Od maja do jula 2015. godine sadržaj emisije "DNK" kršio je dostojanstvo maloljetnika. Ovaj reality šou usredsređen je na utvrđivanje roditelja maloljetnih osoba, dok se njihovo dostojanstvo ne poštuje. Objavljene su informacije iz privatnog i porodičnog života maloljetnika, iako su mogle da naškode njihovim interesima i pravima.

Prva sporna emisija prikazana je 19. maja 2015. godine od 21:00 do 22:00 sata. Naime, čovjek je tražio stručno mišljenje jer je sumnjao da je biološki otac djeteta. Lice tog djeteta bilo je zamagljeno, ali kada je snimano sa strane i sa leđa nisu preduzete nikakve tehničke intervencije. Objavljena su imena roditelja i prezime oca.

⁴¹ Opće obavezujuće uputstvo o ponašanju emitera, odjeljak 3.3. glasi: "Maloletno lice može se direktno pojaviti u programu samo uz vlastiti pristanak i odobrenje roditelja ili staratelja. Čak i u takvim situacijama, emiter mora da posveti posebnu pažnju zaštiti dostojanstva i fizičkog i mentalnog zdravlja dotične osobe."

U emisiji iz 2. juna 2015. godine majka je htjela utvrditi očinstvo svog djeteta jer je bila u drugom braku, a htjela je da se vrati svom prvom suprugu, pa je smatrala kako bi bilo korisno da se ustanovi da je on biološki otac. U emisiji je sa zamagljenim licem prikazana beba. Majka je bila jasno vidljiva i otkriveno je njeno ime (Aleksandra), kao i zgrada, ulica i grad u kojem dijete živi sa majkom.

Od 21:15 do 22:15 sedmog jula 2015. godine u emisiji se utvrđivao identitet oca djevojčice od pet godina. Otac Miodrag Nikolić je jasno pokazan, kao i majka, čije je lice bilo zamagljeno. Djevojčica je snimljena s leđa u trenutku kada je voditeljica uzela bris.

Dana 21. jula 2015. godine utvrđen je identitet oca dječaka od šest i sedam godina. Predstavljeni su otac Zoran Vještica i majka Maja. Otkriveno je i naselje, kao i dio grada u kojem djeca žive (kuća, bašta). Dječaci su odbili da budu snimljeni, ali otac ih je ubijedio i doveo ih ispred kamera. Imena djece nisu otkrivena, lica su im bila zamagljena, ali nespretno, jer se u jednom trenutku moglo vidjeti lice starijeg dječaka.

Postupanje REM-a

Na sjednici od 21. oktobra 2015. godine REM je izdao upozorenje Televiziji Pink zbog kršenja člana 50, stav 1 Zakona o elektronskim medijima, člana 22, stav 2, člana 24, st. 1 i 2, člana 26, stav 3 i člana 28, st. 1, 3 i 5 Pravilnika o zaštiti maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga.

Televizija Pink nije poštovala dostojanstvo maloljetnika uključenih u emisiju. Nije prilagodila učešće uzrastu, zrelosti ili osjetljivosti teme o kojoj se raspravljalo. Pitanja o osjetljivim porodičnim problemima koja su postavljana maloljetnim osobama dodatno su ih izložila strahu, stidu, uznemirenosti ili bijesu. Informacije o tome da li otac ili majka sumnjaju ko je biološki otac njihovog djeteta spadaju u intimnu sferu osobe i mogu se objaviti samo uz njen pristanak. U obrazloženju odluke REM je posebno insistirao na činjenici kako nije dovoljno da se osigura samo anonimnost maloljetnika u javnosti, već i neposrednog dijela grada u kojem oni žive. U svim emisijama identiteti roditelja nisu bili prikriveni, što bi u kombinaciji s drugim dostupnim podacima moglo poslužiti kao osnova za otkrivanje identiteta maloljetnih osoba. U jednoj emisiji na osnovu stava maloljetnika bilo je jasno da on ne želi učestvovati u programu. Objašnjenje pružaoca da je riječ o dokumentarnom filmu nije prihvaćeno, jer je emisija imala zabavni format. Prema mišljenju Vijeća, "DNK" je zabavni program sa elementima realityja. To se može utvrditi na osnovu načina na koji se voditelj obraća učesnicima, načina na koji su predstavljeni porodični problemi učesnika i učesnica, kao i na osnovu saopćavanja rezultata analize. Tako su u ovim emisijama korišteni porodični sukobi kako bi se zadovoljila radoznalost publike i omogućila zabava.

44) Happy, 2016, nepoštovanje ličnosti maloljetnika

Dostojanstvo maloljetnika nije ispoštovano u reality emisiji "Provodadžija" iz 9. februara 2016. godine. Prikazan je intervju sa maloljetnikom koji nije prikladan za njegov uzrast, jer su postavljana pitanja o osjetljivim porodičnim temama. U terminu od 9:29 do 9:32 Televizija Happy emitovala je ovaj intervju sa dječakom od tri ili četiri godine, čiji je otac bio samac, a TV-ekipa se osvrnula na pronalaženje supruge. Voditelj je upitao dječaka kako se osjeća i kakav je njegov stav prema majci koja ga je napustila.

Postupanje REM-a

Regulator je na sjednici održanoj 17. juna 2016. godine izdao upozorenje Televiziji Happy zbog kršenja odredbe člana 50, stav 1 Zakona o elektronskim medijima i člana 24, st. 1 i 2 Pravilnika o zaštiti maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga.

Pored mjera izrečenih zbog kršenja obaveza koje se odnose na zaštitu prava i interesa maloljetnika, Vijeće REM-a se posebno osvrnulo na namjeru da se poveća utisak porodične drame, bez ikakvog razmatranja mogućih posljedica. Pitanja postavljena djetetu odnosila su se samo na osjetljive porodične probleme, odnosno na to što je majka napustila porodicu. Činjenica da maloljetnik odrasta bez majke može imati katastrofalan učinak na njegov emocionalni razvoj. To je veoma osjetljiva sfera života; nije uzeto u obzir dječakovo shvatanje stvarnosti i događaja oko sebe, bez obzira na pristanak oca da on učestvuje u emisiji. Stoga je vrsta emitovanog sadržaja i objavljenih informacija dovela do kršenja zaštićenih vrijednosti maloljetnika, prije svega dostojanstva i razvoja slobodne ličnosti, dok je namjera emisije bila da izazove senzaciju, što dokazuje neodgovorno ponašanje uredničkog tima, i dovoljan je razlog da regulator izrekne kaznu.

45) Pink TV, 2017, maloljetnik kao neposredni učesnik u porodičnom sukobu

U terminu od 22:04 do 23:20, 30. novembra 2016. godine, na Televiziji Pink prikazana je emisija "DNK".⁴² Ekipu je pozvao muškarac koji je sumnjao da se njegova supruga upustila u vanbračnu aferu i htio je utvrditi da li je biološki otac svoje maloljetne djece. Producent programa prvo je posjetio majku. Ona i djeca (osmero maloljetne djece) živjeli su s njenim novim supružnikom. Razgovarao je sa majkom, novim suprugom, njegovom majkom (identiteti supružnika i njegove majke potvrđeni su potpisima), ali i sa najstarijom djevojčicom iz prvog braka majke. Lice djevojčice bilo je

⁴² Dokumentarni reality program "DNK", kako mu ime kaže, posvećen je osobama koje sumnjaju u svoje ili biološko porijeklo svog djeteta i žele da analiziraju genetski materijal kako bi identifikovali biološke roditelje. Učesnici programa su stvarne osobe kojima producenti, kako je navedeno, pomažu u pronalaženju istine. Producenti tvrde da su sve priče istinite i da se snimaju samo na inicijativu učesnika.

zamagljeno, ali joj glas nije bio moduliran. U intervjuu je majka tvrdila da nema sumnje u to ko je otac njene djece i da je jedini razlog za cijeli proces utvrđivanja očinstva to što otac nije htio da plati alimentaciju. Producent je zatim intervjuisao drugu djecu koja su rekla da redovno gledaju emisiju "DNK". Lica maloljetne djece bila su zamagljena, ali im glasovi nisu bili modulirani.

Producent programa je tada razgovarao sa ocem i njegovim sedmogodišnjim sinom (njegov glas nije bio moduliran, ali lice je bilo zamagljeno), učenikom prvog razreda i jedinim djetetom koje je ostalo da živi sa ocem. Dječak je potvrdio da je bio svjedok porodičnog nasilja.

Odlučujući u ovom slučaju, Vijeće Regulatornog tijela za elektronske medije podsjetilo je da Televizija Pink nije uzela u obzir potrebu da zaštiti uključene maloljetnike. Iako njihova imena i prezimena nisu objavljena (spominje se samo prezime) i iako njihova lica nisu mogla biti prepoznata (ali se njihov glas mogao jasno čuti), bilo je moguće utvrditi identitet djece na osnovu učešća majke i oca u programu, i na osnovu mjesta stanovanja. Na taj način je njima nanesena šteta, a osnovna ljudska prava – lično dostojanstvo, zdravlje, moralni i društveni razvoj – narušena su.

Postupanje REM-a

Regulator je 26. aprila 2017. godine izdao opomenu Televiziji Pink zbog emitovanja sadržaja koji je indirektno otkrio identitet maloljetnika, čime su se narušila njihova prava i interesi, u suprotnosti sa članom 50, stav 1 i članom 68, stav 11 Zakona o elektronskim medijima, kao i članom 24, st. 1 i 2 i članom 26, stav 3 Pravilnika o zaštiti maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga. Ova Televizija nije ispoštovala obavezu zaštite privatnog i porodičnog života, predviđenu članom 28, st. 1 i 3 Pravilnika o zaštiti maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga.

3. Slučajevi vezani za izvještavanje o krivičnim djelima koja uključuju maloljetnike

ALBANIJA:

46) Televizija Ora News i Televizija ABC News, 2016.

Tokom emitovanja vijesti, TV-stanice su prikazale osjetljive detalje o djetetu za koje se sumnja da je žrtva seksualnog zlostavljanja u porodici.

Postupanje AMA-e

Upozorenje zbog kršenja dječijih prava u vijestima.

47) Televizija News24, 2016.

Tokom emitovanja vijesti, ova TV-stanica pustila je intervju sa majkom čija je kćerka navodno silovana. Objelodanjivanjem potpunog identiteta majke, s drugim detaljima kao što je njena adresa, indirektno je otkriven identitet djeteta koje je zlostavljano.

Postupanje AMA-e

Upozorenje zbog kršenja dječijih prava.

48) Top Channel, News24 i Ora News, 2017.

Prilozi iz vijesti ovih televizija indirektno su doveli do identifikacije maloljetnice koju je, navodno, zlostavljao otac.

Postupanje AMA-e

Upozorenje zbog kršenja dječijih prava.

49) News24, Ora News i Report, 2017.

Tokom emitovanja vijesti, televizijske stanice su pustile u eter priču o susjedu koji je seksualno zlostavljao 15-godišnju djevojčicu, čime su povrijeđena načela zaštite djeteta. Identifikacija djevojke je indirektno objavljena, sa slikama njene kuće i drugim detaljima o selu i okrugu.

Postupanje AMA-e

Upozorenje zbog kršenja dječijih prava.

BOSNA I HERCEGOVINA:

50) OBN, 2010, glavni dnevnik, reportaža o slučaju seksualnog zlostavljanja maloljetnice

RAK je po službenoj dužnosti izvršio analizu programa više televizijskih stanica, između ostalog i OBN-a, koje su izvještavale o slučaju seksualnog zlostavljanja maloljetnice s područja Bratunca.⁴³

U centralnom informativnom programu "Vijesti", u vezi sa ovim slučajem i policijskom akcijom na području Srebrenice i općine Bratunac, navedeno je: "Među uhapšenim je baka maloljetne M. M." Prikazani su i snimci porodične kuće. Također, program je

⁴³ Mali grad u istočnoj Bosni.

sadržavao izjavu tetke maloljetnice, koja je potpisana njenim punim imenom i prezimenom.

Postupanje RAK-a

Predmetni program nije otkrio ime i prezime maloljetne žrtve niti je pokazano njeno lice, ali su emitovane informacije koje bi mogle otkriti identitet, što bi samo dodatno ugrozilo njenu ionako ranjivu poziciju. Stanica je u svom dopisu RAK-u izjavila kako nije provjerila je li na snimku prikazana kuća žrtve, što je bilo potpuno neodgovorno i neprofesionalno. Djevojka živi u malom mjestu, a stanovnici tog područja mogli su lako prepoznati njenu kuću u programu. Prilikom predstavljanja informacija koje bi mogle imati štetne posljedice za maloljetnike, izuzetno je važno da se omogući zaštita maloljetnika, najprije u njihovoj zajednici i u mjestu gdje žive, ali i unutar šireg kruga društva, kao i da se osigura prevencija problematičnih situacija. Stanice moraju posvetiti dužnu pažnju prilikom objavljivanja informacija ove vrste kako bi zaštitile potencijalno ugrožene maloljetnike uključene u slučaj, bez obzira na izvore informacija. RAK nije prihvatio stav emitera da su intervjuisane osobe isključivo odgovorne za svoje izjave, što može biti istina; umjesto toga, OBN zanemaruje činjenicu da je odgovornost za sve emitovane programe na njemu samom. U ovom slučaju, utvrđeno je da nije preduzeo sve mjere da spriječi otkrivanje identiteta maloljetnice. RAK smatra da je, prilikom izvještavanja o žrtvi seksualnog zlostavljanja, ova TV-stanica objavila informacije koje bi mogle indirektno otkriti njen identitet i ugroziti njen status. Prema tome, emiter je prekršio odredbe o izvještavanju o krivičnim djelima u vezi sa maloljetnicima, a RAK mu je zbog toga izdao pismeno upozorenje.⁴⁴

4. Slučajevi vezani za učešće maloljetnika u programima

BOSNA I HERCEGOVINA:

51) Televizija Kantona Sarajevo, 2009, centralna informativna emisija, reportaža o maloljetnici sa teškom bolešću

U informativnom programu u 18:30 sati, Televizija Kantona Sarajevo emitovala je reportažu o maloljetnici koja boluje od rijetke i teške kožne bolesti.

RAK je pokrenuo istragu po službenoj dužnosti i zatražio snimke programa. Analizom je utvrđeno da se u reportaži govori o maloljetnoj djevojci s rijetkom kožnom bolešću. U uvodnom dijelu predstavljene su informacije u vezi s bolešću, uz voditeljski

⁴⁴ Određeni broj televizijskih stanica emitovao je slične reportaže, a RAK je izdao pismena upozorenja svakoj od njih.

komentar koji je i usmeno, ali i neverbalnom komunikacijom predstavljen na način da se *a priori* donosi zaključak o tome koji su razlozi bolesti djevojke: "Zbog nemara liječnika u fočanskoj bolnici na početku rata, djevojčica se razboljela od rijetke bolesti kože. Jedna od prvih žrtava genocida u Foči, ova djevojka danas živi sa svojom bolešću, samo zato što se zove..."⁴⁵ Također, rečeno je: "Rođena prerano, vidjela je užase rata dok je bila u bolnici, gdje je većina liječnika učestvovala u genocidu nad Bošnjacima."

Postupanje RAK-a

Stanica je u svom odgovoru na kršenje pravila izjavila kako je namjera priče bila da pomogne maloljetnici. Međutim, RAK je utvrdio da način predstavljanja, posebno s obzirom na lične i politički evokativne komentare, nije u skladu sa deklarisanom namjerom programa, te da je u suprotnosti sa standardima vijesti. Naime, u vijestima se činjenice moraju navoditi nepristrasno, bez izražavanja ličnih uvjerenja putem verbalne ili neverbalne komunikacije. Ne uzimajući u obzir izbor tema u okviru uređivačke politike, RAK je utvrdio da nijedan dio emitovane reportaže nije sadržavao informacije u vezi s pružanjem pomoći maloljetnici. Priča je dobila potpuni obrat zbog političkih konotacija i ideološki obojenih komentara voditelja i reportera. Time je, bez obzira na početnu namjeru, TV-stanica dopustila da jedno mišljenje prevlada, što je dovelo do neobjektivnog i jednostranog predstavljanja. Miješanje komentara i same teme u ovom slučaju vodi do zaključka da je emiter zloupotrijebio medijski prostor i ispolitizovao jednu tragičnu priču koja je trebala biti, kako je navedeno, humanitarnog karaktera. Zaključak je bio da je prisustvo djevojke zloupotrebjeno nauštrb njenog blagostanja i dostojanstva. Utvrđeno je kršenje odredbi koje se odnose na prikazivanje ugroženih grupa i učešće maloljetnika u programima, a televizijskoj stanici izrečena novčana kazna u iznosu od 500 eura.

52) Televizija Vogošća, 2009, emitovanje muzičkog spota – kršenje odredbi koje se odnose na poštovanje profesionalnih normi i zaštitu maloljetnika

RAK je po službenoj dužnosti pokrenuo postupak zbog potencijalnog kršenja pravila emitovanjem muzičkog spota folk-pjevačice Selme Bajrami u programu Televizije Vogošća u 19:10 sati.

U spotu je pjevačica u ulozi učiteljice u osnovnoj školi, odnosno u razredu punom maloljetnika i maloljetnica. Pošto nije uspjela uključiti đake u školske aktivnosti, pokušava da privuče njihovu pažnju na drugačiji način, plešući oskudno obučena i sa erotizovanim pokretima.

⁴⁵ U informaciji je navedeno puno ime djevojčice bošnjačke nacionalnosti.

Postupanje RAK-a

Po pokretanju postupka na osnovu relevantnih odredbi koje se odnose na učešće maloljetnika u programskom sadržaju, TV-stanica je u svom dopisu RAK-u o navodnom kršenju pravila odgovorila da sadržaj muzičkog spota ne predstavlja nikakvu zloupotrebu, niti može izazvati anksioznost ili strah kod djece koja se pojavljuju u njemu. Dalje su izjavili da je to stvar umjetničkog izražavanja, gdje je teško povući tačnu crtu da li je nešto pristojno ili ne. Emiter je ipak smatrao da autori muzičkih spotova i drugih oblika videoizražavanja, kao i mediji, imaju obavezu da štite djecu i spriječe bilo kakve zloupotrebe, navodeći negativne primjere u programima drugih medija. Stanica je na kraju odlučila da prekine dalje emitovanje spornog spota.

Bez pokušaja da tumači umjetnički izraz programa, RAK se fokusirao na sadržaj ovog spota u kojem nastavnica pokušava privući pažnju učenica i učenika skidanjem odjeće i erotskim plesnim pokretima. Ostvarivanje prava na slobodu umjetničkog izražavanja podrazumijeva poštovanje specifičnog odnosa medija i društva, ne samo u smislu toga da su mediji servis društva, već i u smislu odgovornosti koju oni trebaju pokazati svojim profesionalnim ponašanjem.

Sama koncepcija muzičkog spota ove pjevačice, gdje se pojavljuje kao prosvjetna radnica čiji metod angažovanja đaka uključuje erotske pokrete, skidanje odjeće i dijeljenje slatkiša, kao i poruka koju prenosi – smatrana je štetnom za dobrobit i dostojanstvo djece i maloljetnika. Sadržaj programa koji prikazuje ovu osjetljivu kategoriju i koji joj je dostupan treba da prenese pozitivne vrijednosti, a mediji trebaju da pokažu svijest o uticaju na nju. Emitovanjem dotičnog spota TV-stanica nije ispoštovala osnovne principe profesionalnog novinarstva u smislu odgovornosti prema javnosti, a posebno prema djeci i maloljetnicima. Na osnovu toga prekršila je odredbe o poštovanju profesionalnih standarda i zaštitu maloljetnika, a RAK je izdao pismeno upozorenje.

SRBIJA:

53) Happy, 2016, učešće maloljetnika u neprimjerenim terminima

U terminu od 12:00 do 13:00 sati, 6. februara, u reality emisiji "Parovi – Kućni savet", Televizija Happy emitovala je svađu u kojoj je učestvovalo nekoliko osoba, gdje su se mogli čuti izuzetno neprimjereni izrazi, uvrede i psovke. Učesnici su također spomenuli upotrebu droge u kući. Prema uspostavljenoj i ustaljenoj programskoj shemi, pola sata nakon verbalne rasprave maloljetnici su se pojavili u programu.

U terminu od 21:03 do 02:32, 23. i 24. februara, emisija "Parovi – Goli život" posjetila je porodicu sa devetero djece. Tom prilikom jedna od učesnica iznijela je neprikladne komentare voditeljici u prisustvu maloljetne djevojčice.

Postupanje REM-a

Regulator je izdao upozorenje Televiziji Happy jer reality šou emituje sadržaj koji krši zakonske zahtjeve što se odnose na zaštitu maloljetnika i ljudskih prava. Naime, emiter je prekršio član 47, stav 1, tačka 4; član 50, st. 1, 2, 3; član 68, st. 2 i 3 Zakona o elektronskim medijima, kao i član 17, stav 1; član 22, stav 5 i član 24, stav 1 Pravilnika o zaštiti maloljetnika u oblasti pružanja medijskih usluga. Također je prekršio čl. 20 i 27, st. 1, 2 i 4 Pravilnika o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga.

REM je izdao upozorenje zbog činjenice da je sadržaj koji bi mogao naškoditi fizičkom, moralnom ili mentalnom zdravlju maloljetnih osoba emitovan u vrijeme kada se razumno moglo očekivati da će one gledati TV-program. Emisija u kojoj su učesnici demonstrirali nasilje, kriminalno i drugo zabranjeno ponašanje uključivala je i maloljetnike. Televizija Happy nije pokazala oprez prilikom emitovanja programa koji je sadržavao informacije o diskriminaciji, mržnji i nasilju na osnovu rase ili nacionalnosti, vjerskih ili političkih uvjerenja ili genetike.

5. Slučajevi vezani za komercijalne komunikacije i maloljetnike

ALBANIJA:

54) "DigitAlb", 2017.

Televizijska platforma emitovala je komercijalno oglašavanje sa slikama, bez zaštite maloljetnika putem uslovnog pristupa i roditeljske kontrole.

Postupanje AMA-e

Upozorenje platformi zbog kršenja dječijih prava.

SJEVERNA MAKEDONIJA:

55) Reklama za "Pizzeti 7 Days", 2016, emitovana na različitim TV-stanicama

Podnosilac pritužbe na TV-reklamu za proizvod "Pizzeti 7 Days", koju su emitovale mnoge televizijske stanice, zahtijevao je da se zabrani prikazivanje jer sadržaj nije adekvatan za uzrast ciljane skupine; reklama je bila negativna i izazvala je strah i uznemirenost. Već je bila zabranjena u susjednoj Bugarskoj.

Agencija je razmatrala sadržaj reklame i termin kada je emitovana na većini stanica na nacionalnom nivou, kao i kontekst pravila za emitovanje audiovizuelnih komercijalnih

kommunikacija, te pravila koja se odnose na zaštitu maloljetnika. Osim toga, provjerena je i informacija iz pritužbe da je reklama zabranjena u Republici Bugarskoj.

Nadzorom je utvrđeno da su glavne komponente reklame za "Pizzeti snack" humor i sarkazam. Oglašivači su koristili kliše/stereotipe o italijanskoj mafiji iz filmova. Čak i ako gledalac nije dobro upoznat s filmografijom, kliše je odmah prepoznatljiv kao direktna parodija na format/ulogu "mafijaškog kuma": zbog namjernog izbora muzike, scenografije, sveukupnog studijskog ambijenta, a posebno zbog karikature/sarkastične glume – izraza lica i italijansko-američkog idiolekt/sociolekt.

U reklami nije bilo maloljetnih osoba, a nakon provjere vremena i programa u kojima je emitovana, nije se moglo zaključiti da je namijenjena maloljetnicima i maloljetnicama.

Prema dostupnim informacijama iz medija, utvrđeno je da je u Republici Bugarskoj prikazivanje reklame ograničeno, ali zbog kršenja zakonskih odredbi koje se tiču konkurencije.

Postupanje AVMU-a

S obzirom na to da je oglašavanje zaštićeno pravom na slobodu izražavanja, zagarantovanim Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i Ustavom Republike Sjeverne Makedonije i da se može ograničiti samo u odnosu na član 10, stav 2 Konvencije, Agencija je došla do zaključka da se prikazivanjem TV-reklame nije prekršio Zakon o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama, odnosno da nije bilo zakonskih uslova za ograničavanje njenog emitovanja, o čemu je podnosilac pritužbe obaviješten u pisanom obliku.

CRNA GORA:

56) Pink M, 2018.

Agencija za elektronske medije konstatovala je da je u okviru emisije "City M" na Televiziji Pink M 25. juna 2018. godine u 12:14 pušten oglas za medicinski preparat "GE Kids – International Health". Videospot je trajao 31 sekundu. Istaknuto je da se radi o sponzoru ove emisije.

Radnja spota dešava se u sportskoj dvorani gdje djeca (u sportskoj opremi) nazdravljaju čašama sa žuto obojenim napitkom. Vodi se sljedeći dijalog:

Dječak 1: "Znaš li da nijednom nisam odsustvovao sa treninga ove godine?"

Dječak 2: "Ni ja. Zato imamo odlične rezultate."

Djevojčica: "A znate li zašto je to tako? Zato što niste bili bolesni."

Dječak 3: "Ne možemo da budemo bolesni zato što pijemo GE Kids."

Nakon toga, žena u društvu dvoje djece obraća se gledaocima: "Roditelji, ne dozvolite da vas uplaši priča o dječijim bolestima. Uradite ono što možete. Ulažite u zdravlje svog deteta."

Postupanje AEM-a

Saglasno nadležnostima ustanovljenim Zakonom o elektronskim medijima, Agencija za elektronske medije od Televizije Pink M zatražila je pisano izjašnjenje. U njemu emiter ističe: "Kako se navedeni spot i ranije emitovao na televizijama u Crnoj Gori, tako i u regionu, smatrali smo da je isti u skladu sa Pravilnikom o audiovizuelnim komunikacijama." Emiter navodi da je "klijentu (oglašivaču) ukazao na sporni sadržaj" i da će "ubuduće strogo voditi računa o ukazanom problemu i zabraniti svaki vid kršenja obaveza."

Prilikom odlučivanja AEM je procijenio da predmetni oglas sadrži poruku putem koje maloljetnik preporučuje medicinski preprat "GE Kids" kao proizvod čijim konzumiranjem se sprečava razbolijevanje i doprinosi postizanju "odličnih rezultata" ("Ne možemo da budemo bolesni zato što pijemo GE Kids."). To nije u skladu sa odredbama Pravilnika o komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama, gdje je propisano da se oglasima namijenjenim maloljetnicima ne smiju preporučivati lijekovi i medicinska sredstva, uključujući i vitamine, osim dječije paste za zube, kao i da ti oglasi ne smiju sadržavati sugestivne poruke da se korištenjem proizvoda ili usluga stiču fizičke, intelektualne ili druge društvene prednosti nad ostalim maloljetnim osobama koje te proizvode i usluge ne koriste.

Osim toga, oglas nije bio prepoznatljiv i audio i vizuelno odvojen od ostalih programskih sadržaja, a tokom emitovanja istaknuto je da se radi o sponzoru emisije "City M". Na taj način prekršeno je pravilo da sponzorisan programi ne smiju direktno podsticati na kupovinu ili iznajmljivanje robe ili usluga sponzora ili treće osobe, naročito posebnim promotivnim upućivanjima na te proizvode i usluge u tim programima. Na osnovu navedenog može se utvrditi da je emiter objavljivanjem programskog sadržaja prekršio čl. 89 i 95 Zakona o elektronskim medijima i čl. 21, 37, 61 i 68 Pravilnika o komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama.

Nakon provedenog postupka i uz uvažavanje svih relevantnih činjenica, emiteru je izrečena upravno-nadzorna mjera upozorenja, uz obavezu da izrečenu mjeru objavi u svom programu.

6. Slučajevi vezani za izbore i maloljetne osobe

KOSOVO*:

57) Razno

Tokom praćenja Općih izbora od 31. maja do 11. juna 2017. godine identifikovani su politički spotovi u kojima su učestvovala djeca, čime je prekršen član 9.7. (uključivanje djece u spotove) Etičkog kodeksa za pružaoce audiovizuelnih medijskih usluga. Utvrđeno je da su sljedeći emiteri prekršili zakon i izdata su im upozorenja: TV Syri Vision, Klan Kosova, TV 21, Tribuna Channel, TV KIM, TV Mir, Rrokum TV, TV Besa, TV Herc, TV Puls, TV Most, TV Iliria, RTK 1.

Tokom lokalnog izbornog perioda, od 21. septembra do 22. oktobra 2017. godine (prvi krug) i od 13. do 19. novembra 2017. godine (drugi krug), utvrđeno je da su sljedeće stanice kršile relevantna pravila o upotrebi i prisustvu djece u različitim promotivnim spotovima političkih partija: Klan Kosova (novčana kazna od 5.000 eura), TV Dukagjini, TV 21 i TV Most.

SRBIJA:

58) Prva TV, 2016, korištenje djece u izborne svrhe

U emisiji "Veče sa Ivanom Ivanovićem" Prva TV emitovala je sadržaje koji nisu poštovali dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti maloljetnika (u obliku ankete, djeca su odgovarala na pitanje "Šta mislite o izborima?"). Puštene su izjave djece od 10 do 12 godina, dovedene u situaciju da govore o vrlo osjetljivim temama kao što je politika. Ona su svojim rječnikom komentarisala zašto se održavaju izbori, ko može pobijediti i ko treba da vodi Srbiju. Pitanja o politici nisu bila prilagođena uzrastu maloljetnika.

Postupanje REM-a

Regulator je izrekao opomenu Prvoj TV zbog kršenja člana 68, stav 11 Zakona o elektronskim medijima i člana 24, st. 1 i 2 Pravilnika o zaštiti maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga.

U ovom slučaju, pored dobivanja roditeljskog pristanka, emiter je trebao biti posebno oprezan kada je uključivao maloljetnike u program jer je time postao odgovoran za sadržaj koji je emitovao. Nije poštovano dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti maloljetnih osoba, tj. učešće u programu nije bilo prilagođeno njihovom uzrastu s obzirom na osjetljivost i složenost političke teme na koju su se pitanja odnosila. Emiter je bio obavezan da pitanja prilagodi uzrastu maloljetnika, a ne da ih stavlja u problematične situacije.

Aneks 3: Aktivnosti regulatornih agencija koji učestvuju u oblasti informacione i medijske pismenosti

Predstavljani su neki od primjera najbolje prakse u vezi s medijskom pismenošću i zaštitom maloljetnika, počevši od Hrvatske, koja je jedna od najaktivnijih zemalja u regionu iz ove oblasti. U tom smislu, kako bi se naglasila činjenica da Vijeće Evrope prioritarnim smatra ova pitanja, posebno priznanje odaje se publikaciji pod nazivom "Regulatorna tela za elektronske medije i medijska pismenost – Usporedna analiza najboljih evropskih praksi", koja je pripremljena u okviru JUFREX-ovog projekta na zahtjev Regulatornog tela za elektronske medije (REM) Srbije. Cilj ove publikacije jeste da se prepozna najbolja praksa koju regulatorne agencije mogu preduzeti kako bi se uhvatili u koštac sa zaštitom maloljetnih osoba.

HRVATSKA

Aktivnosti u vezi s medijskom pismenošću u Hrvatskoj proizlaze iz ličnog učešća članova Vijeća AEM-a i prepoznavanja važnosti te teme iz UNICEF-ove kancelarije u Hrvatskoj, kao i iz redovnih istraživačkih aktivnosti. Neke od aktivnosti prikazane su u nastavku.

Sufinansiranje projekata medijske pismenosti (2015–2018)

Nezavisno od saradnje sa UNICEF-om, Agencija je 2015. pokrenula jednu vrstu fonda, kao redovni godišnji javni konkurs za sufinansiranje projekata medijske pismenosti. Pravo učešća na tom konkursu imali su svi univerziteti, instituti, obrazovne ustanove, udruženja i druge pravne osobe koje razvijaju i provode programe u vezi s medijskom pismenošću (seminare, radionice, konferencije, predavanja ili istraživanja javnog mnijenja). Tokom prvih godina, uz značajno početno interesovanje, dodijeljeno je nešto više od 20.000 eura. Interesovanje je opalo u naredne dvije godine, da bi do naglog porasta došlo 2018. godine, kada je dodijeljeni iznos dostigao 40.000 eura,⁴⁶ što se može tumačiti kao rezultat rada Agencije na jačanju svijesti o važnosti medijske pismenosti.

⁴⁶ Jedan individualni projekat može dobiti najviše 5.400 eura godišnje.

Medijska kampanja “Birajmo šta gledamo” (2015, 2016, 2017)

Kampanja se sastojala se od tri televizijska spota,⁴⁷ a cilj je bio da se ukaže na važnost medijske pismenosti roditelja, staratelja i djece, na značaj pažljivog odabira medijskih sadržaja za djecu, kao i na važnost korištenja sistema programskih oznaka o tome kojem uzrastu je primjeren koji medijski sadržaj.

Preporuke za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija (2016)⁴⁸

Preporuke je pripremio Vijeće Agencije za elektroničke medije Hrvatske, prvenstveno da bi olakšalo provođenje Pravilnika o zaštiti maloljetnika u elektroničkim medijima i ispunjavanje propisanih obaveza za televiziju, radio i elektronske publikacije. Iako one u suštini predstavljaju podzakonski akt kojim je Agencija bliže utvrdila odredbe Zakona o elektroničkim medijima i Pravilnika o zaštiti maloljetnika u elektroničkim medijima, te srodnog zakonodavstva, njima se ponovo snažno ukazuje na nužnost medijskog opismenjavanja djece i roditelja. Zato te preporuke predstavljaju dio općeg projekta medijske pismenosti koji provode Agencija i UNICEF.

Internetska stranica medijskapismenost.hr (2016)

Jedan od koraka kampanje medijske pismenosti bio je pokretanje internetske stranice medijskapismenost.hr.

U rješavanju tog zadatka Agencija za elektroničke medije i UNICEF proširili su spektar svojih partnera, pa su uključili u rad Akademiju dramske umjetnosti, Fakultet političkih nauka u Zagrebu, Hrvatski audiovizualni centar i Hrvatski filmski savez. Oni su potpisali sporazum o saradnji s partnerima, i na taj način postavljen je kamen-temeljac za formiranje mreže za medijsku pismenost. Tako je proširen krug partnera na aktere koji su usredsređeni na obrazovanje i koji stvaraju, podstiču ili finansiraju različite sadržaje. Portal ima samo jednu zaposlenu osobu – glavnog i odgovornog urednika, kojeg finansira Agencija za elektroničke medije Hrvatske. Postoje planovi za proširenje kruga partnera, čime bi se broj zaposlenih na portalu povećao na dvanaest.

Dani medijske pismenosti (2018)

Agencija za elektroničke medije i UNICEF razvili su i u aprilu 2018. pokrenuli “Dane medijske pismenosti”, najveći projekat medijske pismenosti ikada organizovan u Hrvatskoj. Cilj je bio da se uspostavi platforma koja će potaknuti okupljanje različitih aktera i njihovu saradnju; da se promovišu i organizuju održivi projekti medijske pismenosti, te da se podigne nivo svijesti javnosti o važnosti obrazovanja za medije.

⁴⁷ TV-spotovi dostupni na: https://www.youtube.com/playlist?list=PLBEF5D3iSy2JCLIXxLpQgx0tYcc_7li6Q.

⁴⁸ Dostupno na: <https://www.e-mediji.hr/en/news/recommendations-for-the-protection-of-children-and-the-safe-use-of-electronic-media/>.

Od samog početka Agencija i UNICEF našli su pokrovitelje i partnere za provođenje projekta u Ministarstvu kulture i Ministarstvu nauke i obrazovanja; bila je uključena i akademska i istraživačka mreža "CARNet", koja pruža internetske i digitalne usluge svim školama u Hrvatskoj; Hrvatski filmski savez sa svojom širokom mrežom klubova i projekata filmske pismenosti; Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu, nevladina organizacija koja je najaktivnija u obrazovanju za medije; kao i vodeći nacionalni mediji. U saradnji sa općinskim bibliotekama u 15 hrvatskih gradova, Agencija za elektroničke medije organizovala je predavanja i radionice iz medijske pismenosti tako što je utvrdila teme s bibliotekama, a potom osigurala predavače i druge neophodne resurse. To je potaklo biblioteke (kao i druga udruženja i fakultete) u drugim gradovima da se uključe u projekat, dok su ga dječiji vrtići i škole realizovali preko radionica, uz korištenje edukativnog materijala napravljenog upravo za "Dane medijske pismenosti".

"Dani medijske pismenosti" odvijali su se od 18. do 21. aprila, ali su se određene aktivnosti nastavile i tokom druge polovine ovog mjeseca. Na kraju, kad se sve sabere, u šezdeset jednom gradu održano je 160 radionica, predavanja i panel-diskusija na temu medijske pismenosti, prvenstveno namijenjenih djeci, omladini, nastavnicama i nastavnicima. Procjenjuje se da je u projektu učestvovalo više od 6.500 djece i oko 660 odraslih iz cijele Hrvatske.

Projekat se sastojao od nekoliko segmenata – javna predavanja i radionice, izrada digitalnog edukativnog materijala, objavljivanje brošura namijenjenih roditeljima i slikovnica za djecu, kao i održavanje radionica u vodećim medijima za odabrane škole. U saradnji sa ekspertima izrađen je obrazovni materijal kako bi bilo moguće držati predavanja iz medijske pismenosti djeci i omladini u vrtićima, osnovnim i srednjim školama, koji su taj materijal preuzimali sa internetske stranice www.medijskapismenost.hr (15.000 preuzimanja u aprilu). Za vrtiće je razvijena Radionica optičkih igračaka, dok su nastavnicima i učiteljicama namijenjeni materijali sa sljedećim temama: Pozitivni i negativni medijski sadržaj (nastavni materijal za predavanje đacima od prvog do četvrtog razreda osnovne škole), Sigurnost djece na internetu i elektroničko nasilje (nastavni materijal za predavanje đacima od petog do osmog razreda osnovne škole) i Kako prepoznati dezinformacije i lažne vijesti (nastavni materijal za predavanje učenicima i učenicama srednjih škola).

Također je objavljena slikovnica za djecu, roditelje, starateljice i učiteljice. Roditelji i staratelji dobili su knjižicu "Djeca i mediji", prevedenu i prilagođenu verziju koju je pod istim naslovom objavio Nacionalni audiovizuelni institut Finske (KAVI), a koji je prenio prava na Agenciju za elektroničke medije.

"Djeca upoznaju medije" bio je naziv interaktivnih radionica koje su pohađali đaci od petog razreda osnovne do četvrtog razreda srednje škole.

Postoji niz drugih zanimljivih i primjenjivih projekata pod okriljem medijske pismenosti u Hrvatskoj koji mogu poslužiti kao inspiracija u regionu i šire. Za više pojedinosti o tome, pogledate publikaciju Vijeća Evrope: "Regulatorna tela za elektronske medije i medijska pismenost – Usporedna analiza najboljih evropskih praksi".⁴⁹

ALBANIJA

Regulatorni organ u Albaniji bio je uključen u organizaciju nekoliko aktivnosti, seminara i konferencija. Najnoviji događaj organizovan je 21. maja 2018. godine, kada su mediji raspravljali na temu medijske pismenosti sa ekspertskom grupom.

Tokom 2015. i 2016. godine regulator je, u saradnji sa Albanskim institutom za medije u Tirani, proveo obuku u nekoliko okruga u zemlji, s ciljem da se poboljša izvještavanje o dječijim pravima.

U 2017. i 2018. godini Regulatorna agencija je, u saradnji sa Albanskim centrom za javnu komunikaciju, bila angažovana na internoj obuci nacionalnih i lokalnih radio i televizijskih emitera u vezi s promocijom Zakona o radiodifuziji, a posebno u vezi s pitanjima govora mržnje i zaštite maloljetnika.

BOSNA I HERCEGOVINA

Uprkos sve većem razvoju novih tehnologija i medija u društvu, nedovoljno se diskutuje o medijskoj pismenosti u javnosti.

Regulatorna agencija za komunikacije BiH, slijedeći prakse u Evropi, preuzela je zadatak da unaprijedi medijsku pismenost i podigne svijest o odgovornom i sigurnom korištenju svih medijskih usluga. U 2009. godini poseban fokus bio je na zaštiti djece. U tom smislu RAK je sa UNICEF-om i Organizacijom Save the Children Norveška organizovao konferenciju "Zaštita djece od neprikladnog televizijskog sadržaja" iste sedmice kada je obilježena 20. godišnjica Konvencije o pravima djeteta. Pedagozi, psiholozi, predstavnici TV-stanica i drugih medija, koji su prisustvovali konferenciji, raspravljali su o mnogim relevantnim pitanjima, s glavnim ciljem – da se podigne svijest o važnosti roditeljskog usmjeravanja i da se pokrene diskusija o zaštiti djece u novom medijskom okruženju.

Jedan od rezultata ove konferencije bila je izrada studije o uticaju televizijskog sadržaja na djecu. Ova studija daje uvid u to kako maloljetnici tumače TV-program.

⁴⁹ Dostupno na:

https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/home/-/asset_publisher/RAupmF2S6voG/content/presentation-of-the-study-regulatory-authorities-for-electronic-media-and-media-literacy-comparative-analysis-of-the-best-european-practices-?inheritRedirect=false, pristupljeno 15. februara 2019. godine.

Prikazuje različite razvojne uzraste djeteta i njegovu sposobnost da interpretira audiovizuelne sadržaje.

RAK je sa Ministarstvom sigurnosti i Uredom državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima učestvovao u izradi Akcionog plana za unapređenje sistema borbe protiv dječije pornografije i drugih oblika seksualnog zlostavljanja i eksploatacije djece putem informacionih i komunikacionih tehnologija.

Aktivna uloga Regulatorne agencija za komunikacije u promociji medijske pismenosti prvenstveno podrazumijeva provođenje istraživanja i saradnju sa što je moguće više zainteresovanih strana. Iako Bosna i Hercegovina nije članica EU i nije obavezna da izvještava o nivou medijske pismenosti, treba da razmotri kako bi mogla ocijeniti nivo medijske pismenosti u trenutnoj društveno-političkoj situaciji.

Trenutno RAK provodi kvalitativnu i kvantitativnu analizu audiovizuelnih medijskih usluga koje uključuju dječije i obrazovne programe, programe namijenjene manjinama i ugroženim grupama stanovništva. Analiza treba biti objavljena početkom 2019. godine.

Također, Regulatorna agencija za komunikacije BiH pokreće kampanju za podizanje svijesti o mogućem uticaju televizijskog sadržaja na djecu i osiguravanje da roditelji nadziru svoju djecu kada gledaju televiziju. Bit će objavljeni spot i brošura na ovu temu početkom 2019. godine.

Osim toga, planira se uspostava redovne istraživačke aktivnosti u vezi s korištenjem medija i medijskim navikama različitih dobnih grupa, posebno maloljetnih osoba.

Agencija je započela saradnju sa Mediacentrom radi uspostavljanja i funkcionisanja internetske stranice posvećene medijskoj pismenosti. U narednom periodu bit će održani mnogi koordinacioni sastanci u ovom pravcu, sa naglaskom na angažovanje što većeg broja zainteresovanih.

RAK sarađuje i planira nastaviti saradnju sa obrazovnim institucijama zbog promovisanja medijske pismenosti, s krajnjim ciljem da se uspostavi kurikulum za medijsku pismenost.

KOSOVO*

Programi za djecu

U cilju ocjenjivanja usklađenosti sa dijelom 3 licence, Odjeljenje za monitoring i analize (DMA) pratilo je programske sadržaje pružalaca audiovizuelnih usluga tokom jedne sedmice u periodu od januara do juna 2018. godine. Vidljivo je da u rasporedima nedostaje dječiji program.

Izvršetak obuhvata dvadeset pet (25) pružalaca audiovizuelnih usluga:

- tri (3) televizije sa nacionalnom zemaljskom pokrivenošću, jedna je javna (RTK1) i dvije komercijalne (KTV i TV21).
- šesnaest (16) televizija sa regionalnom/lokalnom zemaljskom pokrivenošću: Dukagjini, Syri Vision, Opinion, Balkan TV, Prizreni, Besa, Puls, Vali, Tema, Liria, Festina, Iliria, Herc, Televizija Mitrovica, MIR i Televizija Most.
- šest (6) pružalaca audiovizuelnih usluga: Klan Kosova, Rrokum TV, Tribuna Channel, First Channel, RTK2 i TV KIM.
- organizovanje regionalnih sastanaka s medijima.

Nakon identifikovanja prekršaja tokom praćenja usklađenosti s propisima Nezavisne medijske komisije za period od 6. do 19. septembra 2017. godine, Komisija je organizovala sastanke s pružaocima audiovizuelnih medijskih usluga u šest regiona Republike Kosovo, s ciljem da se osigura usklađenost i profesionalnost pružalaca ovih usluga.

Teme koje je razmatrala Nezavisna medijska komisija odnosile su se uglavnom na rad medija tokom izbornih kampanja. Ticale su se kršenja pravila i drugih problema nastalih tokom posljednje izborne kampanje, razvoja zakonske regulative NMK, uključujući usvajanje novih propisa u vezi s digitalizacijom, te poštovanje propisa Nezavisne komisije, s posebnim naglaskom na specifična kršenja propisa, najčešća kod pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga.

Sastanci sa nosiocima licenci NMK održali su se od 15. do 19. oktobra 2018. godine u pet centara u zemlji. Među razmatranim temama bila je i zaštita djece i maloljetnih osoba od audiovizuelnog sadržaja.

CRNA GORA

Iako se medijska pismenost posmatra kao ključni preduslov za aktivno učešće građana i građanki u današnjem informacionom društvu, u Crnoj Gori je nizak stepen poznavanja pojma i koncepta medijske pismenosti. Kao logično rješenje problema nameće se obaveza razvijanja medijskih politika, sa akcentom na razvoju medijske pismenosti. Evropska komisija preporučuje da regulatori audiovizuelnih medijskih usluga dobiju važniju ulogu u razvoju medijske pismenosti u svom okruženju.

Svjesni nužnosti snažnijeg medijskog opismenjavanja, a imajući u vidu da zaštita maloljetnika predstavlja jednu od njenih ključnih aktivnosti, Agencija za elektronske medije i Fond za djecu Ujedinjenih nacija (UNICEF) su početkom 2018. godine zaključili Sporazum o saradnji u procesu unapređenja, ostvarivanja i zaštite prava djece u elektronskim medijima. Sporazum o saradnji ostvaruje se u skladu sa zakonskim okvirom unutar kojeg djeluju obje strane, kao i programskim dokumentima poput godišnjih planova rada Agencije i Programa UNICEF-a za Crnu

Goru za period od 2017. do 2021. godine (Country Programme Document for UNICEF Montenegro 2017-2021).

Najznačajniji ciljevi saradnje su: promocija medijske pismenosti među roditeljima i djecom; unapređenje kvaliteta i jačanje kapaciteta medija da etički izvještavaju o djeci i njihovim pravima, kao i da plasiraju te informacije kroz radijske i televizijske programe; podsticanje nadležnih organa, roditelja, stručnjaka i drugih zainteresovanih strana da budu aktivni partneri u procesu kreiranja i provođenja novih politika za bolje poštovanje prava djece u elektronskim medijima; poboljšanje kvaliteta medijskih programa za djecu i mlade u Crnoj Gori kroz jačanje kapaciteta i lobiranje za osiguravanje sredstava za tu svrhu; unapređenje sistema regulacije elektronskih medija s ciljem poboljšanja etičkog izvještavanja o pitanjima prava djeteta u elektronskim medijima; podsticanje samoregulacije i koregulacije u području stvaranja kvalitetnih i inkluzivnih sadržaja za djecu, kao i provođenje drugih aktivnosti u cilju unapređenja, ostvarivanja i zaštite prava djece u elektronskim medijima.

Planirane aktivnosti za ostvarivanje ciljeva saradnje uključuju: istraživanja zbog kreiranja politika i preporuka Agencije u vezi sa etičkim izvještavanjem o djeci u elektronskim medijima; organizovanje javnih konsultacija; promocija medijske pismenosti među roditeljima i djecom; podrška unapređenju kvaliteta izvještavanja medija o pitanjima koja se tiču prava djeteta; podrška poboljšanju kvaliteta medijskih programa koji se prave uz učešće djece i za djecu u Crnoj Gori.

Agencija i UNICEF pokrenuli su kampanju medijske pismenosti pod nazivom: "Birajmo šta gledamo".

Za kampanju su napravljena tri radijska i televizijska spota za roditelje, čija je ključna poruka: "Birajmo šta gledamo". TV-spotovi su razvijeni i uspješno korišteni u istoimenoj kampanji UNICEF-a i Agencije za elektroničke medije Hrvatske. Njihovo emitovanje podržali su svi elektronski mediji, brojne elektronske publikacije, kao i bioskop "Cineplexx" u Podgorici.

Spotovi su napravljeni sa idejom da izazovu reakciju roditelja i da im ukažu na posljedice u ponašanju i razmišljanju djece pod uticajem medija. Namjera je da se njihovim emitovanjem podstaknu roditelji da razgovaraju s djecom i da im objasne šta su neprimjereni medijski sadržaji te kako ih tumačiti.

Uviđajući značaj medijske pismenosti i njen uticaj na razvoj mladih, poznati slikar Vučić Četković pridružio se kampanji. Sa njim je u Osnovnoj školi "Vlado Milić" u Podgorici organizovana trodnevna likovna radionica za djecu.

Prvog dana na radionici su prikazani spotovi kampanje "Birajmo šta gledamo" i nekoliko televizijskih oglasa. Uz pomoć Četkovića djeca su analizirala oglase kroz ključna pitanja medijske pismenosti: ko je napravio poruku? za koga je poruka napravljena? kome se obraća? koji sistem vrijednosti/ideje/ponašanje promoviše ova

poruka? koje se kreativne tehnike koriste da bi privukle pažnju gledalaca? zašto se šalje ova poruka? koji je njen cilj i šta je izostavljeno iz medijske poruke?

Na osnovu pitanja korištenih za analizu oglasa, djeca su bila podijeljena u grupe kako bi nacrtala/obojila reklame za slanje poruke roditeljima i drugoj djeci.

Njihove slike izložene su u holu škole i organizovan je skup za javnost na kojem su

učesnice i učesnici predstavili svoje radove.

Djeca su s posjetiocima razgovarala o slikama: šta one poručuju vršnjacima i roditeljima – kako da biraju medijske sadržaje, o čemu da vode računa? O čemu roditelji da vode računa i kako da s djecom razgovaraju o sadržajima koje slušaju, gledaju ili čitaju, kako da im pomognu da kritički analiziraju medijske poruke i ne

padaju pod njihov uticaj.

MLADI REPORTERI

Kampanja "Birajmo šta gledamo" usmjerena je na roditelje, mlade i medije.

Uz pretpostavku da će se dio kampanje koji se obraća mladima realizovati sa najboljim rezultatima ukoliko se oni uključe kao aktivni partneri kampanje, pokrenut je projekat "Mladi reporter". Ideja je da se spoje djeca i mladi, uključujući one iz marginalizovanih grupa, i da se osposobe da budu novinari/dopisnici za medije ili potencijalni sagovornici prilikom snimanja emisija o pravima djeteta.

U skladu s potrebama, organizovan je trening tokom vikenda, koji traje godinu dana. U okviru praktičnog dijela, mladi se edukuju da steknu tehničke vještine neophodne za savladavanje medijske pismenosti. To podrazumijeva sposobnost stvaranja medijskih poruka. Kroz teorijski dio omogućava im se da savladaju osnove medijske pismenosti i vještine analize, kritičkog razumijevanja i vrednovanja sadržaja, te informacija i uticaja medija i njihovih poruka na društvo.

Predmet proučavanja su: potencijalno štetni medijski sadržaji (nasilje, reklame, stereotipi ili pornografija), regulacija i samoregulacija, te nove tehnologije i njihova društvena uloga. To obuhvata industrijalizaciju informacija, zabave i kulture, interaktivnu komunikaciju, nove medijske žarave poput bloga, fotoeseja, infografike, videoprodukcije, animacije, vloga.

Mladim reporterima omogućeno je da izražavaju svoje stavove kreiranjem ili produkcijom vlastitih medijskih sadržaja i gostovanjem u medijima.

Muzička škola "Andre Navarra" i Umjetnička škola za muziku i balet "Vasa Pavić" pridružile su se kampanji. Učenice i učenici Muzičke škole svirali su na nekoliko lokacija u Podgorici, dok su đaci Umjetničke škole za muziku i balet plesali uz njihovu muziku. Od snimaka tog umjetničkog performansa napravljen je novi spot kampanje. TV-emiteri su besplatno prikazali spot, doprinoseći podizanju svijesti o tome da dobar izbor medijskih sadržaja za djecu može pozitivno uticati na njihov razvoj.

UNICEF-ov ambasador dobre volje Rambo Amadeus sa mladim reporterima kampanje medijske pismenosti "Birajmo šta gledamo" snimio je pjesmu i spot. Reporterer su

aktivno učestvovali u pisanju teksta pjesme, njenom snimanju i produkciji spota. Cilj je bio da se kroz stihove i muziku poruke kampanje čuju jače i bolje.

Poruka s početka pjesme glasi: "Svako ima svoj pametni fon, al' pametniji smo valjda mi nego što je on; treba samo da ga palim kad mi stvarno treba, u suprotnom od tehnike nema mnogo 'ljeba."

ISTRAŽIVANJE "DJECA, RODITELJI I MEDIJI"

U okviru kampanje medijske pismenosti "Birajmo šta gledamo", za potrebe Agencije za elektronske medije i UNICEF-a agencija "IPSOS" napravila je istraživanje "Djeca, roditelji i mediji".

Ono je provedeno tokom augusta 2018. godine na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1.050 roditelja djece uzrasta od 4 do 17 godina i na 655 djece uzrasta od 9 do 17 godina putem upitnika koji se popunjavao u domaćinstvima širom Crne Gore.

Prema podacima iz istraživanja, 9 od 10 djece, bez obzira na uzrast, okruženo je svim savremenim komunikacionim i informacionim uređajima, uz dominaciju screen-uređaja. Dostupnost tehnologija značajno raste s uzrastom djece. Sasvim je jasno da je savremeno društvo postalo nezamislivo bez TV-uređaja, pametnih telefona, konzola za igrice, računara i tableta koji se koriste za posao, zabavu, edukaciju i druge oblike komunikacije.

Djeca i mladi nezaobilazan su dio ovog procesa i ne samo da su okruženi savremenim komunikacionim i informatičkim uređajima, već ih u značajnom procentu posjeduju. Naime, 90% djece uzrasta od 12 do 17 godina posjeduje mobilni telefon. Taj procenat je znatno niži kod mlađe djece, 63% kod djece uzrasta od 9 do 11 godina i 21% kod djece uzrasta od 4 do 8 godina.

Zbog toga je u najranijem uzrastu djece potrebno početi sa medijskim opismenjavanjem. Brojna istraživanja pokazuju da je važno voditi računa o sadržajima koje djeca konzumiraju i kako ih konzumiraju. U tom procesu ključna je uloga porodice. Kako bi razvili vještine potrebne za analiziranje i kritičko vrednovanje svih sadržaja koji su dostupni djeci, roditeljima je neophodna institucionalna podrška. Istraživanje "Djeca, roditelji i mediji" pokazuje kako 40% roditelja smatra da su za razvoj medijske pismenosti odgovorni roditelji, dok 58% smatra da im je za to potrebna podrška škole.

S obzirom na sveprisutnost ekrana u životu djece, ne iznenađuje podatak da dijete od 12 do 17 godina u prosjeku oko tri i po sata dnevno koristi mobilni telefon, oko dva sata dnevno gleda televiziju, oko sat i po je ispred kompjutera ili laptopa, nešto manje od sat vremena dnevno igra igrice i oko dvadeset minuta dnevno provede ispred tableta. Većina djece (43%) uzrasta od 9 do 17 godina ne bi mogla zamisliti svoju svakodnevicu bez mobilnog telefona. Ipak, značajne razlike ispoljavaju se u različitim uzrastima: mlađoj djeci bi u znatno većoj mjeri nedostajala televizija, dok je kod starije djece vrijeme uz mobilni dragocjenije.

Međutim, ono što je neočekivano jeste činjenica da većina roditelja ne pokazuje zabrinutost zbog toga, već smatraju da njihova djeca imaju dobro izbalansiran odnos između vremena provedenog ispred ekrana i vremena za druge aktivnosti. Skoro polovina roditelja smatra da vrijeme provedeno uz medije nema ni pozitivan ni negativan uticaj na kvalitet njihovog odnosa s djecom i na socijalnu dinamiku i interakciju. Ipak, 1/3 roditelja smatra da postoje negativni efekti zbog vremena koje djeca provode uz ekran te da tako provedeno vrijeme loše utiče na njihove odnose s djecom.

Kada su u pitanju roditelji, tokom radne sedmice 86% svakodnevno gleda televiziju, dok njih 20% čita knjige u štampanom ili elektronskom izdanju. Tokom školske sedmice 76% djece svakodnevno gleda televiziju, dok 30% čita knjigu u štampanom ili elektronskom izdanju. S druge strane, istraživanje pokazuje da 43% roditelja nije pročitao nijednu knjigu u posljednjih godinu dana. U tom periodu 22% djece nije pročitao nijednu knjigu (van školskih zadataka).

Navike djece prilikom gledanja televizije razlikuju se u zavisnosti od dobi. Sasvim očekivano, najmlađa djeca (4–11) najviše vole gledati dječiji program. Više od polovine gleda strane dječije programe. Taj procenat (57%) je nešto veći kod mlađe djece – svega 27% djece uzrasta od 9 do 11 godina, a 48% djece uzrasta od 4 do 8 godina gleda domaće dječije programe.

Starija djeca najčešće prate televizijske kanale u kojima dominiraju sportski, zabavni, filmski i programi dokumentarnog tipa. Većinu takvih programa gledaju posredstvom interneta ili operatora, tj. na stranim televizijskim kanalima. Ovi podaci ukazuju na veću sposobnost stranih medija da odgovore potrebama djece i mladih, što domaćoj medijskoj produkciji postavlja nove izazove.

Percepcija roditelja uglavnom se poklapa sa odgovorima djece ove dobi, što ukazuje na činjenicu da dobro prate njihovo korištenje medija. Također, potpuno su saglasni sa procjenom djece da se kvalitetniji i dječijem uzrastu prilagođeniji sadržaji mogu u većoj mjeri naći na internetu, pa onda na stranim televizijskim kanalima.

Istraživanje ukazuje na to da s većim uzrastom djece opada uticaj televizije na njih, a raste uticaj interneta i društvenih mreža, kao i da su toga svjesni i djeca i roditelji. Ipak, medijske poruke su brojne, kroz programe, filmove, slike, tekstove, videoigrice, pa i zvuke. Veoma teško je, čak i za roditelje, da se snađu u moru informacija koje se nude i koje je veoma teško analitički i kritički vrednovati.

Jedna posljedica takvog pristupa medijskim porukama je da građani postaju apatični i nemoćni da procijene šta je propaganda, kao i da li su neke informacije lažne ili ne. Lažne vijesti i dezinformacije uvijek su bile prisutne, ali se danas putem društvenih mreža šire brzinom svjetlosti i postaju globalne. Isto tako, brzo utiču na formiranje javnog mnijenja. Prema rječniku Kembridža, lažne vijesti su lažne priče koje izgledaju kao vijesti, šire se na internetu ili preko drugih medija, a obično su kreirane radi uticaja na političke stavove ili kao šala.

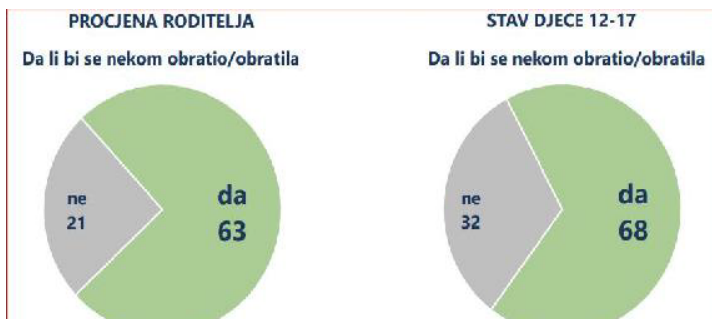
Istraživanje "Djeca, roditelji i mediji" pokazuje kako je 34% djece uzrasta od 12 do 17 godina i 49% roditelja čulo za termin "fake news", ali da većina ne zna značenje. Roditelji, ali i djeca starijeg uzrasta, imaju obazriv stav prema tačnosti i istinitosti informacija koje primaju putem medija.

Iako je televizija medij od najvećeg stepena povjerenja, i roditeljima i djeci je najteže procijeniti istinitost televizijskih informacija. Roditelji su po ovom pitanju nešto sigurniji u svoju sposobnost procjene istinitosti, dok skoro 40% djece smatra da je teško prepoznati netačnu vijest na televiziji.

Kada je u pitanju povjerenje u informacije dobivene posredstvom društvenih mreža, roditelji pokazuju znatno veću rezervisanost nego djeca.

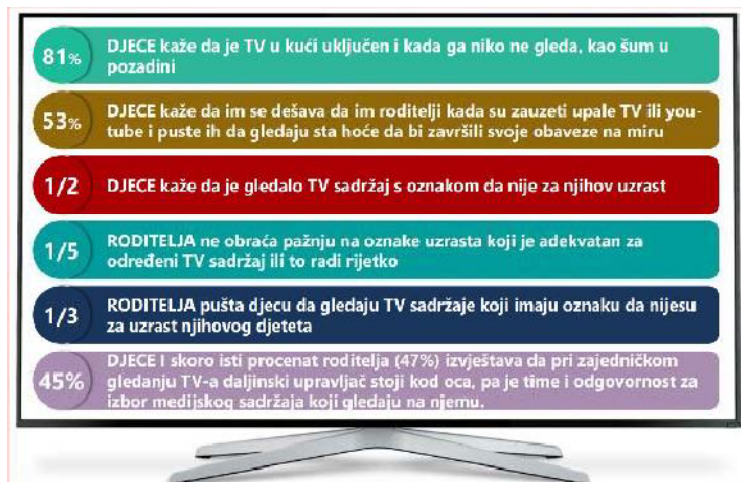
Istraživanje se bavilo i pitanjem šta roditelje najviše brine pri dječijem korištenju medija. Zaključeno je da ih prije svega brine sadržaj kojem djeca mogu biti izložena. To se odnosi na internet, mobilne telefone i televiziju. Briga za sadržaje kojima su djeca izložena čitanjem dnevne štampe, magazina ili slušanjem radija je zanemarljiva. Također, kod roditelja ne postoji velika zabrinutost zbog vremena koju djeca provode koristeći medije; svega 25% je zabrinuto zbog vremena provedenog ispred televizora, odnosno 17% zbog korištenja interneta.

Ipak, većina roditelja redovno savjetuje djecu i razgovara sa njima o neadekvatnim sadržajima na internetu, TV i videoigricama, dok svaki drugi roditelj redovno razgovara o neadekvatnim sadržajima u štampi i na radiju. Kao posljedica toga, 63% roditelja vjeruje da bi im se njihova djeca obratila u slučaju da su izložena nekom neprimjerenom medijskom sadržaju. Malo viši procenat djece (68%) tvrdi da bi se obratilo nekome, ali svako peto dijete o tome ne bi razgovaralo s roditeljima.

Roditelji su u svojim pravilima i ograničenjima uglavnom fokusirani na izbor medija i medijskih sadržaja. Posebnu pažnju poklanjaju tome koje internetske stranice i TV-kanale djeca mogu gledati, kao i koje videoigrice smiju igrati. Pravila i ograničenja postaju fleksibilnija i manje učestala s većim uzrastom djeteta.

Činjenica da veća dostupnost medijskih sadržaja nije doprinijela povećanju kvaliteta informisanosti je apsurdna. U sve većoj mjeri konzumenti medija su nekontrolisano i gotovo automatski izloženi medijskim porukama. Upravo zbog toga iznenađujuće je povjerenje roditelja da će djeca sama procijeniti koji sadržaji na internetu su adekvatni za njihov uzrast (59%). Neznatno manji procenat roditelja (53%) smatra da su djeca sposobna da procijene koji sadržaji na televiziji su im primjereni. Sljedeći statistički podaci ukazuju na to da bi nivo njihovog povjerenja trebao biti ponovo razmotren.

Istraživanje je pokazalo da većina djece i roditelja tokom posljednjih godinu dana nijednom nije bila u pozorištu, kinu, muzeju, na izložbi fotografija, koncertu, na nekom sportskom događaju...

Uzimajući u obzir značaj rezultata ovog istraživanja, dostavili smo ga svim relevantnim institucijama i nevladinim organizacijama.

Rezultati nacionalnog reprezentativnog istraživanja “Djeca, roditelji i mediji”, rađenog u Crnoj Gori prvi put, izuzetno su značajni za definisanje budućih aktivnosti AEM-a i UNICEF-a, usmjerenih na razvoj medijske pismenosti u Crnoj Gori. Oni jasno ukazuju na potrebu i značaj podizanja svijesti o važnosti medijske pismenosti i predstavljaju osnovu za daljnje aktivnosti, ne samo kampanje “Birajmo šta gledamo”, već i drugih institucija.

OBUKA O ETIČKOM IZVJEŠTAVANJU

U okviru kampanje medijske pismenosti “Birajmo šta gledamo”, Agencija i UNICEF organizovali su trodnevnu obuku medija o etičkom izvještavanju, u cilju jačanja njihovih kapaciteta da prave kvalitetne medijske sadržaje s djecom i mladima i da na etički korektan način izvještavaju o svim pravima djece u Crnoj Gori.

Obuka je bila namijenjena novinarkama i novinarima koji izvještavaju prvenstveno za informativne programe i bave se osjetljivim temama poput nasilja nad djecom. Provele su je dvije novinarkе “Reutersa” s velikim iskustvom u obuci mladih novinara i izvještavanju o ovim i sličnim temama. Fokus je bio na kvalitetnom izvještavanju i osnovnim principima novinarskog rada, međunarodnim i domaćim pravnim okvirima koji se odnose na prava djeteta. Praktični dio predavanja odnosio se na razvoj novinarskih vještina.

Kroz interakciju između predavača i polaznika govorilo se o tome kako lakše pronaći teme za izvještavanje, istraživanje, kako koristiti otvorene izvore, etičko izvještavanje i pritom biti objektivan. U dijelu obuke posvećenom društvenim medijima bilo je riječi o izazovima i benefitima ovih izvora u novinarskom radu, na osnovu konkretnih primjera iz prakse.

Po završetku obuke, pet novinara, uz podršku Reutersovih trenera, priredilo je po jednu priču o aktuelnim pitanjima prava djece u Crnoj Gori, poštujući standarde treninga. Priče će biti objavljene početkom 2019. godine.

Nakon završetka obuke, novinari su snimili promotivni videospot, u kojem podsjećaju na etičke standarde novinarstva i pozivaju na njihovo poštovanje, unapređenje i promovisanje etičkog izvještavanja o djeci u Crnoj Gori. Od videospota su napravljene tri radijske reklame.

DANI OTVORENIH VRATA

U okviru kampanje medijske pismenosti “Birajmo šta gledamo”, za učenice i učenike osnovnih škola Agencija je provela “Dane otvorenih vrata”. Namjera je bila da se, kroz interakciju s djecom, doprinese boljem razumijevanju uloge Agencije, njenih aktivnosti i nadležnosti kao regulatornog organa za medije, s posebnim osvrtom na medijsku pismenost.

U ovoj aktivnosti učestvovali su i predstavnici Agencije, koji su odgovarali na pitanja i razgovarali sa više od pedeset đaka osnovne škole.

Djeci su posebno zanimljivi bili razlozi i načini na koje mediji, medijske platforme i proizvodi mogu uticati na njihov razvoj. Razgovarano je i o pravu djece na informisanje, ali i o zaštiti od štetnog uticaja medija, o nasilju u medijima, sigurnosti na internetu, platformama za dijeljenje videosnimaka i slično.

SJEVERNA MAKEDONIJA

Zaštita maloljetnika od programa koji mogu biti štetni za njihov razvoj je složen proces i on direktno uključuje tri faktora – medije, roditelje i regulatorno tijelo. S obzirom na ulogu medija, AVMU je, pored izrade podzakonskog akta (Pravilnika) koji propisuje sistem kategorizacije za različite vrste programa i graničnih perioda, organizovao i niz sastanaka, radionica i konsultacija s medijima. Cilj ovih događaja bio je da se pomogne TV-stanicama da razumiju smjernice iz podzakonskog akta o načinu kategorizacije programa, kao i da ojačaju svijest o potrebi zaštite maloljetnika i vlastitoj odgovornosti u ovom kontekstu. Ovo je posebno naglašeno jer je iskustvo pokazalo da kada postoji jaki komercijalni interes medija, ni zakonske mjere ni sankcije ne pomažu u osiguravanju zaštite maloljetnih osoba od sadržaja koji bi mogli biti štetni za njihov razvoj.

Agencija za audio i audiovizuelne medijske usluge je 2012. godine otišla korak dalje i posvetila jednu od svojih javnih sesija posebnostima televizijskih emisija za djecu. Uz pomoć Američke ambasade dr. Sandra Kalvert, profesorica psihologije na Univerzitetu Georgetown u SAD-u i suosnivačica i direktorica Dječijeg digitalnog medijskog centra, održala je radionicu za članove regulatornog tijela i medija. Predstavila je rezultate svog istraživanja o uticaju medija na razvoj i učenje djece od najmlađeg uzrasta, te o uticaju oglašavanja hrane u medijima na zdravlje djece. Koristeći konkretne primjere, pokazala je kako sadržaj i likovi u televizijskim emisijama za djecu trebaju biti prilagođeni uzrastu djece, jer bi inače djeca imala teškoća u razumijevanju sadržaja i priče. Osvrnula se na značaj tehnika koje se koriste u ovim programima i na koji način (npr. brza razrada priče, audio i vizuelni efekti sa čestim rezovima, zumiranje, podjela sadržaja na više dijelova), te na uključivanje pjesmica i ponavljanje u cilju pamćenja određenih verbalnih komunikacija. Podsjetila je na važnost usklađivanja pokreta tijela s pjevanjem u cilju boljeg razumijevanja.

Pored toga, AVMU je preduzeo određene aktivnosti u cilju podizanja svijesti javnosti, posebno roditelja, o njihovoj ulozi u zaštiti maloljetnika. U 2015. godini regulator je napravio prilagođenu makedonsku verziju videoklipa "Wo ist Klaus?" u produkciji njemačke organizacije klicksafe.de ili na makedonskom "Kade e Goran?". Ovo je također bila prilika da se istakne prethodno pripremljeni besplatni softver za roditeljsku kontrolu, dostupan na adresi: <http://surfajbezbedno.mk>. Osiguralo ga je Ministarstvo informacionog društva i uprave.

Медиумска писменост во Република Северна Македонија

Контакт

Што е тоа медиумска писменост?
 За кого е важна медиумската писменост?
 Зошто е важна медиумската писменост?
 На кои медиуми се однесува медиумската писменост?
 Како критички да се оценуваат медиумските содржини?

Студиска посета за градење капацитетите на Мрежата за медиумска писменост на Македонија

На 13 и 14 ноември, МИМ организираше студиска посета за претставници од Мрежата за медиумска писменост од Македонија на Ирската мрежа за медиумска писменост во Дублин, Република Ирска. Целта на посетата беше размена на знаење, искуство и практики меѓу релевантни претставници на двете мрежи и беше организирана во рамки на проектот „Зажанување на судската експертиза за слободата на изразување и за медиумите во Југоисточна Европа (JUFREX)“. Повеќе информации на овој [линк](#)

Истражувања на АВМУ
 АВМУ за медиумската писменост
 Активности и настани на АВМУ

Која е улогата на АВМУ за медиумската писменост?

Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ) има законска обврска да ја промовира медиумската писменост. За да го оствари ова, таа, преку Мрежата за медиумска писменост, се поврза со креатори на политика, медиум, едукатори, граѓански организации.

Што е тоа Мрежа за медиумска писменост?

Мрежата за медиумска писменост е создадена со цел да ги олесни комуникацијата и консултацијата меѓу различните субјекти во земјата кои работат на поддржувањето на нешто на медиумската писменост на сите граѓани. Тиа треба да придонесе за почеста соработка меѓу релевантните членови и за подобри и поддржавни резултати од

Публикации и истражувања на Мрежата
 Мрежата ја јавно свеста за НП
 Проекти за НП од членките на Мрежата

Pošto je ključni cilj medijske pismenosti da se razviju vještine za kritičko čitanje medijskih sadržaja, korišten je niz videozapisa za podučavanje djece kako da prepoznaju sadržaj koji bi mogao biti štetan za njih. U tom kontekstu, veoma su važne adaptacije na makedonski jezik serije od tri animirana videa Evropske asocijacije za interese gledalaca (EAVI) o putovanju dječaka po imenu Jack (na makedonskom Jove) do medijske pismenosti. Tokom perioda od 2015. do 2017. godine makedonskoj javnosti je prvobitno predstavljeno "Putovanje ka medijskoj pismenosti", nakon čega je uslijedila "Svjesnost: šta radim" i na kraju animirani film "Privatnost i praćenje".⁵⁰

⁵⁰ Imajući u vidu složenost pitanja zaštite maloljetnika, važno je naglasiti da je sva četiri videa razvio AVMU (koji je osigurao prevod), u saradnji sa medijima (koji su omogućili sinhronizaciju, uređivanje, titlovanje i besplatno emitovanje videa). Sva četiri videozapisa dostupna su na: <http://mediumskapismenost.mk/avmu-mediumska-pismenost/>, kao i na YouTube-kanalu Agencije: <https://www.youtube.com/channel/UCEYyMdFonG29RzsAjeRt-rQ/videos>, pristupljeno 26. decembra 2018. godine.

КАКО КРИТИЧКИ ДА СЕ ОЦЕНУВААТ МЕДИУМСКАТА СОДРЖИНИ?

За критички да се оцени некоја медиумска содржина, потребно е да се размисли:
 Од кои претпоставки се тргнува, односно што се претставува како факт?
 Дали поерувањето на наводите е логично?
 Постои ли друго логично објаснување?
 Кои зборови се користат и зошто токму тие?
 Дали користените извори се веродостојни/релевантни?
 Кои други аргументи и извори може/треба да се земат предвид (други медиуми, енциклопеди, книги, документи)?
 Како е вашето искуство, знаење, вредности за тоа прашање? Што мислаг вашето семејство, пријатели и други луѓе?

Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги е регулаторно тело кое има повеќе надлежности. Една од најважните е обврската да ги штити интересите на граѓаните во областа на аудио и аудиовизуелните медиумски услуги (радија, телевизија, видео по барање). Тоа го прави на повеќе начини: така што следи дали и колку радијата и телевизиите ги почитуваат законите; се грижи за заштита на малолетниците од содржини што можат да им наштетат; го поттикнува развојот на медиумската писменост итн.

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
 Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги

Агенцијата го подготви овој леток за да ја подигне свеста за важноста на медиумската писменост.

Повеќе информации за АВМУ на:
<http://www.avmu.mk>
contact@avmu.mk

Илустрации:

Сцени од анимираните филмови „Авантура низ медиумската писменост“ и „За свесноста: Што правам јас?“ на Европската асоцијација за интересите на гледачите (EAVI).

eavi
 MEDIA LITERACY
 FOR CITIZENSHIP

Консултирани извори:

Recommendation on media literacy in the digital environment for a more competitive audiovisual and content industry and an inclusive knowledge society (2009/625/EC)
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32009H0625>;
Медіоподліга за ісвіражување на медіумската ісменост, EuropeanId/129857/D/SEB/MK;
Media literacy project, <https://medialiteracyproject.org/>;
Academic Skills Advice service: Critical Analysis-So what does that REALLY mean? www.brad.ac.uk/academic-skills/

ЗА МЕДИУМСКАТА ПИСМЕНОСТ

U aprilu 2017. godine, na inicijativu i uz podršku AVMU-a, osnovana je Mreža za medijsku pismenost u Sjevernoj Makedoniji, koja se sastoji od 40 članova⁵¹ (javne institucije i ministarstva, organizacije civilnog društva, obrazovne organizacije i mediji). Neke od njihovih aktivnosti također se odnose na maloljetnike. Početkom 2018. godine, u okviru prvog zajedničkog projekta Mreže, svim osnovnim školama u zemlji distribuirane su kopije DVD-a pod nazivom “Informacije, videosnimci i drugi dokumenti o medijskoj pismenosti”.⁵² Taj DVD sadrži didaktičke materijale koje nastavnice mogu koristiti za planiranje i izvođenje nastave o medijskoj pismenosti. Sadrži i Priručnik za podučavanje medijske pismenosti u okviru nastavnog plana i programa za maternji jezik,⁵³ a informacije o kritičkoj analizi, čitanju i razumijevanju medijskih sadržaja organizovane su u pet modula, s primjerima i korisnim idejama. Dostupan je na makedonskom, albanskom, turskom i srpskom jeziku.

Kako su videozapisi izuzetno korisno sredstvo za prenos znanja, DVD sadrži brojne videosnimke (kreirane/prilagođene) na različite teme i kategorizovane sa istim oznakama koje TV-stanice koriste za svoje programe. Tri videa o putovanju Jove na

⁵¹ U oktobru 2018. godine.

⁵² Ovo je također bio zajednički napor, gdje je veliki broj organizacija doprinio svojim materijalima. AVMU je prikupio i uredio sadržaje, te napravio DVD, a Ministarstvo prosvjete i nauke ga je distribuiralo osnovnim školama.

⁵³ Razvio ga je Makedonski institut za medije, saradjujući sa Institutom za demokratiju i Zavodom za razvoj obrazovanja, u okviru projekta “Unapređenje medijske pismenosti u obrazovnom sistemu”.

ovom DVD-u dopunjena su sa dva proizvedena na albanskom jeziku.⁵⁴ Pored toga, postoji pet videozapisa namijenjenih tinejdžerima, u kojima mlada makedonska YouTuberka Izabela Pan u ulozi Mediane predstavlja najvažnije informacije na sljedeće teme: "Medijska pismenost", "Život onlajn", "Tačne i provjerene informacije", "Vijesti" i "Angažovana publika".⁵⁵ Posljednji video se zove "AVMS pod lupom" i govori o radu AVMU-a i njegovoj odgovornosti prema građanima.⁵⁶

Ombudsman Republike Sjeverne Makedonije dao je svoj doprinos za DVD u obliku kopije Konvencije o pravima djeteta, brošure o pritužbama i videoigrice o pravima djeteta. Svi ovi materijali rađeni su na djeci razumljivom jeziku, a njihova svrha je da upoznaju maloljetne osobe sa njihovim pravima, da ih nauče kako da ostvaruju ta prava, kao i kako da podnesu pritužbu ombudsmanu. Materijali su dostupni na makedonskom, albanskom, srpskom, turskom, romskom, bosanskom i vlaškom jeziku.⁵⁷

Osnovnim školama dostavljene su brošure "O medijskoj pismenosti", koje je pripremila Agencija za audio i audiovizuelne medijske usluge. One veoma jednostavnim jezikom daju odgovore na sljedeća pitanja: šta je medijska pismenost, za koga je relevantna, na koje medije se odnosi, zašto je važna i kako uraditi kritičku procjenu medijskih sadržaja.⁵⁸

SRBIJA

Studija "Regulatorna tela za elektronske medije i medijska pismenost – Uporedna analiza najboljih evropskih praksi" napisana je i objavljena na zahtjev REM-a, u okviru projekta JUFREX-a. Predstavljena je 20. decembra 2018. godine svim akterima medijske zajednice u Srbiji, u organizaciji Kancelarije Vijeća Evrope u Beogradu, Programa JUFREX-a i Ambasade Finske u Srbiji.

⁵⁴ Verzije na albanskom jeziku "Putovanja ka medijskoj pismenosti", kao i videa "Svjesnost: šta radim?" producirala je organizacija "Konedu Global" i Fondacija za internet i društvo "Metamorfoza", uz finansijsku podršku Britanske ambasade.

⁵⁵ Škola novinarstva i odnosa s javnošću u okviru projekta "Koalicija za medijsku pismenost" realizovana je u saradnji sa Institutom za medijsku različitost iz Londona i novinama "Nova Makedonija", i uz podršku Evropske unije.

⁵⁶ Video je produciran u okviru projekta "Efikasnost, efektivnost i praćenje transparentnosti i odgovornosti regulatornih medijskih organa – PROformance Watch", koji je finansijski podržala Britanska ambasada i proveo Eurothink – Centar za evropske strategije, NVO Info centar, Transparency Makedonija i Helsinški odbor za ljudska prava.

⁵⁷ Na izvornim jezicima mogu se preuzeti sa: <http://mediumskapismenost.mk/drugi-materijali/>.

⁵⁸ Svi materijali sa DVD-a dostupni su na: <http://mediumskapismenost.mk/proekti-mp-mreza/>.

U njoj se analiziraju i objašnjavaju pitanja koje donosi život u digitalizovanom, hipertehnološki posredovanom svijetu, u kome smo suočeni s mnoštvom informacija, s problemom dezinformacija i lažnih vijesti, algoritamskog zatvaranja u ideološke eho-komore, govorom mržnje, senzacionalističkim novinarstvom i smanjenim povjerenjem kako u mainstream-medije tako i u novinarski profesionalizam. U takvom medijskom ekosistemu neophodno je definisati ulogu Regulatornog tijela za elektronske medije, njegove odgovornosti i obaveze, kao i naglasiti njegovu ulogu u promovisanju i razvijanju medijske pismenosti kao jedne od ključnih vještina neophodnih za život u 21. vijeku, a istovremeno odgovoriti i na brojne izazove modernog doba.

U Studiji se ističe da je dobro informisan građanin preduslov za svaki demokratski proces. Predstavlja se nekoliko primjera najboljih evropskih praksi i način na koji se regulatorne agencije i svi ostali relevantni akteri mogu uključiti u povećanje medijske pismenosti, s naglaskom na finski model u ovoj oblasti. Medijsko obrazovanje u Finskoj provodi se svuda gdje postoje djeca i omladina, ne samo u vrtićima i školama, već i u bibliotekama, igraonicama, omladinskim centrima, čak i u virtuelnim zajednicama i digitalnim igrama.

Regulatorno telo za elektronske medije Srbije 2016. godine napravilo je početne korake u promociji kategorizacije programskih sadržaja. Da bi se ovaj sistem dodatno razjasnio i da bi ga programski konzumenti usvojili, REM, UNICEF i Udruženje novinara Srbije pokrenuli su kampanju "Pravi program za pravi uzrast",⁵⁹ smatrajući da je interaktivnost neophodan preduslov za sigurno konzumiranje televizijskih sadržaja. Cilj ove kampanje bio je da se daju smjernice za primjenu sistema starosnih oznaka u okviru postojećeg pravnog okvira, kao i indikatori koje mediji trebaju razmotriti, iako nisu nužno vidljiva zakonska rješenja, ali su ipak važna u oblasti zaštite maloljetnika. Kampanju su pratili TV-spotovi koje su pružaoci medijskih usluga bili obavezni emitovati. Ova kampanja promovisana je na jezicima nacionalnih manjina (mađarski, albanski, romski, slovački i rumunski), putem bilborda i informativne internetske stranice, na latinici i ćirilici.

⁵⁹ Dostupno na www.tvoznake.rs.

U današnjem bez presedana povezanom svijetu, većina informacija nam je dostupna putem medija, u raznim oblicima. Mediji nam pomažu da učimo, razumijemo, ostanemo povezani sa drugim ljudima i svijetom uopće, kao i da iskusimo različite zabavne sadržaje. Sviđalo nam se to ili ne, mediji imaju veoma važnu ulogu u životima djece. Od rođenja, djeca su okružena medijima – medijske i komunikacijske platforme dio su njihove okoline, porodičnog života, njihovog vremena za igru i zabavu, navika učenja i razvoja socijalnih vještina. Cilj ove publikacije je da doprinese širem razumijevanju pojma zaštite maloljetnih osoba od štetnih sadržaja u audio-vizuelnim medijskim servisima, te uloge regulatornih agencija za medije u ovom polju i potrebe da se uključe razni sudionici u objezbjeđivanje sigurnog okruženja offline i online, za razvoj djece i maloljetnih osoba.

Vijeće Europe je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država, od kojih su 28 članice Europske unije. Sve države članice Vijeća Europe potpisale su Europsku konvenciju o ljudskim pravima, čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Europski sud za ljudska prava nadgleda primjenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Europska unija je jedinstveno ekonomsko i političko partnerstvo 28 demokratskih europskih zemalja. Njeni ciljevi su mir, prosperitet i sloboda za njenih 500 miliona građana – u pravednijem i bezbjednijem svijetu. Kako bi se to ostvarilo, države članice Europske unije su uspostavile tijela koja vode Europsku uniju i usvajaju njene zakone. Najvažniji su Europski parlament (koji predstavlja narod Europe), Savjet Europske unije (koji predstavlja nacionalne vlade) i Europska komisija (koja predstavlja zajednički interes Europske unije).

<http://europa.eu>

